Alexandra David-Néel la Editura NEMIRA

A apărut:

l/uxeât *tifefaht* (*1995*)

În curând:

QĂÙXØ|UA uxd f Apeht IA UU44A

ALEXANDRA DAVID-NÉEL

În țara banditilor gentilomi

TRADUCERE DE CLAUDIA DUMITRII!

PREFAŢĂ DE MARIE-MADELEINE PEYRONNET

NEMIRA 1996

Coperta colecţiei: DAN ALEXANDRU IONESCU

Ilustraţia: *Thanka de Malwkala aia 6 bras*; *aspect courroucé de Tehenrézigs*, pictură de DOR JÉ SANGPO

Librairie Pion, 1994

ALEXANDRA DAVID-NÉEL AU PAYS DES BRIGANDS GENTILSHOMMES

Editura NEMIRA

ISBN 973-569-143-4

Alexandra David-Néel şi lama Yongden, fiul ei adoptiv, în 1920, în Tibet.

NOTA EDIŢIEI FRANCEZE

Transcrierea numelor proprii de locuri chinezeşti şi tibetane ridică dificultăţi pe care nici autoarea nu a căutat să le rezolve. Am hotărât să-i respectăm ortografia, chiar dacă aceasta se schimbă uneori de la o lucrare la alta.

PREFAŢĂ

„Nu este o ruşine să mori urmărind un ţel, chiar dacă e lipsit de importanţă; ceea ce este ruşinos e faptul de a te lăsa invins şi de a-ţi accepta infrângerea.”.

Alexandra David-Néel în *ţara bandiţilor gentilomi* face parte dintr-o serie de patru volume[1] care relatează peregrinările Alexandrei David-Néel în Tibet,

1 I. fn fam bandiţilor gentilomi: 2, Sub nori de furtună: 3. în vestul barbar ni fntinsei Chine, 4. Bătrânul Tibet in faţa Chinei noi (cuprinzând câteva capitole din Patruzeci de secole de expansiune chineză).

între anii 1921 şi 1924 şi între anii 1937 şi 1946, cu mult înainte ca această ţară să fie transformată în provincie chineză. Această primă parte începe la 5 februarie 1921.

Odată cu ocupaţia chineză, în 1950, totul s-a schimbat în acest uriaş ţinut, şters de pe suprafaţa globului nostru ca ţară independentă. Tibetanii rămaşi pe podişurile înalte s-au „adaptat la modernismul1' introdus de chinezi, aşa cum cei care l-au urmat pe Sanctitatea Sa, cel de-al patrusprezecelea dalai-lama, în exil, au evoluat până într-atât încât spun: „Chiar dacă ne întoarcem foarte curând în Tibet, ştim că nimic nu va mai fi ca înainte/'

Vom regăsi deci, de-a lungul acestor pagini evocatoare şi adesea pline de umor, Tibetul aşa cum era el „înainte". Neinfricata călătoare are» e adevărat, un talent cu totul special în a descrie peisajele – deşerturi nisipoase, jungle luxuriante, pustietăţi acoperite cu iarbă sau bordeie umile, cătune ancestrale, *gompa* fabuloase, fără a mai vorbi de acele „peisaje umane11 pe care ştie să le facă atât de vii... Fiecare lucru descris a fost văzut şi trăit de ea. De-a lungul a zece ani, a străbătut mii de kilometri pe spatele catârului sau al făcului şi cel mai adesea cu piciorul, pentru a face ceea ce niciun occidental nu făcuse înaintea ci şi nu va mai face după ca. De aceea, studiile ei etnografice, filosofice şi religioase constituie o mărturie excepţională, la care va trebui să ne referim întotdeauna.

Cei cărora le-a plăcut *Călătoria unei parizience la Lhassa*, unde se relatează ducerea la bun sfârşit a unui plan cu totul extraordinar (străbaterea Tibetului cu piciorul, ca cerşetoare, şi rămânerea timp de două luni în capitala acestei ţări, atâta vreme misterioasă), vor afla, citind această povestire, nenumăratele greutăţi de care s-a lovit Alexandra David-Néel înainte de a trece frontiera atât de bine păzită sau, mai degrabă, „bariera politică" făcută să interzică oricui accesul în Tibet.

„Dar, la urma urmelor, spune ea, bilanţul actualei călătorii nu are nimic întristător. Am străbătut o mare parte a ţării, parte aproape necunoscută, am văzut, auzit şi aflat acolo o mulţime de lucruri.".

Toate acestea vor fi descoperite de cititor *în ţara bandiţilor gentilomi*.

Cei care au cunoscut-o pe Alexandra David-Néel datorită *Jurnalului de călătorie* (scrisori către soţul ci), vor avea, poate, la anumite pasaje, impresia de a le fi citit deja. Totuşi, nu e vorba de o repetiţie, corespondenţa fiind numai o complinire a cărţii de faţă, ba chiar a întregii opere. De altfel, miile de

scrisori, scrise în fiecare zi, permit cititorului să situeze în timp peregrinările aceleia care a fost supranumită „femeia cu aripi la picior”. În ceea ce o priveşte, pe Alexandra David-Néel nu o interesează timpul care trece, convinsă că ea însăşi nu face decât să treacă sau, mai exact, voind cu orice preţ să treacă frontiera interzisă; luptând din răsputeri pentru a reuşi, adesea ea nu mai ştie, de-a lungul acestor grele drumuri, ziua şi data…

Fără ijidoială că, încă de pe-atunci, credea în lucrul de care era convinsă şi în ultimii ani ai lungii sale vieţi: „Ce înseamnă oare data, vârsta, ziua, noaptea! Nu sunt decât vorbe…”.

Marie-Madeleine Peyronnet Fundaţia „Alexandra David-Néel” *

Casa Alexandrei David-Néel, unde scriitoarea şi-a petrecut ultimii ani din viaţă şi unde s-a stins în 1969, se află în sudul Franţei, la Digne-les-Bains, în Alpii provensali. Micul domeniu, numit de Alexandra – *Samten Dzongf* „fortăreaţa meditaţiei”, a devenit din 1977 sediul unei fundaţii conduse de Marie-Madeleine Peyronnet, fundaţie care, adăpostind însemnata arhivă a exploratoarei, s-a constituit într-un important centru de studii alexandrine şi tibetane (*n.t.*).

CUVÂNT ÎNAINTE

Ideea de a face reportaj, adică de a-mi povesti peripeţiile de călătorie, nu mi-a venit niciodată în cursul lungilor mele peregrinări prin Asia. Intenţionam numai să public rezultatele cercetărilor mele privind religiile şi filosofiile orientale, care erau scopul acestor peregrinări. De cum m-am întors în Franţa însă, în jurul meu s-a manifestat o curiozitate vie şi am fost invitată să fac cunoscută viaţa mea în ţările puţin sau deloc ştiute pe care le-am parcurs, să vorbesc despre aventurile ce mi s-au întâmplat şi despre oamenii pe care i-am întâlnit acolo.

Călătoria mea, din China şi până în India, făcută cu piciorul, străbătând, deghizată în pelerină cerşetoare, regiuni neexplorate din Tibet, reţinea cu deosebire atenţia; aşa că, deşi ar fi fost logic să urmez o ordine cronologică în publicarea povestirilor de călătorie, a trebuit să cedez dorinţelor ce-mi fuseseră exprimate şi să istorisesc, înainte de toate, cum am fost la Lhassa. Însemna să în cep cu sfârşitul.

Oricât ar fi fost de interesantă această pitorească plimbare de opt luni, călătoriile din cursul anilor precedenţi, făcute în condiţii diferite, sunt tot atât de atrăgătoare datorită diversităţii teritoriilor străbătute, a oamenilor întâlniţi şi a peripeţiilor survenite.

Se găseşte, aici, povestirea primei călătorii pe care am intreprins-o spre Lhassa. Ea îi poartă pe cititor de la mănăstirea Kum-Bum la Jakyendo, în Tibetul oriental, prin ţinutul aşa-numiţilor *gyarungpa*, şi prin diferite alte regiuni din vestul îndepărtat al Chinei, locuite de triburi aproape independente şi foarte puţin cunoscute, chiar de către chinezi.

Ca şi în cărţile precedente, numele tibetane au fost transcrise fonetic. În anumite cazuri, ortografia lor a fost redată în notă [2]

În ceea ce priveşte termenul Tibet, am suprimat litera A, pe care o păstrasem până acum pentru a mă conforma ortografiei utilizate cel mai des în franceză. Nimic nu justifică această ortografie, aşadar, sprijinindu-mă şi pe părerea savantului orientalist Sylvain Lévi, am înlocuit Thibet cu Tibet.

În legătură cu aceasta voi spune din nou ceea ce am arătat deja în altă parte: Tibet nu este un cuvânt tibetan. Locuitorii ţării pe care noi o numim Tibet îşi numesc patria *Peu yiű* (*Bod yul*), chemându-se pe ei înşişi *Peupa* (*Bodpa*), iar limbajul lor este numit *Peuke* (*Bod skad*).

Capitolul I

În dimineaţa aceea, un soare radios lumina cerul X albastru şi făcea să strălucească pământul galben ars de gerul iernii. Era la începutul lui februarie, zăpada mai era încă îngrămădită pe aleile înguste ale marii mănăstiri Kum-Bum şi acoperea piscurile învecinate, dar drumurile erau toate îmbrăcate într-o lumină primăvăratică. Cântau aşa cum ştiu să cânte drumurile, cu toate pietricelele lor şi cu toate firele lor de iarbă, cântece vesele ce chemau la ducă.

Catârii meărcaţi cu bagaje, împodobiţi cu ciucuri roşii, îşi zornăiau clopoţeii atârnaţi la gât... Plecam. Aventura cu care aveam să mă intâlnesc le depăşea în dificultate pe toate cele care o precedaseră şi îi savuram de pe acum entuziasmul plin de voioşie. Totuşi, peste plecarea mea regretele aruncau o umbră de melancolie.

2 Am păstrat, în general, în română, grafia folosită de autoare, cu excepţia grafiei specific franceze pentru redarea anumitor sunete, de exemplu ou pentru u, mi pentru o, e final, sau sca semn de plural (n.f.).

Cu dragă inimă as fi lăsat ca toate zilele vieţii să mi se scurgă în pacea legănătoare a cetăţii monastice unde petrecusem doi ani şi opt luni. Era atât de liniştită căsuţa mea împodobită cu fresce naive, pitulată în fundul unei mânăstiri minuscule din domeniul somptuos al lui lama Pegyai Tulku! Mă obişnuisem să privesc din balcon acoperişurile aurite ale templelor şi, dincolo de ele, munţii plini de iarbă unde păşteau cu gravitate iaci cu blană lungă şi cămile mari, aduse de caravanele mongole! mi plăcea să ascult seara armonia gravă a muzicilor sacre, când lama intonau serenade zeilor pe terasa inaltă a marii săli. Şi mai mult încă, îmi plăcea seninătatea orelor în care în linişte urmăream gândirea vechilor înţelepţi budişti în cărţile scoase anume pentru mine din bibliotecile pecetluite, unde dormeau în velite în brocart galben-lucios. Te simţeai bine acolo pentru a studia, a medita; spiritul savura, până la ameţeală, voluptatea subtilă a izolării şi a tăcerii.

Şi totuşi, părăseam Kum-Bum. Ca să mă stabilesc definitiv acolo, ar fi trebuit să devin membru al mănăstirii, dar sexul meu era o oprelişte şi apoi îmi jurasem că am să intru în Lhassa, oraşul interzis. Cum as fi putut oare să rămân?

Obiceiul tibetan cere ca la plecarea unui oaspete de vază, acesta să fie însoţit o bucată de drum, până la o distanţă bună, de către cei care l-au găzduit. Intendentul şi călugării-frapa[3] ai lui lama Pegyai doreau să se supună acestui obicei şi să mă escorteze mai mulţi kilometri, dar am insistat să se abţină de la această oboseală inutilă şi m-am despărţit de ei lângă un mic pod ce marca limita cetăţii monastice. Acolo am schimbat urări de bine şi obişnuitele eşarfe de politeţe[4], apoi caravana mea s-a pus în mişcare.

Fiul meu adoptiv, lama Yongden[5], şi cu mine o urmăm pe jos până în vârful ultimei coline de unde se mai putea zări mănăstirea. Ne mai rămânea un rit de îndeplinit. Între nişte pietre, în zăpadă, înfigem şi aprindem câteva beţi soare parfumate în cinstea lui Tsong Khapa, întemeietorul sectei numite

3 Toţi călugării lamaişti din clerul inferior sunt numiţi frapa (elevi). Numai demnitarii ecleziastici au dreptul la titlul de /ama (scris blama — superior). Totuşi, din politeţe, sunt adesea numiţi lama călugări deosebit de respectabili, in vârstă sau erudiţi. Mă conformez acestui obicei fn cartea de faţă, numindu-i /ama pe toţi cei cărora, adresându-mă lor, le-aş fi dat acest titlu.

4 Kada (kba btag): eşarfe care se dăruiesc şi se primesc în tot felul de ocazii ca dovezi de respect, politeţe, bun venit etc.

5 Lama Ypngden, bine cunoscut cititorilor cărţii Voyagc d'une Parisicnne à Lhassa şi ai cărţii Mystiques et magiciens du Tibet, este un tânăr tibetan invăţat care m-ti insoţit în călătoriile mele şi a devenit fiul meu adoptiv.

Gelugpa, născut pe locul unde Kum-Bum a fost construită, pentru a-i slăvi amintirea.

De acolo, în vreme ce fumul uşor şi parfumat urcă în faţa noastră, contemplăm pentru o ultimă dată priveliştea strălucitoare a uriaşei mănăstiri cu numeroasele sale case albe, palate roşii şi nenumăratele sale „lăcaşuri ale zeilor”[6] terminate cu acoperişuri de aur. Servitorii mei se prosternă, Yongden îşi descoperă capul, iar eu mă înclin, cu toţii emoţionaţi, tăcuţi, ascultând cum urcă în noi vocile diferite ale speranţelor şi temerilor noastre. Încredere voioasă şi aprehensiuni tulburătoare se amestecă şi se luptă în inima fiecăruia dintre noi, pentru motive diferite. În aceste regiuni ale Asiei, a pleca într-o călătorie atât de îndepărtată este întotdeauna o aventură.

În sfârşit, întorc spatele, rupând farmecul care ne reţinea; ceilalţi mă urmează şi coborâm poteca pe celălalt versant al muntelui. Câţiva paşi şi Kum-Bum nu se mai vede...

Călătoria pe care o proiectam consta în a ajunge la Lhassa, urmând un itinerar ce înconjura tot nord-estul Tibetului. Era vorba să ajungem la drumul caravanelor, ce mergea de la Tatchienlu (la extremitatea regiunii Szetchuan) la capitala Tibetului şi, pentru a reuşi, să traversăm de la nord la sud regiunea de frontieră cuprinsă oficial în teritoriul chinez, dar locuită de triburi de origine tibetană, independente de fapt atât de Beijing, cât şi de Lhassa, şi care nu recunoşteau decât pe şefii lor locali.

Plecând de la Kum-Bum ar fi fost mai simplu şi mai rapid să urmez, trecând prin aşa-numitele *tehang-thang*[7], una din căile parcurse de caravanele ce vin din nord. Limita acestor vaste pustietăţi ajunge la Dangar, un mic oraş de frontieră situat la două zile de mers de Kum-Bum. Călătoria astfel făcută n-ar fi luat decât vreo zece săptămâni, trei luni cel mult, dar motive serioase mă împiedicau să mă aventurez în această direcţie.

Mă oprisem deja în mai multe rânduri în regiunea pe care ar fi trebuit s-o traversez – aceea a lacului Albastru (Kuku nor). Eram bine cunoscută de păstorii care sălăşluiesc acolo şi, dacă m-aş fi întâlnit cu ei, ar fi trebuit să răspund nenumăratelor lor întrebări privind scopul noii mele călătorii. Or, a călători strict incognito era condiţia esenţială a reuşitei planurilor mele; trebuia

6 Lba Kung, „locuinţa unui zeu", numele pe care tibetanii îl dau templelor.

7 Scris byang thang. Literal, „podişurile septentrionale”. Pustietăţi uriaşe, acoperite de iarbă, străbătute de lanţuri de munţi care ocupă mtreaga parte de nord a Tibetului.

deci să urmez nişte căi pe unde nu riscam să intâlnesc oameni care mă văzuseră deja.

Nu am nimic din temperamentul unui Don Quijote şi nu caut niciodată să atrag aventurile; cu toate acestea, ele nu se lăsară aşteptate. Chiar în ziua plecării noastre, era cât pe-aci să ne batem cu conducătorii unei caravane mongole.

Intre Lusart şi Sining, pe unul din acele indescriptibile drumuri chinezeşti înfundate între ziduri de pământ, înalte de patru până la cinci metri şi late cât să treacă o căruţă, ne-am întâlnit cu un convoi de cămile.

Stabilisem că, pe rând, unul dintre servitori avea să meargă pe jos în spatele catârilor ce transportau bagajele. Numai cinci călăreţi, între care şi eu, beneficiau deci de cai. Ca să-l scutim, totuşi, pe unul dintre oameni (toţi erau *trapa*) de umilinţa, foarte gravă pentru un tibetan, de a părăsi mănăstirea pe jos, în vreme ce tovarăşii săi erau călare, dădusem unuia dintre ei catârul meu negru şi mare, iar eu călătoream într-o căruţă chinezească, clasica trăsurică fără arcuri (*tachiao tze*) din China septentrională care, din lipsă de drumuri, nu trece de Sining şi de Kum-Bum, la limita marilor pustietăţi ale Tibetului.

Acest vehicul bara drumul a vreo sută de cămile încărcate cu mărfuri. Oprite din înaintarea lor, împinse de cele care îşi urmau maşinal drumul în coada lungii lor procesiuni, marile animale se înghesuiau ţipând în culoarul îngust.

În momentul acela mă destindeam, mergând pe creasta unuia din zidurile care mărgineau drumul. De la înălţimea acestui observator, situaţia îmi apărea cu claritate. Imposibilitate totală de a trece unii pe lângă alţii: fie trăsurică, fie cămilele trebuiau să facă drum întors şi era vorba, şi de o parte şi de alta, de a merge cu spatele pe o distanţă de aproape un kilometru.

Obiceiul cere ca, înainte de a intra într-un defileu de acest fel, căruţaşii sau conducătorii de animale să strige, pentru a-şi anunţa sosirea celor care ar putea să intre pe la extremitatea opusă. Nu îi auzisem pe mongoli înştiinţându-ne, iar în ce-i priveşte pe oamenii mei, cred că şi ei uitaseră să se facă anunţaţi. Greşeala era, fără îndoială, şi de-o parte şi de alta, dar în Orient acest lucru nu are niciun fel de importanţă. Ceea ce se cuvine a salva înainte de toate e prestigiul. Orice, numai să „scapi cu obrazul curat”, cred chinezii şi tibetanii. Băieţii mei impărtăşeau acest fel de a vedea lucrurile şi trebuia să mă supun părerii lor dacă nu voiam ca stima lor pentru mine să scadă, lucru ce

putea avea urmări importante pentru peregrinările aventuroase pe care îmi propuneam să le fac. În cazul de faţă, „obrazul” cerea ca înapoi să se dea cămilele, iar trăsurică mea să înainteze triumfătoare.

— Daţi înapoi! spuse Yongden mongolului ce mergea în frunte şi care acum se găsea înghesuit între călăreţii mei şi animalele sale care se împingeau.

— Daţi înapoi! rostiră ca un ecou servitorii mei.

Alţi doi conducători sosiră pe creasta care domina culoarul.

— Imposibil! exclamă unul dintre ei, avem mai bine de o sută de animale şi voi n-aveţi decât o singură căruţă. E mai uşor pentru catârii voştri să o ia înapoi.

Continuam să privesc lucrurile de sus.

Evident, bietul om avea dreptate. Logica, bunul-simţ şi sentimentul erau de acord: căruţa noastră trebuia să dea înapoi... Dar mai era „obrazul” şi împotriva lui logica, bunul-simţ şi sentimentul nu erau, în această ţară, decât nişte bicisnice personaje. Numai să fi cedat, şi aş fi avut de plătit o grea pedeapsă într-o zi de pericol adevărat, când ar fi fost nevoie ca oamenii mei să aibă toată încrederea în mine şi să dea dovadă de hotărâre. Ce legătură putea exista între un astfel de lucru şi căruţa care trebuia să dea înapoi pe un drum îngropat? Evident, niciuna, dar nu puteam schimba mentalitatea tovarăşilor mei de drum.

— Daţi înapoi! răspunse Yongden la ameninţările mongolului.

— Daţi înapoi! făcură ceilalţi, ca un ecou.

Discuţia se înfierbântă, s-a ajuns la insulte, la ameninţări. Cămilele îşi adăugau strigătele discordante la acest tumult; catârii, înfricoşaţi, încercau să se ridice pe picioarele din spate şi, neputând s-o facă din lipsă de spaţiu, se muşcau între ei... Această scenă de harababură în fundul unei râpe nu era lipsită de pitoresc.

Un mongol îşi duse puşca la umăr. Lucrurile se înveninau. Acum, chiar dacă aş fi vrut-o, acest început de ameninţare nu-mi mai permitea să cedez.

— Avem şi noi puşti, ripostară oamenii mei, obişnuiţi cu viaţa de pe *tehang-thang*, unde încăierările sunt frecvente, şi duseră mâna la armele pe care le purtau în bandulieră.

Aveau oare să se omoare între ei?

Probabil că mongolii s-au gândit că pentru a da dovadă de o asemenea tenacitate, oameni ca noi, bine îmbrăcaţi şi cu cai buni, trebuiau să ocupe un rang deosebit pe scara socială şi că a răni sau a omori pe unul dintre ei ar avea urmări grave pentru ucigaş. Se hotărârâ să dea înapoi.

Cămilele voluminoase şi lente, legate unele de altele de nas şi de coadă în rânduri de opt până la zece animale, nu se potriveau cu acest exerciţiu. În vreme ce conducătorii lor se ocupau de ele, m-am dat jos din observatorul meu, m-am suit în căruţă, obiect al întregii tulburări şi, de cum culoarul deveni liber, l-am străbătut până la capăt cu un aer demn. „Obrazul „era salvat.

Nu aveam totuşi o inimă atât de „haină" ca să mă bucur de victorie fără remuşcări. Prinzând în trecere privirea conducătorilor de cămile, care mă urmăreau cu ochii, le-am lacul semn, le-am arătat cu ostentaţie doi dolari chinezeşti şi, strecurându-mi mâna pe sub perdelele care îmi înconjurau trăsurică, am lăsat să cadă cele două piese mari de argint. Mongolii îmi înteleseseră gestul – aveau să adune banii după trecerea mea şi să-mi laude mila. Oamenii mei nu văzuseră nimic… obrazul rămânea salvat!

Călătoria a început cu neplăceri. O sumă de bani pe care credeam că o voi găsi la Sining – făcând tot ce trebuia pentru ca această sumă să fie la dispoziţia mea – părea că s-a volatilizat într-un mod de neinţeles şi în vreme ce, cu ocazia Noului An chinezesc, servitorii mei chefuiau după placul inimii, mâncând la mese demne de Gargantua, eu mă întrebam, cu toată îngrijorarea, ce se va întâmpla cu mine şi cu drumul meu dacă aveam să mă trezesc fără bani. Din fericire, după câteva zile de chinuitoare nesiguranţă, banii au fost găsiţi în acelaşi mod misterios în care dispăruseră. M-am grăbit s-o pornesc din nou la drum.

Cu trei ani în urmă, venind de la Beijing, urmasem, ca să mă duc la Sining, drumul carosabil care leagă acest oraş de Lantehu, capitala provinciei Kansu. Călătorind acum călare, am vrut să urmez cărarea care mergea de-a lungul râului Sining, mai pitorească. Prost întreţinută – probabil deloc întreţinută, constând mai ales din scări înguste construite din pietre instabile, şerpuind pe lângă prăpastie, a însemnat un drum istovitor pentru bieţii mei catâri împovărati din greu. Din pricina zdruncinăturilor continue provocate de terenul accidentat, şeile lor din lemn, după moda chinezească, deşi puse pe pături groase, i-au rănit grav. A fost un nou motiv de grijiš Rănile de pe spatele animalelor se vindecă cu greu şi mă şi vedeam oprită după câteva zile de mers.

Când călătoreşti foarte încet, oferindu-ţi numeroase ore de odihnă în sate, ocaziile de a pălăvrăgi cu băştinaşii sunt infinite. A şti să profiţi de aceste sporovăieli familiare, să surprinzi în trecere detalii tipice despre moravurile şi gândirea localnicilor este o artă pe care orice călător ar trebui s-o cultive cu grijă.

Între Sining şi Lantehu, doi „creştini" chinezi şi-au adus, printre alţii, contribuţia la notele mele de drum. Istoria primului era obişnuită. Sub forme puţin diferite, ea se repetă continuu de la un capăt la celălalt al Asiei,

Fiul unui ţăran de la care am cumpărat alimente mi-a povestit că *a fost* creştin. La vârsta adultă, din propria lui dorinţă, primise botezul. După aceea s-a arătat probabil deosebit de zelos, îndreptăţind agreabil pioasele speranţe ale excelentului misionar căruia-i era enoriaş. Pe scurt, la câţiva ani după convertirea sa, acesta l-a numit reprezentantul său pentru o anumită parte a teritoriului, cu însărcinarea de a predica la sate şi de a-i boteza pe convertiţii care nu se puteau duce la sediul misiunii. A venit primul război mondial, cu urmările sale dezastruoase pentru bugetul străinilor ce locuiau în Orient. Cursul dolarului chinez urcând fantastic, multe din operele misionarilor care nu erau esenţiale au trebuit sacrificate. Serviciile aduse de omul care îmi vorbea au părut, fără doar şi poate, nu de ajuns de importante pentru a justifica salariul pe care-l primea sau, făcându-şi iluzii despre ardoarea credinţei sale, şeful misiunii şi-a imaginat poate că acesta îşi va continua gratuit munca apostolică. Dar însemna să te amăgeşti cu vise zadarnice.

— Am avut răbdare, îmi spunea ţăranul, credeam că *chin fifi* îmi va plăti până la urmă salariul, dar banii nu veneau… Atunci, am încetat să mai predic… Nu mai sunt creştin.

Sigur, povestea era cu totul banală, pitorescul ei consta în tonul serios al celui caremi-o povestea, în aerul de profundă demnitate cu care acesta declara că „aşteptase" înainte de a se „descreştina", ca să-i lase acelui *chin fu*, debitorul lui, timpul de a-i plăti leafa din urmă. Siguranţa lui că a acţionat cu cea mai mare corectitudine, că s-a purtat ca un perfect „gentleman", că şi-a făcut datoria şi chiar ceva mai mult decât stricta lui datorie, erau de un comic irezistibil. Dar eram singura care-l sesizam. Tatăl fostului creştin, rămas credincios zeilor daoişti, şi ţăranii, vecinii săi, dădeau din cap cu gravitate ca oameni care apreciau delicateţea şi spiritul practic ce se îmbinau atât de fericit în compatriotul lor.

Al doilea „creştin” era de un soi mult diferit şi povestea sa era neobişnuită.

Credea că sunt tibetană, lucru care mi-a permis, când el s-a declarat creştin, să fac pe ignoranta.

— Este religia lui Issu (Iisus), îmi răspunse el.

— Aha! Şi cine este acest Issu?

— E un „mare om „[8]. Locuieşte în Nienpai.

Ştirea era neaşteptată şi totuşi putea avea o explicaţie. Nătărăul care mi-o dădea sub această formă putea fi un catolic, care făcea aluzie la prezenţa sacramentală a lui Iisus în capela misiunii, sau putea aparţine uneia dintre bisericile protestante care, la acea vreme, predicau în Kansu întoarcerea iminentă a lui Cristos. Pe această din urmă temă, sărmanii credincioşi de la ţară putuseră broda cu toată fantezia.

După ce l-am întrebat pe individ despre religia sa, am aflat că era T’iendu-tan, catolic adică, şi adăugă că-l văzuse cu ochii săi pe „Issu” la Nienpai. Apoi, pentru a mă convinge de adevărul spuselor sale, a început să mi-l descrie: un om înalt, de vârstă mijlocie, nu avea părul negru, ochii Ti erau albaştri...

După portretul pe care mi-l făcea, am recunoscut încetul cu încetul pe un simpatic misionar pe care-l întâlnisem.

Naivii săi enoriaşi TI zeificaseră pur şi simplu.

Expediţia care începuse cu necazuri a fost, încă din primele săptămâni, întristată de boala şi moartea celor doi căţei născuţi la mine acasă, la Kum-Bum, pe care-i luasem pentru a-mi fi tovarăşi afectuoşi de drum şi a păzi corturile în timpul nopţii.

La puţină vreme după ce am părăsit Sining, unul dintre ei, un grifon de rasă mongolă, a început să aibă dintr-odată simptome neliniştitoare, ce semănau cu simptomele turbării. Încerca să fugă, nu mai putea să îüghită, părea înspăimântat la vederea alimentelor ce i se puneau în faţă, scutura din cap şi lătra cu un glas ciudat.

Mă întreb dacă vreun romancier a încercat vreodată să zugrăvească sentimentele cuiva care călătoreşte cu un animal bănuit de turbare. Mă îndoiesc, deoarece lucrul nu ar putea fi crezut, în Occident, soarta unui

8 Expresie cultă chinezească — fo jen — pronunţat tu ren\n Kansu ,insem- nând un om distins.

asemenea câine este repede hotărâtă. Dar noi ne găseam în Asia; cei care se aflau în preajma mea erau budişti şi călugări, niciunul dintre ei nu ar fi vrut să comită crima de-a-l ucide pe amărât şi, în ceea ce mă priveşte, eu nu aş fi ordonat-o niciodată. Nu aveam decât să fim precauţi.

Micul grifon a fost deci pus într-un coş, urcat pe un catâr, iar noi ne-am continuat drumul.

Sosiţi la Lantehu, câinele a murit după o lungă agonie. La rândul său, fratele lui a căzut şi el bolnav. Moartea lui a fost şi mai dureroasă. Era foarte ataşat de mine şi a ştiut că moare cu o luciditate omenească. Timp de două zile a rămas lipit de mine, fără să se mişte. Se ridica, sprijinindu-şi lăbuţele pe genunchii mei, şi mă privea lung în ochi, lipindu-şi uneori năsucul negru de obrazul meu.

Ce voia să-mi spună? „Am să plec” sau: „Aş vrea să rămân, ţine-mă cu tine!”.

Mi-a înţeles oare neputinţa, a căutat oare ajutor în altă parte? S-a dus în grajd, s-a oprit lângă fiecare catâr, părând că îi imploră, iar animalele care îi cunoşteau bine îşi plecau capul să-l miroasă şi se mişcau cu atenţie ca să nu-l lovească pe micuţul bolnav, care se împleticea iară putere printre paie şi picioarele lor lungi.

Acolo i-a fost sfârşitul. N-am putut să-l ţin cu mine, aşa cum nu am putut să-l ţin nici pe fratele său.

Într-o seară când luna era învăluită în ceaţă, ne-am dus pe furiş să-l îngropăm la picioarele unui deal, lângă un cimitir chinezesc. Respectul faţă de acest loc avea să-i asigure mititelului o descompunere liniştită şi-l scăpa de cuţitul „cojocarului” local, care jupoaie cadavrele câinilor pentru a le vinde blana.

Sentimentalitate ridicolă. Nu erau decât nişte animale! vor zice unii.

Superficială părere. Ce importanţă are valoarea mai mult sau mai puţin mare, după aprecierea noastră omenească, a fiinţelor care dispar? Ceea ce are importanţă şi se impune gândului ca o enigmă dureroasă este dispariţia în sine. Moartea trecuse pe-acolo, ea pusese capăt unei activităţi voioase, stinsese o flacără inteligentă, transformase într-un lucru inert, pe care putrefacţia avea să-l descompună curând, ceva ce simţise, gândise, iubise. Misterul ei teribil îmi revenea în minte şi arunca o umbră nelinişţitoare peste expediţia mea.

Nu am zăbovit la Lantehu. Vizitasem în amănunţime acest oraş cu trei ani în urmă, când, venind de la Beijing, am făcut acolo un popas mai lung.

Construită pe malul fluviului Galben, capitala provinciei Kansu este cel mai important oraş din nord-vestul Chinei. Pentru a găsi un altul la fel cu el, trebuie să mergi până la îndepărtatul Tihwa-fu (Urumtchi) în Sinkiang (Turkestanul chinez), dar acest ţinut de turcomani musulmani nu mai este, la drept vorbind. China.

Fără îndoială că numeroase oraşe chinezeşti sunt mai bogate în monumente artistice decât Lantehu. Din acest punct de vedere, el este foarte sărac, dar aspectul său deschis, numeroasele sale străzi largi şi aerisite sunt plăcute călătorului occidental. El se simte aici mai în largul său, poate ar trebui să spun mai puţin în China, decât la Tehengtu, bogata capitală a provinciei Szetchuan, sau în alte oraşe mari ale „Republicii de Mijloc”.

Populaţia din Kansu se deosebeşte şi ea foarte mult de populaţia de pe coastă sau din provinciile din sud. Oamenii nu au nimic din chinezul scund, mâncător de orez, care reprezintă pentru mulţi străini tipul invariabil al tuturor locuitorilor din vasta Chină. Oamenii din Kansu sunt, în general, bine făcuţi, mai degrabă albi decât galbeni şi adesea cu chipuri frumoase. Pâinea şi pastele, tăiţei sau macaroane, alcătuiesc baza alimentaţiei lor; orezul TI folosesc doar din când în când. În general viaţa în Kansu este mai liberă, mult mai puţin legată de rituri şi obiceiuri decât în provinciile centrale; se simte aici influenţa neamurilor străine. Chinezii puri, care nu se înşeală, arată adesea un anume dispreţ pentru aceşti compatrioţi de la hotare în care nu-şi recunosc sângele şi, uneori, le spun sălbatici, un epitet foarte puţin justificat.

Situat la aproape 2 800 kilometri de Beijing şi lipsit de cale ferată[9], Lantehu scapă uşor de controlul guvernului central. Probabil că întotdeauna a fost aşa şi este îndoielnic ca puterea administrativă care îşi are acum sediul la Nankin să reuşească să se facă ascultată în îndepărtatul Kansu mai bine decât predecesorii ei. Oricum, notabilii din Lanchu au ştiut, nu o dată, să-şi demonstreze cu hotărâre independenţa faţă de conducerea chineză.

Nu voi cita decât un caz, care s-a petrecut în vreme ce locuiam în această regiune.

---

9 O linie de cale ferată a fost proiectată cu mult tnainte de primul război mondial,dar lucrările s-au oprit in apropiere de Honan,un ambranşament al liniei Beijing-Hankeu, şi nu au mai fost reluate. Partea de traseu de parcurs cu căruţa, de la sfârşitul liniei ferate, necesită, intr-un ritm normal, intre douăzeci şi opt şi treizeci de zUc.

Luarea puterii de către un nou partid politic avusese atunci drept consecinţă revocarea guvernatorului din Kansu, care făcea parte din partidul învins. Fără să opună vreo rezistenţă, acesta îşi părăsise sediul şi se întorsese în ţinutul său natal pentru a se bucura în pace de roadele administraţiei sale.

După cum spuneau locuitorii din Lantehu, aceste roade palpabile se prezentau sub forma unui convoi de catâri încărcaţi cu lingouri de aur.

Ca înlocuitor al fostului guvernator, autorităţile din Beijing numiseră un musulman. De aici, mare tulburare în Kansu, unde chinezii şi discipolii Profetului trăiesc pe picior de război. Plângerile vehemente ale populaţiei au ajuns până la Beijing. Pentru a potoli spiritele, generalul musulman a căpătat un alt post, iar unul din colegii săi chinezi a fost desemnat pentru a se duce la Lantehu. Dar iată că noul ales se întâmplă să fie unul din acei faimoşi şefi de bandă care, la adăpostul hainei militare, se consacră, la scară mare, jefuirii regiunilor unde locuiesc. A început prin a declara că va concedia trupele recrutate de predecesorul său şi Tşi va aduce cu el, pentru a-i înlocui, pe propriii săi soldaţi, douăzeci de mii de mercenari în solda sa[10].

Imediat, negustorii din Kansu se văzură cu prăvăliile jefuite, ţăranii cu recoltele furate sau pustiite şi cu toţii distruşi de această armie străină, încă plină de însufleţire de recentele isprăvi din ţinutul în care domnise până atunci stăpânul ei.

Un general, comandant în Pigliang – oraş din estul provinciei Kansu – simţi atunci că i-a bătut „ceasul”. Luă partea notabililor şi a poporului înspăimântat şi-şi rezumă intenţiile într-o declaraţie lapidară: „Dacă el are soldaţi, am şi eu. Numai să vină şi voi şti cum să-l primesc!” Alesul Beijingului considera cu siguranţă că era imprudent să-i înfrunte pe „voinicii”[11] din Pigliang; deşi numirea sa a rămas oficială, el nu-şi făcu apariţia în Kansu.

Generalul „salvator” părăsi atunci Pigliang şi se instală la Lantehu, primit cu căldură de locuitori şi, fără să-i mai pese de decretele Beijingului, stabili, de acord cu prefectul civil, un fel de duumvirat ce trebuia să conducă provincia. Ca urmare, după ce cucerise cu totul stima populaţiei, se numi singur guvernator la Kansu şi, din acel moment, ca şi predecesorul său, a putut domni ca suveran aproape absolut, neavând a se teme decât de trădarea trupelor sale mercenare pe care îşi sprijinea autoritatea.

---

10 Redau aici ceea ce se spunea la Lantchu.
11 Titlu pe cane şi-1 dau cu plăcere soldaţii chinezi.

Cu toate acestea, la vremea când m-am oprit la Lantehu, era nevoie de ceva mai mult pentru ca, în pofida titlului pe care-l purta, autoritatea guvernatorului din Kansu să se extindă la toată provincia. În fapt, sudul provinciei se găsea în mâinile unui alt general, în vreme ce la Sining domnea un al treilea general, musulmanul Ma. Primul devenise complet independent. Bătuse monedă diferită de cea care circula în capitala provinciei, iar totalitatea impozitelor încasate pe teritoriul cucerit de el îi intra în vistierie. Cât despre Ma, fără a li ostil guvernatorului, el nu se considera nicidecum subordonatul acestuia. Fiecare dintre aceşti şefi întreţinea, pe spezele populaţiei, o mică armată de „voinici”. Periodic, generalii îşi duceau trupele să jefuiască regiunile învecinate cu domeniile lor – un mod de a plăti un salariu soldaţilor, în general retribuiţi la întâmplare. Aşa se petreceau pe atunci lucrurile în întreaga Chină.

În momentul în care am vrut să părăsim Lantehu pentru a ne continua drumul spre marea mănăstire Lhabrang Tachikyil, musulmanii începeau să se agite din nou, iar chinezii se temeau de o răscoală la fel cu aceea care însângerase Kansu în urmă cu douăzeci de ani.

Această răscoală a fost marcată, până la reprimarea ei, de incidente tragice dintre cele mai neobişnuite. Unul din aceste incidente s-a petrecut lângă Kweite, cu ocazia executării, pe malul unei ape, a unui mare număr de şefi şi notabili musulmani.

Mai multe sute de curioşi, toţi chinezi, se îngrămădiscră pe un pod să vadă cum cad capetele duşmanilor lor. Or, în vreme ce călăii îşi făceau treaba la marginea apei, podul, supraincărcat, s-a rupt şi spectatorii au căzut în apă, unde curentul rapid i-a luat cu el. Puţini au putut să se salveze.

Răscoala de care se temeau avea să se producă într-adevăr, dar mult mai târziu, aproape zece ani după plecarea mea din Kansu. Rarele ştiri care ajunseră atunci până la mine dovedeau că era tot atât de bogată în incidente dramatice ca şi cea care o precedase. De data aceasta, o însoţise o epidemie de holeră; între alte grozăvii, se povestea că musulmanii asediaţi în fortăreaţa lor din Hojo şi decimaţi de flagel aruncau peste metereze, în tabăra asediatorilor chinezi, cadavrele morţilor de care nu ştiau cum să se descotorosească.

Ca să merg la Lhabrang Tachikyil aveam de ales între mai multe drumuri, dar musulmanii reţinuseră atât de puternic atenţia tuturor, încât curiozitatea

mea faţă de ei a fost stârnită şi am ales drumul care trecea prin Hojo, citadela islamismului în provincia Kansu.

Ca să nu atrag atenţia şi să-mi reduc cheltuielile de drum. M-am hotărât să călătoresc în felul cel mai modest. (Cel puţin aşa mi se părea la vremea aceea; aveam să cunosc, mai târziu, un alt fel şi mai modest încă: acela de pelerin cerşetor.) Nu am achiziţionat, aşadar, decât un cal şi şapte catâri, socotind că voi cumpăra, pe drum, animalele suplimentare, necesare pentru transportul bagajelor. Mai mult, calculasem şi greutatea acestor bagaje astfel încât, la nevoie, şase catâri să poată transporta toate baloturile, iar servitorii să meargă pe jos. Dacă împrejurările near fi obligat să ne încărcăm cu o cantitate mai mare de alimente, puteam s-o facem folosind calul pe care-l călărea Yongden şi catârul mare negru pe care-l păstrasem pentru mine. Fiind cu toţii buni drumeţi, această perspectivă nu ne speria.

De cum am ajuns la Lantehu, m-am felicitat de prevederea mea. Toţi proprietarii de catâri refuzau să meargă la Hojo, temându-se că acolo li se vor fura animalele sau că vor fi chiar ei maltrataţi de către musulmani. Călătoria mi-a fost zugrăvită ca periculoasă şi am fost insistent sfătuită să trec pe un alt drum. Dar rareori mă lăsam abătută de la ceea ce plănuisem şi, în cele din urmă, am găsit un om care a consimţit să-mi închirieze trei catâri şi să mă însoţcască până la temutul oraş.

Drumul nu era lipsit de interes; am traversat cu bacul râul Tao şi am intrat apoi într-o regiune de munţi golaşi, cu un sol alb cum e creta, unde te orbea reverberaţia.

Ghinionul continua să ne urmărească. Puţin după ce am trecut apa, Yongden a avut un atac violent de febră. I-am dat chinină, care n-a avut decât un efect foarte slab. El insista, totuşi, să ne continuăm fără oprire călătoria şi, deşi avusese o noapte grea, am pornit la drum dis-de-dimineaţă, ca de obicei. După ce a rezistat cu curaj până către seară, i s-a făcut brusc rău. Servitorii noştri abia au avut timpul să-l coboare de pe cal ca să-l ferească de căzătură; se prăbuşi la marginea drumului.

Nu eram departe de un sat, dar acolo nu exista han. Văzând încurcătura noastră, un bătrân alco/i[12] de la moscheea locală ne-a oferit ospitalitate. Locuinţa sa minusculă se compunea dintr-o singură cameră, o bucătărie şi un

12 Este titlul dat de musulmanii din Kansu celui care conduce rugăciunile şi în deplineşte alte funcţii religioase.

grajd, care dădea într-o curte mărginită în partea opusă de zidul micuţei moschei.

Acest om cumsecade se retrase cu nevastă-sa în bucătărie şi-mi lăsă camera pentru a-l instala pe bolnav. Yongden era pe jumătate conştient, delira puţin şi vorbele incoerente pe care le pronunţa denotau că în minte îi apăreau amintiri din ţara sa.

Servitorul care lacea şi pe bucătarul a aprins focul într-un colţ al curţii şi a pregătit cina. Aceasta, pentru a nu murdări bucătăria gazdelor noastre introducând în ea carnea unui animal care nu fusese tăiat după ritul musulman. Avusesem de altfel grijă să-i informez că nu avem carne de porc printre proviziile noastre.

Apoi, cum supa era gata, m-am aşezat şi eu în curte pentru a mânca.

În jurul meu, totul era dat cu var: căsuţa, zidurile curţii, moscheea şi micul sau turn. Nicio figură magică imprimată pe hârtie roşie sau galbenă nu împodobea poarta, niciun altar al străbunilor, nicio statuie de zeitate nu se zărea în interior. Un spirit foarte deosebit de cel care domneşte în satele chinezeşti emana din orice lucru. Lumina scădea. Foarte demn în roba sa lungă, bătrâna noastră gazdă urcă în modestul minaret şi cu o voce slabă, dar ferma, proclamă unicitatea lui Allah şi îşi îndemnă credincioşii la rugăciune. Apoi, pe cerul încă limpede, apăru, deasupra unui chiparos înalt, un subţire corn de lună şi Islamul se impuse, suveran; deşi eram pe pământul Chinei, ne simţeam departe de ea.

A doua zi, Yongden a insistat din nou să plecăm. Nimic nu putea fi mai bun pentru vindecarea sa, spunea el, decât să părăsim regiunea unde TI apucase febra. Se putea să fi existat un oarecare adevăr în această părere, dar, mai ales, ne era imposibil să abuzăm de ospitalitatea acelor oameni cumsecade care ne deschiseseră uşa.

Drumul nostru continua printr-o regiune complet lipsită de apă, ai cărei locuitori trăiau numai din ceea ce strângeau în cisterne în timpul anotimpului ploios. Această apă murdară, adesea clocită, pe care trebuia s-o folosim pentru ceai şi nevoile bucătăriei, nu era deloc potrivită pentru un bolnav cu febră, şi totuşi starea lui Yongden nu s-a înrăutăţit şi el s-a restabilit tot atât de brusc pe cât de repede căzuse bolnav.

Cu toată încetineala cu care călătorim, suntem deja departe de Lantehu şi vaga siguranţă de care ne bucuram în vecinătatea imediată a autorităţilor

chineze nu se prelungeşte până la ţinutul în care intrăm. Acesta are o faimă foarte rea. Ni s-au semnalat, mai cu seamă, anumite chei stâncoase unde trecătorii sunt adesea jefuiţi, iar uneori străpunşi cu sabia.

Ştiam de la bun început că riscăm adesea, în cursul călătoriei pe care o începusem, un pericol de acest fel; ştirea deci nu ne emoţionează. Aici, nu-i vorba, probabil, decât de vreo trei sau patru hoţi întovărăşiţi şi nu de o adevărată ceată. Caravanele nu o iau pe acest drum, iar bandiţii serioşi nu s-ar îmbogăţi prin locurile cu pricina.

Totuşi, gândindu-mă la hoţii care ar fi putut sta la pândă şi ne-ar putea cădea pe neaşteptate în spate, poruncesc oamenilor mei să se imbrace cu ceea ce numesc cu în glumă „ţinuta de război”. Pentru ei asta constă în a-şi scoate robele lungi, făcute după moda mongolă, şi a rămâne numai în pantaloni şi o haină din doc negru; o puşcă în bandulieră completează acest costum şi aminteşte pe cel adoptat de mulţi soldaţi de la hotare. El poate produce o încurcătură de care vom profita şi să inspire o anume teamă hoţilor, căci aceştia ştiu prea bine că vor fi căutaţi şi pedepsiţi cu severitate dacă ar jefui sau molesta nişte „voinici”, în vreme ce n-au a se teme de nimic dacă atacă nişte călători civili.

Încărcăm şi cele trei puşti şi două revolvere pe care le avem. Înainte să ajung în ţinutul Amdo, niciodată nu luasem cu mine arme în călătorie. Am renunţat la obiceiurile mele pentru a mă conforma obiceiurilor tibetane şi, mai ales, pentru a cruţa mândria oamenilor mei, care s-ar simţi umiliţi dacă nu ar avea o puşcă în spate şi o sabie la brâu. Cât despre mine, îndreptăţit sau nu, am încredere în steaua mea cea bună şi nu îmi pot imagina pericol pe care să nu-l pot înlătura cu propriile mele mijloace. Până acum, evenimentele mi-au dat dreptate.

Ca în totdeauna în asemenea împrejurări, fac pe deschizătorul de drumuri. Am coborât de pe frumosul meu catâr şi merg fără grabă, şchiopătând uşor, îmbrăcată cu o veche robă chinezească, asemănător unei biete ţărănci care se duce în satul vecin şi nu are cum să-i ispitească pe tâlharii în căutare de pradă.

Dacă am să zăresc ceva suspect, voi îngâna un cântec religios. În caz de mare pericol, voi fluiera cu ajutorul unui fluier puternic, care ne adună când ne despărţim pentru a căuta calea şi care e întotdeauna agăţat la gâtul meu. Dar totul se petrece cu bine. Degeaba scrutez cu privirea toate râpele, toate

crăpăturile care brăzdează pereţii înalţi ai defileului, nu descopăr nici măcar umbra vreunei făpturi umane. Ajunsă aproape de sfârşitul culoarului şi mulţumită de a ne vedea ieşiţi de acolo fără necazuri, îmi exprim * mulţumirea printr-o glumă de multe ori spusă în împrejurari ca aceasta, dar care îi amuză întotdeauna pe băieţii mei.

— Tobgyal, ai pregătit sticla cu ceai?

Cei trei izbucnesc în râs, interpelatul cu aceeaşi plăcere ca şi tovarăşii săi, deşi gluma i se adresează lui.

Gluma se referă la un incident care s-a produs cu aproape doi ani în urmă.

Mă îndreptam, la vremea aceea, spre mănăstirea din Ditza, situată la aproape o zi de mers de ţărmul fluviului Galben. Ţinutul pe care trebuia să-l străbat era aproape în întregime pustiu şi bântuit de îndrăzneţi bandiţi tibetani, mult mai de temut decât confraţii lor chinezi.

În urmă cu doi ani, intendentul unui lama, vecin cu mine, fusese prins de către aceştia, tocmai când transporta în desagii şeii o importantă sumă de bani. Nu numai că hoţii au pus mâna pe bani, dar Ti luară intendentului frumoasa robă de mătase şi toate celelalte veşminte. Apoi, când fu complet gol, Ti legară mâinile la spate şi, folosindu-se de cureaua lui ca de o funie, TI legară de un copac. După care plecară, luându-i şi calul.

Nefericitul intendent petrecu lunga noapte de iarnă în această poziţie. După multe strădanii, reuşi spre zori să se elibereze şi să se târască, pe jumătate degerat, până la o fermă unde primi ajutor.

Fără să ne întoarcem atât de departe în timp, abia cu o săptămână în urmă bandiţii ciuruiseră cu gloanţe un amărât de fermier pe care îl credeau plin de bani. Omul a putut să le scape datorită iuţelii calului, dar n-a ajuns la casa lui decât ca să moară acolo, după două ore.

În ţinuturile de-aici, în tâmpi ări de soiul acesta nu sunt rare şi dacă li s-ar acorda multă atenţie, nimeni nu ar mai ieşi din perimetrul oraşului, iar în fiecare zi, înainte de apusul soarelui, s-ar încuia în casă.

Ne găseam deci, pe la sfârşitul după-amiezii, într-o vale acoperită de tufişuri înalte, de unde apăreau grupuri de copaci. Pentru a ne destinde după lunga noastră cavalcadă, am coborât de pe cai şi mergeam alături de ci. Fiul meu adoptiv, lama Yongden, şi cu mine o luaserăm puţin înaintea celorlalţi şi, ajungând la un mic luminiş, mă aşezasem pe o stâncă cu intenţia să-i opresc şi

pe servitori ca să se odihnească câteva clipe, când unul dintre ei, căruia noi Ti spuneam Sotar[13], se apropie de mine şi-mi spuse cu glas şoptit:

— Ne pândesc hoţii, i-am văzut cum se ascundeau după copaci.

Lucrul nu avea nimic surprinzător. Fără să arăt vreo grabă, mă ridic să-mi continui drumul. Nu e momentul să ne oprim, e mai bine să ne grăbim să ajungem la un loc cu oameni şi este prudent să arăţi că nu ţi-e teamă, ba chiar să te prefaci că nu i-ai văzut pe tâlhari.

După ce-am făcut câţiva paşi, zăresc şi eu trei oameni înarmaţi cu puşti, ascunzându-se în desişul pădurii.

— Ia revolverul din desaga de la şaua mea şi adu-mi-l discret fără să fii văzut, i-am spus lui Tobgyal.

Acesta, un om minunat, un *trapa* din Kum-Bum, nu strălucea prin curaj. Ca să spunem adevărul, era mai degrabă fricos. Faptul de-a şti că hoţii marmaţi erau prin preajma noastră îi încâlci minţile; deschise desaga, luă ceva de acolo şi mi-l aduse cât mai discret posibil, dar când scoase obiectul de sub robă, unde-l ascunsese la piept, acesta se dovedi a fi nu un revolver, ci un termos umplut cu ceai, pe care-l luam de obicei cu mine.

La această apariţie neaşteptată şi puţin potrivită cu împrejurările, am izbucnit într-un hohot de râs.

— Hai, îi spusei tontului, fugi şi ia şi cutia cu biscuiţi, să le oferim o gustare.

Fiul meu şi cei trei servitori care ne însoţeau izbucniră şi ei în râs. Hoţii s-au întrebat probabil ce se întâmpla şi veselia noastră ne-a scăpat poate de un atac. Cum, necum, ne-am urcat repede pe cai şi am plecat degrabă. Să nu fi avut răufăcătorii cai sau n-au îndrăznit să ne urmărească? Oricum, nu am fost atacaţi.

Dar, din ziua aceea, Tobgyal a fost continuu ţinta zeflemelilor camarazilor săi şi, trebuie să mărturisesc, şi alor mele, deşi nu era o faptă milostivă. De altfel, până la urmă s-a obişnuit şi râdea şi el împreună cu ceilalţi.

În seara aceea, se întâmplă ca sălaşul nostru să fie o fermă izolată, înconjurată de un peisaj grandios, cu munţi roşii ce dominau o învălmăşeală de stânci prăbuşite. Luna lumină curând decorul fantastic, dar strălucirea ei nu

13 Sotar este un termen hindi, care inseamnă fie un supraveghetor, un contramaistru, fie un mic şef care-i conduce pe hamali etc. Omul căruia îi spunem astfel era un tibetan şi fusese în slujba unui ofiţer englez din serviciul cartografic, de la frontiera Tibetului. Vorbea perfect limba hindi.

permitea să se vadă capătul acestui spaţiu, dacă ceea ce se întindea în faţa noastră era o câmpie sau o vale largă, iar îngrămădirea de grohotiş uriaş se pierdea misterios într-o nebulozitate albăstruie.

Cum am terminat de mâncat, am vrut să ies să mă bucur de acest impunător spectacol. Frigul era tăios dar suportabil şi puteai, fără să suferi, să petreci o jumătate de oră visând aşezat pe o stâncă. Când mă văzură gata de plecare, gazdele mele mă implorară din răsputeri să nu fac aşa ceva. Se temeau că voi întâlni vagabonzi răufăcători, oameni sau animale de pradă, care bântuiau regiunea. O tânără chinezoaică se arătă deosebit de pornită, încercând să mă reţină. Grija ei mă mişcă, dar cu toate acestea am ieşit.

Poate prinsă de gândurile mele, m-am îndepărtat, mergând mai mult decât avusesem intenţia şi probabil că am uitat de mine, aşezată pe o piatră între două stânci mari, care formau un fel de adăpost şi mă fereau de vânt. Mi-ar fi fost greu să spun de câtă vreme stăteam afară, când am auzit un zgomot de paşi care se îndreptau spre mine. Nu era un animal, mersul regulat era al unei fiinţe omeneşti şi, cum drumeţul venea din direcţia opusă fermei, el nu putuse fi trimis după mine de fermierii neliniştiţi de absenţa mea prea lungă. M-am târât cât am putut mai bine între cele două stânci. Era puţin probabil să fiu zărită în această ascunzătoare, într-adevăr, un bărbat trecu la o mică distanţă de mine, tară să se oprească, mergând drept înainte, fără şovăială, ca cineva care se îndreaptă către un scop precis şi bine cunoscut.

Nu era, fără îndoială, unul din locuitorii fermei care se întorcea târziu acasă, deoarece, ca argument care să mă facă să renunţ la plimbarea mea nocturnă, mi s-a spus şi răspus că toată lumea era acasă şi că nimeni nu ar îndrăzni, la această oră, să se aventureze afară. În partea către care se îndrepta drumeţul, nu exista totuşi decât această fermă şi, dincolo de ea, trecătoarea stâncoasă cu faimă rea, pe care o străbătusem în cursul zilei. Ciudatul călător se ducea probabil într-acolo pentru a-i întâlni pe ceilalţi tâlhari, ca să pregătească pentru a doua zi vreo capcană. Oricine ar fi fost acesta, nu era bine să fiu văzută de ek Am aşteptat deci o bună bucată de vreme înamte de a-mi părăsi adăpostul, dar plăcerea dispăruse. Meditaţia mea fusese tulburată, începeam să sufăr de frig şi rapida coborâre a lunii spre vârfurile în spatele cărora avea să dispară mă făcea să mă tem că am să fiu surprinsă de întuneric şi nu am să mai pot regăsi drumul. Am sosit, totuşi, cu bine la fermă,

dar când era să dau colţul clădirii, am auzit şoapte. Nişte oameni vorbeau grăbit cu o voce abia auzită. Ce însemna asta?

Cum rămăsesem nehotărâtă, pregetând dacă să înaintez, unul din cei doi câini de pază, care fuseseră legaţi ca eu să mă pot întoarce fără să fiu atacată de ei, m-a simţit şi a început să latre, iar tovarăşul său îi ţinu isonul. La aceste zgomote, un bărbat o tuli la fugă. Să fi fost oare vreun hoţ? Am alergat către uşă.

Pe prag, am găsit-o pe tânăra chinezoaică, aceea care mă implorase cu atâta insistenţă să nu ies. Nu avusese încă timpul să intre în casă. Misterul se limpezea. Vagabondul era de fapt un iubit, evident bine cunoscut de câinii de pază care nu-l lătrau.

Julieta" dădu dovadă de un sânge rece remarcabil. Manifestă cea mai sinceră bucurie la vederea mea. Fusese atât de neliniştită, atât de îngrijorată, spunea ea, ştiind că sunt afară, singură în noapte, încât nu putuse să adoarmă şi venise să-mi pândească sosirea…

— Ce bună sunteţi! Şi cât de recunoscătoare vă sunt pentru grija dumneavoastră, i-am spus eu cu aerul meu cel mai serios.

— Sunt eu, m-am intois, strigai apoi cu voce tare pentru stăpânii casei, treziţi probabil de hămăitul câinilor. Apoi, ca să le îndrept atenţia în altă parte şi s-o ajut pe tânăra chinezoaică să se intoarcă cu bine la culcuşul ei, am zăvorât cu zgomot uşa şi am luat iute lampa de pământ lăsată aprinsă pentru mine.

Dar mica îndrăgostită şi dispăruse, mai uşoară şi mai tăcută decât „spiritele** despre care vorbesc basmele din ţara ei.

La ieşirea din această regiune aridă, pe când ajungeam în vârful unei trecători, ne-a apărut brusc Hojo. Oraşul înconjurat de metereze se ridică într-o nesfârşită câmpie verde, străbătută de o apă frumoasă. Această oază într-un ţinut atât de uscat formează un surprinzător şi fermecător contrast şi înţelegi fără greutate ataşamentul pe care-l au musulmanii din Kansu faţă de această proaspătă citadelă, replica pământeană, pe măsura lor, a grădinilor înflorite din paradisul lui Allah.

Şederea mea la Hojo n-a fost deloc plăcută. Am avut un atac de febră, aşa cum avusese fiul meu cu câteva zile înainte. Unul dintre catâri se umflă şi fu cât pe-aci să moară. Zăpada incepu să cadă, viscolul sufla glacial. Am fost imobilizaţi mai multe zile într-un han, aşteptând vindecarea animalului bolnav.

— Din fericire, îmi spunea Yongden, servitorii nu cunosc ţinta călătoriei noastre. Văzând şirul de nenorociri care ni se întâmplă, ar putea crede că zeii din Tibet ridică obstacole pentru a ne împiedica să ajungem la Lhassa.

Aceste incidente supărătoare nu aveau, probabil, decât nişte cauze foarte fireşti. Cu toate acestea, nu aveam să ajungem la Lhassa nici în cursul acestei călătorii, nici după cele două încercări care i-au urmat. Aveam să mai aştept trei ani înainte de a contempla sfânta capitală a Tibetului. Nu am, de altfel, niciun motiv să regret, căci aceste eşecuri repetate şi mijloacele din ce în ce mai ciudate pe care am fost nevoită sa le folosesc pentru a-mi ajunge scopul mi-au adus bucuria unor aventuri pe care altfel nu le-aş fi cunoscut niciodată.

De la Hojo, şi intrând din ce în ce mai mult în munţi, am ajuns din nou în ţinutul sălbatic Amdo[14]. Amdo este considerat o provincie a Tibetului, deşi nu face parte din teritoriul supus guvernării lui dalai-lama. Autorităţile chineze exercită acolo un vag control şi încasează nişte impozite, dar ele nu intervin decât în cazuri excepţionale în treburile populaţiei. În timpuri normale, populaţia este condusă de şefi locali fără legătură între ei.

Tibetanii din Amdo numără printre ei păstori (*dokpa*) *A* care trăiesc în corturi la limita nord-estică a marilor pustietăţi cu iarbă, aşa-numitele *tehang-thang*, şi y t/dog[15], adică săteni-păstori. Aceştia din urmă trăiesc în cătune şi o parte a anului sunt agricultori, apoi, când vine vara, încredinţează unora dintre ei – adesea femeilor – paza locuinţelor lor grosolane şi grija de a strânge şi a pune la adăpost recolta. Ceilalţi, adică toată populaţia validă, pleacă cu turmele să trăiască în păşunile alpine.

Drumul nostru ne duce prin văi înguste, pe unde curg râuri cu ape verzi. Într-o vreme nu prea îndepărtată, ţara a fost probabil acoperită în întregime cu păduri, dar băştinaşii despăduresc cu îndârjire. Mulţi munţi sunt în întregime goi şi se prăbuşesc, ameninţând primejdios să închidă văile, iar puhoaiele, sărind peste grohotişuri uriaşe, sapă adânc povârnişurile sterpe şi grăbesc distrugerea.

Transportul copacilor pe apă nu este posibil în această regiune; ceea ce duce la despădurirea regiunii este negoţul cu cărbuni. Din brazi uriaşi, tăietorii fac, fără pricepere, cărbuni mici din e. Are jumătate se sfărâmă pe loc. Ceea ce

14 De unde ieşisem când am părăsit Kum-Bum.
15 Scris yul hborg (de la yul — ţară şi, prin extensie, sat şi hborg — pustietate).

poate fi transportat este dat unor intermediari chinezi sau, mai rar, este dus chiar de ei, pe catâri, în oraşe unde cărbunele este foarte cerut.

Pe măsură ce înaintăm, locuinţele devin din ce în ce mai prăpădite. Pregetăm să înnoptăm afară atât din pricina animalelor care, în acest anotimp rece, trebuie să-şi petreacă nopţile în grajd, cât şi din pricina hoţilor. Dacă ar fi să te iei după ceea ce spun oamenii bine informaţi, în fiecare ţăran din acest ţinut se ascunde un hoţ, pândind necontenit ca să dea o lovitură.

Cu toate acestea, netrebnicii băştinaşi dau dovadă de o înţeleaptă prudenţă. Să-l fure pe oaspetele care doarme la ei li se pare periculos. Călătorul prădat, mai ales dacă e cineva cu o oarecare importanţă şi dacă nu se uită la cheltuielile de justiţie, ar putea să se plângă şefilor locali sau chiar autorităţilor chineze. Uneori, soldaţi în trecere prin regiune devin judecători improvizaţi şi executori ai propriei lor sentinţe, iar ţăranul va îndura cu greu povara intervenţiei lor defel gratuite. Pentru o livră de zahăr furat, el va trebui să dea un cal.

Înnoptând afară, avantajul datorat fricii salutare inspirate de această urmă de justiţie se pierde. Împotriva cui să depui plângere dacă în timpul nopţii dispar unul sau doi catâri? Localnicii vor jura că n-au văzut nimic, n-au auzit nimic, că hoţii nu fac parte, cu siguranţă, dintre ai lor, că nimeni nu a părăsit satul. Cum ar putea dovedi un străin că ei mint? N-are decât să drăcuie şi să bruftuiască oricât vrea, avutul său tropăie departe prin munţi şi nu-l va mai revedea niciodată.

A-ţi face dreptate singur, în afara obiceiurilor stabilite, nu este un lucru admis de către tibetani. Toate pungăşiile sunt permise în acest preafericit ţinut, mai ales în regiunile de frontieră, dar trebuie să respecţi „felul” de a le face. A te îndepărta, în acest domeniu, de tradiţiile primite, înseamnă să rişti să stârneşti certuri în timpul cărora puştile pot avea ceva de spus, iar călătorul imprudent poate avea multe de suferit.

În pofida a tot, adesea nu am ascultat înţeleptele sfaturi care mi-au fost date, justificate din plin de faptele actuale, şi trebuie să le spun prietenilor mei tibetani şi chinezi că nu mi s-a întâmplat nimic supărător. În acest sens, nu am de notat decât furtul unei robe chinezeşti care-i aparţinea lui Yongden şi care i-a fost luată în plină zi, într-o cameră de han, în vreme ce bea ceaiul cu mine în odaia vecină.

În toată regiunea pe care o străbatem acum, satele nu numără mai mult de câteva case: zece cel mult, adesea patru sau cinci. Firește, nu există hanuri, lucru obișnuit pentru aproape toată întinderea Tibetului, exceptând Lhassa, Jigatze, Tetdamdo şi alte câteva localităţi importante. În fiecare seară, trebuia să cerşeşti îngăduinţa de a petrece noaptea sub acoperişul unui ţăran. Această ospitalitate nu este gratuită, dar nici nu are un preţ stabilit. Când pleacă de la gazdele lor, călătorii le dau o anume sumă de bani sau alimente folositoare: ceai, sare etc. Cumpără de la ei paie, fân sau cereale pentru hrana animalelor şi uneori îşi refac proviziile cu unt, *tsampa6* sau carne. În felul acesta, un fermier trage întotdeauna un folos de pe urma găzduirii lor.

Totuşi, se întâmplă să ţi se refuze un adăpost, fie pentru că nu inspiri încredere, fie din alte motive[16]. Dar dacă am vorbit de tendinţa ţăranilor de a-i jefui pe trecători, nu e decât un act de dreptate să vorbim şi de faptul că unii călători nu dau dovadă de mai multă cinste în relaţiile cu cei care îi găzduiesc. Nu e vorba, fireşte, decât de mici pungăşii, numai că acestea sunt resimţite dureros de către bieţii ţărani. Uneori musafirul fură câteva gheme mari de lână toarsă, gata pentru ţesut, alteori o bucată mare de carne uscată. Îşi reface proviziile cu unt şi *tsampa* pe seama gazdelor, ba chiar unii mai îndrăzneţi iau cu ei o pereche de cizme, o pătură sau o robă.

Lucrul e făcut în general cu dibăcie, în timpul nopţii, şi cum călătorii au obiceiul de a se aşterne la drum înainte de ivirea zorilor, cei care i-au găzduit adesea dorm încă în momentul plecării lor. Aşa că le este uşor să-şi ascundă pungăşia printre bagaje.

Un tânăr vagabond, luat din milă pe drum şi pe care-l hrăneam în schimbul unor mici servicii pe care le făcea servitorilor mei, a furat în timpul nopţii o şubă din blană de oaie dintr-o fermă unde ne petrecusem noaptea. Nu am văzut corpul delict decât la mai bine de o săptămână de la furt, când nemernicul s-a îmbrăcat cu ea.

Parcursesem o bună bucată de drum de la oprirea noastră la acea fermă şi nu mă mai puteam întoarce pentru a restitui haina, de altfel destul de uzată şi jegoasă. Să-l fi lăsat pe vinovat pe drum, poruncindu-i să se intoarcă înapoi şi s-o restituie, n-ar fi folosit la nimic, el nu ar fi ascultat, conştiinţa lui nereproşându-i nimic.

16 Teama ca nu cumva vreun demon să se fi luat după călător în timpul drumului şi să nu pătrundă în casă în urma acestuia constituie unul din motive. Cu privire la acest subiect, vezi capitolul IV din cartea de faţă, precum şi Voyage d'une Parisienne ä Lhassa.

— Sunt oameni bogaţi, îmi replică el ia mustrările mele. Au o locuinţă confortabilă. În colţul de unde am luat şuba mai erau încă vreo cinci, şase, aruncate unele peste altele, acoperite de praf, nefolositoare. Eu călătoresc departe, dorm adesea sub cerul liber, hainele îmi sunt numai zdrenţe... mi-era frig...

Aceste motive i se păreau convingătoare şi bine alese pentru a-i justifica din plin fapta. În zadar aş fi încercat să-l conving că, potrivit unei anumite morale, el ar fi trebuit să continue să sufere.

Această căutare zilnică a unui adăpost, la apusul soarelui, te duce la aventuri ciudate, în locuri ciudate şi cu oameni nu mai puţin ciudaţi.

Într-unul din popasurile noastre, ni se indică o bojdeucă unde ne puteam petrece noaptea. Proprietarii sunt chinezi. Ne primeşte un bătrânel. Refuză să-mi cedeze, chiar pentru o sumă bună, camera ceva mai curată unde stă el şi se încăpăţânează să-mi dea drept culcuş un fel de chichineaţă alături de camera unde dorm, claie peste grămadă, toate femeile şi toţi copiii din familie. Faptul îmi provoacă dezgust. Cu toată oboseala noastră, facem cale intoarsă până la un alt cătun şi cerem adăpost unor musulmani.

Suntem primiţi cu multă amabilitate. Stăpânul casei îmi oferă camera sa şi îşi ia imediat păturile pentru a dormi în altă parte. Fiul meu va dormi pe jos într-un colţ al încăperii, iar servitorii vor fi găzduiţi la un vecin.

De obicei nu ne despărţim. Prudenţa ne opreşte s-o facem, dar în regiunea pe care o străbatem poţi, în general, avea încredere în musulmani, dacă nu în ceea ce priveşte tranzacţiile comerciale, cel puţin în ceea ce priveşte siguranţa personală.

Locuinţa gazdei noastre dovedeşte bunăstare. Camera mea are mai multe sipete frumoase, pereţii îi sunt împodobiţi cu gravuri primitive pe lemn, ca acelea care se văd în toate casele chinezeşti, dar în locul zeităţilor daoiste tronând pe nişte nori, artistul a schiţat privelişti naive din Mecea şi amuzante mulţimi de credincioşi îngenuncheaţi pentru rugăciune.

Când a sosit noaptea, gazda a aprins o mică lampă tibetană şi câteva beţişoare parfumate în faţa imaginii acelei Kaaba care se găseşte la căpătâiul meu şi adorm gândindu-mă la îndepărtata Arabie.

A doua zi aflu că, dacă aş fi acceptat ospitalitatea bătrânului chinez, aş fi dormit în cămăruţa în care a stat multă vreme un lepros, chiar pe acel *kang* pe care acesta murise cu patru zile în urmă.

Poate că n-aş fi avut ceva, dar am fost mulţumită, totuşi, de a fi găsit un alt adăpost. Nu e nicio îndoială însă că omul care-mi propunea acel culcuş infectat nu avea vreun gând rău. Ai lui s-ar fi întins fără grijă acolo. Teama de contagiune este puţin dezvoltată la băştinaşi.

În plus, am vorbit mai sus de *kang* şi trebuie să explic acest termen. Chinezii din Kansu şi tibetanii din regiunile limitrofe nu folosesc paturile, trăind după moda chinezească. În locuinţele lor, ei construiesc estrade din pietre şi pământ; dimensiunile acestora variază: unele nu măsoară decât 1,50 în lăţime pe 2,50 în lungime, altele formează un dreptunghi de 3 pe 4 în sau chiar şi mai mare. Dedesubtul platformei este un cuptor unde se întreţine focul în timpul iernii; partea de deasupra a acestui *kang* devine astfel un fel de sobă care încălzeşte încăperea. Cu toate acestea, utilitatea lui este alta. În primul rând, estrada serveşte drept pat pentru noapte şi, în timpul zilei, drept loc unde se stă la cald, cu picioarele încrucişate, ca yoghinii, ca să mănânci, să citeşti, să scrii sau să discuţi cu musafirii.

Personal, nu cunosc senzaţie mai neplăcută ca aceea de a sta întins pe această suprafaţă, care devine uneori atât de fierbinte, încât pârleşte şi face chiar găuri în păturile puse pe deasupra ca să formeze un strat şi să te păzească de arsuri. Când afară sunt 25oC sub zero, cu vântul care suflă pe sub uşile rău încheiate şi ferestrele fără geamuri, a căror hârtie e mai totdeauna mai mult sau mai puţin găurită, simţi cum partea care nu stă pe *kang* îngheaţă, iar cealaltă, care stă pe el, se prăjeşte. Aşa că îţi petreci nopţile întorcându-te ca să te prăjeşti pe rând când pe dreapta, când pe stânga, aşa cum se spune că i s-a întâmplat sfântului Laurenţiu pe grătarul torţionarilor romani. De altfel, se întâmplă ca pruncii ce dorm pe aceste platforme prea fierbinţi să ardă de vii. Un anume număr de sugari pier astfel în fiecare an, spre marea disperare a părinţilor şi fără ca faptul să le fie de exemplu celorlalte mame. Oricum, acestea nu au alt mijloc de a-şi feri copiii de frig.

Un *kang* bine făcut are două deschideri, amândouă spre exterior. Printr-una se introduce combustibilul, în general un amestec foarte uscat de paie şi balegă de cal sau de vacă; prin deschizătura opusă iese fumul. Acest cuptor, cste ermetic închis în interior, aşa încât fumul şi gazele să nu poată pătrunde în încăpere.

Cu toate acestea puţine sunt *kang*-urile bine construite. Majoritatea au fisuri în interiorul locuinţei. Altele nu au decât o singură deschidere, aşa încât

nu există tiraj. Altele, şi mai prost făcute, primesc combustibilul printr-o deschizătură care dă chiar în încăpere şi care rămâne mereu larg deschisă, degajând emanaţii greu de suportat.

În fine, am văzut altele care aveau deasupra un capac făcut din scânduri, pus pe deasupra unui foc ce mocnea sub cenuşă. În anumite locuri din apropierea minelor, localnicii ard chiar huilă în aceste *kang* pline de crăpături.

Fiul meu şi cu mine era să pierim asfixiaţi pe un *kang*, într-o fermă unde mă dusesem să văd o femeie bolnavă. Se petrecea tot în regiunea Amdo, dar cu câteva luni înainte de a purcede la călătoria povestită aici şi într-o altă zonă a ţinutului. Rudele bolnavei mă rugaseră stăruitor să rămân până a doua zi ca să văd efectul medicamentelor pe care le administrasem femeii şi, cum drumurile nu erau atât de sigure după căderea serii, am acceptat să petrec noaptea la fermă.

Mi s-a dat cea mai bună încăpere din locuinţă. După obiceiul locului, trebuia s-o impart cu fiul meu. Ni s-a servit o cină excelentă pe mese joase, puse pe *kang*, apoi am fost lăsaţi singuri şi am adormit imediat, îmbrăcaţi aşa cum eram, cum se obişnuieşte pe acolo, intinşi pe pernele puse direct pe *kang*-ul fierbinte.

În toiul nopţii m-am trezit cu capul greu, neputând să fac vreo mişcare. Mai îmi rămăsese încă destulă luciditate ca să înţeleg ce mi se întâmplase. Am făcut un efort nemaipomenit ca să-l strig pe Yongden. Şi el era aproape inconştient. Cu greu l-am făcut să mă înţeleagă.

— Iute, iute. I-am spus, ridică-te şi ia-mă de aici, o să murim. După câteva clipe a reuşit să se mişte şi s-a târât spre mine. *Kang*-ul era lat; culcuşul lui se afla lângă zid, iar al meu la extremitatea opusă, lângă fereastră. Obloanele erau trase, întunericul aproape total. Târându-se la întâmplare prin spaţiul care ne despărţea, Yongden a răsturnat mesele încă încărcate cu resturile cinei noastre, apoi. Când a simţit sub mână capul meu, s-a agăţat de el şi a tras. Nu era perfect conştient de ceea ce făcea; în starea de torpoare în care se găsea, singurul lucru pe care îi înţelesese era că trebuie să mă scoată din cameră. Târât de el, trupul meu a ajuns la marginea estradei şi a căzut greoi pe podea. Yongden, care putuse să alunece de pe *kang* şi stătea de bine, de rău în picioare, nu mă lăsă şi nu slăbi strânsoarea! îi simţeam degetele cum îmi intră în ochi, în gât. Şi continua să mă târască…

Mai putu să deschidă uşa ce dădea spre curte, dar acolo puterile îi părăsiră şi se prăbuşi peste mine de cum trecurăm pragul.

Era 25 decembrie, noaptea era minunată, luminată de lună. Era un ger de crăpau pietrele. După temperatura din zilele precedente, termometrul trebuia să arate cel puţin 30oC sub zero. Fusesem cât pe ce să ne asfixiem, riscam acum să murim îngheţaţi.

Din fericire, cineva auzise zgomotul făcut când am răsturnat mesele încărcate cu veselă şi apoi când am deschis uşa. Ne-au venit în ajutor. Mi-aduc aminte că ni s-a propus, când ne-am recăpătat simţurile, ca excelent remediu, o decocţie de huilă în apă. Am refuzat cu toată energia să o înghiţim.

Ca şi japonezii, chinezii par a fi puţin sensibili la efectele emanaţiilor de acid carbonic; totuşi, din timp în timp, se vorbeşte de accidente mortale provocate de *kang* sau de vasele pline cu jăratic. Un lama tibetan şi doi oameni din suita sa au murit astfel la Kum-Bum, în cursul unei vizite făcute la această mănăstire. Nu-ţi rămâne decât să te miri că popoare cu o civilizaţie atât de mare, în numeroase alte privinţe, nu folosesc hornurile.

Pătrunzând şi mai mult în ţinutul Amdo nu mai întâlnim chinezi decât din când în când, uneori câţiva negustori în călătorie sau câte unul stabilit în fruntea unei agenţii comerciale izolate, în afara acestora, populaţia este în întregime tibetană.

Tibetanii din Amdo se deosebesc oarecum de cei din provinciile centrale din jurul oraşelor Lhassa sau Jigatze. Aceştia din urmă se arată plini de dispreţ faţă de îndepărtaţii lor compatrioţi din nord şi-i numesc în derâdere f/iapa[17], adică „oameni de margine”. Oameni de la frontieră, un termen care în tibetană are sensul de „necivilizat”.

De fapt, când îi cercetezi mai îndeaproape, băştinaşii din Amdo, goi în jegoasele lor şube din blană de oaie, au într-adevăr înfaţişarea unor barbari. Totuşi, văzuţi de la distanţă, aspectul lor se schimbă. Murdăria întinsă pe pielea şubei cu blana înăuntru îi dă o patină caldă de bronz, făcând-o să semene de minune cu o catifea oliv sau maro-închis, Dacă o sabie cu teaca împodobită cu argint şi coral se află la brâul necioplitului, sau dacă-şi poartă puşca în bandulieră şi e cocoţat pe un cal, iată-l, cu statura sa înaltă şi aerul sigur pe care-l are de obicei, transformat într-un nobil cavaler.

17 1 R Scris mthahpa.

Efectul este surprinzător mai ales la femei. Pe robele lor foarte lungi, aproape cu trenă, tot atât de „patinate” ca şi acelea ale masculilor din tribul lor, cochetele din Amdo cos, drept garnitură, panglici înguste de bumbac viu colorate: roşii, verzi şi albastre. De cingătoare, făcută uneori din argint cizelat sau măcar garnisită cu podoabe din argint, îşi atârnă eşarfe cu aceleaşi culori strălucitoare. Toate poartă pe cap – în casă ca şi afară – căciuli pitoreşti, unele ascuţite ca acelea ale arlechinilor noştri, altele rotunde ca un colac, făcute din blană de vulpe sau din fetru bordat cu astrahan alb.

Astfel îmbrăcate, ele par pe câmp castelane din Evul Mediu, înhămate, datorită unei vrăji, la pluguri primitive sau destelenind pământul cu lovituri de cazma pentru viitoarele însămânţări. Tabloul evocă vechile romane cavalereşti, unde „vrăjitori” răi ţineau prizoniere nişte biete prinţese fermecate. Prins de aceste amintiri, cauţi instinctiv pe cavalerul care le va scăpa. Dar niciun erou nu se face văzut. Chiar şi bărbaţii obişnuiţi sunt în număr mic în această scenă rustică. Abia dacă vezi ici şi colo unul sau doi la muncă. Nu că i-ar ţine lenea acasă! Bineînţeles că nu! Seminţia este, prin părţile acestea, făcută din viteji şi masculii o dovedesc alegându-şi o muncă pe care o consideră mai bărbătească decât cea de fermier. Ca să spunem lucrurilor pe nume, mândrii soţi ai castelanelor cu căciuli de blană şi cingători de argint cutreieră ţinutul în căutare de călători pe care să-i jefuiască. Astfel, în vreme ce soţul se străduie să sporească averea comună cu prada cucerită, femeia exploatează proprietatea familială. O plăcută „diviziune a muncii”…

Nu eram departe de Sasoma. Catârii obosiţi merseseră încet şi seara cădea fără ca vreun sat să ne apară. După câteva cercetări am descoperit o fermă izolată şi ne-am dus într-acolo să cerem adăpost pentru noapte.

Sosirea noastră a fost salutată de hămăitul feroce a cinci câini: trei în lanţuri şi doi în libertate, cu greu stăpâniţi de femeile care ieşiseră auzindu-i lătrând.

Trei femei, una în vârstă, celelalte tinere, păreau a fi singurele locuitoare ale casei. Ne-au primit cu răceală. Simţeam că ne-ar fi închis cu plăcere uşa în nas, dar veşmintele monahale pe care le purtam cu toţii le-au impus. Puţini sunt tibetanii care ar îndrăzni să refuze ospitalitate unui lama de rang înalt şi Yongden a anunţat imediat că sunt o *khadoma*[18] din Kuku nor.

18 i y Scris mkhah hgnmia. Literal; „una care merge în cer", „una care se plimbă in cer sau prin spaţiu".

Khadoma sunt genii feminine care, potrivit tibetanilor, se incarnează uneori în lumea noastră. Anumite personalităţi religioase feminine din Tibet sunt considerate a li *khadoma* încarnate. De câţiva ani, zvonuri, la început vagi, apoi serioase şi, în cele din urmă, confirmate de mai mulţi lama, îmi atribuiseră această măgulitoare origine. Nu m-am împotrivit prea mult. Situaţia în care mă punea avea destul de numeroase avantaje, ca uni atrăgea respectul şi simpatia băştinaşilor, îmi uşura anchetele şi nu avea, în fond, nimic dezagreabil. De altfel, dacă nimic nu dovedea în mod hotărâtor că eram o *khadoma*, nimic, pe de alta parte, nu dovedea în mod absolut nici ca nu eram. A-i răni pe cei care mă aleseseră, îndoindu-mă de în ţel capta lor clarviziune, ar fi însemnat ingratitudine.

Am rămas, aşadar, *khadoma* şi. Obişnuinţa ajutând, nu sunt perfect sigură de-a nu fi într-adevăr, în carecare măsură.

Femeile ne-au băgat într-o incapere imensă, care era şi bucătărie şi dormitor al stăpânilor. Nu erau deloc vorbăreţe şi, contrar obiceiului, nu ne-au pus nicio întrebare cu privire la scopul călătoriei noastre. În tăcere, mi-au aşezat câteva perne în jurul vetrei, în chip de scaun, şi mi-au pus în faţă o masă joasă.

Servitorii au despachetat proviziile şi am început să cinez.

Lipsa bărbaţilor din casă mă intriga şi, ştiind ce se spunea despre moravurile locului, am întrebat într-o doară, continuând să mănânc:

— Nu sunteţi căsătorite? Unde vă sunt soţii?

— Al meu a murit, îmi răspunse grav ţăranca în vârstă. Astea două sunt nevestele fiilor mei.

— Nu sunt aici, am continuat eu.

— Bărbatul meu a plecat să facă negustorie, spuse una dintre cele două nurori. Şi, arătând-o pe cumnată-s. A, a adăugat: Al ei s-a dus să-şi vadă o rudă care a avut un accident.

Cunoşteam destul de bine expresiile locului ca să ştiu despre ce era vorba.

Expresia eufemistică „a face negustorie” sau, în alte regiuni, aceea mai pitorească „a merge în munţi la cules de ierburi medicinale” înseamnă a face parte dintr-o expediţie de bandiţi.

Probabil femeile credeau că nu voi înţelege cele spuse de ele sau, mai degrabă, credeau că nu pot ascunde ceva unei *khadoma* şi că, dacă le-am

întrebat, am făcut-o numai ca să le pun la încercare buna credinţă, ştiind perfect ceea ce păream că ignor. Această din urmă ipoteză este mai potrivită cu mentalitatea tibetană.

Nu am mai pus vreo altă întrebare şi m-am cufundat în recitarea slujbei de seară, aşa cum fac lama importanţi. Retrase într-un colţ al incaperii, femeile păstrau o tăcere pioasă. Deodată, s-a auzit pe drum tropotul unui cal care alerga în mare grabă, apoi câinii lătrară, dar de data asta cu veselie, sărbătorind întoarcerea stăpânului.

Una dintre femei ieşi degrabă afară ca să ţină, după obicei, căpăstrul calului şi să-l ducă în grajd, dar, de cum trase zăvorul, intră înăuntru un bărbat tânăr, înalt, cu ţinută frumoasă şi, fără să mă vadă, anunţă:

— A murit, glonţul pătrunsese adânc în piept.

În tăcere, bătrâna îi semnală cu un gest al capului prezenţa mea. Bărbatul se întoarse către mine, îmi examină o clipă îmbrăcămintea de lama, apoi, înaintând, îmi spuse:

— Unchiul meu dinspre partea mamei (*ajan*) a murit; prietenii săi au trimis după lama lui[19] ca să înceapă *powa*[20]. Dar dacă aveţi puterea de a celebra ritul, faceţi-l şi dumneavoastră, ca unchiul meu să poată renaşte fericit, în Paradisul Marii Beatitudini.

— Cum trupul unchiului dumneavoastră nu se află aici şi pentru ca *powa* să fie eficace, trebuie ca ritul să fie îndeplinit pe un obiect pe care-l purta de obicei asupra lui: una din robele sale sau altceva, am răspuns eu.

Într-adevăr, aceasta este regula. Speram ca, amintind-o celui care mă ruga, să fiu scutită de a recita slujba funerară, lucru pe care niciun lama care a primit iniţierea necesară nu-l poate refuza; ci trebuie să ajute spiritul mortului, caritatea fiind pentru el o datorie.

— Era fratele meu, *Jetsunma Kuchog*[21], spuse la rândul ei bătrâna. Dacă puteţi, ajutaţi-l.

---

19 Expresia lama lui în scamnăuri fel de director spiritual. Numai acela este pe deplin îndreptăţit să celebreze toate riturile religioase pentru un mort, pentru a-i ghida spiritul în lumea de dincolo. Totuşi, marii lama sau lama anahoreţi TI pot înlocui sau pot ajuta strădaniile lui cu puterea lor superioară.

20 Rit constând in a face spiritul să iasă din trup şi a-1 duce în altă parte. Aici este vorba mai ales de a-î scoate din bardo, unde rătăceşte după moartea tmpului pe care-1 în sufleţeşte, şi a-1 duce într-un loc fericit. Vezi explicaţiile cu privire la powa (scris phowa) şi la bardo în Mystiques et magicicns du Tibet şi în The Tibetan Book of the Dead de Evan-Wentz, după traducerea lui Dawasandup.

21 Denumire foarte politicoasă când te adresezi unei călugăriţe de rang înalt. Mai puţin respectuos,călugăriţele sunt numite ane,pronunţat de obicei an'u sau djomo.

Pe obrajii ei zbârciţi curgeau lacrimile.

— Am sabia pe care o purta întotdeauna la brâu, continuă liniştit tânărul stăpân al casei. Unchiul meu o avea la ci când a fost rănit. Fiul lui a murit, aşa că eu îi moştenesc armele.

Ieşi şi când se în toarse peste o clipă avea cu el o puşcă şi o sabie cu teaca împodobită cu argint şi coral, Puse sabia pe masa joasă din faţa mea.

Simţeam că în pofida calmului lor aparent, gazdele mele erau profund îndurerate şi mai ales doritoare să-şi vadă ruda fericită în cealaltă lume. Cel mai bun lucru era să le dai îmbărbătarea şi alinarea sufletească pe care le implorau.

— Bine, am spus, punând mâna pe arma banditului mort, asta-i de ajuns. Lăsaţi-mă.

Tânărul se îndepărtă şi femeile îi scoaseră imediat din cameră. Am auzit zgomotul confuz al unei conversaţii însufleţite. Câteva cuvinte repetate cu glas mai tare şi cu insistenţă au ajuns până la mine: A spus că trebuie să ne ducem imediat la ei...".

„... Fratele tău a plecat ieri...".

Gazda mea s-a întors în cameră, s-a îndreptat către mine şi, prosternându-se, mi-a spus:

— Trebuie să plec imediat, daţi-mi binecuvântarea, *Jetsunma Kuchog*, şi un *songdu*[22] care să mă apere.

Niciun fel de explicaţie nu era necesară, înţelegeam că omul avea să se întâlnească cu fratele său şi că se pregătea o expediţie în cursul căreia risca să aibă aceeaşi soartă ca unchiu-său, al cărui suflet mă ruga să-l trimit în Paradisul Marii Beatitudini.

Să încerci să discuţi cu el, să-l reţii, ar 11 fost zadarnic. Ideea nu-i trecea prin minte nici maică-şii, nici nevesti-şii; el se supunea unui obicei secular care Ti părea tot atât de ineluctabil, tot atât de firesc ca şi cursul astrelor.

Am rupt o bucată din capătul unei eşarfe de mătase şi, înnodând-o, am formulat în tăcere dorinţa ca omul să scape de pericol, să nu bage pe nimeni în

22 O panglică subţire ruptă dintr-o ţesătură, m general o bucată de mătase, în centrul căreia lama face un nod, căruia îi transmite o virtute protectoare recitând anumite formule rituale, exprimând mental o dorinţa spre binele celui care va purta panglica şi, in al treilea rând, suflând deasupra nodului. Aceste A'ongdupot avea culori diferite. Albe — sau, la frontiera sino-tibetană, albastre — pentru laici, roşii când sunt distribuite unor membri ai clerului (în mod excepţional şi unii laici pot primi panglici de culoare roşie),galbene pentru persoanele de rang înalt din lumea religioasă.

necaz şi să poată căpăta noţiuni mai corecte decât cele care-l conduceau acum. Apoi, am suflat, potrivit ritualului, asupra nodului şi am întins bucata de mătase gazdei mele, care şi-a înnodat-o la gât.

! mi mulţumi, apoi brusc, poate dintr-o nevoie inconştientă de a se justifica în faţa mea, sau poate impresionat fără voia lui de moartea recentă a unchiului, adăugă:

— *Jetsunma Kuchog*, ara fost mereu milos faţă de cei săraci, iar la mine acasă călugării şi pelerinii au fost întotdeauna bine primiţi. N-am ucis decât un singur om şi pe acela în luptă. Vedeţi, a lipsit puţin să nu fiu eu cel ucis.

În vreme ce vorbea şi-a desfăcut puţin şuba şi am văzut pe piept cicatricea unei răni adânci.

A băut o ulcică de rachiu întinsă de maică-sa, a înghiţit câteva imbucături de carne uscată şi un cocoloş de *tsampa*, în vreme ce femeile îi pregăteau merindele de drum, apoi a dispărut în noapte. Zgomotul copitelor calului său se stinse puţin câte puţin, iar apoi n-a mai fost decât tăcere.

Strânse într-un colt al încăperii, cele trei femei numărau mătăniile recitând *manfi4*. Chipurile lor exprimau o melancolie calmă, un fel de pasivitate senină ce accepta, fără disperare şi fără revoltă, un destin cu neputinţă de combătut. Mă făceau să mă gândesc la nevestele pescarilor, în vreme de furtună, când bărbaţii lor sunt pe mare.

Cu sabia acelui *djagpa*[23] aşezată în faţa mea, am început slujba pentru morţi, chemând spiritul decedatului, potrivit ritului consacrat şi implorându-l să se lase condus către lăcaşul preafericit. Oare mă auzea acel bandit înrăit, căzut pe câmpul unde se înfruntă „voinicii cu inima tare”, după cum spun cei din tinutul său? ã.

În colţul lor întunecat, femeile îşi continuau mormăitul monoton şi lent:

Om mani padme hum!

Dimineaţa, am cerut îngăduinţa de a mai rămâne la fermă până în ziua următoare, pentru ca animalele să se poată odihni. Era nemaipomenit de bine să le pot lăsa catârilor douăzeci şi patru de ore de odihnă, dar ţineam şi să profit de ocazia care se ivise şi să le chestionez ge gazdele mele asupra obiceiurilor locale privitoare la banditism. În calitatea mea de *khadoma*, care slujise pentru binele *post-mortem* al rudei lor şi deoarece eram în cunoştinţă de

23 Tâlhar de drumul mare, operând călare şi în bandă.

cauză în ce privea soiul de „negoţ” pe care-l făceau stăpânii casei, aveam toate motivele să sper că-mi vor răspunde cu sinceritate.

Aşteptările mele nu au fost înşelate, femeile mi-au spus ce era de spus cu privire la subiectul care mă interesa. Din ce mi-au povestit ele, un lucru curios era de reţinut. În regiune exista un fel de „serviciu obligatoriu” secret, care îi obliga pe toţi bărbaţii valizi să participe la expediţiile „comerciale „hotărâte de un consiliu de şefi ce supraveghea distribuirea prăzii cucerite.

Aceasta explica cuvintele pe care le surprinsesem în ajun: „A spus că trebuie să mă întorc imediat...” „... Fratele tău a plecat ieri...”.

De-a lungul călătoriilor mele aveam să regăsesc moravuri asemănătoare în ţinutul aşa-numiţilor *golog*, la cei numiţi *popa* şi în munţii care inconjoară valea adâncă din Saluen, dar până acum diversele obiceiuri de inspiraţie „socialistă”[24], pe care le remarcasem la diferitele grupări tibetane, tindeau către scopuri mai pacifice.

E de la sine înţeles că bravii oameni despre care vorbesc ignorau total ce este socialismul din Occident. Socialismul lor, uşor bizar, era numai şi numai fructul propriilor lor idei privind obligaţia pe care o au toţi de a lucra împreună la anumite munci şi aplicarea practică a principiului egalităţii.

Printre amintirile mele cele mai amuzante legate de acest subiect se află aceea a unui sat situat la aproape 2 400 în altitudine, nu departe de Kampa Dzong, o mică fortăreaţă de pază la hotarul meridional al Tibetului. Acest sat se cheamă Latchen. Deşi se găseşte la câţiva kilometri dincolo de limita oficială a teritoriului tibetan, populaţia lui este în întregime tibetană, descinzând probabil din păstori emigranţi veniţi din Ha, o regiune cuprinsă acum în micul stat tibetan numit Bhutan pe hărţi şi Dugyul (ţara tunetului) de către locuitorii săi.

Cam optzeci de familii se învaţă la Latchen cu viaţa sedentară, cultivând orzul şi cartoful. Nu au renunţat totuşi complet la obiceiurile pastorale ale strămoşilor lor. Vara, părăsindu-şi cabanele, oamenii din Latchen pleacă să trăiască pe înaltele podişuri din împrejurimi[25], ca să-şi pască acolo turmele de iaci. Apoi când, spre sfârşitul lui septembrie, zăpada e acolo prea mare, unii dintre ei duc animalele de cealaltă parte a frontierei, în Tibet, unde clima,

24 Sper că nici unul din cititorii mei nu se va simţi jignit de folosirea, aici, a termenului socialism. în cele ce urmează, e vorba de o deformare comică a anumitor principii socialiste. A critica unele din aceste principii este departe de mine. Incompetenţa mea In acest domeniu este totală.

25 Spre 4 000 de metri altitudine.

foarte rece, este mai uscată, iar păşunile nu sunt, în general, acoperite de zăpadă. Alţi locuitori din Latchen, *latchenpa*, coboară în satul lor, unde rămân până în anul următor.

Am trăit multa vreme în acest ţinut pierdut, fie în mănăstirea care domină satul, fie în împrejurimi[26], şi astfel am putut sa văd cum funcţionează caricatura de guvernare socialistă despre care am să spun câteva cuvinte.

Şefii comunei, în număr de trei, erau aleşi pentru un an; acestui triumvirat i se adăuga un consiliu compus din vreo zece membri. Şefii şi consilierii reglementau treburile curente şi îndeplincau şi funcţia de judecători. Când trebuia să fie luată vreo hotărâre mai importantă erau convocaţi toţi oamenii pentru a o discuta, iar discuţia se încheia cu un referendum.

În principiu, fiecare locuitor trebuia să contribuie la cheltuielile şi lucrările de interes public şi să-şi ia partea sa din beneficiile ce reveneau comunităţii.

Acestei constituţii nu trebuia să-i aduci decât laude, dar cele mai bune programe nu au valoare decât prin felul în care sunt înţelese şi aplicate şi aici intervine interpretarea ridicolă, născută în creieraşul cetăţenilor din Latchen.

Se hotărâse ca cei trei şefi să fie aleşi şi aşa şi erau, dar să nu credem cumva că toţi sătenii erau eligibili. Potrivit unei înţelegeri tacite, triumvirii trebuiau să aparţină fracţiunii celor „bogaţi”, iar „săracii” susţineau acest obicei cu mai multă îndârjire decât concetăţenii lor mai favorizaţi de soartă. Oare cine, spuneau ei, ar voi să se supună unui amărât lipsit de vite şi care nu are nimic? Numai un piukpeč9, un om chivernisit putea să inspire respect.

Deci, şefii şi consilierii aparţineau invariabil pi utocraţiei, mai mult sau mai puţin zdrenţăroasă, a cătunului. În felul lor de a împărţi dreptatea, aceştia se conformau cu stricteţe metodelor prevalând în Tibet şi, trebuie s-o spunem, în multe alte ţări din Orient.

Înainte de a se prezenta în faţa lor, reclamanţii şi pârâţii erau mai întâi precedaţi de daruri. Repetau aceste dovezi palpabile ale consideraţiei lor când apăreau în persoană în faţa celor care le arbitrau litigiul. De greutatea acestor daruri depindea părerea bunilor judecători şi problema cea mai importantă pentru un avocat era să ştie ce va oferi adversarul său, pentru a-l depăşi în valoare. Lucrul evita, în timpul procesului, fastidioase şi inutile lupte oratorice.

La Latchen, ca de altfel şi în alte părţi ale Tibetului, totul se aranja prin amenzi: hoţia, bătăile, ba chiar omorul şi asasinatul.

26 2 K Vezi povestirea şederii mele în Mystiques er magiciens du Tibet.

Magistraţii începeau prin a lua pentru ei o parte din amenda plătită de condamnat, restul era folosit pentru a da un ospăţ pentru bărbaţii din sat, la care participau, bincinţeles, triumvirii şi consilierii.

A mânca era gândul care îi domina pe toţi. De cum un profit oarecare mergea la comunitate, acesta era convertit în alimente, care erau mâncate de către bărbaţii aşezaţi în cerc în agora rustică a satului, un teren rezervat pentru întrunirile publice unde erau aduse, în acea zi, cazanele mari municipale.

Aceste cazane erau considerate proprietate comună, dar, în ceea ce priveşte conţinutul lor, lucrul era departe – vai de realitate. Dacă erau fierte în ele hălci de iac[27] sau de oaie, bucăţile bune, carnea gustoasă mergea la edilii aşezaţi pe covoare la un capăt al adunării, în vreme ce fracţiunea „săracilor „trebuia să se mulţumească cu câteva oase de ros.

Dacă suma de cheltuit era foarte mică, comunitatea era invitată la un simplu „ceai”. Şi în acest caz, edilii şi alţi *piukpo*, serviţi primii, primeau tot untul de la suprafaţa băuturii[28], în vreme ce concetăţenii lor fără dare de mână îşi luau partea din beneficiul comun sub forma câtorva ulcele cu o apă negricioasă.

Un prinţ din Sikkim a avut într-o bună zi ideea de a întemeia o şcoală la Latchen pentru a ridica nivelul intelectual al locuitorilor. Era o iniţiativă lăudabilă. Mai puţin fericită a fost alegerea învăţătorului: un tibetan, beţiv inveterat, care în timpul unei bătăi omorâse cu cuţitul un om şi care, ca să scape de urmările acestui omor, trecuse frontiera.

Era de competenţa triumvirilor să-i desemneze pe băieţii admişi să frecventeze şcoala. Am greşi dacă ne-am închipui că acest fapt a dat loc la competiţii. Dimpotrivă. Dacă părinţii, purtând darurile de cuviinţă, s-au dus să solicite bunăvoinţa şefilor, au făcut-o pentru ca fiii lor să fie scutiţi de obligaţia de a invaţa să citească. Băieţii, ziceau ei, le erau folositori la munte ca păzitori

27 Iac, boul cu păr lung, originar din Tibet.

28 !n Tibet, ceaiul se pregăteşte după metoda următoare: ceaiul, care se cumpără în pachete mari, presate, este sfărâmat în bucăţi foarte mici şi fiert îndelung. Apoi, este vărsat într-un putinei. Se pune apoi sare, puţină săricică (plantăerbacee cu frunze spinoase,cu flori verzui, alburii sau roşietice,ale cărei tulpini calcinate produc sodiu JSalsola KalıJ) şi o oarecare cantitate de unt, după cum are fiecare. Amestecul este bătut bine, apoi trecut printr-o strecurătoare, ca să se în lături frunzele de ceai. Lichidul, după ce a fost trecut prin strecurătoare şi vărsat în ceainice mari de metal (aramă sau argint) sau deipământ la cei săraci, este pus la în călzit pe colţul sobei. Când se serveşte, se agita din nou ceainicul pentru a amesteca untul. Cu toate acestea, primii serviţi primesc ceaiul cu mai mult unt decât cei cărora li se dă ce-a rămas pe fund. Când e vorba să serveşti ceai unui mare număr de oameni, acesta este adus în hârdaie de lemn şi servit cu polonicul. Mai ales atunci, ultimii serviţi nu se aleg decât cu un lichid fară unt.

de iaci. Şefii şi consilierii impărtăşeau acest fel de a vedea lucrurile şi, acceptând darurile bogaţilor *piukpo*, le acordau cu uşurinţă favoarea solicitată.

Totuşi, cum prinţul întemeietor al şcolii ţinea să vadă acolo elevi şi avea puterea sa dea o amendă comunei recalcitrante, cei care au fost constrânşi să înveţe au fost copiii din familiile sărace, care nu-i puteau îndupleca pe şefi cu ofrande, tocmai cei ai căror părinţi, fără servitori, aveau absolută nevoie de ei pentru a le păzi vitele şi a le lucra pământul. Pe lângă aceşti nevoiaşi, municipalitatea mai adăuga pe cei „buni de nimic”, băieţii consideraţi ca total proşti, deoarece, îmi spunea un consilier cu toată seriozitatea, „cum sunt incapabili să Tacă ceva, nimeni nu suferă din pricină că nu muncesc”.

Am spus că deasupra satului se afla o mănăstire. O mănăstire, lamaistă sau de oricare alt fel, necesită prezenţa călugărilor. Dar motivele care îi făceau pe părinţi să-şi ţină fiii departe de şcoală aveau şi mai multă greutate când era vorba de a se lipsi pentru totdeauna de munca lor ba, chiar mai mult, de a trebui să-i întreţină când aceştia deveneau *trapa*? *2*.

Numai familiile înstarite puteau fi ispitite de cinstea de-a se înrudi strâns cu un membru al clerului, iar aceste familii nu erau destul de numeroase la Latchen pentru a umple cu novici mica lamaserie locală, aşa măruntă cum era ca.

Şi iată că raţiunea de stat intervenea din nou. *Trapa* sunt necesari, ba chiar indispensabili. Ei îi gonesc pe demoni care. Fără ei, ar pustii turmele şi ar omori oamenii. Ei fac să cadă ploaia la vremea potrivită pentru recolte şi îndepărtează grindina. Conduc spiritul morţilor spre plăcute paradisuri. Prezic viitorul, îi exorcizează pe cei chinuiţi de spiritele rele şi redau sănătatea bolnavilor celebrând rituri binefăcătoare... Câte nu fac ci şi cum să te lipseşti de mijlocirea lor?

Triumvirii ghiceau deci vocaţiile şi dacă se înşelau, atâta pagubă! Băieţii desemnaţi de ci îmbrăcau haina monahală, învăţau să sufle ritmic în cónce şi în *ragdong* (trompete lungi tibetane), să facă să vibreze chimvalele mari de bronz şi să psalmodieze armonios ritualul. Că lucrul le plăcea sau nu, în felul acesta se făceau folositori pentru concetăţenii lor.

Soarta lor avea totuşi şi câteva lucruri bune. Cum mănăstirea din Latchen aparţinea sectei „bonetelor roşii”, aceşti *trapa* aveau permisiunea de a se căsători. Puteau astfel să aibă o locuinţă în sat, să trăiască în familie, să-şi cultive pământul şi să-şi îngrijcască vitele ca şi ceilalţi săteni. În plus, faţă de

ceilalţi, aveau avantajul de a nu datora nici impozite, nici corvezi şi de a fi independenţi faţă de şefi şi de consiliu, a căror autoritate nu se exercita decât asupra laicilor.

Primăvara, triumvirii, consilierii şi poporul se adunau în agora. Un ospăţ îmbelşugat era preludiul la discuţia care se purta asupra datei la care se vor planta cartofii şi a datei la care vor

— *12 Trupa*, vezi nota de la pag 12.

Începe însămânţările, mai întâi la Latchen, apoi într-un loc agricol de vară, situat la o altitudine mai ridicată, ce depindea de sat.

După ce dăduse peste cap numeroase ulcele cu bere, adunarea Bxa datele. Din acel moment, tot orzul trebuie să fie însămânţat şi toţi cartofii puşi în pământ, la zilele hotărâte pentru fiecare loc. Auziţi bine: într-o singură zi, şi de către toată lumea în aceeaşi zi.

Însă pământul lui Pagdzin era expus la soare, iar cel al lui Uangdu era un teren umed, aproape de pădure. Tsering cultiva o parcelă de pământ situată la două sute de metri mai sus de parcelele celor doi săteni de care am vorbit. Apoi Gorin avea o bucată mare de pământ: cum s-o însămânţeze într-o singură zi? Aceste probleme şi altele de acest fel nu-i nelinişteau defel pe locuitorii din Latchen, pentru ei avea importanţă un singur lucru: egalitatea.

Dacă, spuneau ei, oamenii seamănă la date diferite, vor recolta la date diferite. De exemplu, primii, care vor avea cartofi buni de exportat în Tibet sau în Sikkim, vor primi de pe urma acestor trufandale un preţ mai bun decât cei ai căror tuberculi vor ajunge mai târziu pe piaţă. Această concurenţă nu e bună, toţi trebuie să aibă aceleaşi avantaje.

Epoca recoltatului şi cea a culesului cartofilor se hotărau într-o adunare asemănătoare. Degeaba a strigat Tobtchen că nu i s-au făcut cartofii sau Yeche să fie lăsat să-şi strângă orzul cu o săptămână mai devreme deoarece l-ar pierde dacă l-ar lăsa netăiat, nimic nu putea să înduplece legea. Chiar dacă se lăsa deoparte orice problemă de negustorie, era interzis să culegi un singur cartof de pe pământul tău pentru a-l mânca cu familia înainte de data fixată: „Nimeni nu trebuie să se ospăteze singur, în mod egoist”, zicea ciudata înţelepciune a localnicilor din Latchen. „Trebuie să aştepţi ca toţi s-o poată face împreună.”.

Ar fi fost inutil să argumentezi că, de la un capăt la celălalt al anului, *piukpo* se ospătau fără a-şi invita concetăţenii săraci să ia parte la mesele lor. Argumentul nu ar fi fost înţeles nici de către „bogaţi”, nici de către „săraci”.

Mai ciudată încă era interzicerea de a recolta ceva după trecerea perioadei fixate. Cei care nu dispuneau de braţe suficiente trebuiau să închirieze braţele ţăranilor mai puţin ocupaţi, altfel erau ameninţaţi să-şi piardă orzul sau cartofii, căci a doua zi după data statornicită vitele erau lăsate pe câmp să pască mirişte a şi nicio reclamaţie nu era admisă din partea proprietarului ale cărui grâne ar fi fost distruse.

Produsul turmelor, cartofii şi slaba provizie de orz nu ajungeau să-i hrănească pe locuitorii din Latchen. Le trebuia grâu, orez, ceai, sare, apoi obiecte pentru gospodărie, pentru cultura pământului şi încă o mulţime de alte lucruri. Ca să şi le procure, coborau în Sikkim sau urcau în Tibet, unde îşi schimbau mărfurile – lână, cartofi, unt etc.

— Cu cele de care aveau nevoie. Acest fapt ducea la exoduri periodice ale căror date erau tot atât de riguros fixate ca şi cele care priveau muncile agricole.

La ziua stabilită, intreaga populaţie se punea în mişcare, numai bătrânii şi copiii aveau voie să rămână în sat. Când era vorba de călătoriile făcute către sfârşitul toamnei spre Tibet, când pasul Sepo putea fi brusc înzăpezit, această permisiune le viza şi pe femei.

Era inutil ca cineva să declare că nu dorea să cumpere ceva, că nu avea nevoie de nimic şi că nu avea nici bani, nici produse de schimb pentru a face cumpărături. Tot atât de inutil era să le explici şefilor că erai obosit, că trebuia să-ţi îngrijeşti nevasta sau tatăl bătrân şi bolnav, că începuseşi, ca dulgher sau croitor, un lucru bine plătit şi că a-l abandona însemna o pierdere greu de suportat. Niciun motiv nu era acceptat.

Nu se putea îngădui ca unii să rămână în sat, să facă beneficii sau pur şi simplu să se odihnească, când concetăţenii lor erau absenţi şi se osteneau cu drumul. Egalitate! Toată lumea împreună. După exemplul Tibetului, exista în acest ţinut o corvoadă de hamalâc. Ea era uşurată de un tarif oficial potrivit căruia trebuiau să fie plătiţi hamalii.

Orice călător cu un ordin de rechiziţic eliberat de autorităţile din Sikkim avea dreptul de a cere hamali. În ceea ce-i privea pe săteni, corvoada era obligatorie pentru toţi, singurii exceptaţi fiind triumvirii, consilierii şi *trapa*.

Bogaţii puteau şi ei să se sustragă plătind o contribuţie anuală. Cât despre nevoiaşi, lor le-ar fi plăcut să câştige, din când în când, câţiva bani pentru o zi de muncă, dar nu le era îngăduit să-şi păstreze salariul. Acesta trebuia să fie vărsat în întregime în mâinile şefilor. Când suma obţinută din aceste salarii, împreună cu taxa de scutire plătită de cei bogaţi, se ridica la preţul unui iac, se hotăra un ospăţ în cursul căruia era mâncat animalul.

Cutare amărât avea nevoie de un pantalon, al lui era numai zdrenţe şi banii primiţi de la călători, zicea el, i-ar fi prins bine ca să-l cumpere, dar n-ar fi îndrăznit să exprime cu voce tare asemenea aspiraţii atât de individualiste. Comunitatea trebuia să se bucure împreună. O să aibă un os de ros şi îşi va petrece iarna fără pantaloni.

Femeile participau şi ele la corvoada de hamalâc, ca de altfel la toate celelalte corvezi impuse de şefi şi, la fel ca bărbaţii, trebuiau să verse salariul în vistieria municipală, dar ele nu aveau nici măcar consolarea de a participa la ospăţ, acesta fiind rezervat în exclusivitate masculilor satului. Se spunea că dacă taţii, soţii, fraţii lor se ospătau, această satisfacţie de un ordin foarte altruist trebuia să le fie de ajuns membrilor feminini ai comunităţii.

Cedând unui acces de zel feminist, am încercat într-o zi să ofer un ospăţ acestor făpturi sacrificate. Triumvirii meruntară din sprâncene, inovaţia încurca obiceiurile stabilite. După ce au reflectat, mi-au spus că ei ar autoriza, totuşi, o mică sărbătoare, dacă m-aş angaja să dau una asemănătoare şi pentru bărbaţi. Dacă era vorba de serbări, toată lumea trebuia să ia parte. Degeaba le-am spus că ei nu le ofereau femeilor niciun loc la serbările lor, totul a fost în zadar.[29] Bărbaţii puteau să se bucure de nişte privilegii care nu le erau acordate femeilor, dar era imposibil să-ţi imaginezi contrariul. La urma urmelor, sunt destui aşa-zişi civilizaţi care gândesc la fel ca barbarii de aici.

S-a întâmplat ca, în timpul uneia din călătorii de la Latchen în Tibet, să am nevoie să fac o provizie de lemne de foc. Am anunţat locuitorilor din ţinut preţul pe care-l ofeream pentru fiecare legătură de lemne, adăugând că cine dorea să lucreze ca tăietor putea să se prezinte. Câţiva bărbaţi pe care situaţia lor îi scutise de călătorie (cu această ocazie institutorul îşi abandonase şcoala) şi o grămadă de femei sosiră, încântaţi de chilipirul care li se oferea. Am dat

29 Cu privire la aceasta, trebuie să spun că în Tibetul propriu-zis, femeile nu au de ce să fie plânse. Ele sunt foarte libere, foarte bine tratate şi nimănui nu-i trece prin minte să le excludă de la picnicurile care plac atât de mult tibetanilor.

tuturor ceai şi mâncare şi, vreme de patru zile, toată lumea a muncit râzând şi cântând.

Totul părea perfect, dar, la întoarcerea lor, şefii au socotit altfel. Nimeni nu avea dreptul, au declarat ei, să întreprindă vreo treabă dacă nu era desemnat în acest scop de către consiliu. A mă aproviziona cu lemne constituia un câştig de care trebuia să beneficieze comunitatea. Ar fi trebuit, mi-au spus triumvirii, să mă adresez lor; ei ar fi poruncit fiecărui şef de familie să-mi aducă o cantitate de lemne, aceeaşi pentru toţi, iar preţul pentru aceste lemne ar fi fost vărsat, ca întotdeauna, în vistieria ospeţelor. Tuturor celor care au muncit pentru mine, femei şi bărbaţi, li s-a dat o amendă mare.

Mai făcusem experienţa acestei convocări a tuturoroamenilor ca să lucreze împreună când am construit o cabană foarte simplă. Consiliul acceptase să mi-o clădească la un preţ stabilit de comun acord. Şefii mi-au cerut la început jumătate de preţ ca să cumpere alimente. Când au primit banii, toată populaţia de sex bărbătesc s-a instalat într-o poiană, mai jos de locul unde avea să se ridice locuinţa mea, şi s-a ospătat. S-a ospătat vreme de zece zile, timp în care eu îi priveam din cortul meu cum se îmbuibă fără odihnă, întrebându-mă când aveau să se hotărască să lucreze.

Ascultând în cele din urmă de mustrările mele repetate, o parte din bărbaţi au început să doboare copacii şi să taie scândurile cu securea – nu cunoşteau ferăstrăul. Ceilalţi nu se mişcară. Când se împlineau două ore de muncă, primii se întorceau în poiană să bea şi să mănânce. Apoi veni vremea fixată pentru una din călătoriile periodice şi plecară *cu toţii*, pentru că nimeni nu trebuia să lucreze mai mult decât ceilalţi. M-am găsit în faţa unei şarpante fără acoperiş, la numai două săptămâni de anotimpul ploios.

Am chemat trei *trapa* dulgheri care s-au învoit să-mi termine cabana. Când s-a întors „comunitatea”, furia ei a fost uriaşă împotriva celor care primiseră un salariu care *ar fi trebuit* să-i revină ei. Dar membrii mănăstirii nu ţineau decât de abate, iar triumvirii nu puteau face nimic împotriva lor.

Dar mai ales când era vorba de alimente devenea extravagantă această ciudată concepţie despre egalitate pe care şi-o făuriseră locuitorii din Latchen. Trebuia să-mi cumpăr untul de la nişte păstori care locuiau de cealaltă parte a frontierei, pentru a evita ca cele optzeci de familii care alcătuiau comuna să-mi aducă cota-parte a lor pe care ar fi trebuit s-o accept aşa cum era, proaspătă sau râncedă, fără dreptul de a o refuza.

Multe am păţit şi când am mai făcut o încercare de a încuraja iniţiativa personală. Am vrut să cumpăr, de la oricine ar fi avut, cartofi mari. Nişte oameni au urcat până la locul meu retras, purtând saci al căror conţinut fusese ales cu grijă, îmi trebuiau vreo treizeci de saci; au fost plătiţi şi sacii puşi la locul lor.

6 Preot.

14 Se scrie *horogpa*. Literal: „oameni ai pustietăţilor”.

16 Făină de orz făcută din boabe prăjite. Alimentul principal al tibetanilor, care ţine, la ei, locul ocupat în Franţa de pâine.

24 Denumire decurgând din formula sacră: Om *mani padme hum*!

29 În dialectul local, alteraţie a cuvântului tibetan *tehugpo* – bogat.

Au apărut atunci nelipsiţii triumviri, care mi-au amintit că, potrivit constituţiei lor nescrise, dar obligatorii, nimeni nu trebuia părtinit. Fiecare familie trebuia să-mi procure un sac de cartofi şi nu era permis să se facă o sortare potrivnică egalităţii.

Cartofii, explicau ei cu gravitate, ca şi cum mă iniţiau în secretele profunde ale agriculturii, se recoltau cum veneau: mici, mijlocii şi mari. De ce unii să-i mănânce pe cei mici, în vreme ce eu să am la fiecare masă numai cartofi mari? Nu? De ce? Bineînţeles, în virtutea acelei nedreptăţi veşnice potrivit căreia ei, şefii şi aşa-zişii *piukpo*, mâncau bucăţile grase de iac, beau partea cu unt a ceaiului şi lisau celorlalţi zgârciurile, oasele şi spălătura de pe fundul cazanului cu ceai.

Nu am vrut să discut cu ei această problemă, dar a trebuit să fac dovadă de multă fermitate pentru a evita ca ermitajul meu să nu fie acoperit de un munte de cartofi, aduşi de fiecare familie, într-o cantitate egală cu cea pe care o cumpărasem de la ceilalţi săteni. Aceştia din urmă au trebuit, în chip de despăgubire, să depună banii pe care îi primiseră de la mine în nesăţioasa vistierie a ospeţelor colective.

Dar, pentru mine, surprizele nu se terminaseră. Cu puţin înainte de sosirea ultimei ierni petrecute acolo, în coliba în care locuiau servitorii mei a pătruns un hoţ, când aceştia erau plecaţi. Întâmplarea m-a hotărât să cumpăr un câine de pază.

Am trimis pe unul din băieţi în sat. S-a întors cu un animal uriaş, cu un aspect feroce, foarte potrivit pentru ceea ce aşteptam eu de la el.

După câteva zile, unul din cei trei şefi care deţineau magistratura supremă se prezentă la uşa mea. Adus dinainte-mi, a început pe un ton sever şi fără niciun fel de introducere:

— Aţi cumpărat un câine de la Teundup. Cu toate acestea, ştiţi că nimeni nu trebuie favorizat şi că fiecare familie are drepturi egale. De ce numai Teundup să aibă un câştig? Ar fi trebuit să vă adresaţi... nouă, noi v-am fi trimis...

— Probabil optzeci de câini, am exclamat eu înspăimântată, fără să-l las să termine, gândindu-mă la numărul familiilor care locuiau în Latchen.

— Nu, răspunse celălalt cu răceală. Nu sunt în sat optzeci de câini de pripas. V-am fi trimis doar *câţiva* câini.

Chiar în seara zilei în care a avut loc această discuţie, zăpada a început să cadă şi la puţină vreme orice comunicaţie între Latchen şi Podişul Beatitudinii (Deua thang), deasupra căruia era agăţată, între două stânci, locuinţa mea anahoretică, a fost întreruptă. Chiar dacă ar fi avut intenţia, le era imposibil primitivilor mei socialişti să vină iar la mine. Aşa că am rămas numai cu un singur câine.

Toate astea sunt de-acum poveşti vechi, şi eu mă aflu în ţinutul Amdo, departe de cătunul acela din Himalaia.

Etapa următoare m-a dus la Sasoma, ceea ce înseamnă, în dialectul local, „pământ nou”. Într-adevăr, nu exista încă acolo decât un embrion de sat, câteva case construite de curând în jurul unei clădiri mari, deopotrivă han şi agenţie comercială. Un traficant, un chinez musulman, se stabilise acolo şi-i exploata pe naivii localnici. Degeaba sunt aceştia bandiţi voinici şi grozavi, pe tărâmul afacerilor rămân nişte bieţi negustori şi chinezul îi va bate mereu.

La Sasoma, negustorul cumpăra de la ei lemn, blănuri şi lână. Le vindea lucrurile de care aveau ei nevoie, plus o grămadă de fleacuri inutile, aranjate cu mare ştiinţă în prăvălia sa pentru a-i ispiti pe clienţii creduli. Şeful agenţiei comerciale era şi cămătar, lucru de la sine înţeles în Orient. Probabil că cea mai mare parte a câştigului şi-o lua din cămătărie.

Hanul său era fără cusur. Cu toate acestea, nu te puteai aştepta, în acest ţinut pierdut, la sosirea vreunor călători de vază; dar sunt sigură că luxul – foarte relativ, bineînţeles – hanuluiprăvălie era chibzuit ca să-i impresioneze pe

băştinaşi şi negustorul să capete astfel o autoritate morală importantă asupra lor.

Planurile secrete ale neguţătorului-hangiu mă interesau de altfel foarte puţin Ė Mă bucuram, pur şi simplu, de a fi găsit un adăpost plăcut. Yongden şi cu mine aveam fiecare o cameră curată, amândouă dând într-o anticameră prevăzută cu un balcon: un apartament princiar!

Cura stăteam în balcon, văd, oprite în faţa casei, două din acele figuri ciudate de care am mai vorbit: două prinţese purtând căciuli de blană, îmbrăcate cu şube din blană de oaie cu puţină trenă, prinse cu cingători de argint. Păreau coborâte dintr-un tablou de Primitivi.

Fiecare duce o legătură de lemne pe spate. Musulmanul s-a apropiat şi decretează: „Trei sute de sapeci” – trei sute, după aritmetica locului, înseamnă o sută cincizeci.

Una dintre femei protestează, găsind că preţul nu este destul de mare. Cumpărătorul, mare potlogar, imbricat corect cu o robă şi o vestă neagră, ca un chinez onorabil, o priveşte de sus, surâde cu un aer plin de sine, îşi strecoară cu şăgălnicie un deget în deschizătura şubei îmblănite, o ciupeşte de bărbie şi încheie acest gest după moda Regenţei, vârând o sută cincizeci de sapeci în mâna prinţesei uluite care nu îndrăzneşte să se împotrivească şi care depune fără o vorbă grămada de lemne şi pleacă împreună cu tovarăşa sa.

Etapa următoare avea să ne facă să străbatem iarăşi o regiune despre care se spunea că nu e deloc sigură. S-a întâmplat ca opt conducători de catâri, care dirijau un convoi de mărfuri, să locuiască la han, aşa că am hotărât că vom face drumul împreună cu ei.

Oamenii aceştia au obiceiul de a se aşterne la drum cu mult înainte de a se crăpa de ziuă. De teamă că vor pleca fără noi, ne terminăm de făcut bagajele cu puţin după miezul nopţii. Ne punem în mişcare în lumina slabă a lunii, în a douăzeci şi una zi a calendarului lunar.

Poteca, rea în ajun, este acum şi mai rea. Îngustă, plină de bucăţi mari de stâncă, urcând şi coborând în pantă foarte înclinată, trecând uneori la mare distanţă deasupra apei, suspendată în aer pe câteva bucăţi proaste de lemn proptite între stânci. Mai trebuie să trecem şi multe poduri, iar în acest ţinut arta construirii lor este de un soi cu totul special. Doi copaci, uneori mai mulţi, legaţi unii de alţii, sunt aruncaţi peste apă, iar pe ei o podea făcută dintr-un amestec de scânduri şi bucăţi de lemn. Când pe pod se află mai multe animale,

podeaua începe să se vălurească. E destul de pitoresc să vezi catârii cum navighează calmi între aceste valuri. Totuşi, dacă eşti proprietarul animalelor, teama de a le vedea căzând în apă, cu povara lor cu tot, îţi micşorează mult distracţia pe care o ai la vederea acestei gimnastici.

Când convoiul a trecut împreună cu conducătorii săi, pot şi eu să traversez şi-mi închipui că sunt la un bâlci pe o „punte mişcătoare” sau pe o altă invenţie grotescă de acest fel.

Nu există drum, oricât de greu, care să nu se termine. După-amiază sosim la Lhabrang.

Lhabrang se află în inima provinciei Amdo şi este un loc unde trăieşte o populaţie şi mai grosolană, primitivă şi necioplită decât cea pe care am întâlnit-o până acum. Străinul este cu greu îngăduit în acest ţinut. Totuşi, în momentul în care sosesc la ei, tibetanii din Lhabrang sunt încă sub influenţa înfrângerii pe care au suferit-o măsurându-se cu trupele musulmane ale generalului Ma, comisar al Apărării la frontieră, cu reşedinţa la Sining şi cu funcţie de *ainban*, având autoritate asupra tuturor tibetanilor din ţinuturile Amdo şi Kuku nor.

Când locuiam la Pei-ling-se, un templu din vecinătatea Marii Mănăstiri de lama din Beijing, am cunoscut un lama mongol foarte distins care avusese funcţii importante la curtea lui dalai-lama. Văzând că doresc să continuu studiul filosofiei tibetane, m-a sfătuit să mă duc la Lhabrang, a cărui universitate monastică rivalizează, în privinţa erudiţiei profesorilor, cu marile mânăstiri din Lhassa. Voi găsi printre ei, m-a asigurat el, lama docţi capabili să mă înveţe.

Am plecat deci, cu toată epidemia de ciumă pulmonară şi cu tot războiul civil care bântuia în regiunile pe care le aveam de traversat. Călătoria, făcută cu căruţa chinezească, necesită cam o lună pe timp normal, dar mi-a luat cinci, din pricina diferitelor incidente provocate de situaţia tulbure din ţinut.

Ajunsă în sfârşit la Lantehu, l-am informat pe guvernatorul din Kansu de dorinţa mea de a mă stabili la Lhabrang, Acesta *jiu* mi-a refuzat categoric permisiunea, ci mi-a spus că Lhabrang depindea de generalul Ma şi că era mai bine să-l văd mai întâi pe acesta, la Sining, de unde, de altfel, se făceau drumuri care duceau la Lhabrang. Am înţeles că n-ar fi folosit la nimic să insist. După o şedere destul de lungă la Lantehu, am plecat spre Sining. Acolo, cu multă amabilitate, dar tot atât de categoric, generalul Ma mi-a exprimat dorinţa sa de a mă vedea amânând călătoria la Lhabrang. Puteam să merg *mai târziu*, îmi spuse el, iar până atunci puteam să rămân la Kum-Bum.

Am plecat spre Kum-Bum şi, simţindu-mă bine acolo, am rămas.

Am înţeles destul de repede de ce autorităţile chineze voiseră să mă îndepărteze de Lhabrang.

Marele lama *tulku*, Jamyang Chedpa, abate al acestei mânăstiri, avea ca intendent şef un *trapa* numit Tscundup. Acesta căpătase o mare influenţă asupra bătrânului său maestru şi conducea de fapt toate treburile, fără a fi controlat în vreun fel. Cazuri ca acesta se întâlnesc adesea în Tibet şi Tscundup, ca şi alţi numeroşi intendenţi, adunase o avere considerabilă. Bineinţeles că invidia călugărilor din Lhabrang era mare dar, cum faptul e departe de a fi rar, ei l-ar fi suportat dacă Tscundup nu le-ar fi furnizat şi alte motive de critică.

Din păcate, se pare că devenise amantul surorii maestrului său, abatele din Lhabrang şi, după cum se spune, împingea nesocotirea regulilor monastice până acolo încât îşi etala lipsa de castitate impusă, instalându-şi iubita într-o casă ce ţinea de mănăstire.

Jamyang Chedpa, bătrân şi foarte legat de intendentul său, închise ochii la această încălcare flagrantă a preceptelor după care se conducea secta „bonetelor galbene” şi, cum el tăcea, călugării nu au îndrăznit să-şi exprime public punctul de vedere.

Între timp, Jamyang Chedpa s-a prăpădit, iar tronul abaţial trebuia să rămână gol până când copilul în care se reincarna defunctul avea să se arate. Demnitarii şi călugării din clerul de rang inferior din Lhabrang au profitat ca să se răzbune. Tscundup a fost mai întâi demis din funcţiile sale, mai apoi bunurile i-au fost confiscate şi, în cele din urmă, indignaţi de rezistenţainverşunată pe care continua s-o opună autorităţilor monastice, refuzând să le accepte sentinţa, plângându-se de nedreptate şi cerându-şi ceea ce numea el dreptatea sa, duşmanii lui au hotărât să-l condamne la moarte.

În ajunul zilei în care avea să fie executat, a aflat ce i se pregătea. Deşi păzit cu grijă, a reuşit, cu ajutorul câtorva prieteni, să se sustragă vigilenţei acelor *trapa* postaţi în jurul locuinţei lui şi să fugă în timpul nopţii. În afara mănăstirii găsi un cal care îi fusese pregătit dinainte şi dispăru în goana mare.

Totuşi, călugării şi-au dat imediat seama de dispariţie, s-a dat alarma, călăreţi straşnici s-au pornit pe urmele lui şi, pe întuneric şi pe îngrozitoare cărări de munte, a început o dramatică vânătoare de om.

Tseundup reuşi să ajungă în partea chineză. Avea acolo prieteni, agenţi comerciali cu care, în zilele de prosperitate, făcea afaceri importante. 1 s-a dat ajutor, i s-au dat cai de schimb. A ajuns la Sining.

Acolo l-am cunoscut şi acolo mi-a povestit împrejurările în care a avut loc tragica sa fugă, dar, firește, a avut grijă să nu vorbească de greşelile sale şi să le pună în evidenţă pe cele ale duşmanilor. Dacă intendentul nu era îndreptăţit să se pună în postură de victimă inocentă, probabil că nici adversarii lui nu erau scutiţi de orice păcat.

Oricum ar fi stat lucrurile, Tscundup nu s-a considerat iremediabil invins. A ştiut să şi-l facă aliat pe generalul Ma care, ca un bun om politic, a văzut f” a îndoială în această afacere o ocazie de a-şi stabili solid autoritatea în Amdo, unde ea nu exista decât cu numele. Porunci călugărilor din Lhabrang să-l repună pe Tscundup în funcţiile sale şi să-i dea înapoi bunurile pe care i le confiscaseră. Se aştepta la un refuz şi, într-adevăr, călugării refuzară cu semeţie să-i dea ascultare.

Trimise atunci câţiva soldaţi pentru a le transmite ordinul de a se supune. Nişte ţărani devotaţi acestor lama i-au atras pe soldaţi într-o ambuscadă şi i-au masacrat. Războiul era declarat. Călugării din Lhabrang i-au chemat pe localnici la arme, s-a format o mică trupă care, plină de încredere în vrăjile distribuite de lama şi în ceremoniile magice celebrate de aceştia, îi aşteptă pe musulmani cu hotărâre.

Prost înarmaţi, cu puşti vechi care se meărcau prin ţeavă, dar de o vitejie excepţională, bieţii oameni le opuseră o rezistenţă îndârjită. Totuşi, sfârşitul acestei lupte inegale era neindoicinic. Generalul dăduse ordine severe. Era vorba de a învinge spiritul de independenţă al acestor triburi care n-au vrut niciodată să recunoască autoritatea Chinei şi să deschidă pentru comerţ drumurile unei regiuni infestate de bandiţi. Musulmanii nu-şi făcură tabără, în noaptea care a precedat năvălirea în oraşul Lhabrang, tibetanii terorizaţi au fugit în munţi. Era iarnă, zăpada cădea, nefericiţii nu aveau nici alimente, nici adăpost şi nici nu îndrăzneau să rişte coborându-se spre locurile ocupate de trupe, căci până şi copiii trimişi să ceară îndurare erau omorâţi.

Se spune că aproape două mii de fugari au pierit îngheţaţi pe vârfuri.

Prudenţi, călugării din Lhabrang nu luaseră parte la lupte. Şi-au datorat viaţa acestui fapt, dar o mare despăgubire de război le-a fost impusă. Ca

represalii, soldaţii au incendiat palatul unui mare lama care se arătase deosebit de violent, chemând sătenii la rezistenţă, şi au jefuit templele cum au vrut*

La ordinul generalului Ma, Tscundup a fost repus nu în vechea sa slujbă, pe care acum a refuzat-o, ci în privilegiile legate de aceasta şi, lucru la care ţinea cel mai mult, în posesia bogatei sale locuinţe şi a tuturor bunurilor sale.

În vreme ce locuitorii din Lhabrang se supuneau, lupta continua, nu departe de acel loc, la mănăstirea Amtcho.

Laicii care o apărau fiind exterminaţi în majoritatea lor, trupele musulmane au început să atace lamaseria unde *trapa* se refugiaseră ca într-o fortăreaţă. De acolo, ei trăgeau asupra asediatorilor, iar aceştia ripostară incendiind mănăstirea. Focul s-a întins de la o clădire la alta şi curând întreaga *gompa*[30] n-a mai fost decât o uriaşă pălălaie. Cine încerca să fugă cădea sub gloanţele soldaţilor care înconjurau mănăstirea în flăcări. Unul dintre aceştia, martor ocular al tragediei, mi-a povestit că, viteji până la capăt, călugării *trapa* au început să cânte melodii liturgice şi au sărit de la etaje în flăcări.

Au pierit cu toţii, afară de abatele lor, un lama *tulku*, care, după câte mi s-a spus, şi-a datorat salvarea unui miracol.

Când călugării săi *trapa* au văzut că nu le mai rămâne nicio speranţă de scăpare, l-au înfăsurat pe lama în nişte *tanka*[31] ce reprezentau zeităţile înfricoşătoare care se angajaseră prin jurământ să apere religia şi pe credincioşii ei. Împachetat bine în aceste tablouri şi înconjurat de o pavăză formată din volumele Scrierilor Sfinte, lama nu a fost atins de foc şi, când a venit noaptea, a reuşit să fugă din ruinele fumegânde ale mănăstirii.

Nu ştiu ce trebuie să credem despre acest miracol, dar e un fapt sigur că acel lama a scăpat şi s-a refugiat în pustiul cu iarbă, printre triburile *golog*.

Când am ajuns la Lhabrang, trecuseră doi ani de la aceste evenimente. Copilul care-l „reincarna” pe defunctul Jamyang Chedpa fusese descoperit lângă Litang, în ţinutul Kham, şi instalat ca mare lama al mânăstirii. Tseundup triumfa cu o prudentă modestie în frumoasa sa casă şi printre bogăţiile redobândite. În sinea mea, îl găseam temerar. Duşmanii săi, deşi deocamdată înfrânţi[32] de generalul Ma, trebuiau să-l urască şi mai mult ca înainte,

30 Mănăstire, în tibetană.

31 Tablouri religioase, pictate pe o ţesătură moale, fără rame, care se rulează ca şi kakemono-urile japoneze.

32 După şase ani, războiul a început iar între trupele generalului Ma şi triburile tibetane din regiunea Lhabrang. S-au bătut cu ferocitate, şi de o parte şi de alta. Musulmanii chinezi, sfârşind prin a învinge, au masacrat mii de băştinaşi, fără a cruţa femeile şi copiii.

considerându-l cauza morţii şi a nenorocirii atâtor compatrioţi. Dacă nimeni nu îndrăznea să-l atace pe faţă, se putea totuşi aştepta la un accident provocat cu dibăcie sau la o otravă băgată în hrană.

În locul lui, aş fi emigrat la chinezi, la Sining, la Lantehu, ba chiar la templul călugărilor lama din Beijing, după ce aş fi transformat în bani lichizi toate bunurile care nu puteau fi transportate, şi mi-aş fi petrecut zilele în îndestulare, la adăpost de duşmanii mei. Dar nu eram eu cea care să-i dea sfaturi lui Tseundup şi, oricum, nu le-ar fi apreciat prea mult. M-am mulţumit să fiu primită cu amabilitate de el, în semn de recunoştinţă pentru vizitele prieteneşti pe care i le făcusem pe vremea când era în dizgraţie şi în exil la Sining.

De îndată ce a fost informat de sosirea mea la Lhabrang, Tseundup mi-a trimis câţiva *trapa* pentru a mă invita să locuiesc la mănăstire, într-o casă rezervată oaspeţilor de vază, dar găsisem deja o locuinţă convenabilă într-un han şi am refuzat invitaţia. Puţin după aceea, fostul intendent sosi în persoană, însoţit de servitori care duceau obişnuitele daruri de bun venit. Insistă iarăşi să mă mut şi să accept apartamentul pe care mi-l oferea, dar camera mea mare, ce dădea în piaţa unde se ţinea târgul, îmi plăcea. Ea îmi îngăduia să observ în voie, de la fereastră, mulţimea pitorească a ţăranilor şi păstorilor dând târcoale tarabelor şi târguindu-se zgomotos pentru obiectele de vânzare din prăvăliile care înconjurau piaţa. I-am mulţumit deci cu căldură lui Tseundup şi am rămas la hanul meu.

Succesorul defunctului mare lama din Lhabrang sau, pentru a vorbi ca tibetanii, Jamyang Chedpa, o dată mai mult încarnat, fusese descoperit de puţină vreme şi instalat în palatul lui din mănăstire. Dată fiind vârsta sa fragedă, părinţii îi însoţiseră şi locuiau împreună cu el. Potrivit obiceiului statornicit, când copilul nu va mai avea nevoie de îngrijirile mamei, aceasta se va duce să locuiască, împreună cu soţul ci, în palatul situat la o oarecare distanţă de mănăstire, destinat ca locuinţă familiei marelui lama.

Tscundup îi informase de sosirea mea pe tatăl tânărului lama şi acesta se grăbi să-mi trimită alimente. Refuzasem locuinţa care mi se oferise, se cădca acum ca el să se îngrijească măcar de hrana mea. Aşa este obiceiul în Tibet, dar mărinimia lui *yab tehenpo* (marele tată, deoarece din el s-a născut un *tulku*) depăşea cu mult limita cerută de obiceiurile locului.

M-am trezit cu mai multe carcase de oaie, unele proaspete, altele uscate, vreo douăzeci de bucăţi mari de unt, brânză, zahăr, ceai, făină de orz, grăunţe pentru catâri. Cu ceea ce primisem ne puteam hrăni cu toţii mai bine de două săptămâni.

În cursul serii alte daruri au fost aduse de oameni care ziceau că m-au întâlnit la Kum-Bum sau la Kuku nor. Nu-i recunoşteam pe toţi, dar, ca să nu-i mâhnesc, mă prefăceam că am o foarte bună amintire despre fiecare dintre ei.

Alţii au venit să-mi aducă pur şi simplu ofrande tară să ştie bine cine sunt. Mersese vestea că sosise o savantă *khadoma*; Tseundup, tatăl tânărului Jamyang Chedpa, călugări distinşi, agentul comercial al marelui lama din Lob şi alţi notabili îmi uraseră bun sosit; nici nu era nevoie de mai mult. Sătenii veniră în număr mare şi se aşezară la rând, introduşi de imperturbabilul Yongden. Lucruri heteroclite, comestibile sau nu, se îngrămădiră în camera mea care se află curând transformată într-un fel de prăvălie asemănătoare cu cele din preajma pieţei.

Aşezată „în lotus”[33] pe estrada care servea drept pat, am primit până târziu în noapte pe cei care defilau, solicitându-mi binecuvântarea. Am distribuit *songdič*, care apără de boli şi accidente şi am dat şi câteva medicamente unor bolnavi.

Să faci ca aceste medicamente să fie primite cerea întotdeauna multă iscusinţă. Să le prezinţi ca pe nişte medicamente preparate în ţările de dincolo de ocean ar fi însemnat să fii refuzat de la bun început; iar dacă vreun nefericit s-ar fi incumetat să înghită cea mai mică doză, regretul de-a o fi făcut, siguranţa că acest fapt va atrage după el urmări neplăcute, îngrijorarea şi tânguirile celor apropiaţi i-ar fi agravat fără îndoială boala. Putem chiar crede că, din pricina sugestiei, unii dintre ci ar fi murit. În acest caz, nenorocitul medic devenea pentru toată lumea un vrăjitor răufăcător, un otrăvitor demoniac şi nu doresc nici unui străin să-şi facă o asemenea reputaţie în Asia Centrală; ea ar putea să-l coste viaţa.

Un lama medic, la fel ca şi colegul său laic din Occident, nu are a se teme de asemenea lucruri. Pacienţii săi pot părăsi lumea aceasta fără ca seninătatea să-i fie tulburată din această pricină. Doctoriile pe care le împărţcam erau deci

33 Adică cu picioarele mcrucişate în poziţia statuilor lui Buddha, care este, cel puţin pentru bărbaţi, felul obişnuit de a sta în India şi în Tibet. O fcmeie- lama, primindu-i pe credincioşi, işi poate permite această poziţie, care nu este ingăduită celorlalte femei.

3K Vezi nota de la pag 40.

transformate în remedii ortodoxe. Pilulele de chinină sau tabletele de aspirină deveneau pilule de viaţă lungă, *tsering rilbu*. Uneori le sfinţeam chiar eu, uneori spuneam că au fost făcute de un foarte sfânt pustnic dintr-o regiune îndepărtată. Alteori, dizolvam nişte prafuri medicinale într-o apă despre care spuneam că e sfinţită. La câte subterfugii n-am recurs cât am stat printre candizii băştinaşi din triburile de la frontieră! În majoritatea timpului, stratagemele mele au reuşit din plin, iar medicamentele au dus uneori la vindecări de care nu păreau în stare. Cei care cred în puterea magnetismului şi în puterea gândirii pot, dacă vor, să creadă că dorinţa foarte puternică şi foarte sinceră pe care o aveam de a-i uşura pe bolnavi se adăuga la virtuţile naturale ale remediilor din Occident, pe care ei le luau în forme orientale. Restul îi făcea, fără îndoială, credinţa lor.

Nu toţi tibetanii au această teamă superstiţioasă faţă de medicamentele străine. În alte regiuni, ele sunt, dimpotrivă, foarte apreciate şi considerate a avea o eficacitate aproape miraculoasă. Există în Tibet, în momentul de faţă, medici băştinaşi, diplomaţi ai facultăţilor engleze de medicină din India.

A doua zi, m-am dus să fac o vizită marelui lama copil. Am fost mai întâi introdusă, cu toată ceremonia, într-un apartament somptuos, unde locuiau părinţii. Tatăl, un uriaş frumos cum sunt mulţi în ţinutul Kharn, era, după cum se spunea, şeful unui mic teritoriu nu departe de Litang. Avea o prestanţă impresionantă şi o fizionomie care respira cutezanţă şi inteligenţă. Nevasta lui, mama tânărului *tulku*, era o adevărată frumuseţe. Şi ea avea un aer cutezător, cu ochii săi mari şi bruni scânteietori şi cu faţa rotundă cu ten auriu. Lăsând la o parte statura ei de zeiţă nordică, mă făcea să mă gândesc la frumoasele napolitane.

În afara marelui lama – ultimul lor copil – această frumoasă pereche mai avea un fiu şi o fiică.

S-a servit o masă imbelşugată, la care Yongden şi cu mine ne-am ospătat din plin. Nu trebuia să ne temem că vom părea mâncăi; chiar dacă am fi vrut, ne-ar fi fost imposibil să înghiţim măcar jumătate din hrana pe care o înfuleca fericitul tată al tânărului senior din Lhabrang.

Când toată lumea a fost bine ghiftuită, am fost conduşi la Jamyang Chedpa. Acesta avea deja apartamentul său privat – cel care aparţinuse predecesorului său – şi era înconjurat de o mică curte de funcţionari de casă. Printre ei se afla preceptorul însărcinat să-l înveţe „bunele maniere” monastice.

Mai târziu, va avea ca maeştri pe cei mai docţi profesori care predau la Lhabrang, iar apoi se va duce la Lhassa să-şi desăvârşească învăţătura la Universitatea din Sera sau la cea din Drepung. Acesta este programul invariabil al educaţiei unui mare *tulku*.

Deocamdată, tutorele elevului putea fi felicitat pentru începutul acestei educaţii. Îmbrăcat cum se cuvine, cu veşminte monastice croite pentru el şi purtând pe cap căciula tradiţională a lui Jamyang Chedpa, mult prea mare pentru căpşorul său, copilul ştia de pe acum să stea cu gravitate pe tron, cu o carte deschisă pe genunchi şi cu ochii aplecaţi pe pagini ca şi cum ar fi meditat asupra sensului celor citite. Ştia, de asemenea, să innoade *songdu* şi să sufle cu gravitate asupra lor pentru a le transmite virtutea ce emana din el. Mai binecuvânta ritual, punându-şi mânuţele pe capul credincioşilor de vază sau atingând capetele celorlalţi cu un fel de măturică făcută din panglici, pe care i-o punea în mână şambelanul său.

Abia a treia zi l-am văzut desfăşurându-şi toate talentele precoce, când a primit un grup de pelerini. În timpul vizitei mele părea uşor intimidat. Oare ce-i spusese tutorele lui despre mine? Cei care îi stăteau în preajmă ştiau că sunt străină, dar şi bună cunoscătoare în tot ce privea Tibetul şi religia lamaistă şi doreau ca seniorul lor, în noul său avatar, să-mi facă o impresie bună.

În timp ce discutam cu călugării de faţă, micuţul stătea cuminte şi nemişcat, aşezat pe un maldăr înalt de perne, cu ochii plecaţi, într-o atitudine studiată pe care i-o impusese maestrul său. Dar, deodată, cedând fără îndoială curiozităţii, mă privi cu îndrăzneală drept în faţă şi surâse cu maliţie. Atunci, în ciuda veşmintelor monastice în care era încotoşmănat, deveni pentru o clipă un simplu copil căruia i-ar fi plăcut, bineînţeles, să sară de pe tron, să arunce cât colo căciula prea grea care-l strivea şi toga în care era înfăşurat, ca să se poată juca precum copiii de vârsta lui. A fost doar o fulgerare. Supus deja unei discipline stricte, s-a gândit probabil la tutorele său, la pedeapsa pe care acesta i-ar fi putut-o da; sau, poate, aşa cum credincioşii săi ar fi preferat să-şi închipuie, spiritul lui Jamyang Chedpa, care locuia în trupul lui de copil, i-a dominat impulsurile fireşti. Copilul redeveni grav, recită câteva fraze pe care le învăţase şi-mi întinse o carte învelită în mătase galbenă pe care i-o adusese unul din călugări. Era darul pregătit pentru mine. Cu aceasta, audienţa luă sfârşit.

Deoarece am spus mai sus că tânărul mare lama se putea aştepta la o pedeapsă, voi profita pentru a arăta că inaltele personaje ecleziastice din Tibet, incluzându-l şi pe dalai-lama, nu sunt scutite, în prima lor tinereţe, de pedepsele corporale distribuite cu dărnicie de educatorii tibetani. Profesorul de gramatică, profesorul de istorie sau cel care-l iniţiază pe tânărul lama în doctrinele filosofice îi administrează bătăi zdravene când el nu-şi spune corect lecţia. La acest popor aspru chiar şi directorii spirituali îşi împing cu plăcere discipolii pe calea perfecţiunii cu ajutorul cuvintelor răstite şi al loviturilor de picior. După aceste pedepse, discipolul trebuie să se prosterneze în faţa maestrului ca să-i mulţumească pentru vehementa lui solicitudine. Dacă nu mă înşel, ceva asemănător există şi în anume ordine religioase catolice.

Ceea ce este original în cazul marilor *tulku* e faptul că, de cum elevul şi-a primit pedeapsa, maestrul care i-a aplicat-o se prosternează de trei ori în faţa lui. El a pedepsit instrumentul imperfect care mai este încă tânărul lama, iar apoi îşi aduce omagiul faţă de inalta personalitate (zeu sau înţelept defunct) care îi animă şi care vrea să se folosească de el pentru a-şi continua funcţia şi a-şi îndeplini opera în această lume. Cel puţin aşa sună explicaţia pe care o dau tibetanii acestor fapte contradictorii.[34]

În ziua următoare, am vizitat mănăstirea în amănunţime, în numeroase locuri se vedeau urmele trecerii trupelor musulmane din Sining: clădiri incendiate, opere de artă lipsă. Cu toate acestea, mănăstirea era tot bogată şi prosperă.

Când s-a încheiat vizita, Tseundup, care mă condusese, m-a luat împreună cu Yongden să mâncăm în frumoasa lui casă. Aceasta era aranjată cu mult lux, în stilul locului. Uriaşe ceainice pregătite pentru masă şi vasele pline cu cenuşă caldă pe care stăteau acestea erau din argint masiv cu ornamente din aur. Ceştile erau din jad, farfuriile şi capacele lor din aur cizelat, iar în acestea din urmă, lucrate în formă de pagodă, erau incrustate perle şi turcoaze. Covoare minunate şi blăni de leopard acopereau pernele divanelor; piese preţioase ale artei chinezeşti şi tibetane, tablouri şi statuete decorau încăperea. Contrastând ciudat cu ele şi probabil mai apreciate decât ele de către stăpânul casei şi musafirii săi, se vedeau câteva cromolitografii reprezentând privelişti din Paris: piaţa Concorde, Opera, Sena lângă Châtelet.

34 Cu privire la tulku şi la teoriile tibetane despre lama incarnaţi, adică cei pe care străinii îi numesc impropriu Buddha vii, vezi cartea mea Mystiques et magicicns du Tibet.

Remarcasem deja nişte exemplare la Jigatze, la mama lui Panchen Lama. Tseundup credea că aceste imagini reprezentau Moscova. I-am spus că se înşeală şi a fost încântat să vadă oraşul meu natal.

Am fost informată din întâmplare că un bucătar chinez conducea treburile bucătăriei. În Tibet, bucătarul chinez se bucură de aceeaşi stimă din partea cunoscătorilor de care se bucură bucătarul francez în Occident. A avea unul în serviciul tău e o dovadă de opulenţă şi de epicureism rafinat al stăpânului casei. Tseundup ţinuse să-i copieze pe tibetanii bogaţi din în alta societate.

Masa a început cu felii de pâine uscată. Lumea din Amdo se dă în vânt după ele. Din păcate, eu nu pot să înghit nici cea mai mică bucăţică. Probabil că partea nordică din atavismul meu fizic este cea care o respinge, dar pentru mine pâinea nu foloseşte decât ca să însoţească alte feluri de mâncare. Or, nimic nu se ivea pentru a însoţi feliile de pâine uscată puse pe o frumoasă tavă de argint. Yongden, căruia îl place pâinea de parcă ar fi fost născut în Franţa, mă privea ironic, iar Tseundup mă ruga să mă înfrupt din ele.

Când gazda mea s-a convins că îndemnurile sale nu aveau niciun rezultat, a sunat. Avea un frumos clopoţel de masă, foarte folosit la noi, în Occident, înainte de apariţia soneriilor electrice.

Ca răspuns la chemarea lui, ni s-au adus biscuiţi chinezeşti şi două cutii cu biscuiţi procuraţi din străinătate. Am ronţăit câţiva. A urmat apoi orez cu unt şi zahăr, presărat cu stafide, pe care l-am mâncat cu plăcere. Este mâncarea dulce naţională a Tibetului; bine pregătită, este foarte gustoasă. Am început să presimt că cina va fi mai bună, alte feluri aveau să urmeze. Bogatul Tseundup îmi oferea o masă de gală după moda chinezească, unde se începe cu deşertul şi se sfârşeşte cu supa. Într-adevăr, urmară alte feluri: peşte, carne, legume felurit pregătite, gustoase *momoy* făcute din carne tocată băgată într-o gogoaşă din aluat şi fiartă în aburi şi, pentru a se încheia banchetul, supa de *pechi*, mici triunghiuri din aluat făcut cu ouă, umplute cu carne tocată preparată cu mirodenii.

Începusem să mâncăm cam pe la ora unu şi sfârşeam cu greu la ora şase după-amiază. După ce am mai vorbit o vreme cu Tseundup şi cu mai mulţi prieteni ai săi sosiţi spre sfârşitul mesei, m-am întors călare la han, condusă, ca personajele de rang înalt, de un cortegiu de servitori ce purtau lanterne. Ca să

nu mâhnesc un excelent om, agentul comercial al marelui lama *tulku* din Lob, a trebuit să accept, în ziua următoare, o altă masă la el acasă.

Alte câteva zile au fost folosite pentru treburi mai serioase: am consultat cărţi şi am chestionat anumiţi lama eruditi. M-am dus şi la o mănăstire de *ngagspa* situată la ţară, la mică distanţă de Lhabrang. *Ngagspa*, „oamenii cuvintelor secrete", sunt magicieni, moştenitorii acelor bön40 şamanişti care, înainte de introducerea budismului în Tibet, deţineau locul ocupat acum de lama. Deposedaţi de puterea lor de către aceştia din urmă, şamanii *bön* şi-au luat revanşa mulţumită înclinaţiei înnăscute spre superstiţie a adversarilor lor. Faptul s-a produs în mod firesc, fără niciun fel de strategie conştientă din partea învinşilor.

Budismul predicat în Tibet de misionarii hinduşi, în secolul al VIII-lea şi în secolele ce i-au urmat, era departe de a fi budismul originar. Alături de evoluţiile filosofice apreciabile ale doctrinei primitive, conţinea o mulţime de teorii şi rituri luate din sistemul religios denumit tantrism, dominant pe atunci în India şi în Nepal, şi care mai domină şi astăzi.

Nu putem aborda în cartea de faţă un examen al originilor foarte obscure ale tantrismului; va fi de ajuns să spunem că el cuprinde practici derivate din cea mai grosolană superstiţie sau chiar total abjecte şi respingătoare, rituri magice, metode de antrenament psihic şi teorii filosofice de calităţi foarte diferite. Or, elementele grupate în sistemul tantric se intâlnesc şi în alte părţi decât în India. Teorii şi practici asemănătoare cu cele pe care misionarii hinduşi le introduceau în Tibet existau deja la şamanii bön.41 Deci nimic nu se opunea în mod absolut la o fuziune parţială a religiei străine, de import, şi a religiei pe care băştinaşii o practicaseră până atunci, într-adevăr, multe din credinţele şi din riturile acelor *bön* – mai cu seamă ale aşa-numiţilor *bön* albi – încorporau în religia lor numeroase elemente budiste.

Aşa s-a făcut că, ascunşi în spatele numelui *ngagspa*, în clerul lamaist au fost înglobaţi adevăraţi şamani. Ei ocupă totuşi acolo

Cu privire la *bön*, vezi p. 103 şi urm.

Poate că, în afară de *bön*, mai există în Tibet sectanţi ai altor doctrine despre care nu avem informaţii, în biografia lui Atiça, celebrul filosof budist care a trăit multă vreme în Tibet, unde a şi murit (secolul al XI-lea), se spune că acesta ar fi exclamat: „Cât de multe doctrine există în Tibet, cane nu se

regăsesc deloc în India!” un loc distinct, la limita clerului obişnuit, şi rolul lor constă, în primul rând, în comunicarea cu demonii.

Există grupuri independente de *ngagspa* care îşi au templele lor unde se adună la anumite perioade, restul timpului petrecându-l cu familiile lor (*ngagspa* se căsătoresc). Alţi *ngagspa* nu aparţin vreunei grupări; ei au fost iniţiaţi de către un maestru din secta lor şi practică, izolat, riturile pe care le-au învăţat de la acesta, fie în folosul lor propriu, fie, cel mai adesea, în schimbul unei sume de bani, când sunt solicitaţi de oameni care vor să îndepărteze de la ei nenorocirile provocate de demoni sau care au planuri mai puţin inocente ca, de pildă, a face rău unui duşman sau a-l face să piară. Ceea ce numim de obicei magie neagră ţine de domeniul acestor *ngagspa* şi ei sunt cu toţii consideraţi, dacă nu practicanţi, cel puţin capabili s-o facă.

Unele mari mânăstiri lamaiste ale sectei „bonetelor galbene” au considerat util să-şi asocieze, dincolo de zidurile lor, un grup de *ngagspa* care să aibă, la ei acolo, o comunicare permanentă cu spiritele rele. Celebrarea anumitor rituri, constând nu în a supune aceste spirite, ci în a le aduce un fel de cult care să le pacifice, fiind interzisă călugărilor din numita sectă, ei au găsit un mijloc indirect pentru a se apăra de atacurile spiritelor rele din lumea cealaltă, aducându-le prin intermediul acestor *ngagspa* dovada unui respect care să le mulţumească sau oferindu-le, prin acelaşi intermediu, hrana pe care o cereau. În acest fel sunt îndepărtate de mănăstire bolile şi accidentele, iar prosperitatea ei, ca şi cea a membrilor săi, este asigurată.

În schimbul serviciilor lor, aceşti *ngagspa*, ataşaţi templului ce depinde de mănăstire, primesc o subvenţie.

Templul celor din Lhabrang avea dimensiuni impresionante şi era foarte bine întreţinut. Frescele care-i decorau zidurile reprezentau subiecte deopotrivă lugubre şi pitoreşti, cum se întâlnesc pe toate edificiile consacrate zeităţilor înfricoşătoare. Acestea sunt, în majoritatea lor, foşti demoni convertiţi sau subjugaţi prin violenţă de un sfânt magician, care i-a constrâns apoi să-şi folosească puterea în apărarea religiei lamaiste şi a credincioşilor ei. Se crede, totuşi, şi că anumite înalte personalităţi mistice capătă, uneori, o înfăţişare înspăimântătoare şi demonică pentru a teroriza şi pedepsi creaturile răufăcătoare.

În jurul acestor figuri misterioase din panteonul tibetan, artistul grupase în frescele sale o lume întreagă de fiinţe rânjitoare, masculi şi femele, cate

jupuiau nişte oameni nefericiţi, îi goleau de măruntaie, se hrăneau cu inima lor sau se dedau altor sporturi tot atât de plăcute. Tibetanii sunt, de altfel, blazaţi la vederea tablourilor de acest fel: ele se găsesc din belşug în ţara lor şi, în afara erudiţilor iniţiaţi în sensul lor simbolic, nimeni nu le acordă vreo atenţie.

Ngagspa sunt adesea oameni plăcuţi, fără morga pe care o arborează confraţii lor magicieni din clerul obişnuit, cu excepţia celor consideraţi a avea puteri supranaturale foarte mari şi care se bucură, ca atare, de o mare reputaţie. Atitudinea simplă a multor *ngagspa* provine, probabil, din faptul că situaţia lor în lumea ecleziastică este cu mult inferioară situaţiei călugărilor ce fac parte dintr-o mănăstire lamaistă. Cu toate acestea, am întâlnit câţiva a căror amabilitate venea din idei uşor sceptice, care-i împiedicau să ia ceva foarte în serios. Faptul le dădea un soi de bunăvoinţă universală, vag înduioşată, vag ironică şi total detaşată, pe care o dovedeau faţă de toţi şi de toate, neuitându-se pe ei insişi.

Am fost primită cu multă amabilitate de către *ngagspa* din Lhabrang. Am petrecut câteva ore discutând cu el şi bând ceai, după care m-am întors la hanul meu.

A doua zi, în zori, o porneam din nou la drum.

Capitolul II

Ongden călătoreşte cu mine de opt ani: am avut tot timpul să mă obişnuiesc cu felul lui de a fi, uneori ciudat; totuşi, de curând, m-a uluit, şi ceea ce-i mai curios este că şi ci e uluit de ce-a făcut.

Deşi am plecat din Lhabrang foarte devreme, nu am putut parcurge etapa pe care ne-o propusesem. Oameni care voiau să-mi ureze drum bun, să-mi ofere câteva daruri şi să primească binecuvântarea mea au sosit la han după ce plecasem. Au luat-o pe urmele mele, m-au ajuns şi iun fost nevoită să zăbovesc cu ei. Mai apoi, poverile catârilor s-au deslacut, a trebuit să le dăm jos, să legăm din nou sacii şi baloturile... Pe scurt, se face noapte când ajungem la un mic cătun şi înţelegem că ne va fi imposibil să mergem mai departe. Unul din servitori bate la uşa unei ferme şi cere găzduire, Cererea îi este refuzată cu lăceala. Ne meunoştiinjeaza de insuccesul său şi se pregăteşte sa meargă cu rugămintea în altă parte, când Yongden îi opreşte.

Tânărul lama are o inspiraţie subită. Cheamă cu îndrăzneală o femeie care ne priveşte de la fereastră şi, cu un ton poruncitor, o întrēabă unde locuieşte un anume Passang, despre care n-am auzit vorbindu-se niciodată. Numitul Passang este proprietarul celei mai frumoase locuinţe din cătun. Yongden se duce acolo şi, cu acelaşi ton poruncitor, îi aduce la cunoştinţă că suntem trimişi de *Kuchog* Leszang de la mânăslirea din Lhabrang, care-i porunceşte stăpânului casei să ne primească şi să ne găzduiască cât poate mai bine.

Cine este acest *Kuchog* Leszang şi de unde îi cunoaşte Yongden? Habar nu am. Dar ceea ce ştiu cu siguranţă e că nicio clipă nu a fost vorba de recomandarea acestuia şi de ospitalitatea ce trebuia să ni se dea în cătun. Numai ora înaintată ne-a făcut să ne oprim acolo.

Oricum, uşa ne este imediat deschisă, suntem primiţi cu mare respect. Sunt condusă într-o cămăruţă plăcută unde îmi voi petrece noaptea, în vreme ce oamenii mei despovărează animalele şi-mi aduc sacii în care se află păturile şi patul meu de campanie, gazdele noastre trebăluiesc în bucătărie ca să ne pregătească masa.

Puţin după aceea, mă aflu în faţa unei cine îmbelşugate, foarte gustoasă. Toţi cei care locuiesc în casă, cu stăpânul în frunte şi servitorii în urmă, defilează pentru ca să-i binecuvântez. Vor să-i aducă şi pe vecini, dar le spun că sunt obosită şi le tăgăduiesc că pe aceia îi voi primi a doua zi.

Înainte de a mă culca îi opresc, totuşi, pe Yongden o clipă în camera mea. Sunt curioasă să aflu cum de i-a venit ideea de a vorbi despre acel lama necunoscut mie şi-l descos.

— Habar n-am cine e.

— Habar n-ai!… Dar acest Passang?

— Nici de ăsta n-am habar…

— Ascultă, hai să ne înţelegem: pricep că ideea de a spune că am fost recomandaţi şi că ei trebuiau, prin urmare, să ne primească a fost o şiretenie a ta. Dar numele acestor oameni de unde le ştiai, şi de unde ştiai că Passang era un *djindag* al lui *Kuchog* Leszang?

— Sunt tot atât de uluit ca şi dumneavoastră. Probabil că am auzit vorbindu-se de acest lama şi de *djindag*-ul lui pe când stăteam la Lhabrang, dar nu-mi mai amintesc deloc. Şi ceea ce e şi mai ciudat e că, şi acum, degeaba îmi storc creierii, mi-e cu totul imposibil să-mi amintesc când şi cum am aflat de

existenţa lor. Numele astea două şi ceea ce trebuia cu să spun ca să căpătăm o locuinţă mi-au venit brusc în minte când Tobgyal a spus că nu voiau să ne găzduiască. Nu am reflectat. Am ascultat de un impuls...

Iată un lucru ciudat, m-am gândit eu. Oricum, fulgerul neaşteptat care a iluminat memoria lui Yongden a venit tocmai la timp. Şi, amânând pe mai târziu alte reflecţii asupra acestui subiect, l-am trimis pe tânăr la culcare şi am căzut curând într-un somn profund.

M-am trezit devreme, dar vreo douăzeci de persoane mi-o luaseră înainte şi se îngrămădeau la uşa mea, umblând după binecuvântări, farmece şi rituri divinatorii.

Unul după altul, mi-au exprimat dorinţele lor. Am fost rugată să sfinţesc şi să împart apă de viaţă lungă şi să magnetizez orzul pe care oamenii de faţă aveau să şi-l împartă şi să-l păstreze acasă sau să-l trimită rudelor şi prietenilor care locuiau în alte sate. Se crede că aceste grăunţe ar avea, ca şi apa de viaţă lungă, o virtute care apără sănătatea, virtute transmisă de lama oficiant.

Credeam că ceremoniile s-au încheiat când Passang m-a rugat cu respect să-i exorcizez locuinţa. Nu remarcase nimic deosebit de suspect, dar demonii sunt atât de numeroşi şi atât de vicleni, încât era întotdeauna mai bine, considera el, să previi efectele răutăţii lor decât să trebuiască să le combaţi. Raţionamentul stătea în picioare. Este acelaşi raţionament pe care îi aplicăm bolilor şi pe care se bazează igiena. Aşa că am procedat la exorcizarea preventivă a fermei.

Te obişnuieşti cu toate. Am ajuns să oficiez slujbele cu tot atâta gravitate ca şi-un arhiepiscop, dar aceste treburi mă întristează.

La începutul şederii mele printre ţăranii tibetani, m-am străduit să le demonstrez inutilitatea unor astfel de rituri şi să-i conving că înerederea în eficacitatea lor fusese condamnată cu severitate, ca fiind o greşeală fatală, de însuşi Buddha, ai cărui discipoli se considerau; oboseală zadarnică. Nu reuşisem câtuşi de puţin să le zdruncin credinţa înrădăcinată în superstiţiile lor seculare: mai mult încă, incepură să aibă îndoieli faţă de sinceritatea şi corectitudinea budismului pe care pretindeam că-l practic. Sătenii au început să mă bănuiască a fi o misionară creştină care incearcă să le falsifice religia.

Mai târziu, în alte regiuni, când calitatea mea de membru al ordinului *Sangha*[35] nu a mai fost pusă la îndoială şi când mi s-a recunoscut şi puterea de

35 Sangha: ordin religios budist. In limba tibetană: gedun, scris dge hdun.

a celebra cu eficacitate anumite rituri lamaiste, am rămas cu aceeaşi aversiune faţă de ceremonii. Am continuat, şi atunci cu mai multă autoritate, să arăt efectele lor nefaste şi cum, în rituri, acţiunea mentală, singura importantă, este înlocuită cu o serie de gesturi şi cuvinte. Aveam de partea mea părerea şi exemplul marilor mistici tibetani şi ale sihastrilor contemplativi, care resping şi ei toate riturile, dar oamenii din popor îmi opuneau o umilă încăpăţânare.

*Dubthob** şi *gomtehen*[36], spuneau ei, pot când vor să se lipsească de aceste ceremonii. Ei sunt mai mari decât zeii şi atât zeii, cât şi demonii le dau ascultare. Dar nu se cădea ca nişte bieţi oameni de rând să îndrăznească a-i imita pe aceşti uriaşi ai spiritului; deci ei, simpli laici, se mulţumesc cu obiceiurile părinţilor lor.

La Kum-Bum, luasem obiceiul să port mereu veşmântul monastic lamaist şi păstram acest obicei în călătoriile mele. Identitatea mea în timpul acestor călătorii nu era atât de strict ascunsă, aşa cum a fost atunci când m-am dus la Lhassa; Yongden şi servitorii mei mă prezentau ca pe o doamnă-lama, o *khadoma*, dar nu vorbeau limpede despre naţionalitatea mea. Adesea, sătenii mă credeau tibetană şi nimeni nu îi contrazicea. Alteori, când se puneau întrebări directe cu privire la acest subiect, răspundeau că veneam din *Gyamed*. Ceea ce înseamnă vag Indochina, sau mă făceau să vin tocmai din Mongolia.

Sub acest avatar, mi-cra extrem de greu să mă sustrag., îndatoririlor ecleziastice1’ care-mi reveneau.

Yongden, care are o bună doză de scepticism faţă de formele exterioare, râdea de scrupulele mele pe care le considera neîntemeiate.

— Haideţi! îmi spunea, suflaţi pe spatele acestui reumatic sau în urechea surdului aceluia. Tot aşa se vor simţi, iar dumneavoastră le veţi lacc o mare plăcere. Şi apoi, dumneavoastră, care sunteţi iniţiată în practicile de concentrare a gândirii, nu puteţi oare să cmiteţi o putere binefăcătoare pe care sutlaica dumneavoastră, apa sau pilulele pe care le-aţi sfinţit, să o dea acestor amărâţi? Trebuie să nutriţi compasiune faţă de ei şi să-i trataţi în Telul lor. Aşa fac savanţii şi sfinţii anahoreţi.

Vai! Vai! Fără a avea o umilinţă exagerată, nu mă consideram deloc, cu toate acestea, drept un foarte învăţat lama”, iar „sfinţenia” mea nu mi se părea lipsită de impuritate. Dar Yongden, mereu practic, relua:

36 Gomtehen, scris sgomtchen: un sihastru contemplativ.

— Nu suntem noi doi nişte călugări autentici? Suntem, nu-i aşa? Am hotărât că ne vom prezenta în cursul acestei călătorii drept lama, trebuie deci să ne jucăm rolul până la capăt, altfel vom deveni suspecţi, oamenii îşi vor închipui că ne-am deghizat cu un scop necurat şi ni s-ar putea întâmpla ceva rău. Mai mult încă, dacă din vina noastră, oamenii aceştia vor comite păcatul de a face rău unor adevăraţi lama, aşa cum suntem noi, noi vom purta răspunderea şi vom trage consecinţele faptei.

Nu aveai nimic de zis la argumentele tânărului, cel mai bun dintre toate fiind faptul că important era să nu devenim suspecţi, iar noi puteam să evităm asta fără a dăuna cuiva. Şi aşa m-am resemnat să-mi exercit funcţiile mele ecleziastice. Ele nu se limitau întotdeauna la simple gesturi rituale, iar uneori şi caracterul meu religios prilejuia întâmplări emoţionante.

La Passang acasă, o femeie, care stătuse la o parte în timpul tuturor ceremoniilor pe care le celebrasem, s-a apropiat de mine când ceilalţi se îndepărtaseră.

— Tatăl meu a murit săptămâna trecută, mi-a spus ea printre lacrimi. Ce s-a întâmplat cu el? Aş dori să ştiu. O să aibă o renaştere fericită? Vă rog să-l vedeţi şi să-mi spuneţi.

Orice raţionament ar fi fost inutil. Femeia nu căuta vane consolări. Ea voia să cunoască un fapt precis: unde se născuse din nou tatăl ei.

Nu aveam cum s-o ştiu şi ideile mele privind renaşterea se deosebeau mult de ale sale. Şi totuşi, trebuia să răspund femeii din faţa mea, care mă implora, tulburată şi în lacrimi. Era o datorie de caritate.

— Veniţi peste o jumătate de oră, i-am spus. Să fiu lăsată singură şi voi încerca *să* văd in meditaţie ce soartă are tatăl dumneavoastră.

Nu aveam niciun chef să-mi bat joc. Durerea unei fiice care şi-a pierdut tatăl iubit îmi era cunoscută; suferisem eu însămi amărăciunea acestei pierderi ca să nu ridiculizez la un altul ideile ciudate pe care această amărăciune le putea naşte. Trebuia să răspund, dar îmi displăcea profund să inventez o istorie oarecare şi s-o povestesc femeii care avea încredere în clarviziunea mea.

Era mai bine să las hazardul să lucreze, sau ceea ce noi numim „hazard”, necunoscându-i sorgintea.

M-am aşezat în poziţie de meditaţie, cu ochii pe jumătate închişi, îndepărtând orice idee, făcând vid în spiritul meu şi am ajuns la stadiul unde pierzi conştiinţa a ceea ce te înconjoară. O imagine subiectivă ţâşni atunci

spontan: aceea a unei case de comerţ chinezeşti. Vedeam clar salariaţi îngrămădiţi în jurul clienţilor şi mărfurile rânduite în prăvălie. Îţi dădeau impresia că te afli la un negustor foarte înstărit. L-am văzut pe patron îmbrăcat în mătase neagră, înalt şi surâzător şi *am ştiut* – fără ca cineva să mi-o spună, aşa cum se întâmplă în vise – că devenise de curând tatăl unui băiat. Apoi imaginea a dispărut şi mi-am recăpătat, treptat, conştiinţa normală.

De ce văzusem o prăvălie chinezească? Ar fi fost mai firesc să văd imagini din viaţa tibetană, în care eram intrată de atâta vreme. Nu am discutat acest lucru, ar fi fost inutil.

Oricare ar fi fost cauza viziunii mele, ca îmi dădea o informaţie pe care o puteam oferi fără să am remuşcarea de a fi răspuns cu o glumă la o cerere serioasă.

Procedeul pe care l-am folosit e utilizat de misticii tibetani. Orice lama iniţiat s-ar fi folosit de el pentru a răspunde fetei îndurerate. Nu mă simţeam vinovată de vreo înşelătorie.

— Tatăl dumneavoastră, i-am spus eu sătencei, nu a zăbovit mult în *bardeč*. El s-a şi renăscut în lumea noastră. Nu s-a născut în Tibet, ci în China. Este fiul unui negustor bogat şi i-am văzut casa. Nu vă pot spune în ce oraş e situată casa, dar se află, probabil, în nordul Chinei, deoarece oamenii pe care i-am văzut sunt înalţi ca acei din Kansu. Nu mai plângeţi, tatăl dumneavoastră va trăi în îndestulare şi într-o ţară unde există religia lui Buddha. O va auzi în predici şi o va putea practica.

Femeia mai plângea încă, dar cu mult mai puţină amărăciune. Ea nu mai era chinuită decât de propria-i durere. Iar în privinţa defunctului, soarta lui nu o mai neliniştea. Faptul că noua naştere a iubitului ei tată l-a dus pe acesta într-un mediu fericit era o bucurie pentru dragostea sa filială.

Ţinutul pe care îi străbatem apoi continuă să fie frumos şi pitoresc. Nu e foarte populat şi asta ne obligă să facem în fiecare zi etape lungi. Suntem la sfârşitul lui martie, temperatura este încă scăzută în această regiune de mare altitudine, nu putem poposi sub cerul liber. Noi n-am suferi de frig în corturi, dar lucrurile n-ar sta la fel pentru animale. Nopţile petrecute afară, nemişcate, le-ar putea fi nefaste: după oboseala provocată de un mers lung au nevoie de odihnă la adăpostul unui grajd. Mai trebuie să găsim pentru ele paie sau furaj şi mazăre uscată, ca să nu terminăm rezerva pe care o transportăm pentru cazul în care nu le-am putea procura hrană. Ca şi în nordul Chinei sau în Tibet,

mazărea sfărâmată constituie hrana obişnuită a cailor din ţinutul Amdo. Catârii, ai căror dinţi sunt mai tari, le mănâncă întregi şi, uneori, pot mânca şi bob. Mazărea trece drept o hrană foarte hrănitoare şi cu mult mai de preferat decât orzul. De altfel, obişnuite să mănânce mazăre, animalele din aceste regiuni se impacă greu cu grăunţele – orz, porumb sau grâu – şi îndeobşte se îmbolnăvesc dacănu ai altceva să le dai în timpul călătoriei.

În afară de îngrijirile cerute de mica noastră cavalerie, şi alte motive ne îndemnau să evităm a poposi sub cerul liber în această regiune. Este considerată o regiune puţin sigură, iar catârii noştri mari şi frumoşi de Sining, foarte apreciaţi în Tibet, îi puteau ispiti pe hoţomani, care i-ar fi putut revinde cu uşurinţă.

Din păcate, satele erau răzleţe, iar hanurile în general cam la patruzeci-cincizeci de kilometri unele de altele, lucru care ne obliga zilnic la o etapă obositoare, pe poteci foarte neregulate. Timpul se menţinea frumos. Totuşi, în timpul unei opriri într-un sat numit Kargnag (poate mai corect Karnag: zidul negru), a căzut zăpada.

În acest Kargnag am fost eroina unei comedii amuzante, pe care a declanşat-o Yongden fără să-i prevadă desfăşurarea funambulescă.

Lama îi spusese unui puşti care mă privea, ca să râdă de el: Te uiţi la *Jetsun Kuchog*, ştii că are o sută de ani? În culmea mirării, băiatul fugi să-i comunice tatălui această ştire extraordinară. Tatăl o transmise imediat vecinilor şi, repetată din gură în gură, ştirea s-a răspândit cu iuţeală în tot satul. Sosise o centenară, călare şi părând foarte în putere. Toţi au vrut să vadă fenomenul. În camera mea au năvălit curând oameni care se extaziau de cât de bine arătam.

Niciun fir de păr alb! Femeile mă cercetau îndeaproape. Toţi dinţii în gură! Mă rugau să deschid gura. Şi mă ţineam drept şi obrajii nu-mi erau zbârciţi şi mâinile nu-mi tremurau! Minunea minunilor! Niciodată, spuneau ţăranii, nu venise în satul lor o persoană aşa în vârstă şi nu şi-ar fi închipuit niciodată că o centenară ar putea să aibă o înfăţişare atât de tânără.

Şi cum în Tibet toate sentimentele – bucurie, durere, respect, admiraţie – se manifestă material prin daruri, surpriza admirativă a localnicilor s-a tradus în ofrande care-mi soseau din toate părţile sub formă de alimente: unt, fainã de grâu şi făină de orz, brânză, carne. Nu puteam opri cursul acestui fluviu de provizii care se scurgea de la poartă până la acel *kang* pe care stăteam. Poate

că dacă aş 11 fost cu adevărat cinstită, ar fi trebuit să le declar că mai trebuia să treacă multă vreme până să ajung la vârsta de o sută de ani, dar virtutea nu se află întotdeauna acolo unde pare să tic după codurile morale rigide. Ea depinde de împrejurări şi cu cred că, în acest domeniu, criteriul este mila. Să fii bun faţă de celălalt, să nu-i produci niciun fel de necaz este cea mai bună dintre regulile de purtare. Or, oamenii din Kargnag se bucurau intens de spectacolul pe care li-l dădeam. În traiul lor monoton, venirea unei centenare atât de tinere devenea un eveniment care nu va fi uşor uitat şi care va fi povestit scara la clacă, vreme de ani de zile. Poate că din imaginaţia celor mai dezgheţaţi va ieşi o legendă cu care satul se va mândri şi care va stârni invidia satelor vecine.

Oh! Aş fi fost foarte răutăcioasă dacă le-aş fi răpit bucuria de acum şi toată bucuria pe care această glumă nevinovată le-o păstra pentru viitor. Ce însemnau cele câteva kilograme de unt, de carne şi de făină pentru plata unei asemenea plăceri! Aceşti fermieri erau suficient de înstăriţi ca să-mi poată face daruri fără a se priva de ceva. De altfel, îşi făcuseră socoteala să recupereze aceste lăudabile dovezi de respect în existenţa lor viitoare şi cu dobânzi dintre cele mai mari. Până atunci, sperau ca binecuvântările pe care mă obligau să le dau, firişoarele de lână pe care se străduiau să le smulgă din roba mea pentru a face cu ele talismane, le vor da ceva din viguroasa mea longevitate.

Incidentul care marchează şederea noastră într-un alt sat este mai puţin plăcut. Acolo există o *gompa*[37] destul de importantă şi cum, îndeobşte, în aceste mânăstiri izolate se găsesc aproape totdeauna călugări ce au alimente de vânzare, doi dintre servitorii mei s-au dus să vadă ce am putea să ne procurăm de acolo. Au fost poftiţi afară cu brutalitate – povestesc ei la întoarcere. Au fost recunoscuţi ca fiind *Sentuanpa** şi, pentru motive neexplicate, călugărilor din mănăstire nu le plac oamenii din acest trib.

Lucrurile ar fi rămas aici dacă nişte clerici fanfaroni, dintre cei denumiţi *dobdotfi*, n-ar fi venit la hanul unde locuiam şi n-ar fi căutat cu obrăznicie ceartă oamenilor mei. Fără să mă arăt – lucru ce ar fi fost împotriva obiceiului şi o lipsă de demnitate – am ordonat să fie daţi afară. A urmat o mică învălmăşeală, un schimb de pumni şi *dobdob* au plecat anunţând că se vor întoarce cu prieteni şi puşti. După plecarea lor, hangiul a închis poarta, a baricadat-o solid, iar servitorii mei şi-au încărcat armele, fiind pregătiţi de atac.

37 Gompa: mănăstire lamaistă.

Eram foarte supărată. Nu aveam de unde să căpătăm vreun ajutor; după câte spunea hangiul, sătenii nu aveau niciun fel de simpatic pentru aceşti *trapa*-soldăţoi, care fac de ruşine haina călugărească şi nu visează decât la nelegiuiri, dar nu ne vor apăra împotriva lor. Ce fel de om era şeful mănăstirii? Dorea şi putea oare să potolească elementele bătăioase din mănăstirea sa? Era sigur, ca să spun aşa, că nu ştia ce se petrece, dar nu vedeam cum puteam să-i aduc la cunoştinţă. Nu voiam ca oamenii mei să iasă, deoarece puteau fi brutalizaţi, iar un alt mesager n-ar fi putut probabil ajunge până la el.

Cum stăteam şi mă gândeam, Sotar, şeful servitorilor mei, temându-se de întoarcerca acelor *trapa* marinaţi, îi informă pe hangiu de adevărata mea personalitate, asigurându-l că dacă mi se va întâmpla ceva mie, celor care mă însoţesc sau celor ce-mi aparţin, generalul chinez din Sining îşi va trimite trupele casă dea foc mănăstirii şi, cu toată probabilitatea, şi satului care nu mă apărase.

Această ameninţare l-a înspăimântal probabil pe hangiu. Amintirea îngrozitoatelor represalii făcute de soldaţii musulmani ai acestui general în regiunea Lhabrang era încă proaspătă în memoria oamenilor din Amdo. A făcut în aşa lei îricâi informaţia ce-i fusese dată să ajungă la mănăstire. Cât despre Sotar, în ziua aceea ci n-a scos un cuvânt despre iniţiativa pe care o avusese, aşa că am vegheat cu foţii, toată noaptea, aşteptându-ne la un atac. Cum totul era liniştit, am ordonat plecarea înainte de zori, iar când soarele a apărut, noi eram deja departe de acest loc neospitalier.

Abia a doua zi a mărturisit Sotar ce făcuse. M-am supărat foarte mult. Identitatea mea pe jumătate ascunsă slujea planurilor mele. Alegând un itinerar lung şi complicat pentru a ajunge la frontiera Tibetului interzis, speram să fac să ni se piardă urmele şi să mă prezint acolo ca o adevărată tibetana din Amdo. Ce se va întâmpla dacă unul din oamenii mei avea o iniţiativă de acest fel şi, fără să mă consulte, îmi spulbera incognito-ul? L-am certat foarte tare pe Sotar pentru a li acţionat fără să mă întrebe, dar nu-i puteam explica toate motivele nemulţumirii mele. Nu mi se păruse prudent să le spun servitorilor mei că mă îndreptam spre Lhassa.

Pălăvrăgelile lor, în timpul călătoriei, puteau să ducă la eşecul planului.

De fapt, este exact ceea ce s-a petrecut, chiar dacă ei nu au cunoscut ţelul călătoriei mele.

Ca să reuşească, o expediţie care necesită folosirea unui nume fals trebuie întreprinsă de unul singur sau, în cazuri excepţionale, cu încă unul sau doi tovarăşi, interesaţi moralmente ca şi şeful lor în succesul ei. Momeala unei recompense nu ajunge pentru a ţine în frâu indiscreţia oamenilor plătiţi sau a le inspira întreaga abnegaţie necesară în momentele grele şi periculoase. Niciun explorator n-ar fi îndurat oboseala şi suferinţele care însoţesc peregrinările aventuroase prin regiuni ţiecunoscute dacă nu ar fi avut în vedere decât un profit material.

La Taochow, am ajuns iarăşi într-o parte a teritoriului locuit de o populaţie aproape în exclusivitate chineză, după care m-am găsit din nou în plin teritoriu Amdo tibetan, la Choni. Cu puţin înainte de a ajunge în acest loc ai, de pe malul râului Ta (Tao ho), o privelişte impresionantă, alcătuită din pinteni muntoşi care înaintează spre ţărm, formând un fel de poartă uriaşă.

Există la Choni o *gompa* care se bucură de o anumită faimă, deoarece tipografia ei posedă planşele gravate ce permit tipărirea celor 108 volume alcătuind colecţia de cărţi canonice numită *Kanjur*[38]. Ediţia din Choni este tipărită cu caractere mari; ca dimensiuni, grelele sale volume sunt aproape la fel cu cele ale ediţiei din Ngartan, lângă Jigatze. Acest *Kanjur* este tipărit şi la Litang şi la Derge[39], în regiunea Kham. Ediţia din Derge, mai voluminoasă şi îndeobşte mai clar tipărită, este foarte preţuită. O altă ediţie se spune că ar fi tipărită la mănăstirea din Spiti, în Tibetul occidental. Nu am văzut vreun exemplar din această ediţie.

Un naturalist-explorator american, doctorul J. Rock, şi-a stabilit cartierul general la Choni mai bine de doi ani, din 1922 până în 1924, Din această şedere şi din diferitele peregrinări la frontiera Tibetului, savantul a adunat o bogată recoltă de observaţii.

Am avut plăcerea să-l întâlnesc pentru prima oară la Likiang, în Yunnan, apoi, la puţină vreme, l-am revăzut, la limita extremă a teritoriului chinezesc, pe malul fluviului Mekong, când eu mă pregăteam să urc spre pasul Dokar ca să pătrund în Tibet Deşi doctorul Rock este un om extrem de amabil, această a doua întâlnire nu a fost tot atât de plăcută ca prima, deoarece nu mă puteam deghiza sub ochii lui în cerşetoare şi nici să-l las, în vreun fel, să bănuiască

38 Scris bkah hgyur.
39 Scris sde dge, pronunţia curentă fiind derje sau dirgicu gdur.

voiajul pe care aveam să-l întreprind. Prezenţa lui m-a ţinut pe loc vreme de câteva zile, într-o stare de îngrijorare, aşteptându-i plecarea.[40]

La Choni, n-am cerut nici să vizitez în amănunţime mănăstirea, nici să-l salut pe prinţul mai mult sau mai puţin independent care îşi are acolo reşedinţa împreună cu mica sa curte. Am dorit să-mi păstrez incognito-ul şi să nu mă opresc decât o singură noapte. Şi asta a fost prea mult. Sotar trăncăni iarăşi, şi acum fără a fi împins de dorinţa de a evita un pericol.

În tinereţea sa, omul acesta însoţise un ofiţer englez în mai multe expediţii secrete în teritoriul tibetan şi rămăsese, de asemenea, o bucată de vreme în serviciul altor europeni. Apoi, în timpul expediţiei britanice în Lhassa, devenise traficant, mergând în urma trupelor engleze. Cred că a păstrat din contactul său cu străinii o anumită încredere în puterea albilor şi îşi închipuia că această putere trebuia să acţioneze pretutindeni. La fel, în Choni, fără îndoială şi pentru a-şi da importanţă, dar şi în speranţa că, odată recunoscută, identitatea mea va fi o apărare împotriva cavalerilor de drumul mare, declarase că eu eram Fa Kue, adică franţuzoaică. În dimineaţa următoare, Yongden, întrebat pe această temă, se grăbi să răspundă liră să se zăpăcească:

— Ah! Sigur, e născută în Fakuedzong.

— Există un dzoncu numele acesta? se mirau interlocutorii săi.

— Bineînţeles, dar e departe, foarte departe, în sudul Tibetului, răspundea el cu aceeaşi siguranţă, grăbind însă foarte tare pregătirile pentru plecare, pentru a evita alte întrebări.

Interogat cu severitate pe drum, palavragiul a trebuit să-şi mărturisească încă o dată greşeala. L-am certat din nou, dar îmi pierdusem vremea; şi-a continuat micile trădări, numai că a făcut-o cu mai multă dibăcie şi, de numeroase ori, văzând cum se produc lucruri neplăcute, n-am putut decât bănui ce se în tâmpi ase.

În drumul nostru către Szetchuan, ne îndreptam spre un ţinut tulburat de războiul civil. Nu în mod special pentru a evita zona luptelor, dar pentru că, pe de o parte, doream să vizitez regiunea de frontieră locuită de triburi nechineze independente, iar pe de alta, speram să trec prin această regiune sălbatică fără să fiu recunoscută şi să ajung la marele drum spre Lhassa, fără a fi depistată,

40 De atunci, doctorul Rock a intreprins cu succes mai multe expediţii sub patronajul Societăţii de geografie din Washington, una dintre acestea, deosebit de interesantă, in regiunea Amne Machen, muntele despre care unii cred că este tot atât de inalt ca şi Everestul.

itinerarul pe care-l fixasem abia dacă atingea adevăratul Szetchuan chinezesc. Totuşi, în orăşelele din sudul regiunii Kansu, am început să auzim ştiri vagi despre luptele care se dădeau mai la sud. Ca întotdeauna în China, nişte grupuri de soldaţi, separându-se de grosul trupelor, fie după o în frângere, fie pentru ca solda promisă nu fusese plătită, rătăceau prin regiune trăind din tâlhării. Aceşti oameni nu mai aveau nimic din acea vagă nobleţe de suflet care face din tâlharul tibetan un fel de erou barbar. Întâlnirca cu ei era periculoasă. În astfel de împrejurări. Tot ce se putea spera era să ieşi nevătămat din ghearele lor, dându-le în schimb toate bagajele.

Ca să vorbim drept, dacă acel călător li se părea a avea o oarecare importanţă, mai ales dacă era vorba de un străin, ci i se adresau cu o rugăminte politicos exprimată: „Calul meu e obosit”, spunea de exemplu unul dintre ei unui călăreţ, „fiţi bun şi împrumutaţi-*mi-l* pe ai vostru.”.

Inipivinutau astfel vehicule şi atelajele lor. Mărfuri de orice fel, care le erau, tocmai atunci, „necesare”. Schimbau veşmintele lor zdrenţăroase cu cele nou-nouţe ale victimelor lor. Şi ăsta nu era decât un joc, o inocentă distracţie de-a lungul drumurilor. Drama începea când aceste hoarde puneau mâna pe un târg sau pe un orăşel şi-i jefuiau.

La Minehow, unde m-am oprit, se vorbea mult despre aceste bande, deşi ele nu se arătaseră încă în imprejurimile oraşului.

Minchow este un oraş mic, dar pare a fi un oraş comercial şi animat. Locuiam în afara fortificaţiilor, într-un han care avea mai multe curţi mari, înconjurate de ziduri. Dintre aceste curţi, am ales, pentru a instala cortul meu şi al lui Yongden, pe cea mai retrasă. În ciuda frigului încă tăios, găseam că era mai plăcut să fiu într-un cort decât într-o cameră urât mirositoare şi prăfuită dintr-un han chinezesc.

Ne aflam la Minchow de patru zile, aşteptând ca unul din servitorii mei, care avusese o entorsă, să fie în stare să pornească din nou la drum când, pe seară, hangiul a venit să mă prevină că fusese semnalată o bandă de tâlhari şi că trebuia să fim atenţi în timpul nopţii. Mă rugă să deplasez atât cortul meu, cât şi pe cel al lui Yongden. Nişte terenuri pustii se întindeau până la marginea zidului care înconjura curtea unde erau instalate corturile noastre, iar zidul nu i se părea destul de înalt pentru a oferi siguranţa dorită. Ne-a poftit să locuim în camere sau, cei puţin, să ducem corturile într-o curte mare interioară, înconjurată din toate părţile de clădiri.

Am ales această ultimă soluţie. Toate bagajele au fost transportate într-o cameră lângă grajdul unde se adăposteau servitorii, supraveghind de aproape animalele, iar Yongden şi cu mine am dormit mai departe în corturile noastre, păstrând cu noi doar păturile.

Paznicii s-au schimbat toată noaptea pė zidurile oraşului şi în locuinţele situate, ca hanul nostru, în afara acestora. Noaptea a trecut cu bine. Focuri de puşcă trase în depărtare ne-au făcut să bănuim că nişte hoţi au încercat, probabil, să dea o lovitură pe undeva, dar împuşcăturile nu erau prea dese, ca să provină de la o adevărată bandă.

A doua zi, linişte desăvârşită.

Circulă zvonuri contradictorii. Unii povestesc că nişte bandiţi au plecat spre est, alţii că musulmanii pregătesc o insurecţie şi ar putea să ajungă până la Minchow. Oamenii mei sunt de părere să părăsim cât mai iute regiunea. Seunam, cel care are entorsa, spune că e gata de plecare. Dau dispoziţii să se vândă diferite haine, obiecte de dormit şi alte lucruri de care ne putem lipsi. Asta va uşura catârii, ne va permite să grăbim pasul sau să luăm mai multe alimente dacă satele aşezate pe drumul nostru sunt cumva ocupate de bandiţi, iar noi, în loc să ne aprovizionăm cu merinde acolo, va trebui să ne ţinem departe de ele.

Şi noaptea aceasta trece fără vreo neplăcere. Părăsim Minchow la 16 aprilie 1921, în zori, mergând cu pas grăbit.

Drumul pe care îi urmăm este la început lat şi neted, dar nu rămâne multă vreme tot atât de plăcut. Curând, regăsim potecile de munte înguste şi povârnite, străbătând coaste de grohotiş şi mergând adesea de-a lungul unui afluent din avalul fluviului Heichui ho. Trecem de mai multe ori apa, iar într-un loc scăpăm ca prin minune de o baie bună, dacă nu şi mai rău.

În acest ţinut, locul precis al vadurilor nu este indicat, şi de altfel viiturile le deplasează adesea. Ne-am încredinţat potecii care ajungea la râu şi intra în ci. Sotar călărea în frunte. Neputând să distingă fundul apei sub apa tulbure şi curentul iute, s-a lăsat, ca de obicei, în voia instinctului animalului. Apa era adâncă, a trebuit să ne scoatem picioarele din scări şi să le punem pe şa. Deodată, calul lui Sotar nu mai atinse fundul şi începu să înoate cu greu, împiedicat de greutatea ce o purta. Sotar era un bun călăreţ; a reuşit să-şi întoarcă calul care a dat din nou de fund şi a început să meargă. Ceilalţi băieţi, văzând accidentul, au oprit imediat catârii. Am ordonat să facem cale întoarsă

şi să ne întoarcem la ţărm. Nu puteam să căutăm vadul la întâmplare cu nişte animale purtând greutăţi pe spate. Eventual Tobgyal, care era un foarte bun înotător, îşi va scoate o parte din haine şi, cu un animal tară şa, va căuta singur trecerea, după care ÎI vom urma noi.

De altfel, exista probabil o posibilitate de a-l scuti de osteneala asta. Nu departe de acolo, cocoţat pe o faleză, se găsea un mic cătun. Locuitorii lui trebuiau să cunoască vadul şi, contra unei sume de bani, fără doar şi poate unul dintre ei ne va călăuzi. Yongden urcă spre căsuţele ce se zăreau.

Hotărât lucru, se ascundea în locul acela un spiriduş răutăcios care voia să se distreze pe socoteala noastră. Abia ajuns în sat, catârul atât de ascultător călărit de Yongden începu să azvârle din picioare, apoi subit, fără ca ceva să-i justifice toanele, să se ridice pe picioarele dindărăt, iar bietul lama fu azvârlit pe o mică ridicătură de pământ, din fericire împrejmuită cu un zid în partea ce dădea spre râu. Dacă n-ar fi fost acest zid în care s-a oprit, tânărul ar fi căzut în gol şi s-ar fi zdrobit de stânci sau s-ar fi înecat, luat de curent.

Se ridică plin de vânătăi şi-şi duse la capăt misiunea. Nimeni nu voia să treacă vadul înaintea noastră, dar toţi erau de acord să ne arate cum să o luăm. Am intrat în apă la locul indicat, dar apoi nu trebuia să traversezi în linie dreaptă; trebuia s-o iei oblic, întâi coborând pe curent, apoi urcând puţin pe el. După care trebuia să faci aşa, apoi pe dincolo... Matca apei era lată, suficient de lată ca să faci o grămadă de mişcări... dar şi ca să te îneci.

Oamenii şi animalele se îneacă destul de des în aceste regiuni, la trecerea vadului. Lucru care-i emoţionează pe băştinaşi tot atât de puţin pe cât emoţionează astăzi în Occident accidentele mortale de maşini sau de avioane. Fiecare fel de călătorie îşi are riscurile sale!

Am luat-o de la capăt cu încercarea de a trece apa şi, mai miloşi decât i-am crezut, câţiva bărbaţi din sat ne-au urmărit cu ochii din vârful promontoriului şi ne-au strigat în ce direcţie să o apucăm.

Ţinta noastră era micul oraş Siku. Nu-l cunoşteam nici măcar din spuse. Pe harta mea, un romb roşu îl desemna drept un *ting*, adică subprefectură chineză. Situat nu departe de drumul meu, în punctul cel mai sudic al regiunii Kansu care ajunge la marile pustietăţi cu iarbă ale Tibetului septentrional, nu putea să fie o localitate importantă, dar mi-o închipuiam ca pe un mic centru comercial de felul oraşului Dangar, oraş de frontieră aproape de Kuku nor, şi speram să mă pot aproviziona acolo cu de toate.

Valea pe care o urmam dădea pe o altă vale mai latã, unde curgea râul Heichui ho; urcând cursul acestei ape, ne-am îndreptat spre Siku.

Se lăsa noaptea şi incepuse să plouă când oraşul ne-a apărut în faţa ochilor. Fusesem probabil semnalaţi de pândarii din turnul de pază, puşi acolo din cauza situaţiei tulburi din regiune şi nu ştiu ce fel de iluzie optică a făcut ca modestul nostru grup de cinci persoane să li se pară de temut. Înainte de a ajunge la poarta oraşului, aceasta ne-a fost degrabă închisă, în vreme ce o jumătate de duzină de soldaţi se urcau pe ziduri, cu puşca în mână, gata să-şi apere locul.

Niciodată până atunci nu provocasem o asemenea impresie. Bineînţeles că resimţeam mândria ce se cuvenea într-o asemenea împrejurare, dar eram, mai ales, foarte supărată. Ploaia se înteţea, iar chinezii, învârtindu-şi cu satisfacţie armele şi privindu-ne din inaltul zidurilor crenelate, nu-mi inspirau o încredere totală. Nu e bine să pui jucării periculoase în mâinile copiilor, iar soldaţii chinezi, adesea foarte tineri în aceste posturi îndepărtate, se lasă duşi de elanuri vesele, cam periculoase pentru celălalt.

În sfârşit, pe când ne minunam de această primire şi le ceream explicaţii „voinicilor” ce împodobeau zidurile, poarta s-a deschis încet, cu o solemnitate calculată, şi apăru un sol. Era călare. Această situaţie nu i-a permis să vină spre noi cu demnitate, aşa cum plănuise. Catârii, împovăraţi cu bagajele mele, încercaseră instinctiv să se adăpostească de ploaie pe lângă ziduri, iar oamenii mei aşteptau lângă ei, aproape blocând poarta. Trimisul subprefectului nu putu să iasă decât pe jumătate, crupa calului rămânând astfel în umbră, sub boltă. Întunericul care se lăsa tot mai tare favoriza fantasmagoria, aşa că om şi animal păreau un basorelief însufleţit.

— Cine sunteţi voi, indivizi ce purtaţi arme (aveam trei puşti, nu ne vedea şi revolverele)? Din ce ţară veniţi şi care vă sunt planurile?

Presimţeam că Sotar avea să se grăbească să anunţe cu mândrie titlurile şi calităţile mele, lucru care mă irita foarte mult. Atât de aproape de Tibet, unde ştirile se propagă miraculos de repede, era mai imperios ca niciodată să-mi păstrez ascunsă identitatea. Din fericire, fiul meu a înţeles imediat acest lucru şi s-a grăbit să preîntâmpine orice vorbă compromiţătoare a băieţilor noştri.

— Am paşapoarte oficiale, răspunse el. Nu vi le pot arăta în ploaie, dar vi le voi arăta de cum vom fi la adăpost. Sunt un lama şi merg în pelerinaj; li s-a

îngăduit servitorilor mei să poarte arme ca să ne putem apăra de hoţi. Am venit aici ca să cumpăr alimente.

Această declaraţie îl mulţumi pe trimis. Ploua acum cu găleata, probabil că dorea să se întoarcă acasă cât mai curând.

— Mă duc să raportez magistratului, spuse.

Nu adăugă că ne permite să intrăm în oraş, dar nici nu dădu vreun ordin care să ne interzică intrarea. Cum îşi întorcea calul sub boltă, băieţii mei s-au grăbit să împingă catârii în spatele lui, urmându-l îndeaproape. Când poarta s-a închis, eram cu toţii în incinta fortificată.

Chiar lângă zid se alia un han în care am şi intrat. Patronul adăpostise deja mai mulţi conducători de catâri. Mi-a găsit, totuşi, o cămăruţă unde să pot petrece singură noaptea. Grajdul era plin, bietele mele animale au trebuit să rămână legate în stradă. Au încercat să le facă un fel de adăpost din prelate, dar era prea mic şi nu le proteja decât pe jumătate. Curând, le-am împărtăşit soarta: ploaia deveni potop şi incepu să se verse ca o cascadă în cameră.

Timpul prost nu l-a împiedicat pe subprefect să vină să verifice afirmaţiile lui lama Yongden în ceea ce privea identitatea şi documentele sale. Doi funcţionari subalterni şi patru soldaţi înarmaţi îl escortau. A fost extrem de politicos, regulă aproape generală în China, unde funcţionarii civili sunt, cu foarte puţine excepţii, oameni ce au primit o bună educaţie. De altfel, Yongden este un lama şi un tibetan autentic, documentele care-i fuseseră eliberate de oficialităţi certificau aceste două lucruri şi-l autorizau să aibă arme pentru a se apăra. În cazul său nu exista nici cea mai mică impostură. În ceea ce mă privea, am fost considerată o cantitate neglijabilă, iar eu nu m-am plâns de acest lucru.

Vizita noastră la Siku ne-a adus numai distracţia de a asista la această comedie bufa şi necazul de-a fi muiaţi de ploaie. N-am găsit nimic de cumpărat, doar puţin porc sărat. Zvonurile cu privire la bandiţii care bântuiau prin regiune împiedicau trecerea convoaielor de mărfuri. Locuitorii minusculei subprefecturi nu posedau decât alimentele de care aveau ei înşişi strictă nevoie şi trăiau cu teama unui atac care-i va jefui şi de ele.

Ploaia se opri în timpul nopţii. Când m-am trezit, era frumos. De la fereastra mea, zăream un munte întunecat care se ridica singuratic în faţa oraşului, iar la dreapta intrarea într-o vale scurtă ce dădea pe un spaţiu însoritĖ Locul respira pace, iar valea ce ducea spre acel thanluminos evoca, pentru noi

care le cunoşteam, luminoasele pustietăţi ale Tibetului septentrional, presărate cu lacuri cu ape albastre, prinse între maluri sclipitoare de pietricele trandafirii şi violete, presărate cu paiete de argint.

— Uite, Sotar, i-am spus lui *înassap 4* care se afla lângă mine. Dacă am fi înţelepţi, ne-am opri aici. Am clădi ermitaje pe acest munte şi ne-am sfârşi zilele în meditaţie. La ce bun să cutreieri prin lume... Toate lumile, şi tot ce se află dincolo de ele, se găsesc în mintea noastră.

Nu-mi închipui un călător care să spună astfel de vorbe servitorului său european, dar orientalii sunt altfel. Tibetanul meu mă înţelegea şi gândea ca mine. Dar, ca şi mine, era lipsit de înţelepciune. Suspină şi, dus pe gânduri, plecă lângă camarazii săi care încărcau catârii. Puţin după aceea, părăseam Siku. Ora binecuvântată când te eliberezi de toate legăturile nu sunase încă pentru noi.

Următoarea localitate cu o oarecare importanţă semnalată de harta mea, pe direcţia pe care o urmam, se numeşte Nanping. Poate vom găsi acolo alimente dar, până atunci, în afara vreunui noroc neaşteptat, va trebui să raţionalizăm serios porţiile. Cu această perspectivă puţin imbucurătoare în faţă am refăcut calea parcursă în ajun ca să ajungem la Siku, care se găsea ceva mai departe de drumul nostru.

Regiunea pe care o străbatem e locuită de agricultori de rasă tibetană; este tot foarte muntoasă, satele sunt rare, separate unele de altele de mari întinderi împădurite. Băştinaşii sunt adesea ursuzi şi puţin ospitalieri, dormim de cele mai multe ori în corturile noastre, dar cât se poate de aproape de sate, lucru ce dă o relativă siguranţă.

Aproape la fiecare popas, oamenii vin să mă roage să le vindec relele ale căror simptome şi cauze sunt descrise într-un mod ciudat. Numărul şi ciudăţenia diferitelor senzaţii dureroase pe care le pot încerca bieţii oameni depăşesc orice imaginaţie.

! ntr-o după-amiază, un *trapa* îmi povesteşte că mai multe persoane din familia sa au murit; el doreşte să ştie dacă nu cumva pricina ar fi reaua orientare a casei în care locuiau aceste persoane. Orientarea locuinţelor este într-adevăr socotită a fi foarte importantă atât în China, cât şi în Tibet.

Probabil că tot ce-mi spune omul acesta este adevărat şi că în întrebarea sa nu-i nicio urmă de şiretenie. Totuşi, am remarcat că un alt *trapa* stătea afară, părând că ascultă ce-i spuneam eu confratelui său, în interiorul cortului.

Oare oamenii ăştia îmi întind o cursă pentru a fi siguri că sunt un adevărat lama? Cum am îndoieli, e mai bine să-mi chibzuiesc răspunsul aşa încât, din punct de vedere lamaist, să fie perfect corect. Lucru care nu mă va împiedica să strecor sfaturi privind igiena.

Îl pun să-mi explice în amănunţime situaţia locuinţei. Cer puţin pământ luat din cele patru colţuri ale acesteia şi pus în patru săculeţe separate. Omul meu urcă imediat pe cal şi merge să-mi aducă ce i-am cerut. Se întoarce pe seară. Iau pământul şi-mi amân răspunsul pentru a doua zi dimineaţa.

Ştiu de pe acum că una din încăperile locuinţei nu are fereastră şi că soarele nu pătrunde niciodată acolo. Mai am şi alte feluri de detalii. Reflectez şi a doua zi dimineaţă îi comunic oracolul:

„Orientarea casei este bună, dat fiind că uşa de la intrare primeşte razele soarelui, dar camera intunecoasă trebuie să aibă o fereastră prin care să poată pătrunde lumina binefăcătoare.

Întreaga casă va fi curăţată cu cea mai mare grijă. Tot ce se află în ea va fi scos şi ca va fi purificată, arzându-se înăuntru sang[41]. După ce toate obiectele din casă vor fi fost curăţate, după ce hainele şi covoarele, ca şi paturile, vor fi bătute afară, acestea vor fi aşezate la loc în casă, după care se va arde din nou *sang*.

Un chip al lui Buddha va fi aşezat în fiecare încăpere, iar aceste încăperi vor fi ţinute într-o curăţenie desăvârşită, pentru a-i dovedi lui Buddha, a cărui efigie se va afla acolo, marele nostru respect. Din acelaşi motiv, nimeni nu va scuipa pe jos în casă (asta va fi greu de obţinut, dar poate că pioşenia va săvârşi miracolul).

În sfârşit, se va cere abatelui de la mănăstirea vecină să binecuvânteze un *sipao* (un desen anume imprimat pe hârtie sau pe o pânză şi care trece drept un farmec puternic) şi acesta va fi lipit pe uşa de la intrare.’1

Iată ceva ce nu poate face rău şi care poate fi chiar folositor, în acelaşi timp, totul este conform obiceiurilor lamaiste; marele lama al mânăstirii, pe care nu-l voi vedea niciodată, va aprecia elogiul indirect pe care i l-am făcut recunoscându-i autoritatea şi puterea, iar dacă cineva va avea îndoieli asupra identităţii mele, el va spune că acela e nebun.

---

41 Sang-. numele dat frunzelor uscate ale anumitor varietăţi de conifere; frunzişul de chiparos, tinere vlăstare ale anumitor ferigi si alte felurite plante care sunt arse pe jar pentru a produce un fum plăcut mirositor. Se crede că acest fum are puterea de a purifica oamenii şi lucrurile.

În afară de câteva daruri în natură pe care mi le aduc consultaţiile de acest fel, sacii noştri cu provizii rămân tot atât de jalnic de goi. Recoltele proaste vreme de mai mulţi ani, jafurile săvârşite de bandiţi, impozitele luate în mod repetat de către funcţionari au ruinat regiunea. Nu se mai găseşte nimic de cumpărat. Nu mai avem nici măcar făină şi trebuie să ne mulţumim cu puţin berbec uscat la soare, pe care l-am luat cu noi când am plecat din Kum-Bum, ca măsură de prudentă pentru momente grele ca acesta. Din când în când, culegem păpădii sălbatice pe care le mâncăm goale. Ne mai îndulcesc regimul de carne sărată, numai că nu găsim păpădii în fiecare zi. Dacă animalele noastre nu ar purta poveri şi dacă regiunea nu ar fi accidentată, am putea ajunge repede la Nanping, dar suntem constrânşi să înaintăm foarte încet.

Uneori, mai trebuie să facem şi ocoluri; pasul Chawa, pe care voiam să-l trecem, este blocat de oamenii dintr-un sat care se tem de o năvălire a bandiţilor ce vin dinspre Szetchuan. Acest pas se află în vârful povârnişurilor acoperite de păduri. Localnicii au doborât copaci mari, care au blocat cărarea ce străbate muntele. Un singur om, mergând pe jos, ar trece fără greutate, dar nu călăreţi sau animale cu poveri.

Trebuie să mergem mai departe, mult mai departe, către un alt pas. Aici avem o nouă decepţie, căci speram să găsim ceva de mâncare de partea cealaltă a muntelui.

Totuşi, ne-a mai rămas o consolare. Chiar în acea seară, dăm peste o fermă foarte mare şi foarte bogată, aşa cum sunt puţine chiar şi în Tibetul propriu-zis. Număr vreo sută de vaci care se întorc de la păşunat şi mai văd şi altele îndreptându-se către alte staule. Casa este imensă, solidă, numai din piatră, ferestrele mari sunt închise cu obloane grele. Suntem primiţi cu politeţe şi ni se dă ca locuinţă o încăpere enormă, lungă de mai bine de douăzeci de metri. În Tibet, stăpânii şi servitorii, femeile şi bărbaţii, împart adesea, mai ales în călătorie, aceeaşi cameră. Cum nu-şi fac vreo toaletă de seară, nu simt, ca noi, nevoia unei camere proprii.

Servitorii aşează pe podea pernele şi păturile ce formează culcuşul stăpânului. Acesta, dacă este îmbrăcat luxos, îşi va scoate poate roba de deasupra şi se va culca îmbrăcat cu pantaloni şi haină. Când s-a întins sub pături, şi dacă acestea sunt destul de călduroase, îşi va scoate şi haina, ca să doarmă cu torsul gol. E ceea ce fac majoritatea tibetanilor de amândouă sexele când sunt acasă la ei.

Femeile îşi scot bijuteriile şi roba de deasupra şi dorm cu fusta lungă şi bluza pe care le poartă sub robă.

Iar servitorii, ţăranii, oamenii mărunţi de toate soiurile care nu au nici perne mari, nici pături călduroase, dorm complet îmbrăcaţi, desfăcându-şi numai cureaua.

Mi-a fost cam greu să mă obişnuiesc cu acest ultim mod de a dormi, căruia, totuşi, a trebuit să mă supun cu stricteţe în cursul călătoriei pe care am întreprins-o deghizată ca pelerină cerşetoare, în timpul peregrinărilor mele precedente, mă organizam aproape întotdeauna ca să-mi pot schimba veşmintele noaptea şi aproape în fiecare dimineaţă mă spălam în întregime în albie.

În încăperea mare care ne-a fost pusă la dispoziţie, băieţii mei au făcut un adăpost cu unul din corturi şi au pus înăuntru patul meu de campanie... Eram la mine acasă. Marii lama aflaţi în călătorie se izolează şi ei cu perdele pentru a-şi îndeplini exerciţiile religioase, aşa că nu păream ieşită din comun imitându-i.

Şi aici, a trebuit să plătesc ospitalitatea acordată binecuvântând întreaga casă. Preotul fermierilor mă asista ca ajutor, ducând tava pe care se aflau grăunţele binecuvântate şi sticla cu apă sfinţită.

Multă lume îşi închipuie că unui călător care nu urmează drumurile bătute, fiecare oră îi aduce o răsplată formată din aventuri plăcute sau dramatice, dar întotdeauna fermecătoare. Adevărul este mai puţin romantic. Majoritatea zilelor se petrece fără ca vreun eveniment să le facă deosebit de importante. Monotonie, atunci? Nici asta. Pentru cel care ştie să privească şi să simtă, fiecare minut din această viaţă liberă şi vagabondă este fermecător. De altfel, călătorul este, în general, ocupat cu o treabă specială: motivul sau numai pretextul pe care şi l-a ales pentru peregrinările sale. Unul este geograf, altul naturalist, eu culegeam manifestările gândirii umane, încercând să pătrund în misterul lumii şi să-i potolesc spaima în faţa suferinţei şi a morţii. Filosofii, religii elevate sau puerile, indrăzneala magicienilor, şiretenia vracilor, extazul misticilor, acesta era domeniul meu de cercetare pe care-l scotoceam cu asiduitate şi răbdare, spicuind de ici de colo faptele pe care le colecţionam. Vă rog să mă credeţi, chiar în timpul numeroaselor zile când „nu se întâmpla nimic”, aveam ce face.

Cu toate acestea, în asemenea călătorii, perioadele de odihnitoare fericire nu durează niciodată peste măsură. Întotdeauna se „întâmplă ceva” care le întrerupe. În vreme ce străbăteam cu inocenţă pădurea primăvăratică plină de copaci în floare şi ne bucuram de a fi găsit poteci bune care ne uşurau mersul, o aventură ni se pregătea.

Ne apropiam de Gomi, când am fost ajunşi de un fermier din acel loc, care discută câteva clipe cu noi şi, cu mare amabilitate, ne invită să petrecem noaptea la el. Ne-a arătat, cu toate detaliile, direcţia pe care o aveam de urmat pentru a ajunge la locuinţa lui apoi, cum nu avea bagaje, ne-a părăsit ducându-şi calul în trap grăbit şi spunându-ne încă o dată din depărtare că va pregăti o masă pentru sosirea noastră.

Această plăcută întâlnire, perspectiva unui adăpost şi a unei cine bune ne-a făcut pe toţi veseli. Grăbim pasul şi, două ore mai târziu, odată cu lăsarea serii, ajungem în sat.

Prima grijă a oamenilor mei e de a se interesa de locuinţa bravului nostru fermier, dar înainte să fi putut obţine ei un răspuns, un individ se iveşte în faţa lor şi, strigând cât îi ţinea gura, proclamă ordinul formal al şefului local, care interzice tuturor de a ne găzdui sau de a ne vinde ceva. La zgomotul pe care îi face, oamenii ies din case şi se adună în jurul băieţilor mei.

Rămăsesem puţin mai în urmă, împreună cu fiul meu; când sosim, scena era deja foarte însufleţită. Dau repede la o parte mulţimea ca să văd despre ce e vorba şi descopăr, în faţa celor trei servitori ai mei, un apucat care vociferează cu ochii ieşiţi din cap şi gesticulează ameninţător. Sătenii sunt calmi şi tăcuţi, neştiind încă ce atitudine să ia, dar situaţiile de acest fel sunt periculoase. Dacă mai trec câteva minute, localnicii sunt capabili să ne omoare în bătaie.

Arunc o privire rapidă asupra celor care ne meonjoară şi fac o socoteală aproximativă: se află acolo vreo cincizeci de oameni fără arme. Dacă lucrurile se vor înrăutăţi, le putem rezista o bună bucată de vreme cu armele pe care le avem. Sotar îmi spune laconic:

— Dăm în ei?

Fireşte că trebuia s-o facem, şi repede, altfel noi vom fi cei care vom primi loviturile.

Răspunsul meu se rezumă la un singur cuvânt.

— Dung/(loveşte).

Şi poc! Oratorul furibund primeşte un pumn zdravăn în stomac, o palmă capabilă să zăpăcească un bou urmează imediat, dată de Seunam, în vreme ce ai treilea băiat trudeşte cu toroipanul său mare la coastele personajului. Omul se prăbuşeşte şi mulţimea se dă înapoi. Efectul s-a produs, nimeni nu se va mai agăţa de noi.

Zărim un loc gol şi curat care e, după cum mi se pare, o arie unde se bat grăunţele. Ordon alor mei:

— Ţineţi-vă puştile şi revolverele la vedere. Instalaţi corturile şi daţi sfatul ca nimeni să nu dea târcoale în timpul nopţii. Aduceţi-le la cunoştinţă că un paznic va sta de veghe şi că va trage imediat, iară avertisment.

În jurul nostru nu mai e nimeni. Începem să ne instalăm. Sfidând interdicţia magistratului, o bătrână ne aduce un braţ de lemne pentru a aprinde focul. Lama Yongden o răsplăteşte cu generozitate.

Un intermediar oficios se apropie cu prudenţă de Yongden şi-i spune că funcţionarul local are sub ordinele sale o sută cincizeci de soldaţi postaţi la pasul pe care trebuie să-l străbatem a doua zi şi că nimeni nu-l poate trece fără a avea o scrisoare cu pecetea lui. Îi mai spune că funcţionarul ne va cerceta toate bagajele a doua zi dimineaţă şi încă o grămadă de lucruri ca să ne impresioneze. Individul este în mod evident trimis de acest „funcţionar” despre care vorbeşte cu solemnitate şi care pare că nu îndrăzneşte să ne înfrunte direct. Lucrul dovedeşte că nu are niciun soldat şi că, tot atât de probabil, nu este foarte sigur că administraţii săi îl vor susţine împotriva unor lama, unor lama plini de energie, aşa cum ne-am dovedit a fi noi. Tibetanii admiră mult forţa şi noi dovedisem că suntem gata de orice.

Conversaţia pe care o aud, ascunsă în cortul meu, mă luminează asupra semnificaţiei aventurii. Magistratul ne ia pe toţi drept tibetani autentici, negustori bogaţi sau lama, şi incearcă să ne smulgă un bacşiş important ca să ne dea liberă trecere, în acest scop, caută să ne înfricoşeze. Manevra e clasică şi reuşeşte aproape întotdeauna cu localnicii. Să plătesc sau să-mi fac cunoscută identitatea? Aş prefera mai degrabă să plătesc şi să rămân incognito, dar a ceda acestei brute înseamnă să scad foarte mult în ochii servitorilor mei, iar pierderea respectului lor este foarte periculoasă.

Ies şi spun pe un ton sec mesagerului să raporteze stăpânului său că el nu-mi va controla bagajele, că puţin îmi pasă de soldaţii lui şi că-i voi trimite cartea mea de vizită ca să afle cine sunt.

Puţin după aceea, unul din băieţii mei se duce la el cu cartea mea de vizita şi cu aceea a lui Yongden. Acestea produc efectul aşteptat. Curând soseşte o solie. Un trimis al magistratului se află în fruntea ei. Îmi prezintă o eşarfa de mătase ca semn de amabilitate şi mă roagă să accept scuzele şefului său care, spune el, nu putea ghici cine eram noi. În spatele lui, nişte oameni aduc paie şi mazăre, suficiente pentru a-mi hrăni animalele două zile, şi o uriaşă cantitate de făină şi de unt pentru noi. Procesiunea, precedată de lanterne, produce probabil o impresie puternică asupra sătenilor. Scuzele sunt totale. Servitorii mei se umflă în piept cu demnitate.

— Deoarece magistratul are soldaţi la dispoziţia sa, spun ambasadorului, doresc să-mi trimită mâine dimineaţă patru dintre ei, ca să-mi fie călăuze şi escortă până în vârful pasului. Nu cer scrisoarea cu pecetea „marelui om” ca s-o arăt ofiţerului ce comandă cei o sută cincizeci de soldaţi staţionaţi în trecătoare. Ar fi o mică răutate inutilă.

— Puteţi să dormiţi liniştiţi, le spun băieţilor mei. În noaptea asta nu avem a ne teme de hoţi.

Comedia care se jucase nu era amuzantă decât pentru mine, care fusesem aprovizionată, fără să-mi dezleg punga, cu alimentele de care duceam lipsă. În ceea ce-l priveşte pe magistrat, fusese „ruşinat” – iar sătenii au trebuit să-i dea pe gratis paiele, mazărea, făina şi untul pe care ni le-a oferit. Aşa îşi procură, îndeobşte, „mai marii” din Orient darurile pe care le oferă distinşilor vizitatori.

Cel mai nefericit era scandalagiul pe care mi-e teamă că servitorii mei l-au scărmănat cam tare. Acesta îşi ispăşea excesul de zel şi puteai fi sigur că funcţionarul pentru care fusese brutalizat nu-i va face nici măcar pomana unei vorbe bune. Să se considere fericit dacă n-o să-l facă răspunzător de ceea ce se petrecuse şi n-o să-l pedepsească.

A doua zi dimineaţă, în locul soldaţilor, s-au prezentat pentru a ne fi călăuze patru ţărani, rechiziţionaţi de magistrat. Unul dintre ci era vizibil bolnav de lepră. L-am scutit de corvoadă fără să menţionez motivul generozităţii mele şi, ca să nu aibă regrete când camarazii săi se vor întoarce cu câte un mic dar, i-am dat nişte bani.

Cu aceasta, plecăm. Urcuşul este lung, greu, obositor pentru oameni, ca şi pentru animale. Catârul meu mare şi negru mă duce, din fericire, cu voinicie şi mă scuteşte de oboseala de a merge pe un teren adesea foarte noroios. Pe

versantul pe care urcăm, locul din preajma trecătorii e lipsit de copaci, poteca şerpuieşte îndelung în serpentine prin păşuni cu solul muiat de apă.

Nicio privelişte interesantă nu ne răsplăteşte pentru ascensiunea grea. Ceaţa învăluie păşunile alpine şi, de cum coborâm pe celălalt versant al muntelui, intrăm într-o pădure deasă. Poteca devine atunci doar un făgaş săpat adânc de apele ploilor ce au dezgolit stâncile şi rădăcinile; tufişuri cu spini mărginesc acest aşa-zis drum şi îl barează în mai multe locuri. Trebuie să coborî de pe cal, să faci o gimnastică obositoare pentru a ocoli sau a sări pe deasupra obstacolelor. Coborârea este foarte abruptă, s-a făcut întuneric şi înaintez încet din pricina unei dureri nevralgice, pricinuită probabil de vreo răceală, care îmi întepeneşte un picior. Prevăzând că voi mai întârzia pe drum, îi trimit înainte pe Sotar, Seunam şi două călăuze care vor însoţi animalele şi care, de cum vor sosi, vor instala corturile şi vor face ceai. Cu mine rămân Iama Yongden, Tobgyal şi o călăuză. Am avut prudenţa să iau o lanternă chinezească şi acest biet felinar ne ajută să ne orientăm după ce noaptea s-a lăsat de-a binelea.

Am temperatură, fără îndoială umiditatea este de vină, piciorul mă face să sufăr mult, coborârea nu se mai sfârşeşte, mă simt la capătul puterilor şi trebuie să mă odihnesc des. Yongden mă încurajează cu cuvinte de felul: „Haideţi, încă un efort, n-o să mai ajungem niciodată!” sau: „Trebuie să vă grăbiţi, lumânarea e pe terminate şi n-o să mai vedem drumul.” Se oferă să mă ducă în spate, dar pe o cărare ca asta s-ar fi poticnit curând şi riscam să ne rupem amândoi gâtul.

Într-unul din momentele de odihnă, se găseşte şi ghidul să ne spună că pădurea e plină de leoparzi. Numai oamenii din satul său au omorât şase anul acesta, dar cei din alte sate au omorât şi mai mulţi. Din când în când, se mai aude de apariţia unui tigru.

Aceste vorbe nu sunt pe placul nici al lui Yongden, nici al lui Tobgyal şi primul mă imploră cu mai multă tărie decât înainte să „fac un efort”. E tot ce doresc, dar piciorul mi se întepeneşte din ce în ce mai mult, iar febra urcă şi ea. Puţin îmi pasă de leoparzi, dar aş vrea să ajung la cort, să mă cule sub pături călduroase şi să beau un ceai fierbinte. Cum mai zăbovesc puţin, Yongden improvizează nişte ritmuri variate pe un fluier cu bilă. Fiecare dintre noi are atârnat de gât un astfel de fluier pentru a-şi chema tovarăşii sau a le indica unde se găseşte. Până acum, nu ne-au folosit pentru că am urmat drumuri

marcate, dar ne vor putea fi de folos îţi alte regiuni, când unii dintre noi vor trebui să meargă ca deschizători de drumuri, căutând calea de urmat. Pentru moment, tânărul crede că acest zgomot va îndepărta sălbăticiunile. Părerea mea ecăar putea mai curând să-i atragă pe hoţi. Se spune că unii din ei bântuie îndeobşte prin aceste locuri, pândind pe călători! îi spun muzicantului să înceteze.

Pornesc din nou la drum şi coborâm o bucată bună de vreme, poate mai bine de o jumătate de oră. Atunci auzim deodată, din depărtare, nişte strigăte. Nişte oameni cheamă… Pe cine cheamă? Şi cine sunt? Vreau să cred că sunt săteni trimişi în întâmpinarea noastră, dar, în acest ţinut, trebuie întotdeauna să fii atent. Chiar şi ghidul nostru ne sfătuieşte să fim prudenţi şi să nu răspundem imediat. Ne indeamnă chiar să ne abatem de la cărare şi să ne ascundem prin desiş până ce ne vom da seama dacă oamenii care ne caută sunt sau nu răufăcători.

— Nu trebuie să cădem într-o capcană, spune el. Dacă cei care strigă au ceva cu noi, ştiu că am coborât de sus din trecătoare, dar nu ştiu exact unde ne găsim. Dacă nu ne intâlnesc aici, vor continua să urce. Dacă sunt bandiţi în armaţi, îi vom lăsa să treacă şi, când vor fi destul de departe, vom coborî cât vom putea de iute pentru a ajunge în sat înaintea lor.

Spunând astea, omul stinge felinarul şi ne duce mai adânc în desiş. Cum vom putea de acolo să deosebim în noapte dacă cei care trec sunt prieteni sau duşmani?

— Asta se simte, afirmă fără replică călăuza căreia îi împărtăşisem îndoiala mea.

Are un aer şmecher necioplitul ăsta. Simţul care mie îmi lipseşte şi pe care el se laudă că-l are, nu cumva şi l-o fi dezvoltat în cursul unor expediţii necinstite? Ideea mă face să râd.

O comunic cu discreţie ţăranului.

— Eh! răspunde, nu toţi îi pot aştepta pe negustori aşezaţi într-un fotoliu, ca acel *pönpo* (şeful) din Gonii, care voia să vă controleze bagajele.

Are haz caraghiosul.

Dar iată că nişte lumini urcă spre noi, iar strigătele se fac tot mai puternice. Dacă nu caută cumva să ne insele ca să ne atragă, oamenii aceştia nu sunt hoţi. Avem un aer ridicol, aşa cum stăm ascunşi în tufiş. Prestigiul meu va avea de suferit dacă voi fi găsită aici, ca un iepure fricos.

— Haidem, am spus. Dacă sunt hoţi, o să vedem. Nu mi-e teamă de ei.

Aprind lanterna şi-i duc pe oameni pe cărare.

Aşa cum bănuiam, cei care veneau înaintea noastră erau animaţi de cele mai bune intenţii.

În fruntea lor se afla un bătrân *trapa* care petrecuse odinioară o vreme în mănăstirea din Lhassa. Mi-a cerut binecuvântarea şi am purces la drum în convoi.

Poteca devenise mult mai bună şi ciudăţenia scenei al cărei centru eram îmi reţinea atenţia şi mă făcea să-mi uit oboseala.

Nişte oameni cu crengi răşinoase aprinse în mâini luminau drumul. Alţii soseau din direcţii diferite; cu mult înainte de a-i putea distinge» zăream luminile ce dansau, venind de la torţele primitive pe care le purtau. Pădure-a deveni o feerie de lumină orbitoare şi de întuneric adânc.

Rustici purtători de cădelniţe mergeau în frunte, arzând ierburi parfumate în vase pline cu jăratic roşu. Iar fumul degajat de ele, răspândindu-se pe sub copacii mari, adăuga la această procesiune barbară o nebuloasă escortă de fantome.

Am ajuns astfel la un cătun forestier, au apărut nişte cabane împrăştiate prin pădure. Din când în când, călăuzele mele se opreau, mirosul aromatic al ierburilor arse devenea atunci mai puternic, norul de fum mai des şi, lângă alte vase cu jar, între zăream vag forme umane care se prosternau şi pe care eu le binecuvântam la întâmplare.

În sfârşit, într-o mică poiană, m-am trezit în faţa taberei noastre. Cele trei corturi fuseseră ridicate şi eu m-am repezit într-al meu, am găsit patul făcut şi ceainice mari aduse de săteni.

Am băut câteva ceşti cu excelentul ceai cu unt, am cinat cu mare poftă şi m-am culcat plină de voie bună. Uitasem complet că aveam febră şi un picior dureros.

Totuşi, era bine să le dau animalelor noastre o zi de odihnă. Faptul părea că mă condamnă la inacţiune vreme de douăzeci şi patru de ore, dar când vrei să faci ceva, există aproape întotdeauna şi pretutindeni ceva de spicuit. Situaţia acestui cătun pierdut printre pădurile virgine mă făcea să cred că nişte legende trebuiau să fie legate de el sau că aş putea nota câteva detalii interesante privind cultul zeităţilor locale. Deşi budişti cu numele, cea mai mare parte a tibetanilor, cu excepţia erudiţilor lama, sunt de fapt şamanişti.

Când bătrânul *trapa* a venit să mă vadă dimineaţa, i-am pus imediat câteva întrebări asupra acestor subiecte.

— Satul, îmi spuse el, este cu deosebire binecuvântat. Iată că are cinstea neaşteptată a vizitei dumneavoastră, deşi mi-aţi spus că voiaţi să traversaţi trecătoarea Chawa; dacă n-aţi fi găsit-o blocată, nu aţi fi trecut pe aici; zeii v-au adus. Apoi, acum vreo trei luni, un *dubthob*, fără îndoială condus tot de ei, s-a oprit nu departe de sat şi încă se mai află acolo. Protecţia lui se întinde asupra tuturor: oameni şi animale. De la sosirea sa, nu mai e niciun bolnav şi, fără vreo îndoială, anul acesta, datorită bunăvoinţei sale, recolta va fi imbelşugată.

Oh! Oh, gândii, iată ceva mai bun chiar decât o legendă. Şi mi-am făcut imediat cunoscută intenţia de a merge să-l salut pe acel *dubthob*. Au apărut câteva dificultăţi. *Dubthob* poruncise sătenilor să nu-l deranjeze şi să nu se apropie de coliba pe care i-o construiseră decât pentru a-i aduce din când în când hrană. Cu toate acestea, cedând insistenţelor mele şi ispitit de promisiunea unui dar, *trapa* consimţi să mă conducă la el.

Coliba lui se afla în mijlocul pădurii. Nicio potecă nu ducea la ea şi, ca să ajungi acolo, trebuia să-ţi croieşti drum printre tufişurile care sub copacii inalţi creşteau dese.

O vagă încercare de defrişare fusese făcută în jurul colibei şi nişte *dotcheu*[42] formau un cerc în jurul ei. Mici drapele fluturau pe acoperişul ei de paie, iar altele atârnau de nişte frânghii întinse în jurul ermitajului, de la un copac la altul. Împodobit astfel, el semăna cu altarele dedicate zeităţilor rustice ale munţilor şi pădurilor.

Din pricina decorului, mi-am închipuit că-l găsesc pe *dubthob* aşezat în poziţie rituală şi cufundat în adânci meditaţii. Nici vorbă de aşa ceva. Sfântul îşiasatisfăcea în acel moment nevoia foarte obişnuită de a se hrăni, îşi făcuse tocmai ceaiul şi se pregătea să-l bea mâncând porumb copt.

Nu păru încântat să mă vadă, dar se arătă totuşi politicos. I-am întins obişnuita eşarfă, dovada clasică de politeţe în Tibet! ntr-un colţ al ei, înnodasem câţiva bani. Nu a părut că le acordă vreo atenţie, a pus eşarfa lângă el, pe un covoraş, şi mă invită să mă aşez pe un butuc de lemn care se găsea într-un colţ.

---

42 Scris rdo mtehod, literal: ofrande de pietre. Grămezi de pietre, în onoarea zeităţilor locale, zei ai munţilor, ai pădurilor etc. Aici,ele erau un omagiu adus anahoretului.

Sihastrul îmi spuse că socotea că va porni la drum în luna următoare. Era unul din acei *naläjorpa*” peripateticieni, cum există cu sutele în Tibet.

L-am întrebat dacă, în timpul şederii în pădure, comunicase cu zeităţile locale care o locuiesc şi am glumit în treacăt pe seama acelor *dotcheu* ridicate de săteni în jurul locuinţei sale, ca şi când el însuşi ar fi fost un zeu silvestru.

— Un zeu! exclamă el cu dispreţ. Cel care a cucerit *jines* şi *înaghtoiig*[43] este mult deasupra zeilor. Da, *Iha*, *lus* şi *tsens* care locuiesc în această pădure vin uneori să-mi dea cinstea cuvenită, iar eu îi binecuvântez, aşa cum binecuvântez pe toţi oamenii şi toate lucrurile. Nu fac decât asta şi din această pricină călătoresc. Trec printre fiinţe şi lucruri şi le binecuvântez semănând fericirea. *Sarva mangalum*! *Sarva mangalum*![44] Pacea spiritului, vederea profundă care discerne ceea ce vulgul nu zăreşte, iată ce trebuie dobândit, dincolo de asta nu-i nimic şi acesta-i izvorul infinitei, atotputernicei compasiuni a celor deveniţi *Bodhisattva2*.

Nu vorbea rău ascetul acesta rătăcitor. Citise cumva ceea ce spunea şi repeta pur şi simplu sau chiar le pătrunsese sensul?

Oricum, în coliba sa fără niciun fel de mobilă, în afara unui covor uzat, a unei pături zdrenţăroase şi a două obiecte de bucătărie, *dubthob* se înconjura cu o atmosferă de demnitate şi de bunăvoinţă senină, căreia îi era probabil necesar un dram de orgoliu.

Abia ieşisem din cabană ca să ne întoarcem la corturile noastre, când *trapa* îmi spuse:

— Acele *dotcheu* despre care i-aţi vorbit nu sunt ridicate de săteni, ci de zeii muntelui, la şi *tsen*. Toţi îi cinstesc, aşa cum ne-a spus şi el. Aceste *dotcheu* se inmulţesc din ce în ce mai mult; de fiecare dată când oamenii îi aduc de mâncare, descoperă altele noi. Ah, e o mare pierdere că vrea să ne părăsească. Ce păcat că nu moare aici, i-am putea păstra osemintele; ar fi nişte talismane foarte puternice.

Pornim la drum a doua zi, destul de târziu, şi continuăm să coborâm străbătând un ţinut cultivat; ajungem la o apă care marchează, după cum ni se spune, hotarul între provinciile chineze Kansu şi Szetchuan. Timpul este ploios,

---

43 Scrise, respectiv, ji gnas şi lhag mthong. Calmul perfect şi vederea superioară, adică o înţelegere ce depăşeşte înţelegerca obişnuită. Adevăratul sens al termenului lhag mthong cste „a vedea mai mult", a vedea dincolo.

44 Frază sanscrită, preluată de limbajul religios din Tibet. înscamnă: „Fericire tuturor!" sau „Totul să fie fericit!"

nori mari negri se îngrămădesc; după ce am trecut râul, socotesc că-i mai prudent să mă opresc în primul sat pe care-l întâlnim.

Aici, ne aflăm într-adevăr în China; nu se mai zăresc deloc tibetani. Schimbările bruşte de populaţie sunt frecvente în această regiune de frontieră. Aş fi vrut să pot fi găzduită într-o casă şi, mai ales, să-mi pun la adăpost animalele, căci cerul se întuneca din ce în ce mai mult, prevestind o vreme foarte rea, dar în localitate nu exista vreun han, iar băiatul pe care-l trimisesem în sat se întorsese spunând că nu găsise adăpost.

Trebuia să ne hotărâm să instalăm corturile. Încă nu terminasem treaba când o vijelie neaşteptată mătură valea. Am crezut că bietul meu cort o să se facă bucăţi. Yongden se agăţă de un băţ, eu de celălalt, iar băieţii de pânză. O ploaie torenţială ne uda bagajele pe care nu apucasem să le punem încă la adăpost, cortul meu fiind singurul instalat. Din fericire, rafala n-a durat mult şi chiar şi ploaia s-a oprit destul de repede, dar din păturile şi sacii noştri cu merinde şiroia apa. Nu mai aveam vreme să le uscăm înainte de căderea nopţii. Ne-am considerat foarte fericiţi că ne-am putut pregăti nişte ceai cu unt, care ne-a mai încălzit un pic.

Seara, inevitabilii curioşi pe care uraganul îi ţinuse pe la casele lor au venit, în număr mare, să ne cerceteze. Au remarcat hainele mele de lama şi s-a răspândit zvonul că sosise o călugăriţă tibetană de rang înalt. N-a trebuit mai mult pentru ca oamenii să vină în goană în căutare de medicamente sau de preziceri. Alţii se mulţumeau numai să mă privească, dar aproape toţi aduceau câte o ofrandă. Sosiră şi musulmani şi soldaţi în uniformă, care făceau o figură comică cu inseparabila lor puşcă în bandulieră şi cu o farfurie plină de ouă în mâini.

Am primit sfatul de a fi foarte atenţi, căci nişte hoţi fuseseră semnalaţi prin apropiere. Întunericul devenind aproape total, i-am rugat pe vizitatori să se retragă, adăugând obişnuitul avertisment: „Să nu vină nimeni să dea târcoale pe aici, în noaptea aceasta, căci vom trage imediat dacă vom zări sau auzi că se apropie cineva.” Vorbe dintr-astea sunt întotdeauna bine primite în acest ţinut. Băştinaşii văd în ele limbajul energic al călătorilor în stare să-şi facă respectate bunurile lor. Micii soldaţi din Szetchuan au dat din cap aprobator şi au plecat împreună cu mulţimea, ducându-şi farfuriile goale şi puştile încărcate, aproape tot atât de înalte cât ei.

În timpul nopţii, am auzit toba paznicului şi câteva focuri trase destul de aproape de noi; un atac, o apărare sau numai nişte semnale? N-am aflat. A doua zi, plecam dis-de-dimineaţă, pe când sătenii încă mai dormeau.

Ţinutul pe care-l străbatem, în drumul nostru spre Nanping, nu este cu totul pustiu, dar între câmpuri se întind spaţii mari necultivate, iar satele sunt rare. În mai multe locuri, remarcăm nişte coşciuge, fie izolate, fie în grupuri, aşezate sub cerul liber, fără să fie îngropate. Nu ştiu dacă mai există şi alte regiuni unde chinezii să-şi abandoneze astfel morţii, la marginea drumului sau pe câmp, dar acest obicei nu există în Kansu şi pretutindeni pe unde am trecut în China am văzut întotdeauna coşciugele îngropate.

După câteva ore de mers, ajungem iă picioarele unui lanţ înalt de munţi împăduriţi. E prea târziu ca să mai putem spera să-l urcăm şi să-l coborâm pe versantul celălalt în aceeaşi zi. Să ne petrecem noaptea în pădurea umedă şi probabil bântuită de răufăcători nu se surâde deloc. Ne instalăm deci tabăra pe câmp, nu departe de o fermă, amânând pentru a doua zi trecerea pasului.

Văzute din acel loc, culmile etajate pe care le avem de urcat alcătuiesc un decor de o maiestate severă; un ansamblu de pante repezi şi încâlcite, acoperite de păduri întunecate de unde ies vârfuri stâncoase crestate ciudat.

Pe cel mai înalt dintre vârfurile ce pot fi văzute din tabăra noastră se ridică un şir de stânci izolate, având toate formă de chörten2şi, printre ele, depăşindu-le ca înălţime, străluceşte un *chörten* şi mai înalt, minunat modelat, de un alb strălucitor. La apusul soarelui, aceste ciudate monumente devin aurii şi, înainte de a se pierde în umbră, trec prin toate nuanţele, de la arama roşcată la portocaliu şi la purpuriu-întunecat, dar şeful lor, prestigiosul *chörten* alb, rămâne multă vreme după celelalte, ca suspendat în văzduh, în vreme de tenebrele au înghiţit peisajul din jur.

E un *chörten rang djung*, spun cu respect oamenii mei şi se prosternă către adevărata minune care se ridică în nori.

Tibetan îi cinstesc formele frumoase create de natură, sunt sensibili la frumuseţea stâncilor şi văd în ele opere de artă născute din ele insele (*rang djung*)[45], însufleţite de o viaţă proprie pe care nu o au cele care-şi datorează existenţa muncii umane.

Şi eu întârzii plină de admiraţie în contemplarea priveliştii maiestuoase şi sunt sigură că voi avea o plăcere imensă ajungând a doua zi dacă nu pe

45 în ortografie tibetană: rang byung.

creasta cu *chörten*, cel puţin pe un loc de undele voi vedea mai îndeaproape. Dar, cum îmi spun gândul, Sotar dă din cap cu un aer pătruns:

— Nu te poţi apropia de *chörtenele* care apar astfel. Sunt inaccesibile. Probabil că mâine dimineaţă, când ne vom trezi, nu le vom mai vedea. Ne-au adus o prevestire bună. Cu asta, gata.

Băiatul se înşela, dar numai pe jumătate. Dimineaţa în zori am revăzut creasta cu *chörtene*, ; cel mai mare, regele lor, avea o nuanţă de fildeş şi răspândea o lumină trandafirie.

Am sărit în şa cu sentimentele unui alpinist care se avântă spre vârful de cucerit şi ale unui pelerin mergând spre un sanctuar.

În pădure, pe marginea drumului, dăm peste alte coşciuge: unul intact, celălalt putrezit, din care ieşeau osemintele.

Ca nişte bravi *trapa* tibetani ce sunt, servitorii mei cercetează oasele, dorind să găsească femururi pentru a face cu ele *kangling*, fluiere macabre, folosite în anumite rituri de către *naldjorpa* din ţinutul lor. Probabil că au fost precedaţi de alţi amatori, deoarece acestea lipsesc.

Unul dintre ei propune atunci, cu ingenuitate, să deschidă coşciugul intact, ca să vadă dacă nu vor găsi acolo ce căutau. Lucru care mă face să mă gândesc la diferenţa de moravuri şi idei. Unui occidental, violarea mormântului i se pare o crimă odioasă, dar tibetanii care îşi lasă morţii, ca pe o supremă pomană, în seama animalelor de pradă, nu văd în acest lucru nimic de criticat. Nişte laici ar şovăi poate să deschidă coşciugul, din teamă faţă de spiritele rele pe care le-ar putea deranja sau irita şi care, Icgându-se de ei, le-ar provoca rele. Dar băieţii mei sunt călugări. Sunt convinşi că acel *naldjorpa* căruia îi vor oferi sau vinde găselniţa lor este în stare să-i stăpânească pe demonii care ar încerca să le facă rău. De altfel, sunt tot atât de indiferenţi şi faţă de instrumentele de muzică şi podoabele macabre. Astfel de lucruri se intâlnesc la numeroşi lama şi la majoritatea asceţilor din Tibet. Eu însămi am un *kanglingm* bagajele mele şi un colier de rotocoale din cranii umane la gât. Pustnicii creştini aveau adesea şi ei un craniu în coliba lor. În toate religiile, moartea este o veşnică temă de meditaţie, dar ceea ce văd misticii tibetani dincolo de această etalare de imagini funebre nu este moartea, ci irealitatea ei.

Personal, nu am superstiţii în ce priveşte demonii, în schimb mi-e teamă de microbi. Cu un an înainte, holera a bântuit puternic în această regiune, îi sfătuiesc pe oamenii mei să nu atingă coşciugul. Le mai explic şi că, în ceea ce

priveşte felul în care trebuie trataţi morţii, chinezii au alte idei decât ei şi nu le-ar plăcea defel ca cineva să-şi permită să deschidă un coşciug.

Ne vedem de drum.

Mai zărim încă o bucată de vreme şirul feeric de *chörtene*, ne apropiem de ele şi am toată speranţa că voi ajunge acolo. Dar cărarea o coteşte, între noi şi creasta pe care se înalţă acestea se interpun alte piscuri şi continuăm să urcăm lăsând sub noi priveliştea care ne farmecă încă din ajun; nu vom atinge niciodată cu degetul „miraculoasele” monumente aeriene.

De partea cealaltă a trecătorii ne aşteaptă o mică aventură. Ne-am dat jos cu toţii de pe cai de cum a început coborârea. Cărarea este îngrozitor de noroioasă. Las animalele să treacă în faţă sub conducerea servitorilor şi merg împreună cu lama Yongden. După câteva ore de mers, drumul devine bun şi cum vremea e frumoasă, mergem alene, hoinărind prin pădure.

Deodată, auzim focuri de armeĒ S-a tras din apropierea noastră. Sunt probabil vânători şi, cum tufişurile sunt foarte dese, aceştia, nezărindu-ne clar prin desiş, ar putea să ne ia drept vânat şi să ne trimită un glonţ. Îl sfătuiesc pe Yongden să grăbească pasul ca să ne facem văzuţi.

Dar iată că la o cotitură a cărării vedem, urcând spre noi, doi indivizi, cei mai extraordinari din câţi am întâlnit vreodată. Sunt *acoperiţi* cu zdrenţe, părul nepieptănat le ajunge până la umeri şi le acoperă faţa pe jumătate. Unul are o puşcă din cele care se văd numai în muzeele de antichităţi, iar celălalt o suliţă. Cei doi se dau puţin la o parte, spre desiş, pentru a ne face loc şi în urma lor apare al treilea personaj. Acesta ţine în mână o armă nemaiîntâlnită, un fel de cuţit-pumnal cu tăişul triunghiular, de lungimea unui braţ.

Rămânem cu gura căscată.

— Sunt vânători, îi spun lui Yongden, incapabilă să-mi închipui altceva despre aceşti sălbatici şi despre ceea ce fac ei în pădure.

— Nu, răspunde el, sunt soldaţi.

Soldaţi! Am văzut multe lucruri ciudate în China şi în Tibet, dar niciunul nu egala în ciudăţenie oamenii pe care îi întâlnisem. În timp ce reflectam, am auzit noi focuri de armă.

Hotărât lucru, era mai prudent să ne arătăm deoarece fusesem, de altfel, văzuţi de cei trei oameni.

Grăbind pasul, ajungem într-o poiană unde se găsesc vreo douăzeci de localnici, mai toţi asemănători celor cu care ne încrucişasem.

Stau tolăniţi în iarbă şi trag cu puşca în aer, în gol. Să ne fi văzut de departe fără ca noi să ne dăm seama? Să vrea să-şi dea un aer important făcând zgomot, sau vor să se distreze speriindu-ne pe noi? Printre ei se află şi câţiva copii, care au suliţe cu coada scurtată ca să se potrivească cu înălţimea lor.

O fotografie a acestui grup ar fi un document interesant, dar din păcate aparatul meu de fotografiat a rămas în desaga de la şa. Un alt gând îl alungă repede pe cel cu fotografia.

Ce s-a întâmplat cu animalele noastre? Dacă la poalele muntelui se află alte douăzeci de personaje asemănătoare cu aceştia, există toate şansele ca animalele noastre să fie furate. Totuşi, nu mi-a parvenit niciun fel de zgomot de luptă în liniştea pădurii şi ştiu că cei trei băieţi ai noştri nu s-ar lăsa jefuiţi fără să se apere. Sunt mai bine înarmaţi decât aceşti soldaţi zdrenţăroşi.

Falşii „voinici” nu spun nimic când trecem printre ci. Unul singur pune într-o doară întrebarea clasică:

— Încotro vă duceţi?

Fără să mă opresc, răspund:

— La Nanping.

Şi ne continuăm liniştiţi drumul. Nu suntem încă la o sută de metri depărtare, că toată ceata se ridică şi ne urmează. Cei trei oameni întâlniţi pe când urcam spre trecătoare îi ajung din urmă pe ceilalţi.

O vreme, mergem cu această escortă, apoi îmi zăresc catârii opriţi într-o pajişte. Nu lipseşte niciunul, iar băieţii mei stau liniştiţi lângă ei. Cască ochii cât cepele când ne văd, pe mine şi pe lama, sosind în această ciudată tovărăşie.

Acum, nu trebuie să avem aerul ca fugim ca şi cum ne-ar fi frică. Nimic n-ar fi mai imprudent; chiar dacă aceşti oameni nu au intenţii rele, cu această purtare i-am face să aibă. Dacă au intenţii rele, calmul, sângele rece şi un aer de siguranţă sunt cea mai bună metodă pentru a le impune.

Mă aşez deci şi cer termosul ca să beau o ceaşcă cu ceai. E momentul de a discuta. Îl întreb pe unul din oameni, care pare a fi şeful bandei:

— Cine sunteţi? Ce faceţi pe-aici?

— Suntem soldaţi din Nanping, răspunse cel întrebat. Am fost trimişi să întâmpinăm trupele care trebuie să sosească din Kansu, dar conducătorii de catâri care au trecut ne-au dat de ştire că ele nu vor sosi astăzi. Aşa că ne întoarcem.

Gheaţa s-a spart, sălbăticiunile vorbesc! mi admiră ghetele americane, minunata mea sticlă care păstrează ceaiul cald şi catârii mari din Sining. Apoi, mă scol, urc în şa şi plecăm prieteneşte împreună cu purtătorii de puşti năstruşnice, de suliţi revoluţionare şi de pumnale pentru opera-bufa.

La urma urmelor sunt băieţi buni, n-au de gând să ne fure şi le suntem probabil simpatici căci, într-un mod mai ocolit, ne dau un sfat înţelept:

— Nu intraţi în Nanping, ne spune şeful, oraşul este plin de soldaţi şi o să fiţi prădaţi.

Tragem un folos din acest sfat, interpretându-l în felul nostru. Cât despre cei care ni l-au dat, au minţit când au spus că sunt soldaţi din Nanping, nu merg până la oraş şi se opresc într-un sat de munte, iar noi ne continuăm drumul.

Yongden, care bănuieşte cu uşurinţă pe oricine că nutreşte planuri rele, şi poate că are uneori dreptate, se teme că prietenii noştri zdrenţăroşi, nevrând să pornească o luptă pe faţă în plină zi, ne-au sfătuit să nu ne oprim în oraş ca să pună mâna prin surprindere pe animalele noastre, în timpul nopţii, dacă ne vom face tabăra în afara oraşului.

3 Dubthob, scris *grubthob*: un sfânt taumaturg.

5 Stare în care „spiritul” – sau, tradus mai corect, conştiinţa, *manches* – defuncţilor rămâne după moarte până la renaşterea lor în această lume sau în alta. Literal, *bardo* înseamnă „între două”, subînţeles între moarte şi naştere.

7 Un trib care locuieşte în Kansu. *Sentuanpa* sunt de origine mongolă şi adesea incrucişaţi cu chinezi. Locul lor cel mai important este mănăstirea din Kum-Bum, unde călugării aparţinând acestui trib sunt singurii ce pol fi aleşi în funcţii oficiale.

X Cu privire la *dobdob*. Vezi *Mystiques et magiciens du Tibet*.

12 Dzong, castel întărit. Acest termen se adaugă numelor de localităţi unde se găseşte un fort.

13 Thungin tibetană: o întindere mare de teren plat.

14 Născut în Lhassa.

17 Scris *mol byor*, înseamnă literal: „cel care a atins calmul, seninătatea”. E numele care se dă misticilor, yoghinilor. S-a făcut un foarte mare abuz de acest termen şi numeroşi şarlatani religioşi rătăcitori, din clerul nehirotonisit, se împodobesc cu el.

20 Fiinţe care au atins gradul de perfecţiune spirituală imediat sub gradul de Buddha.

21 Chörten. Monument religios de felul celor denumite *stupă* de către budiştii din India. Păstrez ortografia adoptată de călători şi orientalişti. În realitate, pronunţia tibetană este *teheu ten*, iar ortografia: *tehos rten*.

Nu cred defel că şi-au făcut această socoteală, dar trei catâri trebuie din nou potcoviţi şi avem mare nevoie să cumpărăm alimente. Vom merge deci la Nanping.

Oraşul este situat într-o vale largă, unde curge Heichui ho, şi găsim în el o mare îmbulzeală. Guvernatorul din Szetchuan, bătut de un general rival şi fugind de el, s-a refugiat la Nanping. Văd de departe casa unde se adăposteşte. Arcuri de triumf făcute din ramuri, decorate cu ghirlande din hârtie roşie şi lanterne multicolore, sunt ridicate în grădina din faţa casei. Nu mi se pare că, în împrejurările actuale, acele arcuri de „triumf* ar fi potrivite, dar nu e treaba mea să critic un fapt ale cărui motive îmi scapă.

Câteva mii de soldaţi, în uniforme corecte, ce nu seamănă deloc cu hirsuţii calici pe care i-am întâlnit, s-au răspândit prin oraş şi a găsi un adăpost pare la început imposibil, Şovăim să ne facem tabăra sub cerul liber, într-o grădină unde nişte zarzavagii cumsecade ne oferă un loc. Debandada care domneşte la Nanping B poate îndemna pe hoţi să încerce să dea o lovitură, iar Yongden e tot neincrezător în ce privpşte intenţiile celor care ne-au sfătuit să nu intrăm în oraş.

Se făcuse aproape noapte când un tăbăcar musulman ne invită să ne adăpostim într-un hangar lipit de locuinţa lui. Ne poate pune şi animalele într-un grajd apropiat, situat într-o curte. Propunerea m-a convins. Acolo vom fi în cea mai mare siguranţă posibilă.

Gazda noastră porunceşte să se măture imediat hangarul şi-l aranjează cât poate mai bine. Musulmanii au, în general, mult mai multă grijă de curăţenie decât ceilalţi localnici. Cu toate acestea, bravul om nu poate face nimic împotriva mirosului îngrozitor pe care îi răspândesc pieile îngrămădite în depozitele sale. Acest miros îmi provoacă greaţă şi mă grăbesc să adorm ca să-mi pierd cunoştinţa şi să nu-l mai simt.

Hangarul este împărţit în mai multe compartimente. Într-unul din acestea se instalează cortul meu, iar înăuntru patul meu de campanie.

Şi aici ne este imposibil să ne aprovizionăm cu alimente. Nu există nici ouă, nici unt, nici lapte, nici legume. Nu găsim decât fainã şi porc sărat la un preţ îngrozitor de ridicat. Nu există nici paie pentru animale, mazărea şi orzul costă de zece ori mai mult. Trupele rechiziţionează tot ce găsesc.

Aflăm că soldaţii aşteptaţi să vină din Kansu sunt o adunătură de bandiţi care vor să jefuiască oraşul. Locuitorii sunt uluiţi. Se tem că trupele guvernatorului fugar nu vor putea să-i apere sau că şefii lor vor considera că e mai bine să se retragă fără luptă.

Presupun acum că ciudaţii vagabonzi întâlniţi în pădure erau o avangardă a acestor bandiţi.

Socotisem să ne odihnim câteva zile, căci drumul prin munţi, pe cărări abia marcate, vremea rea, hrana insuficientă ne-au obosit. Catârii despotcoviţi de multă vreme se rănesc mergând cu poveri în spate, pe terenuri accidentate şi pline de pietre. Dar a rămâne la Nanping şi a risca să ne găsim în mijlocul luptelor şi al jafului ar fi o imprudenţă.

Vom pleca a doua zi dimineaţă, înaintea zorilor.

Capitolul III

Părăsind Nanping, urcăm, o bucată de vreme, cursul râului Paichui ho, după care intrăm iarăşi în munţi. Ţinutul este admirabil; ar trebui s-o repet la fiecare pagină. În pofida oboselii, a lipsurilor şi a greutăţilor de care ne izbim uneori, această călătorie este o adevărată încântare. Vremea devine, din păcate, ploioasă şi, a doua zi după plecarea noastră din Nanping, suntem luaţi cu asalt de o puternică furtună. Ziua următoare, la aceeaşi oră, furtuna izbucneşte din nou.

Nu cunosc ceva mai jalnic decât corturile ridicate în grabă sub ploaie, pe un sol îmbibat cu apă, şi nopţile petrecute cu haine şi pături ude. Însă servitorii mei, prost hrăniţi de mai multe săptămâni, par atât de obosiţi, în cât voi mai petrece încă o zi în cort dacă ei preferă să se oprească. Îi întreb.

— Oh! răspunde Sotar, nu avem păreri în privinţa asta. Dacă *Jetsun Kuchog nt* spune să ne oprim, ne vom opri; dacă ne spune să mergem, vom merge.

Ceilalţi îl aprobăş Nu trebuie să deducem de aici că oamenii aceştia sunt nişte imbecili, departe de asta, dar vederile lor privind raporturile dintre stăpân

şi servitor se deosebesc de cele ale occidentalilor. Răspunsul lor nu implică o slugărnicie josnică. El exprimă numai o încredere fără limite şi recunoaşterea superiorităţii inteligenţei mele. Aşteaptă de la mine ca eu să mă îngrijesc de ei în cel mai înalt grad şi presupun că ceea ce voi hotărî eu va fi înţelept şi avantajos pentru ei.

Tânărul lama Yongden este departe de a fi la fel de gregar. B discută, şi uneori e chiar foarte bătăios. Adesea mă uimeşte cu tenacitatea sa şi, când i-o reproşez, îmi răspunde râzând: „Vă semăn.” Şi zău dacă nu-i adevărat! Îmi seamănă în nenumărate privinţe. Cine ştie dacă filiaţia adoptivă nu creează o ereditate misterioasă, ale cărei cauze ne scapă. Un tibetan va spune mai simplu că, dimpotrivă, afinităţile dintre noi au dus la întâlnirea noastră. Va mai adăuga că am fost legaţi de mai multe vieţi prin legături familiale sau afectuoase şi că recoltăm împreună roadele acţiunilor săvârşite într-un trecut îndepărtat.

Mergând din cătun în cătun, sfârşim prin a găsi, către seară, un adăpost la nişte tineri soţi chinezi. Petrecem noaptea sub un acoperiş, iar băieţii mei sunt radioşi; o dată mai mult s-a dovedit perspicacitatea mea – ei spun preştiinţa mea. Pregătesc cu voioşie cina noastră sărăcăcioasă, uscându-se în faţa unui foc bun.

A doua zi ne continuăm drumul prin păduri uriaşe, despre care se zice că nu sunt prea sigure. Sfredelind cu ochii umbra desişurilor şi cu urechile ciulite, pentru a surprinde o formă sau un sunet suspect, călărim îndeobşte în tăcere. Noaptea oamenii fac cu schimbul pentru a veghea. Fac şi eu de veghe; singurul privilegiu pe care mi-l acordă e acela de a alege primul sau ultimul tur, ca somnul să nu-mi fie întrerupt. Te obişnuieşti cu toate. Mica emoţie infrigurată resimţită primele dăţi când ne încărcam armele înainte de plecare, gândindu-ne că ei, cum spunea Tartarin, s-ar putea ivi, este, dacă nu cu totul dispărută, cel puţin foarte diminuată pentru lama şi pentru mine. Cât despre ceilalţi, aceştia s-au obişnuit de multă vreme să circule prin regiuni rău bântuite şi în vremea copilăriei lor poveştile cu bandiţi le-au ţinut loc de basme.

Călătorind în etape mici, ajungem la Tagyu în faţa unei mănăstiri de călugări *bönpo*.

Călugării *bönpo* sunt o sectă a vechii religii a tibetanilor, cea pe care o aveau înainte de introducerea budismului în ţara lor. Cel puţin e ceea ce spun ei şi ce repetă orientaliştii care scriu despre Tibet.

Faptele reale sunt, totuşi, mult mai complicate decât reiese din această simplă definiţie, în Tibet există mai multe soiuri de *bönpo* şi este îndoielnic ca unul dintre ele să reprezinte cu exactitate, astăzi, formele religioase care dominau acolo înainte de al şaptelea secol al erei noastre.

În ce constau doctrinele călugărilor *bönpo* primitivi? Sinceritatea ne obligă să mărturisim că nu ştim nimic despre ele. A spune că aceşti *bönpo* erau şamani nu lămureşte defel problema. Nu există o „religie şamanică" clar definită. *Şamanul* este un vrăjitor, uneori un magician sau chiar un ocultist expert în anumite ştiinţe secrete, clienţii săi obişnuiţi sunt numiţi şamanişti. Lucrul nu implică o doctrină şi nişte practici comune, dimpotrivă, fiecare regiune şi fiecare *şaman* le are pe ale sale proprii.

Până acum, niciun document serios nu ne-a lămurit în privinţa „şamanismului" vechilor bönpo. După cronicile tibetane, scrierea nu exista în această ţară înainte de domnia regelui *Srong Btsan Gampo* (secolul al VII-lea) care a trimis savanţi în India (sau poate în ţările cu civilizaţie hindusă de la frontieră, Nepal şi Caşmir), pentru a căuta acolo elementele unui alfabet, ca astfel să poată traduce Scripturile budiste.

Unii *bönpo* afirmă, dimpotrivă, că înainte de această epocă exista în Tibet un fel de scriere şi că scrierile lor sfinte datează cu mult înainte de domnia lui Srong Btsan Gampo. Lucrul e posibil. El nu înseamnă, de altfel, că tibetanii ar fi avut o scriere proprie. Cărţile puteau să fi fost scrise în altă parte decât în Tibet. Oricine cunoaşte obiceiurile popoarelor din aceste regiuni ştie că acele cărţi considerate sacre sunt un obiect de cult, care nu înseamnă, pentru credincioşi, cunoaşterea obligatorie a conţinutului lor şi nici măcar simpla posibilitate de a le citi. În Tibet, sunt foarte mulţi neştiutorii de carte care au o bibliotecă cu cărţi sfinte. Aceasta este rânduită deasupra unui altar şi în faţa ei credincioşii se prosternă, ard tămâie şi aprind lămpi, ca o dovadă de veneraţie. Este acesta – şi ei sunt perfect conştienţi – cultul adus înţelepciunii la care nu se cred încă în stare să se ridice, dar la care speră să ajungă într-o altă viaţă.

Oricum, până acum călugării *bönpo* n-au putut produce în sprijinul afirmaţiilor lor nici cărţi de o vechime dovedită, nici documente arheologice.

Călugării *bönpo* moderni se împart în două mari secţiuni, subdivizate la rândul lor, fiecare, în mai multe ramuri. Aceste două secţiuni sunt cea a călugărilor òönpo albi şi cea a călugărilor *bönpo* negri.

Călugării *bönpo* albi i-au imitat intru totul pe lamaişti. Demnitarii lor îşi spun tot lama, călugării lor poartă un costum cu totul asemănător celui purtat de lamaişti, iar mânăstirile lor seamănă şi ele cu *gompa* acestora din urmă. În templele lor se văd statui identice cu cele ale zeităţilor venerate de lamaişti, singura diferenţă constând în faptul că *bönpo* le dau alte nume. Maestrul Chenrabs[46] are la ci locul ocupat de Buddha Gautama la budişti.

Aşa cum se spune despre Buddha Gautama că a avut mai mulţi predecesori, buddha ca şi eh *bönpo* menţionează mai mulţi predecesori ai maestrului Chenrabs. Aceşti predecesori, buddha sau maeştri *bönpo*, nu au nicio existenţă istorică; cât despre maestrul Chenrabs, deşi nu suntem tot atât de bine informaţi în privinţa lui cum suntem în privinţa lui Siddhartha Gautama, Buddha, putem crede că el a existat cu adevărat. Se spune că s-a născut într-un ţinut numit altădată Chang-Chung, situat în sud-vestul Tibetului. Adevărata sa personalitate a dispărut sub legende, iar mania de a imita, care funcţionează atât de mult la *bönpo*, i-a făcut să-i creeze o biografie care reproduce toate trăsăturile biografiei lui Buddha.

În ceea ce priveşte doctrinele lor, *bönpo* se laudă de obicei că profesează aceleaşi doctrine ca şi lamaiştii. Riturile sunt în cea mai mare parte de inspiraţie tantrică, practică *dubthab*[47], evocarea zeităţilor pentru a obţine rezultate paşnice sau îngrozitoare.

Disciplina lor nu se deosebeşte defel de cea a lamaiştilor nereformaţi din secta *ningma* a „bonetelor roşii”. Ca şi la aceştia din urmă, clerului îi este îngăduită căsătoria şi consumul de băuturi alcoolice.

În cursul anumitor rituri, bönpo sacrifică animale, dar acest lucru e făcut mai ales de călugării *bönpo* negri.

Aceşti bönpo negri sunt mai originali decât coreligionarii lor albi. Poate că au păstrat mai bine caracterul primitiv al religiei lor. Sunt mai puţin numeroşi decât „albii” şi în general nu se strâng în grupuri. Băştinaşii din Himalaia fac o deosebire între *bönpo* şi cei pe care îi numesc pur şi simplu *bön*. După ei, *bönpo* sunt toţi cei care – fie laici, fie membri ai clerului – repetă *bönla kyab su tehi wo* în loc de *tehös la kyab su tehi* wtr şi care inconjoară ritual monumentele religioase, pornind prin stânga lor în loc de a porni prin dreapta lor, aşa cum fac lamaiştii. Călugărul *bön* este un adevărat vrăjitor şi medium, la

46 Scris gchenrabs.

47 Scris sgrub thab, literal: „metodă pentru a reuşi". Vezi explicaţiile privind dubthab şi descrierea lor în Initiations lumuj'ques.

care recurg toţi când puterea magică a lui lama nu mai este suficientă pentru a obţine efectul dorit – în general a înfrânge un demon care provoacă răul, dar şi, în cazuri mai nemărturisite, pentru a dăuna unui duşman sau a-l face să piară. Călugărul *bön* nu practică decât rituri sângeroase, sacrificarea unui animal este în totdeauna obligatorie când oficiază el. Atât femeile cât şi bărbaţii pot fi călugări *bön* şi, potrivit băştinaşilor, ceea ce face ca un individ să fie *bön* este un fel de dar natural care cel mai adesea se transmite ereditar.

Pentru aceşti munteni, nu există niciun antagonism între clerul lamaist (aparţinând în întregime sectelor „bonetelor roşii”) şi călugării *bön*. Lama nu combat practicile superstiţioase şi crude ale călugărilor *bön*, iar ei îşi oficiază slujbele în templele lamaiste. Cunosc chiar un *trapa* – ce ocupă o situaţie importantă în mănăstirea sa – care are drept soţie o femeie *bön* şi care asistă la ceremoniile celebrate de aceasta la sate.

În nordul Tibetului, călugării *bönpo* negri se apropie mult de *ngagspa*, care sunt consideraţi lamaişti. Ca şi la aceştia din urmă, şi la primii se întâlnesc oameni cu personalităţi foarte diferite, unii cu adevărat remarcabili, fie datorită originalităţii şi profunzimii vederilor filosofice, fie datorită dezvoltării facultăţilor psihice.

Ne aflam deci în faţa unei mănăstiri de călugări *bönpo*. Nu era decât miezul zilei, nu era momentul de a ne opri pentru a întinde corturile, dar călătoream pentru a observa, a învăţa şi nu pentru a bate un record de viteză. Am călătorit întotdeauna fără grabă, ceea ce mi-a lăsat timp să văd multe lucruri şi să ascult multă lume. Nu aveam să-mi continui prosteşte drumul în acea zi. Dimpotrivă, voiam să obţin intrarea în mânăstire.

Ni s-a acordat aprobarea de a intra în incinta ei, dar nicio cameră nu era disponibilă. A doua zi avea să fie celebrată o slujbă solemnă pentru un bărbat mort de curând. Un număr mare de săteni avea să vină de departe pentru a asista, şi cum nu se puteau întoarce în aceeaşi seară, trebuia să li se dea găzduire. De fapt, mulţi sosiseră deja şi se instalau în clădirile care înconjurau templul. Nu aveam nevoie de acoperiş, nu aveam nevoie decât să ni se acorde permisiunea de a ne instala corturile. Şi acest lucru ne-a fost acordat, iar eu am putut chiar să-mi aleg, pentru cortul meu, un loc în curtea principală, în faţa peristilului templului… Nu puteam fi mai bine plasată pentru a observa ceremonia care se pregătea.

Am trimis şefului mănăstirii eşarfa şi dărui de cuviinţă şi m-am instalat la mine în cort, aşteptând să mă invite să-l vizitez sau să vină el să mă salute, potrivit gradului de respect de care mă va considera demnă.

A trimis pur şi simplu un funcţionar de casă, care mi-a adus ceaiul de bun venit şi, drept cadou, câteva boţuri de unt. Acest soi de politeţe mi-era de ajuns, am băut ceaiul şi, după ce a plecat călugărul, am început să privesc grupurile noi de credincioşi care soseau fără încetare.

Dacă ei mă interesau, şi eu, la rândul meu, îi interesam. Mai mulţi credincioşi au venit să mă vadă şi să mă consulte cu privire la bolile de care sufereau, fie ei înşişi, fie unul dintre ai lor, fie cu privire la prosperitatea culturilor şi a vitelor lor.

Pe seară, abatele mănăstirii mi-a făcut o vizită. A început prin a se scuza că nu a venit să mă salute de la început şi aduse drept cauză a întârzierii sale pregătirile pentru ceremoniile rituale ce trebuiau să aibă loc a doua zi. A mai adăugat diferite întrebări politicoase cu privire la confortul meu. N-o să mă simt rău în cort? Aveam provizii suficiente? Îmi va trimite cinax în cele din urmă ajunse la subiectul care-i stătea pe inimă. Contând pe discreţia mea, mi-a mărturisit că treburile mănăstirii nu erau atât de înfloritoare pe cât le-ar fi dorit el. Bănuia că această situaţie supărătoare ar putea ţine de amplasarea porţii templului care nu era, poate, orientată în direcţia convenabilă. [48]Mă ruga să-i spun adevărul şi, dacă trebuia, el nu pregeta să dărâme faţada clădirii pentru a o reconstrui îndreptată spre un alt punct cardinal.

O altă îngrijorare îl apăsa. Trebuia să aleagă amplasarea unui nou cimitir.[49] Care era locul cel mai potrivit cu această destinaţie? Era important să nu supere nicio zeitate locală şi să fie la adăpost de spiritele rele care bântuie printre morminte.

Toate lucrurile acestea erau foarte complicate. Resimţea povara responsabilităţii sale şi s-ar fi simţit mai uşurat dacă ar fi fost sfătuit de o *khadoma*.

Mi-am amânat răspunsul pentru a doua zi şi când cina anunţată a sosit, am început să mănânc, crezând că terminasem cu vizitatorii.

---

48 Tibetanii, ca şi chinezii, acordă o mare importanţă direcţiei în care este indreptatâ intrarea unei locuinţe şi mai ales aceea a unui templu.

49 Călugării bönpo işi Ingroapă morţii, ceea ce lamaiştii nu fac. Aceştia din urmă îi incinerează sau îi aruncă în râuri,îi lasă pe munţi sau, în Tibetul central, taie cadavrele în bucăţi pe care apoi le mănâncă vulturii.

Mă înşelam. Nu-mi terminasem încă masa când un *trapa* a ridicat perdeaua cortului meu.

— Aş dori să vă vorbesc, îmi spuse el.

— Intraţi şi luaţi loc, i-am răspuns.

Se aşează pe un covor şi, fără vreo introducere, începu:

— Maestrul meu[50] şi cu mine locuim într-o colibă ce ţine de mânăstire, dar noi nu suntem *bönpo*. Noi suntem *nangpa1*... Maestrul meu este bolnav. Am auzit că aţi dat medicamente, poate aveţi unul care-l va vindeca pe lama al meu... El nu ştie că am venit aiciš...

— De ce trăiţi printre *bönpo* dacă nu sunteţi *bönpo*? l-am întrebat.

— Numai maestrul meu o ştie, răspunse *trapa*.

Am văzut că nu vrea să-mi dea o explicaţie cu privire la acest subiect.

— De ce boală suferă maestrul dumneavoastră? l-am mai întrebat. Nu vă pot da medicamente fără să ştiu care îi este răul. Nu poate veni aici mâine dimineaţă? Dacă este prea slăbit ca să plece de acasă, voi veni eu să-l văd.

— Poate va muri, murmură *trapa*.

Era vorba oare de un caz foarte grav? Dacă era aşa, nu aveam cunoştinţele medicale necesare pentru a interveni cu folos, dar caritatea îmi ordona să mă duc la bolnav. Discipolul său putea să-i exagereze răul, tremurul provocat de un simplu acces de febră i se părea poate începutul agoniei.

— Am să-l văd de îndată, am spus.

L-am chemat pe Yongden şi am plecat împreună, conduşi de *trapa*. Coliba dădea între nişte tufişuri la o mică distanţă de mânăstire.

— Aşteptaţi, spuse *trapa* în timp ce ne apropiam. Am să intru eu primul pentru a vă anunţa vizita. Lama nu mi-a poruncit să vă aduc, nu ştiu dacă nu se va supăra.

Intră, iar noi, împinşi de curiozitate, în loc să stăm discret la o parte, ne-am lipit de uşă. Cum o să fie primit zelosul discipol de către tatăl său spiritual? În Tibet, aceştia din urmă au un caracter iute.

La început am auzit un murmur vag. Fără îndoială, *trapa* îi dădea raportul cu privire la iniţiativa sa şi-şi informa maestrul de sosirea noastră.

Poc!

---

50 „Lama al meu", adică ghidul meu spiritual,guru după termenul sanscrit, folosit in Tibet in limbajul religios.

Sunetul nu ne putea înşela: era zgomotul unei palme. După câte se pare, muribundul mai păstra ceva urme de energie.

Fiul meu râdea pe înfundate.

— Aşa primeam eu de la profesorul meu de gramatică, îmi zise.

Cunoşteam de multă vreme acest detaliu din viaţa sa şcolară. I-am făcut semn să tacă.

Bolnavul vorbea acum, cu o voce întretăiată.

— Nu vreau s-o văd... Medicamente!... Nebunule!... N-ai încredere în mine. Ah! Vai de mine! Faptele rele pe care le-am făcut în vieţile mele anterioare mi-au adus acest discipol nedemn.

Vocea deveni şi mai stinsă.

— De ce i-am spus secretul!... Păcatele lui mă împiedică... Medicamente! ... Manuscrisul îmi trebuie, e acolo... Am să cunosc mijlocul de a nu muri niciodată... închis într-una din statui, în care din ele?

— Tăceţi, tăceţi, *kuchog*, îl implora *trapa*, bănuind că am putea auzi.

Rezultat al mâniei sau al slăbiciunii, omul începu să respire cu zgomot ca şi când se îneca.

— Ţi-am spus de o sută de ori, neascultătorule! reincepu el, enervându-se din nou. *Bönpo* nu ştiu că această carte e ascunsă acolo... Şi tu te duci la femeia asta... Poate că i-ai şi spus... Poate că le-ai spus şi călugărilor *bönpo*...

— N-am spus nimic. Nu mai vorbiţi, *kuchog*, implora în continuare discipolul disperat.

— Pleacă! Hai, du-te!... Du-te!...

Vocea slăbea, vorbele nu se mai înţelegeau. *Trapa* repeta cu disperare: *Kuchog*! Lama al meu! Dar nu mai auzeam niciun fel de răspuns. Oare maestrul lui leşinase sau accesul său de mânie îi provocase o congestie? Yongden voia să intre, dar-am reţinut. Arătând n-ne, riscam să agravăm răul a cărui cauză eram, cu toată nevinovăţia noastră.

Ī1 auzeam pe *trapa* mergând încoace şi încolo prin colibă şi gemând. Fireşte că încerca să-şi ajute maestrul.

Am aşteptat crezând că poate mă va striga şi voi putea fi de un oarecare folos bolnavului. Trecu o bucată de vreme, apoi *trapa* ieşi. În vreme ce deschidea uşa, am întrezărit, cât un fulger, un lama bătrân sprijinit cu spatele de perete şi susţinut de amândouă părţile de perne. Avea ochii mari deschişi, dar nu mişca.

Ne îndepărtasem câţiva paşi, dar nu destul de departe pentru ca *trapa* să nu ghicească că-l auzisem vorbind pe maestrul său. Un moment, rămase nemişcat.

— *Kuchog nu* vrea medicamente, spuse. Nu este bolnav. Nu va muri. Nu va muri... niciodată... niciodată...

Vorbea ciudat, ca un om cu spiritul rătăcit sau care visează.

Am vrut încă o dată să-l ajut, dar mă refuză cu tărie.

— *Kuchog* nu vrea... Nu e bolnav... Nu va muri...

Şi cum plecam de acolo, îmi trecu prin cap ideea că bătrânul lama probabil murise.

Căutarea secretului nemuririi a fost urmărită în China cu tot atâta pasiune cu câtă a fost urmărită piatra filosofală în Occident. Unii pretind, de altfel, că ceea ce era desemnat, în ţările noastre, în mod esoteric, ca transmutare a metalelor impure în aur, însemna, pentru iniţiaţi, arta de a deveni nemuritor.

Vechii taoişti chinezi se lăudau pe faţă că posedă secretul nemuririi şi nenumăraţi prinţi creduli au murit otrăviţi cu elixirul magic care, credeau ei, le va da viaţă veşnică.

În zilele noastre se vorbeşte mai puţin despre acest secret al secretelor, dar tot mai există cercetători în căutare de mijloace capabile să le asigure permanenţa personalităţii în corpul lor actual.

Pe de altă parte, diverse teorii privind posibilitatea de a-i prelungi la nesfârşit existenţa, fie într-un mod pur spiritual, fie într-un mod material, dar în afara corpului de care este legată în prezent, fac parte, şi în zilele noastre, din învăţătura esoterică a anumitor maeştri mistici şi ocultişti asiatici.

Nemurirea, în corpul nostru actual, nu i-a preocupat niciodată pe tibetani aşa cum i-a preocupat pe taoiştii chinezi. Pentru oricine crede cu fermitate în reincarnare şi în renaştere, problema nemuririi este rezolvată. Cu toate acestea, potrivit diferitelor tradiţii, printre cărţile secrete ascunse de Padmasambhava în locuri îndepărtate se află nişte tratate ce descriu mijloacele

de a scăpa de moarte şi câţiva căutători de *terma*[51] se ocupă special de descoperirea lor.

Bönpo, mai ales bönpo negri, care au mai multe puncte de asemănare cu taoiştii, păstrează şi ei amintirea unor tradiţii ce privesc secretul nemuririi. Bătrânul lama pe care-l zărisem auzise poate vorbindu-se, sau îşi închipuise, că un manuscris de origine *bönpo* privind acest subiect fusese depus printre cărţile sfinte de care erau pline statuile din templul mânăstirii. Cei care îndepliniseră munca au putut foarte bine să ignore natura lucrării închisc în statuie. Puteau fi analfabeţi sau, cum se întâmplă adesea, total indiferenţi faţă de literatura religioasă...

Am să arăt pe scurt că toate statuile venerate de tibetani, fie în temple, fie în casele particulare, conţin foi de hârtie pe care sunt imprimate pasaje din Scripturile sacre sau, când e vorba de statui mici, numai *mantre* sau cuvinte magice. În statuile de dimensiuni mari, se pune adesea colecţia completă de cărţi canonice: *Kanjur* sau *Tanjur*. Aceste scrieri ascunse în statuie îi dau *viaţă*, o fac demnă de cult şi îi comunică o anumită putere pe care o va întări ritul de consacrare (*rabnes*) celebrat de un lama.

Am fost trezită de un zgomot asurzitor de cimbale la care se adăugă curând sunetul de *gyaling*. Era încă întuneric, dar nu mai era mult până la apariţia zorilor. Călugării bönpo începeau slujba funebră pentru săteanul mort.

Unul câte unul, ţăranii sosiţi în ajun s-au trezit şi ei şi au început să circule în incinta mânăstirii. Nu pentru că ar fi avut intenţia să asiste la slujbă. Laicii tibetani, fie că sunt lamaişti sau *bönpo*, nu au acest obicei. A fi de faţă la celebrarea riturilor religioase obişnuite nu le este interzis, dar nici nu este o îndatorire. Această celebrare este funcţia clerului şi cine nu este membru al clerului nu are de ce să participe. Pentru laici nu e un merit a fi prezent în templu când sunt îndeplinite riturile. Roadele acestora constau în a ajunge la scopul special vizat, fie că el priveşte un individ (îi asigură prosperitatea, îi redă sănătatea sau, în cazul unui mort, îl îndreaptă spre o renaştere fericită) sau are un caracter mai general (a aduce fertilitate, recolte bogate, a înlătura bolile oamenilor şi animalelor din ţinut).

---

51 Scris gterma, tratate mistice, filozofice sau privind magia, autorii fiind consideraţi nişte înţelepţi ai epocilor trecute. Aceştia, apreciind că omenirea nu ajunsese încă, în vremea lor, la un grad de evoluţie morală şi intelectuală mulţumitor pentru a înţelege doctrinele expuse în aceste scrieri, le-ar fi ascuns pentru ca să poată ft descoperite mai târziu, când oamenii vor fi în stare să le surprindă sensul.

Muntenilor aspri, musafiri trecători ai acestei *gompa* rustice, nu le păsa deloc de psalmodia zgomotoasă a călugărilor. Ei doreau, pur şi simplu, să pregătească masa de dimineaţă pe care aveau să le-o ofere acestora[52] şi să mănânce şi ei. În acest scop, căutau combustibil şi foc pentru a-l aprinde. Curând, fumul ieşi prin ferestre sau se ridică din colţurile curţii unde cei care nu avuseseră adăpost îşi improvizau bucătăriile, apoi putineiurile cu ceai începură să ia parte la simfonia acelor *zyalin*, *ragdong*, cimbale şi tobe care gemeau şi tunau în templu. Amuzantă cacofonie în care oaspeţii grajdurilor îşi amestecau nechezaturile şi zbierătele sonore.

Unul după altul sosiră noi grupuri de credincioşi, ce locuiau mai aproape de mânăstire sau care dormiseră pe drum. Înainte de ora zece, aproape trei sute de femei şi bărbaţi erau strânşi acolo, toţi îmbrăcaţi cu cele mai frumoase haine.

Nu erau nişte oameni frumoşi. Din douăzeci de indivizi luaţi la întâmplare, o duzină erau guşaţi într-un stadiu mai mult sau mai puţin avansat. Se organizară procesiuni care au mers în jurul templului, pe partea stângă, contrar lamaiştilor care o fac ţinând templul pe partea dreaptă. Mulţi credincioşi aveau în mână o morişcă cu *mani*, dar în loc de *Om mani padme hum*! cum spun lamaiştii, ei cântau, învârtind morişca, *Om matriye sa len du*[53].

Participarea acestei mulţimi la riturile funebre consta în a posti toată ziua. Poate că nu toţi posteau cu stricteţe şi oricum, aşa cum am mai spus-o, clerul mănăstirii şi servitorii lui nu erau obligaţi s-o facă.

În Tibet, postul implică şi interdicţia de a bea, chiar o singură picătură de apă, şi aceea de a vorbi. A păstra tăcerea este greu pentru majoritatea oamenilor, iar tibetanii nu fac excepţie.

În jurul templului, puteau fi văzute numeroase bătrâne pe care le împungea dorinţa de a-şi mişca limba. Îşi strângeau buzele, le ascuţeau în formă de bot şi reuşeau să mormăie, în interior, îndărătul acestei bariere, ceea

---

52 Când slujbele sunt oficiate mtr-un scop oarecare, pentru ajutorul unui particular, acesta — sau familia sa — are datoria să-i hrănească pe oficianţii riturilor, pe toată durata lor.

53 Aceasta e pronunţia locală. Pe numeroasele pietre pe care e gravată formula, ortografia este: Om matriye sa len hdu. Se pare că mai poate fi scrisă şi: Om matri mutri sa le hdzu şi Om matris la la hdzu. La fel ca Om mani padme hum!, sensul formulei călugărilor bönpo este explicat in diferite feluri. Literal, mani padme înseamnă în sanscrită: „Fericit in lotus". Om este un termen sacru desemnând, in India, Absolutul inexprimabil, iar hum un strigăt ritual tibetan, exprimând mânie, ameninţare. Cu privire la diferitele interpretări ale formulei Om mani padme hum! vezi cartea mea Initiations lamaYques. Şi mai mult mister înconjoară sensul mistic al formulei sacre a călugărilor bönpo. Unii spun că ea se adresează „bazei" tuturor lucrurilor, ceea ce tibetanii numesc Kunefi (scris Kungji), în sanscrită alaya.

ce le era interzis să articuleze distinct. Păreau că se înţeleg foarte bine între ele şi conversaţia lor tăcută, însoţită de surâsuri, strâmbături şi priviri era foarte însufleţită.

Tinerele fete cochetau în acest fel mut cu băieţii de vârsta lor şi schiţau lupte hazlii cu moriştile de rugăciuni. Am văzut o fată prinsă de un băiat în vreme ce mergeau în procesiune pe sub peristilul templului. Acesta îşi ţinea cu amândouă braţele prada, de altfel surâzătoare şi încântată, şi se apăra cu lovituri de picior împotriva atacurilor date de prietenele victimei care, râzând şi ele, căutau s-o elibereze.

Şi toată lumea striga în cor mai tare, pe măsură ce ziua înainta: Om *matriye sa Jen du*! Când s-a lăsat noaptea, cei care nu posteau sau care-şi întrerupseseră postul – păreau a fi numeroşi – au început să bea alcool şi, după câteva ore, oboseala şi beţia au adormit întreaga turmă.

Însă în cursul după-amiezii, pe când observam mulţimea, abatele *bönpo* a venit să-mi amintească de consultaţia pe care mi-o ceruse, l-am dat-o.

Nu era necesar să fie deplasată poarta templului, orientarea sa nu dăuna prosperităţii mânăstirii. Cât despre noul cimitir, trebuia să se observe direcţia obişnuită a vânturilor şi să fie ales un loc astfel situat încât vânturile să nu-l mături înainte de trecerea lor pe deasupra mânăstirii. De asemenea, era bine ca morţii să fie îngropaţi adânc.

Aceste sfaturi simple nu puteau provoca niciun rău. Şi alţi călugări mi-au făcut vizite în cursul ceremoniilor rituale.

Între timp, Yongden se informa cu discreţie despre bolnavul al cărui discipol venise în ajun să mă cheme şi care refuzase să mă vadă.

A aflat că, numai cu câteva luni în urmă, aceşti doi călugări călători, unul bătrân, celălalt tânăr, ceruseră ospitalitate la mânăstire şi că aceasta le-a fost acordată. Ospitalitatea este, într-adevăr, arareori refuzată membrilor clerului, dacă există o locuinţă disponibilă. Cei doi *trapa*, care spuneau că aparţin sectei Sakyapa, se instalaseră în colibă şi rămăseseră acolo. Nimeni nu se gândea să-i dea afară. Abatele le trimitea câteva alimente, iar călugărul tânăr făcea din când în când câte un tur prin împrejurimi, cerşind de-ale gurii. Amândoi trăiau foarte retraşi, iar călugării *bönpo* din mânăstire nu le dădeau niciun fel de atenţie.

Yongden, vrând să împingă şi mai departe investigaţiile, se întoarse la coliba bolnavului. Găsi uşa încuiată şi nimeni nu răspunse la ciocăniturile sale.

La rândul lor, nici servitorii mei nu rămâneau inactivi, dar activitatea lor privea griji foarte materiale. Unul dintre ei se îngrijise de potcovirea, în timpul drumului, a catârilor care nu fuseseră potcoviţi la Nanping. Mai rămânea calul pentru care nu aveam potcoave de schimb destul de late. După ce întrebaseră o grămadă de oameni din jurul lor dacă nu cunoşteau în vreun sat vecin pe cineva care ar fi putut să le vândă potcoave şi, eventual, să le şi pună ca lumea, văzură, seara târziu, venind spre ei un individ care le arătă două potcoave[54] şi se dădu drept un priceput potcovar. Când a fost întrebat de preţul potcoavelor şi al potcovitului, omul pronunţă o cifră atât de ridicată, încât băieţii mei au crezut că glumea. Dar nu, nu era decât un speculant fără ruşine care conta pe teama noastră de a vedea cum calul îşi prăpădeşte copitele. Tot ce au putut să-i spună cei trei servitori nu i-a schimbat atitudinea. Bătea din potcoave şi rânjea, sfidându-i pe servitorii mei furioşi.

Îi lăsam adesea să plătească cheltuieli mărunte de acest fel; unul dintre ei păstra mereu asupra lui nişte bani, dar niciunul nu a îndrăznit să-şi asume responsabilitatea plăţii sumei cerute. Seunam veni să-mi spună ce se petrecea. În tâmpi are a m-a supărat. Am (acut întotdeauna, în cursul călătoriilor mele, cea mai strictă economie şi apoi ideea de a fi înşelată de acel şnapan nu-mi plăcea deloc.

Totuşi, ar fi fost şi mai neplăcut să-mi văd calul cum şchiopătează, iar bietul animal nu trebuia să suporte urmările mâniei mele.

— Plăteşte-i, i-am spus lui Seunam, şi vegheaţi toţi trei ca treaba să fie bine făcută.

La lumina mai multor lumânări şi a unui foc ce lumina scena, operaţia s-a şi făcut; după ce şi-a căpătat plata într-un lingou de argint cântărit de oamenii mei, localnicul plecă, încântat de festa jucată, să-şi sărbătorească prin libaţiuni copioase chilipirul căzut din cer,

A doua zi dimineaţă, cu mult înaintea zorilor, servitorii au venit să-mi ia sacii ca să-i pună pe catâri. Eram încă în pat şi nu vedeam necesitatea acestei plecări matinale pe care nu o hotărâsem. Nu mai ştiu câte motive îmi înşirară toţi împreună: etapa va fi lungă, se prevestea o furtună pe seară. Aveau un aer ciudat şi împachetau lucrurile cu o rapiditate pe care nu o văzusem decât

54 In Tibet, caii sau catârii de şa nu sunt potcoviţi decât la picioarele de dinainte — „la mâini",cum spun localnicii. Animalele de povară sunt potcovite la toate cele patru picioare. Muntenii tibetani din Himalaia îşi lasă, în general, toate animalele nepotcovite.

arareori la ei. Cu fermitate, m-au informat că nu-mi voi face toaleta deoarece apa e murdară.

Uşor zăpăcită, i-am urmat maşinal şi foarte iute m-am găsit în şa fără să mă fi spălat şi fără să fi mâncat.

Abia eram pe drum ca Seunam şfichiui catârii ce duceau bagajele şi, întorcându-se către Yongden şi către mine, ne strigă:

— Iute! Iute!

De ce? Ce pericol ne ameninţa? Nu vedeam vreunul. Lama nu ştia mai mult decât mine şi mă privea fără să înţeleagă ceva, dar a trebuit să ne grăbim şi noi şi animalele deoarece catârii biciuiţi de cei trei băieţi ai mei o luaseră cu mult înainte ē

— Ce s-a întâmplat? am strigat, de cum am putut să mă fac auzită de grupul care fugea.

— Iute! Iute! repeta Seunam.

Mutra sa mai degrabă surâzătoare m-a făcut să presupun că nu riscam un pericol serios, dar continuam să merg repede, adusă la ordine de un „Iute! Iute! ** de fiecare dată ce li se părea că aş încetini alura calului.

Merserăm aşa timp de o oră bună. Apoi Seunam se opri şi-mi spuse:

— Sunteţi obosită, *Jetsun Kuchog*? Am umplut sticla cu ceai fierbinte încă de aseară. Trebuie să fie cald încă. Vreţi să mâncaţi? Ne putem opri puţin š

— Dar, în fine, ce s-a întâmplat? am strigat, enervată de această goană absurdă.

— I-ara dat lingoul care are un wawa[55]...

Mi-am adus aminte că, într-o zi, schimbând nişte bani, am primit un lingou fals. La rândul său, Seunam îi trecuse individului care profitase de situaţia noastră încurcată ca să ne ia de trei ori preţul obişnuit. Hoţul era păcălit. Dar, la urma urmelor, nu chiar păcălit, deoarece crusta de argint a lingoului golit echivala din plin valoarea mărfii pe care ne-o vânduse. Îmi închipuiam însă furia lui când a văzut că a fost păcălit şi zeflemelile celor cărora, probabil, le povestise cu multă mândrie cât de priceput era el în afaceri.

---

55 Literal: „care este însărcinată", „care închide în ea un copil". Cu această expresie pitorească desemnează chinezii lingourile de argint care au fost cu dibăcie golite şi umplute cu plumb, în Kansu şi în regiunile de frontieră din vest, unde se foloseşte în special argintul în lingouri, circulă un număr mare de lingouri astfel falsificate. Negustorii chinezi sunt îndeobşte abili in a le recunoaşte; totuşi, li se întâmplă şi lor să fie înşelaţi, dar în special particularii, mai puţin experţi ca ei, sunt cei care acceptă lingourile închizând un wawa (copil).

Imaginaţia mea faurea însă scene care poate nu aveau să se producă niciodată. Ca şi alţii înaintea lui, ticălosul nostru putea să dea mai departe lingoul cu *wawa*, fie pentru că nu bănuia că acesta era plin cu plumb, şi atunci nu ştia că ne bătusem joc de el şi îşi păstra intact orgoliul de a fi dat o lovitură frumoasă, fie în cunoştinţă de cauză şi, în acest caz, îşi păstra, totuşi, câştigul necinstit.

M-am amuzat, mai târziu, închipuindu-mi urmările pe care i le-ar fi putut aduce această aventură. Dar în clipa în care Seunam îmi dezvălui secretul grabei sale, nu am reflectat atât de mult. M-am gândit numai că pungaşul ar putea să ne urmărească în tovărăşia câtorva amici. I-am dat înapoi lui Sotar termosul pe care acesta mi-l întinsese, am biciuit catârii cu poveri, i-am dat animalului meu un călcâi în burtă şi, strigând celorlalţi: „Iute! Iute!”, am luat conducerea grupului, ducându-l în goana mare până către mijlocul dimineţii.

În jurul oraşului Tagyu, zona defrişată şi cultivată nu se întindea prea mult. Puţin după ce părăsisem *gompa*, intram din nou în pădure, călărind într-o pustietate deplină, deşi fusesem încă o dată avertizaţi că putem avea întâlniri neplăcute. Vremea, ploioasă la plecarea noastră, se înseninase spre mijlocul zilei şi aveam intenţia să profităm pentru a ne mai mări etapa şi a ieşi cât mai repede posibil din aceste păduri minunate, dar cu o atât de proastă faimă.

Ce lucruri fragile sunt hotărârile! Aflându-ne într-o poieniţă unde o apă limpede formează un mic lac, simţim cum hotărârea noastră slăbeşte. Locul este cum nu se poate mai romantic. De jur-împrejur se ridică munţi înalţi acoperiţi de brazi maiestuoşi şi dintre scobiturile de pe înălţimi apar piscuri înzăpezite. Se află acolo iarbă proaspătă, o bunătate rară pentru animalele noastre... Cine ştie dacă vom mai găsi, înainte de căderea serii, un alt loc unde să ne punem corturile. De dimineaţă şi până acum, era singurul pe care îl întâlnisem în pădurea asta deasă... Şi ca să încheiem, ne era tuturor foame şi eram cu toţii bucuroşi să mâncăm, iar eu, incorijibila îndrăgostită de natură, aveam o poftă nebună să mă opresc în acest loc maiestuos şi să-l admir în voie.

Deci ne vom instala corturile. Nu este prudent, o ştim. Cum n-am putut să ajungem până la un loc cu oameni, ar fi trebuit să ne ascundem prin tufişuri, departe de cărare, şi să nu aprindem nimic, ca să nu fim văzuţi de bandiţii ce puteau da târcoale prin împrejurimi. Dar cum întreaga noastră călătorie e o sfidare la adresa prudenţei, ce mai înseamnă un risc în plus?

Toată ziua nu am întâlnit pe nimeni... Când am pus piciorul în poiană, nu am văzut pe cineva şi iată că, după ce ne-am instalat corturile şi am aprins focul ca să facem ceai, zărim un om. Un om singur, fără bagaje, care merge alene de-a lungul apei, îndreptându-se către noi. Când e mai aproape, observăm că ţine ceva în mână şi acel „ceva” este un şirag de peşti înşiraţi pe o sfoară. Individul îi pescuise în râu! îi pescuise cu o sfoară în loc de undiţă sau avea pe-acolo un paner sau o plasă pe care le cercetase? Pentru noi, lucrul nu are niciun fel de importanţă. Dar cum e omul ăsta aici, singur, fără măcar o boccea? Nu e un drumeţ, şi în vecinătate nu există vreun sat.

Oricum ar sta lucrurile, îmi doresc peştii pentru cină. Îi trimit pe Seunam să discute cu el. La început refuză, se lăsă rugat, apoi cedcază cerând un preţ cam mare, însă nu exagerat.

— De unde veniţi? îi întreabă Seunam.

— Ehe! face pescarul, făcând un gest către o direcţie imprecisă.

Mă apropii şi eu şi-l intreb:

— Locuiţi prin apropiere? Unde vă duceţi acum?

— Ehe! şi întinde mâna să-şi primească banii.

— Dacă cumva călătoriţi singur, vă puteţi aduce aici bagajul şi petrece noaptea cu noi, vă vom da şi ceai.

— Ehe!

Şi-a şi strecurat în pungă jumătatea de rupie de Szetchuan pe care i-o dăduse Seunam şi pleacă, ajunge la marginea poienii, intră în desiş şi dispare în întuneric.

— E un spirit al muntelui care mi-a adus cina, spun râzând, dar binefacerile lui nu sunt gratuite.

— E un áüj[56], sugerează Yongden, râzând şi el.

— Eh! corectează Sotar cu gravitate. Poate că-i un hoţ de drumul mare ai cărui tovarăşi sunt ascunşi în pădure şi care a venit aici să găsească ceva cu care să-şi îmbunătăţească masa de seară.

Lucrul era plauzibil. Ni s-a spus să nu întârziem prin această imensă pădure, care mărgineşte, la vest, marile pustietăţi tibetane locuite de triburile de jefuitori *golog*.

Am putea să ne strângem corturile şi să plecăm. Dar la ce ne-ar folosi? Dacă în apropiere sunt bandiţi în număr mare, hotărâţi să ne atace, ne vor

56 In chineză: un drac, un spirit.

ajunge cu uşurinţă din urmă şi ne va fi mai greu să ne apărăm în pădure decât în acest loc deschis, unde putem vedea duşmanul de departe.

Şi apoi, se ridică luna şi făcu o pată de argint în micul lac. Vârful ascuţit al unui pisc înzăpezit incepu să scânteieze în văzduh pe deasupra munţilor întunecaţi; toate raţionamentele mele se pierdură în extaz. Am rămas.

Noaptea a trecut fără incidente şi, ca să compensez deşteptarea foarte matinală din ajun, am mai rămas puţin în pat.

Dimineaţa, ne-a ajuns din urmă un grup de călători. Cinci negustori chinezi cu nişte catâri încărcaţi, trei tibetani cu puşti de model vechi şi un pitoresc *ngagspa bönpo*: un fel de uriaş cu păr lung răsucit într-o bucată de pânză roşie, care făcea ca un turban impunător.

Ca să nu mă repet, las deoparte aici detaliile ce-l privesc pe acesta şi relatarea curiosului fenomen de telepatie pe care l-a produs. Ele pot fi găsite într-o carte precedentă.[57]

La vederea veşmântului meu de călugăr, cei trei tibetani coboară de pe cai ca să-i binecuvântez. Toţi oamenii aceştia spuneau că s-au întovărăşit ca să se simtă mai în siguranţă şi erau încântaţi să vadă mica lor ceată crescând cu băieţii mei înarmaţi.

Am pornit deci la drum împreună. Cei trei tibetani ţineau cu greu pasul cu noi, deşi mergeam destul de lent. E adevărat, cărarea urca în pantă înclinată, continuu, şi, spuneau ci, animalele lor erau obosite.

După-amiază, devreme, cei trei ne-au propus să ne oprim şi să ne instalăm corturile într-un loc mai potrivit la care ajunsesem. Servitorii mei i-ar fi ascultat bucuroşi, dar hotărâsem să nu mă opresc decât la căderea nopţii, când oricui ne-ar fi spionat i-ar fi fost imposibil să vadă până unde ajunsesem. Socoteam să mă retrag atunci în adâncul pădurii ca să ne ascundem acolo corturile.

Nu le spusesem nimic despre intenţiile mele tovarăşilor de drum, propunându-mi să le aduc la cunoştinţă la momentul potrivit şi ştiind dinainte că planul meu va fi aprobat din toată inima de către chinezi,

M-am mulţumit deci să răspund insistenţelor celor trei tibetani declarându-le că eram grăbiţi să ajungem la Sungpan şi că nu puteam zăbovi pe drum. Cu aceasta, am luat-o înainte, lăsându-i să-şi instaleze corturile sau să ne urmeze, după cum doreau.

57 Mystiques et magiciens du Tibet.

La drept vorbind, propunerea acelor oameni nu-mi plăcuse. O legam, poate pe nedrept, de întâlnirea cu pescarul singuratic. Să fi aparţinut acesta, aşa cum presupusese Sotar, unei cete de bandiţi ce mişunau prin pădure? Cei trei călăreţi să fi fost cu el în ajun şi încercau să ne convingă să petrecem noaptea într-un loc anume, unde falsul pescar, plecat să-şi înştiinţeze prietenii, i-ar fi adus pe aceştia pentru a ne jefui, pe negustori şi pe mine? Planul era poate cam complicat, dar în pustietăţile Tibetului se săvârşesc altele şi mai ingenioase.

În amurg, ajungem la un loc amplu defrişat, unde se ridică un fel de hambar. Un chinez se află afară şi-şi vede de treburi urmat de o capră domestică. De cum ne zăreşte, individul intră în grabă în locuinţa sa împreună cu capra care sare pe urma lui şi se baricadează acolo, refuzând din răsputeri să ne lase să intrăm. Discutăm din exterior. Ne desfăşurăm pe rând întreaga elocinţă pentru a-l convinge pe proprietar sau păzitor, ce-o fi fost el, că suntem nişte călători cinstiţi şi nu vom comite nicio nelegiuire la el acasă. Această pledoarie durează multă vreme, în cele din urmă, chinezul se hotărăşte să ne lase înăuntru. Baraca este uriaşă. Pot intra toate animalele noastre şi cele ale negustorilor şi mai rămâne loc şi pentru oameni. Iar mie, stăpânul locuinţei îmi va ceda compartimentul separat care-i serveşte drept cameră.

Liniştit în ceea ce ne priveşte, chinezul devine serviabil, ne aduce combustibil şi ne vinde chiar puţină făină şi porc uscat. Se temea, zice el, că am fi fost din Kansu, dintre cei care jefuiesc tot pe unde trec.

Ciudat lucru. Despre ce oameni e vorba? N-am auzit vreodată spunându-se că cei din Kansu aveau o faimă atât de proastă. Am stat mai mulţi ani în această provincie şi n-am avut niciodată a mă plânge de locuitorii ei, ba chiar dimpotrivă.

Ce-i cu această casă izolată în mijlocul pădurii? Cui aparţine şi la ce foloseşte? Omul care ne găzduieşte vorbeşte un dialect chinez pe care băieţii mei îi înţeleg cu greu şi din care eu nu înţeleg niciun cuvânt. Reiese totuşi, din ce ne explică, că ne aflăm într-un adăpost construit de autorităţile din regiune pentru folosinţa călătorilor ce străbat pădurea.

A doua zi dimineaţă, mai sosesc patru bărbaţi şi două femei care se indreaptă, ca şi noi, spre Sungpan; unul dintre bărbaţi are o puşcă. Povestesc cele mai înspăimântătoare istorii cu bandiţi pe care şi le poate închipui cineva

şi afirmă că partea cea mai periculoasă a drumului este porţiunea pe care o vom străbate acum, apropiindu-ne de trecătoarea Kunka.

Pădurea devine din ce în ce mai deasă, cărarea din ce în ce mai îngustă. Mai bine spus, nu există decât o vagă urmă de potecă printre desişuri. De nenumărate ori trebuie să mă întind pe gâtul catârului ca să evit crăcile joase ale copacilor.

Cum trecem, călătorii care ni s-au alăturat de dimineaţă ne arată o depresiune mare de teren, un soi de vale puţin adâncă, dar mult mai împădurită decât cele din jur, care urcă spre vest şi ajunge, către capăt, la nişte creste ce par a fi aproape golaşe.

— Pe acolo coboară bandiţii tibetani, ne spun ei.

Fiecare cercetează cu ochii valea periculoasă, dar nu zărim decât o învălmăşeală de tufişuri la adăpostul marilor copaci singuratici.

Ajungem la trecătoarea Kunka (Kunka la) fără să fi văzut ceva suspect. Ca de obicei, există acolo un *latza*, o grămadă mare de pietre în care sunt înfipte crăci de copaci şi mici drapele. Aceşti îatza sunt altare rustice dedicate zeităţilor munţilor şi, în acelaşi timp, le arată călătorilor drumul de urmat.

Unul dintre oameni, care a coborât de pe cal, rupe o ramură şi mi-o aduce ca s-o ofer zeului trecătorii. I-o dau lui Seunam spunându-i s-o înfigă în grămada de pietre. Apoi, ca să mă conformez obiceiului tibetan, cer o piatră pe care o arunc pe ridicătură strigând:

— Lha gyalo! De tamtche pam/[58]

La aceasta, toţi tovarăşii mei incep să scoată urlete, să fluiere strident, o curată hărmălaie ca să inspăimante spiritele rele.

Încă o dată, ca să nu mă repet, nu voi povesti aici întrevederea cu oamenii veniţi în întâmpinarea mea la această trecătoare, chemaţi, după câte se pare, printr-o comunicare telepatică. Amănuntele acestea se vor găsi în altă parte.[59]

Am ieşit din pădure, drumul nostru coboară în pantă lină prin păşuni uriaşe ce acoperă vârfurile rotunde. Nu ne mai e teamă de hoţi: grupul nostru se destramă, fiecare merge în pasul care-i convine şi suntem curând din nou singuri.

---

58 Exclamaţii rituale, când se ajunge în vârful unei trecători, şi care înseamnă: „Zeii triumfă, demonii sunt invinşi!"

59 Mystiques et magiciens du Tibet.

Ploua fără întrerupere. Ajungem la o mare mănăstire *bönpa* şi tragem în gazdă la nişte ţărani, în satul vecin.

Mănăstirea pare a fi supusă unei reguli mult mai severe decât cea unde ne oprisem înainte. În sat ni se spune că are o faimă rea. Abatele are doua concubine. Oare de ce i se reproşează? Poligamia este admisă în Tibet ca şi în China, iar celibatul nu este obligatoriu pentru clerul *bönpo*. Ne mai spun că membrii acestei *gompa* se dedau la băutură. Vai! E un păcat obişnuit în Tibet, ca în atâtea alte ţări. Severitatea sătenilor mă miră. Nu cumva o rivalitate între cele două mânăstiri ar putea fi motivul asprimii lor?

Ziua următoare îmi aduce câteva lămuriri.

Marea mânăstire de aici declară că respectă o disciplină asemănătoare intru totul cu cea a lamaiştilor. Celibatul clerului, sau cel puţin al inaltului cler. Dacă se bea alcool (lucru permis pentru *bönpo* ca şi pentru lamaiştii din secta „bonetelor roşii”), se face cu discreţie. E nevoie de anumite convenienţe.

Câteva conversaţii cu călugării îmi permit să remarc puţina lor originalitate. Se pare că nimic nu-i atât de important pentru ei ca faptul de a dovedi că, din punctul de vedere al doctrinelor şi practicilor, nu se deosebesc cu nimic de lamaişti. Poate că, în timp şi cu răbdare – două elemente indispensabile pentru orice cercetare intreprinsă în Orient – voi ajunge să descopăr nişte oameni interesanţi printre colegii lor. Dar programul actual nu include o şedere în această regiune. Am intenţia să consacru mai târziu alte peregrinări studierii speciale a religiei călugărilor *bönpo* şi originilor ei. Pentru moment, nu trebuie să zăbovesc şi să atrag atenţia asupra mea.

Plecăm pe o vreme oribilă. În timpul zilei, se mai luminează puţin, dar spre seară o ploaie măruntă începe să cadă din nou, ceea ce ne face să ne oprim într-un sat pe care-l zărim la o oarecare distanţă deasupra drumului. Să poposim sub un acoperiş şi, mai ales, să ne punem la adăpost animalele, care nu au corturi ca noi, e lucrul pe care-l dorim cel mai mult.

Lama Yongden şi Sotar urcă deci până în sat, în căutare de gazdă. Pentru noi nu află vreuna, dar un fermier ne va primi animalele în grajdul său. E deja ceva.

Şi aici începe circul.

Cei doi furieri ai mei, neaflând adăpost, privesc în jurul lor pentru a descoperi un loc unde să ne putem instala corturile, fără să fim prea departe de ferma în care animalele noastre îşi vor petrece noaptea. Ei zăresc, la mică

distanţă, un spaţiu liber între nişte case şi, arătând sătenilor locul, le spun că se vor instala acolo.

După care, coboară amândoi spre drumul pe care aştept rezultatul misiunii lor. Îmi explică faptul că animalele, calul şi catârii, vor fi la adăpost, iar noi ne vom putea ridica corturile în mijlocul satului; numai că uită să-mi spună că acel loc a fost ales de ei, lăsându-mă să cred că ne-a fost atribuit de către ţărani.

Urc deci spre sat şi, ajunsă la punctul unde trebuia să ne instalăm corturile, îmi dau seama că este locul unde vine toată populaţia satului să-şi facă nevoile.

Convinsă că acest loc[60] ne-a fost atribuit de către săteni şi crezând că au făcut-o cu intenţia răutăcioasă de a ne arăta dispreţul lor, sunt cuprinsă de indignare. Mă ridic în scări şi blestem populaţia.

— Deoarece aţi trimis o *khadoma* într-un loc impur, demonii vă vor hărţui în viaţa viitoare, o să mâncaţi…

Şi rostesc cuvântul foarte clar în tibetană, e foarte sonor. Şi cu asta fac câteva gesturi cabalistice, scuip de trei ori în direcţia satului şi îmi întorc calul spunând:

— Am să-mi petrec noaptea pe câmp şi, ca semn al puterii mele, veţi vedea că ploaia va înceta pentru ca eu şi cu ai mei să dormim confortabil.

Băştinaşii rămân muţi, ca nişte stane de piatră. Nu înţeleg de ce sunt furioasă.

După o oră, cerul este plin de stele, corturile mele sunt ridicate pe o mică terasă naturală lângă râu. Sosesc nişte oameni care vor să-mi explice neînţelegerea, dar eu, încă convinsă că ei m-au trimis într-un loc puturos, nu vreau să-i ascult. Băieţii mei împreună cu lama sunt ocupaţi şi nu au timp de ei.

Petrecem o noapte excelentă.

Dis-de-dimineaţă, pe când ne pregăteam de plecare, soseşte un alt om. Vrea să înceapă noi explicaţii, dar Yongden, ca un „dur”, i-o taie scurt, îi ia la o parte şi, scoţând o lampă electrică din desaga de la şaua mea, îi spune:

— Uită-te bine aici şi povesteşte amicilor tăi. Ce vezi?

— Văd o cutiuţă, spune ţăranul, care nu găseşte nimic ciudat în asta.

— Ce vezi?

---

60 in unele regiuni ale Tibetului, unde nu este generalizată folosirea latrinelor, există anumite terenuri rezervate in acest scop.

Tânărul apasă pe buton.

— *Kyab su tehiwo*![61] E foc înăuntru! exclamă netotul.

Yongden stinge lampa,

— Oh, nu mai e...

Omul îşi împreunează palmele, în semn de admiraţie.

Fiul meu mai aprinde şi stinge de vreo câteva ori lampa, apoi, cu un ton important, se adresează localnicului năucit:

— Acum, ai văzut. Ai mai întâlnit vreodată un lama sau o *khadoma* care să aibă aşa ceva?

— Niciodată.

— Asta-i ceea ce se cheamă *Preţiosul Giuvaier născut din el însuşi K* Cu acest giuvaier magic se poate opri sau porni ploaia, se pot distruge recoltele sau se pot face câmpurile fertile, se păstrează sănătatea oamenilor şi animalelor sau li se aduce moartea. Ai văzut cum a încetat ploaia la porunca lui *khadoma* şi cum a făcut să strălucească stelele în timpul nopţii? Ea n-are nevoie de adăpostul caselor voastre şi nici de altceva. Acest „giuvaier" îi poate da totul. Du-te la lama al tău şi intreabă-l dacă îţi poate arăta un giuvaier ca acesta.

Lampa se aprinde din nou. Oratorul o stinge. Nu a depăşit limitele. Lămpile electrice sunt cu siguranţă necunoscute în acest ţinut pierdut.

Bietul primitiv este copleşit. Băieţii îşi vâră capetele în baloturile pe care le încarcă pe catâri şi îşi stăpânesc cu greu râsul.

Luând-o înainte, o pornesc pe jos, dar nu scuturându-mi praful de pe sandale, ci agitând mătăniile mele de eremit făcute din rotocoale de cranii umane-Ceva mai târziu, îi spun lui Yongden:

— Ce-am făcut noi e o glumă proastă, dar ticăloşii ăştia o meritau din plin pentru a mă fi trimis într-un loc infect.

— Dar nu ei ne-au trimis! replică lama. Ci noi – Sotar şi cu mine – văzând de departe terenul neted şi gol, fără să ştim la ce folosea, ne-am gândit că ne vom instala bine corturile acolo. Nu am văzut murdăria decât când aţi sosit dumneavoastră şi aţi blestemat, la iuţeală, pe toată lumea, iar noi nu mai puteam spune nimic.

Râde el, spiritul tare, dar Sotar călăreşte gânditor, cu un aer trist.

---

61 „Mă duc către protecţie1*, exclamaţie curentă de surpriză şi frică.

— Nu e bine tot ce s-a întâmplat, spuse el oftând, pentru că oamenii ăştia se vor naşte din nou ca porci sau insecte ce se hrănesc cu murdării.

Ceilalţi doi servitori dau şi ei din cap. Împărtăşesc părerea, curentă în ţara lor ca şi în India, că vorba yoghinilor nu este niciodată o vorbă goală.

Toată ziua, timpul se menţine frumos – o nouă dovadă a puterii mele care trebuie să-i impresioneze pe sătenii lăsaţi în urma noastră. Aversa nu cade decât când suntem cu toţii la adăpost, la Sungpan.

Sungpan, agreabil situat printre păşuni, ne-a produs, de cum l-am zărit, o impresie plăcută. Toate oraşele chinezeşti sunt fermecătoare, văzute de departe. Brâurile lor de ziduri crenelate, turnurile de pază cu acoperişuri pitoreşti par întotdeauna că închid vreun mister, că promit călătorului o surpriză.

Coborând din vârful muntelui spre Sungpan, nu încercăm, totuşi, decât un plăcut simţământ de destindere. Peisajul este odihnitor: făcut în întregime din verdeaţă şi prospeţime, fără umbra oarecum apăsătoare a pădurii unde se ascund bandiţii. Ne simţim fericiţi să ajungem într-un oraş unde vom dormi într-o casă şi unde ne vom putea lăsa în voia unui somn adânc şi adevărat. Oamenii mei sunt însetaţi de puţină siguranţă, după nopţile şi zilele petrecute într-o continuă alertă.

O altă dorinţă îl face să grăbească pasul, fără să-şi dea seama, coborând spre zidurile orăşelului: vom cumpăra alimente! De multă vreme nu am mai putut să ne aprovizionăm ca lumea. La Siku, la Nanping – am găsit mai nimica toată şi tot timpul drumului ne-a fost foame. În sfârşit, vom mânca! Vom mânca! Oamenii mei merg repede, în tăcere, şi cred că în interiorul lor îşi ritmează mersul cu acest refren: Vom mânca! Vom mânca!

Oamenii civilizaţi obişnuiţi cu monotonia meselor servite la ore fixe nu bănuiesc ce loc important ocupă preocupările privind hrana în spiritul călătorului care străbate regiuni aproape pustii, unde aprovizionarea cu alimente este întotdeauna problematică, iar postul frecvent.

La Sungpan găsim o locuinţă frumoasă la primul etaj al unei case de lemn, aproape nouă, locuită de un meşteşugar musulman. Este situată aproape de poarta oraşului, încăperile care ni s-au închiriat sunt mari, luminoase, bine aerisite şi mobilate sumar, după moda chinezească, cu câteva mese şi câteva scaune. Nişte scânduri puse pe capre servesc drept pat. Locuitorii din

Szetchuan nu folosesc *kang*, cuptorul pe care se doarme, pe care l-am descris mai înainte.

Plăcerea de a ne instala într-o locuinţă atât de plăcută avea să fie urmată imediat de o decepţie. De la primele cuvinte pe care le pronunţă Yongden cu privire la cumpărarea de alimente, un răspuns categoric anulează orice speranţă într-o cină reconfortantă. La Sungpan nu-i nimic de cumpărat, cu excepţia porcului uscat şi a făinei. Stomacul nostru începe să se plictisească de ele. Visasem să am unt, lapte, legume, iar băieţii mei carne proaspătă, de vită sau de oaie. Va trebui iarăşi să ne lipsim de ele.

Dacă ar respecta mai puţin legea lor religioasă, oamenii mei ar putea să taie câteva găini sau chiar o oaie, dar sunt budişti şi membri ai clerului inferior. Dacă nu au forţa morală pentru a renunţa la orice hrană de provenienţă animală, cel puţin nu vor să poruncească, pentru a-şi satisface pofta bestială a stomacului, omorârea unei fiinţe căreia, ca şi lor, îi place să trăiască. Lăcomia lor egoistă nu merge atât de departe. Când răul e făcut şi carnea de vânzare la măcelar, se supun, cedează în faţa ispitei. Slăbiciune omenească pe care o recunosc cu umilinţă şi al cărei judecător sever nu pot deveni deoarece şi eu cedez uneori în faţa ei.

După lungi cercetări, gazda noastră sfârşeşte totuşi prin a găsi câteva ouă. Ne mai recăpătăm puţină speranţă. Cine ştie dacă, continuând cercetările... Zeii din Sungpan ne sunt hotărât favorabili. A doua zi dimineaţă ni se aduc napi.

La Sungpan eram cu adevărat în afara regiunii Kansu, nu numai potrivit delimitării oficiale a acestei provincii, dar, din punctul meu de vedere, într-un mod mult mai real. Până la oraşele chinezeşti din centrul regiunii Kansu, unde circulă străini albi şi unde eram personal cunoscută de câţiva chinezi importanţi, pusesem un spaţiu imens, locuit de o populaţie foarte rară de origine tibetană sau complet pustiu. Călătorii occidentali sunt rari prin aceste locuri. Nu ştiu dacă trece vreunul la zece ani. În ceea ce mă priveşte, devenisem, de cum am părăsit oraşul Lhabrang, o oarecare călugăriţă tibetană, de rang înalt. Era ceea ce doream. Aşa că aveam mare grijă să nu-mi dezvălui identitatea, făcând vizite prefectului chinez din Sungpan. Protecţia pe care aceşti funcţionari o pot acorda călătorilor este pur teoretică şi, dimpotrivă, atrage numeroase necazuri. Cu excepţia plăcerii pe care un străin, care vorbeşte curent chineza, o poate avea discutând cu oameni instruiţi, în

majoritatea lor amabili şi inteligenţi, nu ai niciun avantaj practic cunoscându-i. Or, nici Yongden, nici eu nu cunoşteam destul de bine chineza pentru a putea discuta lucruri interesante cu magistratul din Sungpan, iar pe de altă parte îmi era foarte util să-mi păstrez libertatea totală de mişcare, mergând pe riscul meu unde aveam chef, fără să-i pese cuiva de mine.

De data aceasta, am reuşit perfect să trec incognito. Sotar, din motive cunoscute numai de el, a fost de o discreţie totală.

Nimeni nu se gândea deci, pentru moment, să deschidă o anchetă privind scopul călătoriei mele, nici să-mi zădărnicească planurile, dar nu puteam fi sigură că lucrurile vor sta întotdeauna aşa când, înaintând spre sud, voi străbate regiuni chinezeşti cu populaţia mai deasă şi mai isteaţă decât cea care se află în apropierea pustietăţilor tibetane. Nu era oare mai bine s-o cotesc spre vest şi să trec prin teritoriile ocupate de triburile tibetane independente, în loc să-mi continui drumul drept spre sud, spre Mochow[62]?

De partea asta existau nişte căi. Unele poate aproape bune, majoritatea îngrozitoare, permiţând, totuşi, trecerea unor oameni mai puţin delicaţi. Aş putea, urmându-le, să ajung, departe la sud, la drumul caravanelor care duc ceaiul de la Tatchienlu la Lhassa. Singura mea grijă era să nu fiu jefuită de localnici, care au faima de a fi nişte vajnici bandiţi. Aveam bagaje şi, mai ales, aveam catâri buni, care le-ar trezi lăcomia. Cum să mai fi putut continua călătoria dacă aş fi fost complet jefuită? Nu eram singură şi băieţii mei nu s-ar fi făcut cerşetori ca sa ne continuăm drumul. Prin rugăminţi fierbinţi, m-ar obliga să mă întorc într-un loc civilizat de unde să pot primi iar fonduri şi să mă echipez din nou. Lucru care ar însemna eşecul planurilor mele.

Am constatat apoi acest lucru: nu trebuie să te angajezi în întreprinderi aventuroase decât singur sau în tovărăşia unor prieteni de nădejde, care îţi împărtăşesc dorinţa de reuşită. Când, mai târziu, fiul meu şi cu mine am străbătut Tibetul prin regiuni neexplorate, nu ne-am pus niciodată prea mult întrebarea ce vom face dacă ni se va fura puţinul argint şi aur cusut în

62 S cris aici Mochow, aşa cum scrie pe hărţile engleze şi pentru uşurinţa cititorilor mei, care îl vor găsi astfel ortografiat. !n altă parte am scris, după ortografia franceză, Lantohou în loc de Lanchow cum e transcrierea engleză, pentru că numele capitalei regiunii Kansu este ortografiat în acest fel pe unele hărţi. In realitate, pronunţia chineză este Modu, Landu. După cum şi numele capitalei regiunii Szetehuan, care este notată pe hărţile franceze Tchengtou iar pe cele engleze Chengtu, de chinezi este numită Tendu-ssa. La fel, Szetehuan este pronunţat de ei Se/uan. Oraşele Kantchu — sau, in engleză, Kanchow — şi Sutchou — în engleză Suchow — sunt numite de chinezi Kundu şi Sedu. Şi aşa mai departe, tehou din franceză (chosîn engleză) fiind în realitate du pentru chinezi, cel puţin pentru cei din aceste provincii.

cingătorile noastre. Amândoi ştiam bine că ne vom continua totuşi drumul, cerşind, postind, dar mergând drept spre ţinta noastră.

Cum pregetam neştiind ce să hotărăsc, am aflat de prezenţa la Sungpan a şefului unuia din triburile de la frontieră. Omul era cunoscut ca un bandit de mare anvergură. Funcţionarii chinezi, pe care bandele lui îi nelinişteau, discutau chiar acum cu el o chestiune spinoasă, privind delimitarea unui teritoriu pe care acesta îi reclama ca fiind al lui. Plin de o îndrăzneală calmă, bătrânul hoţ venise la Sungpan împreună cu fiul său şi câţiva servitori ca să trateze de la egal la egal cu autorităţile chineze. Îşi făcusc sigur socoteala că aceste autorităţi, temându-se de represalii îngrozitoare, nu vor îndrăzni să profite de izolarea lui pentru a pune mâna pe ci. Cu toate acestea, siguranţa sa nu putea fi absolută. Magistraţii pe care-i sfida puteau, într-un acces de mânie, să pună să fie decapitat sau împuşcat, în mai puţin de o oră. Accepta riscul cu acea dezinvoltură, cu acea placiditate dispreţuitoare în faţa riscului ultim, obişnuite pentru gentilomii de felul său. La urma urmelor, atitudinea lui era interesantă şi deloc antipatică.

Yongden se duse să vadă personajul. Îi povesti că o reverendă doamnă tibetană. O.*Jehadoma* încarnată", dorea, din teamă şi dezgust faţă de necredincioşii chinezi, să-şi continue drumul printr-un ţinut ocupat de tibetani, coreligionarii ci.

Intre vederea a fost cordială. Şeful a înţeles imediat motivele expuse şi a promis să ne elibereze un permis valabil pentru oamenii din tribul său şi pentru cei din alte două triburi învecinate, cu care era în relaţii de prietenie.

Acest permis ne asigura libera trecere. Nu vom fi furaţi, şeful se punea chezaş – lucru uşor pentru ci, deoarece hoţii erau supuşii săi. În plus, vom fi ajutaţi cu alimente, călăuze şi animale de povară pentru ca animalele noastre să se poată odihni, mergând fără greutăţi. Aveam toată convingerea că acest program va fi îndeplinit cu rigurozitate. Mă bazam pur şi simplu pe cuvântul bătrânului şef. Bandifii tibetani sunt gentilomi şi, în general, şi foarte „pioşi4", iar calitatea mea de *khadoma* ar fi făcut să ni se dea toată consideraţia.

Numai că excelenta protecţie care ne era acordată se oprea la un anumit punct. Şi eram, în mod cinstit, preveniţi dinainte." Şeful prezent la Sungpan era în război cu un mare lama, abate al unei mănăstiri, pe pământurile căreia trebuia să trecem.

Această împrejurare era de natură a ne mai potoli entuziasmul. Cum vom fi oare primiţi în tabăra inamică?

Într-o dimineaţă, şeful veni să mă vadă. Era un tip ciudat de semicivilizat, deopotrivă isteţ şi greoi la minte. Mi-a repetat ceea ce îi spusese şi lui Yongden, fără să încerce să mă influenţeze câtuşi de puţin, nici ca să-i accept oferta, nici ca să i-o refuz. Acest bandit senior dovedea în toate o indiferenţă suverană. Îmi închipui că trebuia să fie filosof şi să considere lucrurile din lumea noastră drept „imagini văzute în vis”, cum spune *Prājnapāràmita*, foarte citită în ţara sa.

După plecarea lui, Yongden şi cu mine am ţinut sfat şi, cântărind îndelung argumentele pro şi contra, am considerat prea riscant să ne aventurăm printre triburi aflate în stare de ostilitate. Ne vom continua deci călătoria în ţinutul chinez până la Lifan şi vom porni chiar mâine.

Rămăsesem la Sungpan patru zile. Să spun că am rămas o zi prea mult? O şedere mai scurtă ne-ar fi evitat spectacolul macabru al unei execuţii capitale, dar deoarece ca tot trebuia să aibă loc, poate că era bine şi pentru noi, străinii, să putem nota această lugubră scenă de moravuri.

Era vorba de un trădător. Condamnatul dezvăluise şefului sudiştilor nu ştiu ce plan strategic al nordiştilor, provocând astfel pierderea unei bătălii şi moartea unui general, survenită în cursul acesteia. E, cel puţin, ceea ce se povestea la Sungpan.

Omul făcusc imprudenţa să se întoarcă în satul său, unde fusese arestat. Acum, avea să fie executat.

Spre sfârşitul după-amiezii, trecu, în convoi, prin oraş. În fruntea şirului venea un funcţionar subaltern, purtând acea scândură de lemn care simbolizează în China ceea ce fasciile şi securea lictorului simbolizau la Roma: Legea, Autoritatea. Lângă el, mergea călăul ţinând, dreaptă ca o lumânare, o sabie fără teacă. Urmau magistraţii, iar ultimul înainta condamnatul, cu mâinile legate la spate, înconjurat de câţiva soldaţi. Nu părea deloc tulburat, pasul îi era sigur ca cel al unui trecător obişnuit.

Grupul, mergând cu pas grăbit, ieşi în afara zidurilor de apărare pe care se înghesuia mulţimea pentru a asista la dramă. De altfel, aceasta a fost scurtă, foarte puţin solemnă şi, judecând după expresia lor, foarte puţin impresionantă pentru asistenţi.

În vreme ce unul dintre magistraţi părea că-i mai pune câteva întrebări, călăul infipse brusc sabia în spatele sau în coastele condamnatului. Mişcarea a fost rapidă şi nu am văzut bine unde lovise călăul. Mă găseam – vă puteţi închipui – la o bună distanţă de locul execuţiei.

Omul se clătină şi căzu. Micul cortegiu oficial, fără cel pe care-l lăsa în urmă, făcu calea intoarsă în aceeaşi ordine în care venise, precedat de aceleaşi embleme, iar mulţimea se împrăştie iute.

Târziu în noapte, am văzut cadavrul condamnatului zăcând în acelaşi loc. Un singur om stătea lângă el. Perfect calm, cu o mutră impasibilă, îmi explică că era o rudă a mortului şi pronunţă câteva scuze pentru ţinuta sa incorectă. Nu putuse să imbrace roba de doliu albă şi această lipsă de respect faţă de riturile etichetei părea că-l întrista mai mult decât sfârşitul tragic al rudei sale. Aştepta, zicea el, să fie adus un coşciug pentru a depune corpul şi a-l duce apoi în ţinutul său natal, unde va fi înhumat.

Totul părea extrem de simplu, fără nimic dramatic. Mortul era acolo, la picioarele noastre. În jurul lui, pământul imbibat cu sânge căpăta, în ultimele licăriri ale zilei, reflexe de un brun-aurit şi el părea că se odihneşte pe un covor de catifea mărginit de câteva tufe de iarbă, de câteva floricele sălbatice.

Am mai aşteptat o bucată de vreme, întunericul cădea iute şi coşciugul nu sosea. L-am salutat pe paznicul funebru şi am plecat.

Ceva mai încolo, m-am întors. Roba neagră a chinezului se topea acum în întuneric şi din el nu se mai zărea decât un chip alb, nemişcat, suspendat fantastic în spaţiu.

Capitolul IV

Tuturor călătorilor care ar putea fi ispitiţi să străbată vestul îndepărtat al Chinei primăvara sau vara, le dau sfatul prietenesc de a se abţine. Această epocă a anului este acolo anotimpul ploios şi, atât în cursul călătoriei pe care o povestesc aici, cât şi în timpul alteia, efectuată doi ani mai târziu, am putut să-i experimentez pe indelete diferitele inconveniente: alunecări de teren care iau cu ele drumurile, inundaţii care acoperă văile, poduri care se prăbuşesc, cascade neaşteptate prăvălindu-se peste călătorul adormit prin acoperişurile sparte, noroi şi umezeală, sporind murdăria hanurilor locale; entuziasmul pelerinului este pus la grea încercare.

În ce mă priveşte, aveam focul sacru al aventurii. Era de ajuns să mă încălzesc moral şi bineînţeles şi fizic, căci sănătatea mea s-a menţinut mereu bună şi am scăpat chiar de simple răceli.

De la Sungpan la Mochow nu este o distanţă prea mare: mai puţin de două sute de kilometri; ne-a luat şase zile ca s-o parcurgem. O mare parte a potecii pentru catâri, pe care o urmam, mergea de-a lungul râului, ba chiar, agăţându-se de stânci, trecea pe deasupra acestuia. În vremuri probabil foarte vechi, drumul fusese construit după moda chinezească, care a fost şi moda romanilor, adică pavat cu dale. Pe o lungime de mai mulţi kilometri, când panta devenea mult prea rapidă pentru a fi urcată normal, se săpau trepte. Lipsa de reparaţii lăsase aceste vechi lucrări într-o stare aproape de ruină. Blocurile mari de piatră, care formau treptele, se desprinseseră, rostogolindu-se care încotro, iar în multe locuri catârii noştri trebuia s-o facă pe caprele negre ca să se caţere şi să coboare, lucru şi mai greu printre dalele şi bolovanii învălmăşiţi ce se mişcau. Iar noi, noi trebuia s-o luăm pe jos» lucru puţin plăcut pentru mine din pricina staturii mele mici. Adesea, nu puteam ajunge la trepte din pricina picioarelor prea scurte, aşa că trebuia să cobor sărind de la una la alta.

Acestor zile obositoare le urmau nişte nopţi care mă osteneau şi mai mult. Nu era posibil să ne instalăm corturile. Toată această parte de ţinut este cultivată; cărarea şerpuieşte printre câmpuri înconjurate de ziduri sau merge pe lângă stânca dreaptă a muntelui. Hanurile sunt rare. Conducătorii de catâri care străbat acest drum dorm în grajduri împreună cu animalele şi mărfurile lor. În astfel de locuri, nici nu putea fi vorba de a te dezbrăca pentru noapte; nici măcar nu indrăzneam să ne deschidem sacii şi să scoatem păturile, într-atât de respingătoare era ideea de a le pune în contact cu murdăria din jur. Trebuia să mă mulţumesc să moţăi puţin, înfăşurată în roba mea largă tibetană, cu cizmele ude în picioare. Din fericire, puţin mers pe jos dimineaţa devreme, în aerul curat, mă odihnea şi trezea în mine marea bucurie de a fi din nou pe drumuri şi pe căi neştiute.

De altfel, ţinutul pe care îl străbăteam nu era lipsit de interes şi istoria lui ar merita să fie studiată. Oare ce duşmani încercau să intre în văile înguste ca nişte culoare, strânse între munţi abrupţi, ca să justifice fortificaţiile care au fost construite aici? De unde veneau şi încotro se duceau? În multe locuri se vedeau clădiri cu ziduri de o grosime puţin obişnuită, turnuri de pază se ridicau ici şi colo supraveghind drumul, iar cele mai mici cătune erau înconjurate de

ziduri enorme. Toate aceste lucrări de apărare se prefac astăzi în ruină. Învăluite de ploaie sau apărând din bruma nopţii, abia atinse de lumina slabă a lunii ascunse în spatele munţilor, dădeau peisajului o notă şi mai fantastică.

Am regăsit deci cu mare plăcere o cărare în fine cum trebuie, fără dalele pretenţioase şi cu pante mai blânde. Ca buna noastră stare să fie încă sporită, ploaia încetă, iar nişte inimi generoase mi-au dat de pomană.

Treceam pe lângă un câmp unde câţiva ţărani culegeau cartofi. Cartofi! Numai la vederea lor îmi lasă gura apă.

— Ne-aţi putea vinde nişte cartofi? întrebă politicos lama Yongden.

— Nu.

— O să vă dăm un preţ bun. Cu cât îi vindeţi?

— Nu îi vindem.

Oamenii erau chinezi. Roba mea lamaică nu-mi dădea în mod obligatoriu în ochii lor prestigiul de care mă bucuram la tibetani. Totuşi, împinsă de lăcomie, mi-am încercat norocul.

— Nu vreţi să ajutaţi o doamnă-lama să se hrănească fără să mănânce carne? am zis.

Am atins punctul sensibil. Cei cărora mă adresasem aparţineau, probabil, uneia din sectele budiste, numeroase în China, ai căror adepţi sunt strict vegetarieni. Câteva femei se opriră din treabă şi-mi surâseră.

— Luaţi aici nişte cartofi, îmi spuseră. Şi îmi umplură desagii ce atârnau de şaua mea.

Yongden îşi scoase punga ca să plătească.

— Nu, nu, fără bani, vi-i dăm. Drum bun!

— Mulţumim. Recoltele şi vitele să vă fie înfloritoare. Tuturor, viaţă lungă, fără boli!

Plecăm.

Ştirile aflate de la conducătorii de catâri cu care ne încrucişăm sunt contradictorii. Se pare că în regiune domneşte o linişte relativă, dar se aşteaptă ca guvernatorul din Szetchuan, care s-a retras la Nanping, să coboare cu trupe proaspete spre Capitală, ca să-l atace pe generalul uzurpator care l-a alungat. Ţin să fiu departe când vor începe din nou luptele. Şi iată-mă nevoită să refuz bietelor mele animale odihna de care ar avea atâta nevoie. Doi catâri şi-au stricat copitele pe drumurile rele şi şchioapătă, iar ceilalţi au răni pe spate.

Deşi sunt căptuşite şi sub ele punem pături, şeile indigene, făcute din lemn, rănesc iute animalele.

Spre marele meu regret, trebuie să renunţ să văd Tehengtu[63], capitala regiunii Szetchuan, şi celebrul munte Omi[64], unde se duc în fiecare an mii de pelerini chinezi şi tibetani pentru a vizita numeroasele temple construite de-a lungul coastelor sale şi să contemple, pe vârf, minunata apariţie a lui Buddha[65]. Mienchow, pe drumul către Tehengtu, este ocupat de cete de soldaţi ce jefuiesc.

S-ar putea chiar să ajungă până la Mochow, pe unde trebuie să trecem. E necesar să ne grăbim să ne îndreptăm către vest, în ţinut tibetan, dar ca să ajungem acolo trebuie mai întâi să străbatem Mochow. Oare ce se întâmplă pe acolo în momentul de faţă? N-am putut să aflăm. Ne vom întâlni oare cu bandiţii? Riscăm să vedem cum ni se rechiziţionează catârii? Mister.

După ce am cumpănit multă vreme calea cea mai prudentă de urmat, am decis să renunţ deocamdată la a-mi ascunde identitatea şi, dimpotrivă, să-mi fac cunoscută naţionalitatea mea străină. La vremea aceea, europenii se mai bucurau în China de o urmă de prestigiu; contam pe aceasta pentru a-i impresiona pe hoţi, în cazul unor întâlniri nefericite.

O să par suficient de europeană în robele mele lamaiste? Lucrul mă neliniştea puţin. Aveam un paşaport, dar înainte de-a descoperi un funcţionar care să-l examineze se puteau întâmpla multe lucruri neplăcute. Mi-ar fi trebuit haine occidentale sau, cel puţin, o robă chinezească, cum poartă îndeobşte misionarii ce locuiesc în interiorul Chinei. Nu aveam defel. Stăpâni şi servitori, eram cu toţii tibetani de la căciuli până la cizme.

Lipsa nu era totuşi totală. Înainte de plecarea noastră, comandasem în America nişte impermeabile: pentru mine şi Yongden nişte trenduri, pentru servitori pelerine cu glugă şi, tot pentru mine, o caschetă cu o protecţie pentru

---

63 Cu privire la ortografia acestui nume, vezi p. 127.

64 Viitorul avea să şteargă aceste regrete. După doi ani, mergând de la Kansu la Ytinnan, In drum spre Lhassa. am petrecut o lună la Tchengtu şi am stat si pe muntele Omi.

65 Unele persoane, prost informate, plasează acest fenomen ciudat la Jigalze, în Tibet, intr-o imaginară Vvale a vesak-ului" (în realitate, vesak este numele unei luni din anul hindus). Este o greşeală. Locul de apariţie este muntele Omi,in Szetchuan, iar apariţia, oricare i-ar fi cauza fizică,este un fapt real. A fost văzută de numeroşi pelerini precum şi de călători nebudişti. Lama Yongden şi cu mine am fost şi noi martorii ci. O ciudată particularitate este va cei care contemplă, în acelaşi moment, apariţia nu o văd cu toţii in acelaşi fel. Unii spun că-l văd pe Buddha aşezat în postură de meditaţie, alţii îl văd in picioare; după cum diferă şi atitudinea lui, expresia feţei sale, costumul, claritatea mai mult sau mai puţin mare a imaginii.

ceafă. Cu tot timpul rău pe care l-am îndurat, nu ne folosisem deloc de ele, de teamă să nu fim remarcaţi. Acum, vor salva situaţia.

Yongden şi cu mine ne vom îmbrăca trendurile, eu îmi voi pune cascheta, iar fiul meu o pălărie din fetru. Dacă şi-o trage pe ochi, ar putea şi el să pară, eventual, „străin”. O sa ne punem amândoi mănuşi. Cât despre servitorii noştri, pelerinele lor vor dovedi cu prisosinţă originea străină a stăpânilor care i-au înzestrat cu ele.

Niciodată n-am văzut o ceată mai caraghioasă decât a noastră, când am fost toţi costumaţi. Cu glugile lor ascuţite pe cap, cei trei servitori ai noştri aveau aerul unor penitenţi spanioli, nu le mai lipsea decât o lumânare în mână. Până şi animalele noastre ne priveau cu o mirare amestecată cu nelinişte.

Şi aşa, îmbrăcaţi cu toţii în ţinută de ploaie, deşi tocmai în ziua aceea soarele era strălucitor şi-mi ardea dezagreabil capul sub cascheta de cauciuc, am intrat în Mochow.

Călăream în fruntea grupului nostru, socotind că voi atrage atenţia asupra mea. La început, nu s-a întâmplat nimic; localnicii dovedeau o indiferenţă totală faţă de mine. Totuşi, când am ajuns în centrul orăşelului, câţiva chinezi s-au îndurat să mă remarce. Am luat un aer cât mai demn, şi am ridicat cât am putut capul ca să mi se vadă cât mai bine nasul de formă ariană. Chinezii mă priveau cu mai multă atenţie.

— E o femeie *Hsi fan*, spuse calm unul dintre ei, comunicându-i celuilalt impresia derivată din cercetarea sa şi toţi aprobară dând din cap afirmativ.

Oh! Ce umilinţă!... *Hsi fan* este unul din numele pe care chinezii îl dau tibetanilor şi nu este deloc un compliment, căci înseamnă mai mult sau mai puţin „sălbatic”. Aşadar, în ciuda hainei mele americane, a mănuşilor fabricate în Franţa, a nasului meu ascuţit de femeie albă şi a hainelor „străine” ale escortei mele, semănăm cu o *Hsi fan*!

După ce ne-a trecut prima surpriză, ne-am veselit de rezultatul neaşteptat al stratagemei mele. Nimeni nu a mai catadiesit să se uite la noi şi, fără să trezim cea mai mică curiozitate, am ajuns în faţa unei case unde ne-a oprit proprietarul, oferindu-ne nişte camere de închiriat pentru noapte.

Văzând că vom sta acolo, câţiva oameni, din cei care hoinăresc mereu pe străzile oraşelor chinezeşti, s-au grăbit să-i ajute pe băieţii mei să descarce animalele, să le ducă în grajd şi să le aşeze paiele în iesle.

După ce şi-au terminat treaba, Yongden i-a chemat pe chinezi pentru a le da nişte bani. Era aşezat, având lângă el un sac plin cu monede de aramă. Deodată, în vreme ce le vorbea, unul dintre oamenii înşiraţi în faţa lui se repezi la sac şi-şi vârî mâna în el. Înainte de-a apuca să şi-o retragă, lama l-a prins de încheietură şi, strângând-o cu putere, l-a forţat pe hoţ să dea drumul banilor. Mâna îi ieşi din sac goală. Ceilalţi chinezi îl copleşiră cu insulte, iar servitorii mei, venind în goană la faţa locului şi înţelegând ce se întâmplase, s-au repezit asupra lui cu pumnii. Am întrerupt pedeapsa, iar hoţul a fost dat afară de către compatrioţii săi indignaţi.

Ce motiv îi împinsese oare să comită acest act absurd, lipsit de cea mai mică şansă de succes?

Omul era nebun sau poate mizeria, foamea îi tulburau mintea atât de mult, încât vederea sacului mare cu bănuţi îi suprimase orice noţiune de prudenţă?

Rămăsese în mijlocul străzii, în faţa porţii deschise, părând încă fascinat de banii din sacul de pe masă.

Chinezii şi servitorii mei, având încuviinţarea lui Yongden, hotărâseră că pedeapsa cea mai mică ce i se cuvenea era aceea de a nu-i da banii pe care îi avea de primit. I s-a adus la cunoştinţă acest lucru, adăugând că trebuia să se considere fericit că nu l-am dat pe mâna magistratului care ar fi poruncit să fie bătut. Cu toate acestea, nefericitul nu se mişca din loc. Ceilalţi chinezi au plecat după ce primiseră cei câţiva bănuţi; el s-a încăpăţânat să rămână, cu ochii pironiţi pe poarta noastră, în atitudinea unui animal chinuit de poftă.

Îmi aducca aminte de o întâmplare petrecută într-o seară când poposisem în marile pustietăţi *tehang-thang*, acoperite de zăpadă.

Pe câmpia albă, un punct negru se mişca: un lup în căutare de pradă. Îmi văzuse catârii legaţi lângă corturi. Tovarăşii săi nu atacă niciodată animale atât de puternice decât când sunt numeroşi şi animalul, născut în acel ţinut de păstori, ştia perfect că în corturi se adăpostesc oameni care omoară lupi, dar în acel moment foamea o lua înaintea oricărei logici, şi el se repezi…

Îl urmăream de câteva momente, din spatele perdelelor, mişcarea mea răspunse mişcării lui, mă repezii afară strigând. Nu avu timp să ajungă la catâri şi se opri, dar nu plecă. Auzindu-ma, servitorii alergară şi, văzând lupul, unul dintre ei aduse o puşcă şi-mi ceru permisiunea să tragă în animal, a cărui blană, zicea el, o să-mi folosească drept covor călduros. Firește, îi interzisei.

Cât despre lup, rămânea ţintuit locului. Văzuse oamenii, putuse să vadă puşca al cărei aspect nu îi era poate necunoscut, dar nimic nu putea destrăma fascinaţia pe care catârii… hrana o exercita asupra lui.

Aveam în sacii noştri câteva bucăţi mari de carne, am luat una şi am poruncit servitorilor să mă lase singură. Am înaintat atunci încet către animalul încă nemişcat. Când am ajuns la vreo cincizeci de metri de el, i-am arătat carnea, i-am aruncat-o cât am putut de departe şi am plecat de-a-ndărătelea . Din câteva salturi, lupul s-a repezit la pomana dată de mine, a înhăţat-o şi s-a îndepărtat cu toată viteza.

Nefericitul chinez din stradă îmi aducca aminte de lup.

Profitând de o clipă când oamenii mei erau ocupaţi în altă parte, i-am aruncat un dolar. Piesa mare de argint n-a strălucit mult în praf. Omul a apucat-o cu acelaşi nesaţ pasionat pe care îl avusese animalul înfometat şi, ca şi el, a fugit.

Puteai oare numi asta dreptate? Sigur că nu. Actul său „condamnabil” îi aducea „hoţului” mai mult decât primiseră cei care ne ajutaseră „cinstit”. Dar poate că şi nevoile lui erau mai mari decât ale lor. Nu puteam s-o ştiu şi a-mi aroga drepturi de judecător îngâmfat, în lumea noastră haotică, mi se părea absurd. Cea mai bună morală pentru noi, bieţi oameni, este, fără îndoială, să ne facem reciproc pomana unei milostenii.

Nu ne-am odihnit la Mochow; ajunşi devreme, am putut cumpăra alimente şi a doua zi de dimineaţă am plecat. Impermeabilele noastre au fost puse bine în saci şi ne-am reluat hainele de *Hsi fan*, întrebându-ne râzând, dar nu fără o urmă de nelinişte, dacă nu cumva acum aducem a străini.

Drumul şi timpul sunt foarte bune, dar urmările ploilor torenţiale din săptămânile trecute se mai fac încă simţite. Chiar în ziua în care am părăsit Mochow ne izbim, nu ca mai înainte de o alunecare de teren – ploaia oprindu-se, cel puţin deocamdată – ci de o faleză înaltă pe cale de a se prăbuşi. Deja se afla acolo un şir lung de hamali, aşezaţi la distanţă pe drum şi privind cu indiferenţă cum se rostogolesc pietrele şi nisipul.

Timp de o oră bună a trebuit să-i imităm apoi, cantitatea de pământ care se surpa şi frecvenţa căderilor diminuând, băieţii mei au spus că vor să încerce să treacă. A trebuit în primul rând să niveleze pământul în grămădit pentru a le croi un drum catârilor. Treaba nu se făcea repede, nu aveau unelte şi drept lopeţi foloseau pietrele plate ce căzuseră de pe munte.

Pe când ei munceau, eu supravegheam locul de unde veneau surpările şi-i avertizam pe lucrătorii mei când vreo mişcare se contura în susul falezei, iar ei trebuia să se adăpostească în grabă. Cu toate aceste precauţii, nu eram deloc liniştită; o alunecare neaşteptată putea provoca un accident grav, ba chiar mortal.

De îndată ce trecerea a fost posibilă, animalele au fost duse unul câte unul de-a lungul acelei cărări improvizate, până dincolo de locul periculos. După care a fost rândul bagajelor pe care servitorii le-au transportat cu spatele. Toată treaba asta ne-a luat multă vreme, şi văzându-i pe vajnicii mei băieţi cum fac de-atâtea ori acest du-te-vino periculos, nu mă simţeam deloc în largul meux în fine, am trecut şi cu, ultima, şi am scăpat doar cu o ploaie de nisip care a căzut pe mine.

Weitchu, către care ne ducea drumul nostru, este o localitate de o oarecare importanţă, înconjurată de minunate grădini de zarzavaturi. În momentul acela, fusese tocmai jefuit de o ceată de soldaţi care deveniseră bandiţi. Să mai fi întârziat pe-acolo vreunul dintre ei? Era mai bine să ne ţinem departe, aşa că n-am intrat în oraş.

Acesta era locul unde doream să părăsim drumul ce ducea la Tehengtu, prin Kuanchien, şi s-o cotim spre est, pentru a ajunge la Lifan şi în teritoriul tibetan. Drumul spre Lifan se află dincolo de două ape: Hsi ho, care nu-i altul decât râul Sungpan cu alt nume, şi Hsiao ho, ce coboară din împrejurimile trecătorii Dza şi care se varsă în primul. Trecerea se face la confluenţa lor pe două poduri suspendate numai de extremitatea limbii de pământ ce desparte cele două cursuri de apă.

Patru cabluri enorme, făcute evident din paie[66], suportă ceea ce ţine loc de podea a podului, adică nişte scânduri puse unele după altele, fără a fi legate între ele, nici fixate într-un fel. De fiecare parte, patru sau cinci cabluri susţin cablurile pe care stau scândurile şi constituie, în acelaşi timp, un soi de parapet. Totul seamănă cu un hamac gigantic.

În zilele cu vânt, îmi spune un localnic, se întrerupe trecerea. Podurile devin nişte leagăne, iar oamenii se grăbesc să strângă scândurile care altfel ar fi aruncate în apă.

---

66 Cablurile de paie sunt frecvent folosite în vestul Chinei, fie pentru construcţia de poduri suspendate, fie ca „pod de frânghie", adică un simplu cablu legat de cele două maluri, cu ajutorul căruia călătorii, animalele sau mărfurile trec râul, agăţaţi de un cârlig ce alunecă pe cablu.

Traversarea primului pod s-a făcut fără vreun incident, dar de la primii paşi făcuţi de un catâr pe al doilea, acesta a alunecat şi un picior i-a rămas spânzurat în gol. Conducătorul lui s-a grăbit să-l ajute, dar animalul, încercând să-şi recapete echilibrul, a deplasat alte scânduri, a căzut şi s-a trezit suspendat în aer, pe cabluri sprijinindu-i-se numai pântecele.

Îmi face plăcere să-mi exprim stima faţă de amabilitatea ţăranilor chinezi, căci pretutindeni pe unde am trecut ei au fost binevoitori şi gata să ajute. Pretutindeni, cu excepţia oraşului Weitchu.

Departe de a căuta să-mi ajute băieţii care se străduiau să salveze catârul aflat în primejdia de a cădea în râu, mulţi dintre cei prezenţi au trecut podul, făcându-l să oscileze şi făcând astfel ca salvarea să fie şi mai grea, iar pericolul şi mai mare. Alţii s-au grăbit să ia scândurile ca să oprească trecerea şi să ne împiedice să ajungem pe malul opus. În cele din urmă, am aflat că anumiţi indivizi se îndeletniceau aici cu trecerea animalelor de la un mai la altul şi voiau să fie plătiţi gras pentru serviciile lor. De aici se trăgea această rea-voinţă şi răutate pe care o aveau faţă de noi. Oamenii aceia nu voiau să ne îngăduie să nu avem nevoie de ei.

Ţinând să nu-mi pierd total „obrazul”, am spus că voi plăti pentru salvarea catârului şi pentru ducerea celorlalţi peste râu, dar că nu voi da nimic pentru a repune la locul lor scândurile luate ca să ne împiedicc trecerea. Dacă acestea nu erau aduse imediat şi puse cum trebuia, voi trimite cartea mea de vizită magistratului local, care-i va pedepsi pe cei ce-mi făceau greutăţi. Şi cu aceasta, am înmânat cartea mea de vizită unuia dintre băieţi, care se îndreptă spre Weitchu,

Nu a ajuns prea departe, fiind oprit de o grămadă de oameni care au promis să aşeze pe dată scândurile la locul lor şi să-mi transporte catârii şi bagajele cu bine pe malul celălalt în schimbul a opt dolari. A trebuit să mă mulţumesc cu acest simulacru de satisfacţie.

Hotărât lucru, pungaşii erau dibaci! ntr-o clipită au trecut o frânghie pe sub pântecele catârului în primejdie, l-au ridicat, l-au repus pe picioarele-i tremurânde şi, fără să-i dea timp să se dezmeticească, ţinându-l de cap şi de coadă, l-au împins de-a lungul scândurilor, ducându-se apoi să-l lege lângă o casă unde animalul avu timp să mediteze asupra vicisitudinilor călătoriilor.

După ce au fost despovărate, celelalte animale au fost şi ele duse în goană, fiecare de către doi oameni, băieţii mei au transportat bagajele, iar eu

am urmat ultima, când toţi şi toate se aflau în siguranţă. Corsarii podului se arătau acum extrem de politicoşi. Se ofereau să mă ţină de braţ ca să mă ajute să merg. Entuziasmul iscat în ei de perspectiva celor opt dolari îi umplea de zel; numai s-o fi vrut, şi m-ar fi împins şi tras ca pe un catâr; unii voiau chiar să mă ducă în braţe. Le-am calmat tardiva şi interesata bunăvoinţă şi am trecut podul cu calm.

La capătul celălalt, Yongden le plătea secăturilor; ne-am suit din nou pe cai şi am plecat. Mai întâi surparea, apoi trecerea plină de peripeţii a râurilor ne făcuseră să pierdem o groază de vreme; seara ne surprinse încă departe de Lifan. Ne-am oprit într-un cătun numit Kutcheng, situat la marginea drumului. Locuitorii păreau foarte săraci nimeni nu avea un grajd unde să ne putem adăposti animalele. În cele din urmă, doritor să câştige ceva bani, un ţăran ne-a propus să le adăpostim într-o cameră din casa lui. În ce ne privea pe noi, vom locui la un bătrân înzestrat cu trei neveste, aproape tot atât de bătrâne ca şi el. În lipsă de altceva mai bun, a trebuit să acceptăm această combinaţie.

Ştirile pe care le aflăm sunt de-a dreptul rele. Se spune că populaţia *gyarongpa*[67] a năvălit în Lifan, subprefectul chinez şi personalul au fugit, că bande de *gyarongpa* rătăcesc în apropierea oraşului şi că au jefuit nişte călători.

Situaţia noastră este încurcată. Ne aflăm într-o vale îngustă, cu o singură cărare practicabilă pentru catâri, cărarea pe care ne-am oprit. Avem numai două posibilităţi: să înaintăm spre Lifan, unde situaţia pare tulbure, sau să ne întoarcem, cu perspectiva de a traversa din nou podurile pe care le-am trecut cu atâta greutate, şi să ajungem într-o regiune bătută de soldaţi fugari din trupele regulate, ce se dedau banditismului.

Şi catârii îmi dau griji. Fiindcă nu au fost căutate la vreme, rănile lor s-au întins. Nu vreau să-i vad cum suferă ducându-ne în continuare bagajele. Trebuie fie să ne oprim pentru a le lăsa timp să se vindece, fie să închiriem alţii, dar de la primele vorbe pe care le pronunţ în legătura cu acest subiect, ţăranii îmi spun că nu voi găsi. Nu există proprietari de catâri decât la Weitchu, dincolo de poduri, şi la Lifan, şi majoritatea şi-au trimis animalele departe de teamă să nu fie furate de bandiţi.

---

67 Literal: „oamenii din văile chineze". Sunt populaţii de origine tibetană stabilite de secole în văile de la frontiera apuseană a Chinei.

A sosit noaptea; vom reflecta mâine la ce va trebui să facem. Deocamdată, avem nevoie de odihnă.

Mi se instalează patul de campanie într-o cămăruţă în care sunt deja două paturi din scânduri de pe care gazdele şi-au luat păturile. Le voi folosi pentru a-mi pune bagajele.

Mă aşteaptă o surpriză neplăcută. Când deschid desagii atârnaţi de şaua mea, nu mai găsesc revolverul. Locul său obişnuit era, totuşi, în desaga din dreapta, mai ascuns, dar la indemână. Întreb. Nici Yongden, nici servitorii nu l-au scos din desagă, nimeni nu l-a văzut! l căutăm. Nu se află în niciunul din ceilalţi saci.

A fost probabil furat de un hoţ îndemânatic, când catârul nostru, în primejdie de a cădea în râu, ne reţinea toată atenţia. A putut, tot atât de bine, să cadă din desagă când băieţii au transportat bagajele, fie când au trecut podul, fie când se grăbeau, sub faleza care se surpa. Nu vom şti niciodată cum s-a întâmplat. Un singur lucru este evident şi important: iată-mă lipsită de arma care, la un moment dat, îmi putea G utilă şi nu văd cum o voi înlocui.

Rămânem la Kutcheng opt zile. Cu toate îngrijirile mele, rănile catârilor nu se vindecă. Nu avem nicio ştire din Lifan. Nu trece niciun conducător de catâri căruia să-i putem cere informaţii. Cât despre locuitorii satului, aceştia nu sunt mai bine informaţi decât noi. Sunt cu toţii chinezi şi se tem de acei *gyarongpa* brutali şi mai solizi decât ei; de groază că ar putea să-i intâlnească nu mai păşesc dincolo de hotarul câmpului lor.

Viaţa, în timpul acestei aşteptări, nu este deosebit de plăcută, dar una din laturile bune ale caracterului meu este că sunt capabilă să mă obişnuiesc şi chiar să-mi placă oriunde. Citesc cărţi tibetane pe care le-am luat cu mine, mă plimb de-a lungul râului şi le ascult pe bătrânele mele gazde care se ceartă de dimineaţă până scara.

Care sunt subiectele de vrajbă care le umplu casa de cârâituri de păsări înspăimântate? înţeleg puţin din ceea ce spun, dar Tobgyal, care înţelege foarte bine chineza, mă asigură că nu-i vorba decât de fleacuri: focul prost aprins, ceaiul vărsat, un scaun care nu-i la locul lui... Soţul comun al acestor bătrâne arţăgoase este un bătrânel care dă uşor din cap şi merge cu pas nesigur. Îşi petrece cea mai mare parte a zilei aşezat, cu privirea pierdută. Se gândeşte oare la ceva? La ce?

Nu dă nicio atenţie zgomotului făcut de femei, probabil că s-a obişnuit. După legea chinezească, numai una dintre ele are cu adevărat dreptul la titlul de soţie, celelalte două nu sunt decât concubine, deşi această situaţie nu are nimic dezonorant pentru ele. În familiile de rang social superior, demarcaţia între soţia legitimă şi concubine este clar făcută; la săraci, unde toată familia trăieşte într-o locuinţă strâmtă şi unde toţi muncesc împreună, e departe de a fi aşa.

Nu era prima oară că observam de aproape o căsnicie poligamă a unor ţărani bătrâni chinezi şi am remarcat, din nou, diferenţa izbitoare care există în aceste medii între efectele poligamiei şi cele ale poliandriei. Majoritatea bătrânilor poligami pe care i-am văzut semănau mai mult sau mai puţin cu gazda mea de la Kutcheng. Bieţi oameni deprimaţi, lipsiţi de orice iniţiativă, total dominaţi de nevestele lor. Acestea nu aveau toate un caracter ursuz şi certăreţ, am cunoscut bătrâne extrem de amabile şi surâzătoare, dar atât unele, cât şi altele se considerau stăpâne şi, deşi se îngrijeau de el, soţul nu mai era decât obiectul lor.

Cât de diferită era soţia poliandră a ţăranilor tibetani! Aceasta nu se lasă în faţa bătrânilor ei soţi şi oricât de ştirbă şi de îndoită de spate ar Fi, ştie să-i ţină în jug. Totuşi, la această vârstă, supremaţia ei devine precară în ziua în care în familie intră soţia poliandră a fiilor ei, care preia conducerea casei, îi rămâne atunci bătrânei, ca un fel de consolare, recitarea a mii de *mani*[68], învârtindu-şi mătăniile sau morişca[69], şi trăncănelile interminabile cu alte habotnice de vârsta ei, în zilele de sărbătoare, în piaţa din faţa templelor.

O descoperire de ordin zoologic pe care am făcut-o la Kutcheng a adus o undă de veselie în monotonia zilelor pe care le petreceam acolo, dar am să am oare indrăzneala s-o povestesc?

Mai întâi de toate, termenul ambiţios de „descoperire” nü mi se aplică decât mie. Animalul despre care e vorba este bine cunoscut, de secole şi de milioane de oameni, pe toată întinderea globului, dar eu nu-l văzusem niciodată şi faptul este, după câte se pare, o minune.

Toţi călătorii care îşi povestesc peregrinările făcute în Orient sau care au scris relatări despre acestea sunt de acord, când e vorba să descrie murdăria

---

68 Formula: Om mani padme hum!

69 Mic cilindru portativ care conţine panglici de hârtie pe care este Inscrisă formula: Om mani padme hum! Străinii le numesc în mod impropriu mori şti de „rugăciuni".

băştinaşilor, asupra abundenţei, pe ei şi în locuinţele lor, a insectei în chestiune şi se plâng de a fi fost expuşi atacurilor ei.

Or, mai bine de zece ani de peregrinări printre tibetani, chinezi, hinduşi, coreeni şi alţi asiatici, nu numai că m-au lăsat neatinsă de aceşti musafiri nedoriţi dar, cum am spus, niciunul dintre ei nu-mi apăruse încă.

Şi iată că la Kutcheng, într-o dimineaţă, făcându-mi patul şi strângându-mi cearşafurile, zăresc pe unul din ele o făptură mică cu un aspect uşor ciudat, albicios şi puţin transparent, traversată pe toată lungimea ei de o linie neagră. Iată, îmi spun eu, un animal curios şi rar, fără îndoială, deoarece n-am întâlnit niciunul ca el; probabil că această insectă aparţine faunei din Szetehuan.

Luasem gângania în căuşul mâinii şi o examinam cu interes când a intrat Yongden.

— Aţi dormit bine? mă întrebă el... La ce vă uitaţi aşa de atent?

— La un animal, i-am răspuns. Ia uită-te la el. Ştii ce e?

Yongden se apropie, aruncă o privire la palma pe care o întindeam spre el şi începu să danseze de bucurie, râzând ca un nebun.

— Ei, uite, spuse el, în sfârşit. Spuneţi mereu că n-aţi văzut niciodată. Ei, bine, acum aţi văzut unul. E un păduche.

Au trecut alţi ani, am continuat să trăiesc printre tibetani şi chinezi, dar păduchele din Kutcheng a rămas unicul exemplar din specia lui pe care l-am zărit vreodată.

Era imposibil să mai rămânem multă vreme în incertitudinea în care ne găseam. Yongden, însoţit de un servitor, plecă la Lifan. Amândoi au făcut drumul cu piciorul, nevoind să rişte ca singurii doi catâri sănătoşi să fie furaţi dacă nişte pungaşi rătăceau cumva de-a lungul drumului.

La întoarcerea lor, mi-a spus că *gyarongpa* care năvăliseră în Lifan se retrăseseră; neînţelegerea o aveau cu autorităţile chineze şi privea impozitele pe care acestea voiau să le încaseze. Magistratul local fugise, dar noi nu aveam a ne teme că vom fi tulburaţi. Lama făcuse o înţelegere cu un conducător din Lifan, care ne va transporta bagajele până la Tsakalo[70], un târg aflat dincolo de Lifan. În afară de răni, animalele noastre erau sănătoase, iar mersul le va face bine după o săptămână de odihnă. Însă nu trebuiau să duca nici poveri, nici şa.

A treia zi sosea conducătorul de catâri şi, în aceeaşi seară, dormeam la el, într-o casă de lemn, pe de-a-ntregul impregnată de mirosul de opiu. Lifan nu

70 Zaccalo, după cum se pronunţă in regiune.

oferă nimic deosebit, aşa că nu ne-am oprit; dis-de-dimineaţă, porneam spre Tsakalo.

Drumul nostru urca de-a lungul râului Hsiao ho; pe malul opus celui pe care mergeam se vedeau sate cocoţate sus pe povârnişurile munţilor, cu o înfăţişare cam sălbatică. Erau alcătuite din locuinţe din lemn, cu mai multe etaje, cu balcoane, înghesuite unele în altele. Turnuri de pază, cum sunt multe în jurul oraşului Lifan, jalonau valea.

Etapa era scurtă, mai puţin de patruzeci de kilometri. Am ajuns devreme la Tsakalo.

Tsakalo este un sat de *gyarongpa*, adică oameni de rasă tibetană stabiliţi de secole în văile (*rong*) chineze (*gya*).

Când sosim, în jurul nostru se adună multă lume, dar nimeni nu ne arată o casă unde am putea să stăm. Yongden ne părăseşte ca să caute în sat un adăpost. În timpul absenţei lui, o femeie vine şi-mi spune că are camere pentru noi, dar nu are un grajd suficient de mare pentru a ne adăposti toate animalele. Unele vor trebui să rămână afară în curte. Lucrul nu-mi place şi aştept întoarcerea lui Yongden înainte de a accepta propunerea ei, dar cum lama se întoarce fără a fi găsit o locuinţă, nu ne rămâne decât să ne ducem unde am fost poftiţi.

Femeia care mi-a vorbit este chinezoaică, patroana unui han, înghesuit între casele satului. Curtea în care intrăm este mică şi noroioasă. Grajdul situat mai încolo e şi mai noroios şi foarte murdar. Bietele noastre animale vor fi foarte rău adăpostite. Iar noi, noi vom avea un apartament la primul etaj. Se urcă acolo pe o scară din lemn, foarte înclinată, care ajunge la un balcon ce dă spre curte. Aici, surpriza este plăcută. Primul etaj este făcut numai din lemn, ca o cabană, şi este construit de puţină vreme. N-a avut timp să fie afumat şi murdărit de musafirii vremelnici. Lemnăria îşi păstrează culoarea deschisă şi dă întregului ansamblu un aer de curăţenie reconfortantă. O cameră mare, lângă scară, va fi dormitorul oamenilor mei. Mai încolo se află bucătăria şi la extremitatea balconului, când acesta face un unghi drept, îndreptându-se spre o altă latură a curţii, se găseşte un mic apartament de două camere. Voi locui în cea din fund, care are două ferestre, una dând pe balcon, iar cealaltă pe câmp. Yongden va locui în camera de la intrare şi-mi va fi totodată şi paznic. La mine nu se va putea intra decât trecând pe la el, iar el îi va opri pe nepoftiţi; liniştea mea va fi asigurată.

Zilele trec. Rănile animalelor mele se închid cu greu. Băieţii îşi scot pârleala pentru lipsurile pe care le-au îndurat. Tsakalo nu ne oferă lucruri cu care să facem mese bogate, dar găsim hrană din plin şi ei profită pentru a mânca aproape continuu.

Lama Yongden citeşte în camera sa; fac şi eu acelaşi lucru la mine în cameră, de unde nu ies niciodată. Oamenii din sat sunt curioşi şi ar voi să mă cerceteze îndeaproape, ceea ce îmi este extrem de neplăcut. Mai am un motiv pentru a trăi retrasă. La Tsakalo există o mânăstire lamaistă. O mânăstire de o anumită importanţă căreia un imens *chörten* îi dă un aer de demnitate vag trufaş.

Şi mai mult decât negustorii, călugării sunt elementul mişcător din Tibet. Fără bagaje, fără bani, aceşti drumeţi ai clerului pleacă cu miile, de ici-colo, străbătând Tibetul şi regiunile învecinate. Unii caută un maestru spiritual în stare să-i împingă pe calea supremei înţelepciuni, alţii sunt în căutare de iniţieri mistice, de doctrine secrete. Unii visează să descopere cărţile ascunse (*gterma*[71]) de sfinţii lama din secolele trecute. Mai sunt cei însufleţiţi de dorinţa unor întâlniri ciudate, a unor comuniuni deosebite cu fiinţe altfel decât cele umane. Cei care sunt, sau îşi spun, *naldjorpa*, celebrează *teheudu*) sau alte rituri, pe parcursul drumului. În fine, alţii, mai simpli, nu sunt decât nişte pelerini pioşi care vizitează locurile sfinte.

Toţi aceşti oameni care se vântură de la un loc la altul sunt excelenţi purtători de ştiri. Aşadar, nu ţineam să fiu văzută nici prea des, nici prea îndeaproape de vreun *trapa* din Tsakalo pentru ca acesta să poată da de ştire de prezenţa mea aproape de frontiera interzisă şi să mă descrie celor de care eu nu voiam să fiu cunoscută.

Cu toate acestea, în pofida izolării mele, nu scăpăm total privirilor clerului de rang inferior din localitate. Unii *trapa* veneau la han ca să sporovăiască cu servitorii mei, colegii lor în ordinul lamaist. Circulau pe balconul din faţa ferestrei mele şi încercau să vadă ce se petrecea în cameră. Uneori reuşeau, dar nu însemna că aflau mai mult, deoarece mă vedeau citind o lucrare tibetană, lucru care pentru ei nu era o noutate.

Într-o după-amiază, în timp ce citeam, aşezată ca de obicei pe pat, cu spatele întors la fereastra care dădea pe balcon, am avut senzaţia aceea specială pe care o ai uneori când te *simţi* privit. M-am întors şi am văzut un

71 Vezi nota de la p. 112.

ochi încadrat într-o gaură a hârtiei care, după moda chinezească, ţinea loc de fereastră. Nu era prima oară că eram spionată astfel; mi-am reluat lectura dar, de pe balcon, o voce îmi spuse:

— Vin la dumneavoastră.

După care, ochiul a dispărut, am auzit paşi pe balcon, apoi cum se intră în camera lui Yongden şi aceeaşi voce care spune:

— Mă duc la *ani*[72].

— *Jetsun Kuchog*, îl corectă fiul meu cu un ton scandalizat de lipsa de respect a vizitatorului.

— *Jetsun Kuchog*, dacă vă face plăcere, continuă vocea cu indiferenţă subliniată pentru acest amănunt.

Apoi, înainte ca Yongden să aibă timpul să-l impicdice, intrusul deschise uşa camerei mele şi începu să mă examineze.

Era un om cu un păr care începea să incărunţcască, îmbrăcat corect cu o haină monastică din *therma 2*. Părea foarte sigur de sine, foarte în largul său, şi, mi s-a părut, puţin ironic. Nu mi-a plăcut felul în care mi-a forţat uşa, dar nu voiam să risc să mă cert cu un lama, la doi paşi de o mânăstire care avea probabil mai multe sute, dacă nu chiar o mie de călugări. Lucrul ar fi putut să ne creeze neplăceri.

Mi-am spus atunci că cea mai bună atitudine este râsul.

— Luaţi loc, *kuchog*, i-am spus vizitatorului. V-aţi ostenit degeaba. Pe aici nu-i nimic ciudat.

— Ba sunteţi dumneavoastră, replică lama. Ce faceţi aici?

— Aştept ca rănile catârilor să se vindece ca să o pornesc din nou.

— De unde veniţi?

— Din nord, aproape de Mongolia.

— Unde vă duceţi?

— În sud, în ţinutul meu. T E – Ce ţinut?

— *Gyamed*[73].

— Dar nu sunteţi chinezoaică.

---

72 Ani, termenul cel mai folosit pentru a desemna o călugăriţă obişnuită. Cele pe care rangul lor, fie cel ecleziastic, fie cel social, lc asimilează cu lama sunt numite cu respect Jetsun Kuchog sau, pe scurt, Jetsunma.

73 Gyamed: China de jos. Pentru tibetanii din aceste regiuni înscamnă un ţinut vag definit, care include şi Indochina.

— Sunt tot atât cât sunt şi locuitorii din *Gyarong*. Şi locuitorii din *Gyamed* se deosebesc de chinezi.

— Ah!

Gyamedîl lăsa pe lama perplex. Nu-şi imagina prea bine de care regiune este vorba.

— Yunnan? întrebă.

— Mai în sud…

— E foarte departe?

— Foarte.

Urmă o tăcere.

— Şi în regiunea aceea, oamenii sunt *nangpa* (budişti)?

— Sunt.

— De multă vreme sunteţi călugăriţă?

— De zece ani.

Se uită la mine câteva clipe.

— Ce făceaţi înainte de asta?

— Eram măritată.

— V-a murit bărbatul?

— Nu, dar mi-a permis să mă fac călugăriţă… Mai are două neveste.

Uşa s-a închis brusc în urma lui Yongden, care ieşea în grabă, nem ai putând să-şi ţină râsul.

Mă distram mai puţin decât el, interogatoriul mă irita. I-am pus capăt.

— De ce vă interesează toate astea, *kuchog*?

— Nu mă interesează defel. Călugării *trapa* mi-au spus că aici stă o *ani* străină, care recită toată ziua cărţi religioase şi mi s-a părut uimitor. Ce recitaţi?

Îngrozitor personaj, am gândit eu şi i-am răspuns pe un ton mai sec:

— Nu recit, *citesc*.

M-a privit din nou cu un aer care părea *zeflemitor*.

— Ei da! Citesc, am reluat eu aproape mânioasă. Citesc, încercând să înţeleg cum „forma este însuşi vidul, iar vidul este însăşi forma”, cum „dincolo de vid nu există formă şi dincolo de formă nu există vid” 1.

Nu mi-a răspuns, deveni serios şi se ridică să cerceteze cărţile de pe masa mea.

— Vremurile nu sunt bune, *Jetsun Kuchog*, a spus după ce şi-a terminat inspecţia. Spiritul oamenilor e îndreptat spre răutate, nu se gândesc decât cum să-şi facă rău. Căutând egoist propriul lor bine îşi pregătesc ruina. Sunt orbi; le lipseşte calmul în care se dezvoltă vederea profundă[74] care produce înţelepciune. *Tehirolpa*[75] şi mulţi alţii s-au gândit şi au meditat; au avut savanţi şi sfinţi, dar au continuat să creadă în realitatea unui *eu* separat, izolat. Din acest lucru inexistent au tăcut un obiect de adoraţie; pentru el se chinuie şi chinuie şi pe alţii. Nu au ajuns la vederea pătrunzătoare care revelează irealitatea *cului* şi a lumii aşa cum le apare ea. Atâta vreme cât nu vor fi recunoscut eroarea credinţei în eu, vor fi supuşi iluziei dureroase a naşterii şi a morţii. A risipi această eroare eliberează pentru totdeauna de moarte.

Tăcu şi am aşteptat în tăcere, nevrând să rup firul ideilor sale, dacă ar fi vrut să continue, dar a trecut la alt subiect.

— Cine este tânărul care era aici? Un *tulku*[76], nu-i aşa? Nu cred că mă înşel.

— Vi s-a spus, fără îndoială.

— Nu, uneori asta se simte, chiar dacă *tulku* nu este oficial recunoscut... Va avea o viaţă ciudată.

A şi început s-o aibă, mi-am spus eu în sinea mea, gândindu-mă la toate călătoriile pe care le făcusc Yongden, de când devenise liul meu, şi la cele pe care avea să le facă cu siguranţă.

— Aparţine sectei Kahgynd-Karma, am spus, a studiat cu mai mulţi maeştri. E fiul meu adoptiv.

— Familia mea era de pe lângă Gartog, continuă lama. Am avut drept guru[77] un lama care ajunsese la vederea profundă. Nu era un *gonitchen* Λ nu a socotit niciodată că ar fi trebuit să se retragă într-un ermitaj. Vedea lucrurile altfel decât le zărim noi, prin ignoranţa noastră. A te apropia numai de el era deja o binecuvântare... îi datorez tot ce am reuşit să înţeleg... Vă duceţi într-o ţară îndepărtată...

Mă privi, apoi continuă:

---

74 Lhug thong, scris Ihag mthong: „a vedea mai mult", adică vederea profundă, superioară.

75 Scris phyirolpa, literal: „oamenii din afară14, adică cei care nu sunt budişti. Acest epitet desemnează mai ales pe adepţii diferitelor secte hinduse.

76 Lama care reincarnează un eminent defunct: unul dintre cei pe care străinii TI denumesc impropriu „Buddha viu". Cu privire la teoriile despre tulku, vezi Mystiques ct mugiciens du Tibet.

77 Ghid spiritual. Termenul sanscrit guru este folosit de tibetani în limba literară şi religioasă,

— Poate mai îndepărtată încă decât cea al cărei nume mi l-aţi spus. Tânărul vă însoţeşte. Deoarece amândoi iubiţi Doctrina[78]şi căutaţi să-i surprindeţi sensul, vă voi comunica câteva din învăţăturile maestrului meu. Vor putea face bine oamenilor de acolo. Nu cred că voi mai rămâne multă vreme aici. Sunt ocupat şi, din pricina şi a altor motive, nu mai pot veni în acest han, dar tânărul lama să vină la mânăstire, îi voi dicta nişte note sau îi voi da să copieze câteva pagini din anumite manuscrisc. Mâine am să trimit un *trapa* să-l aducă la mine.

— După care lama a băut ceai, a discutat puţin cu Yongden şi s-a retras.

A doua zi, fiul meu îl găsea pe lama instalat într-o căsuţă[79]care nu era după toate semnele a lui, deoarece nu părea, îmi spuse Yongden, a cunoaşte locul obiectelor celor mai obişnuite. Yongden trase concluzia că lama nu voia să-l primească în locuinţa sa. Poate că dorea să nu se ştie ce va dicta elevului său de scurtă durată. După dovezile de respect pe care i le arătau cei doi *trapa* care-l serveau, Yongden a mai înţeles că era un personaj important. Căută să-i afle numele, dar numele personal al unui lama nu este îndeobşte cunoscut, iar eticheta interzice să-l foloseşti când vorbeşti despre el. În general, sunt desemnaţi prin titlul sau funcţia pe care o au în mănăstire, prin sediul lor dacă sunt *tulku*, sau prin numele ţinutului lor natal.

Maestrul benevol al lui Yongden era Markam *Kuchog*. Or, Markam este unul din numele regiunii Gartog, în ţinutul Kham, şi această denumire nu ne lămurea defel asupra personalităţii sale. Fără doar şi poate, era unul din acei gânditori eruditi, cum există nenumăraţi în Tibetul oriental, a căror viaţă se scurge liniştit într-o bunăstare confortabilă, fără ca ci să caute faima, petrecându-şi timpul în lectură, conversaţii prieteneşti cu alţi învăţaţi şi, uneori, instruirea câtorva elevi aleşi.

În timpul celor câteva zile pe care le-am mai petrecut la Tsakalo, fiul meu a luat numeroase note interesante şi s-a despărţit cu regret de binevoitorul lama.

Hanul din Tsakalo era teatrul nefericit al unei drame cumplite a cărei amintire m-a urmărit multă vreme. Hangiii, nişte chinezi, aveau un singur copil, un băiat de şaisprezece ani, tuberculos în ultimul grad.

---

78 2 ,1 C/îo.s, pronunţat tebeu, adică Doctrina budistă.

79 Mănăstirile tibetane se compun din locuinţe scparate.de diferite mărimi, si seamănă cu nişte oraşe. Fiecare trupa, fiecare lama trăieşte acolo după mijloacele pe care lc are.

În fiecare seară, la amurg, maică-sa aprindea lămpi în faţa chipului nu ştiu cărei divinităţi din panteonul daoist, apoi, cu beţişoare parfumate în mâinile împreunate, se aşeza pe pragul locuinţei şi, ridicându-şi fruntea către cer, lansa în văzduh o tânguire sfâşietoare. Se parea că era o chemare. Un singur cuvânt, acelaşi – poate numele personajului divin invocai – revenea des. Vocea ei nu se ridica în vociferări disperate, ci rămânea aproape şoptită, monotonă, plină de o inexprimabilă durere sfâşietoare.

Era vorba de o recitare rituală căreia îi răspundeau ca un ecou nişte litanii. Un băiat de vreo zece ani stătea în picioare pe prag, lângă mama care implora, şi, la anumite intervale, pronunţa cuvintele necesare. Bincînţeles că ar fi preferat adesea să fie în altă parte şi rolul său, în acest rit patetic lângă femeia îndureratã, îl plictisea. Cel puţin, nu dovedea o mare reculegere, întorcându-şi capul ba la dreapta, ba la stânga, atras de ceea ce se petrecea în curte, în vreme ce femeia, cu mâinile ridicate către cer, absorbită în gânduri, uita de tot, cu excepţia fiului care murea şi a zeului care putea să-i redea sănătatea, dacă o voia. Ea nu-şi dădea seama de zăpăceala ajutorului său decât când acesta uita litania. Atunci i-o sufla, iar puştiul o repeta cu indiferenţă, vocea sa ţipătoare sfâşiind armonia mişcătoare a tânguielii psalmodiale, în care biata chinezoaică îşi punea tot sufletul.

Pe când ca era absorbita de rugăciune, oamenii treceau prin curte, îşi vedeau de treburile lor la han, fiecare preocupat numai de sine. O priveam de la fereastra mea, cu inima strânsă de o tristeţe de negrăit văzând-o astfel, singură în indiferenţa generală, întinzând mâinile în gol. Biata femeie, biata de ca!

Într-o zi, m-a rugat să-i văd fiul. Am coborât la parter, unde se găsea locuinţa proprietarilor hanului: o cameră de mărime mijlocie, fără altă deschidere decât o uşă mare dând spre o altă clădire şi apărată de balconul ce înconjura intreaga casă. Încăperca era întunecoasă, afumată şi complet lipsită de aerisire. În fundul ei se afla patul bolnavului. Nu aveai nevoie de niciun fel de cunoştinţe medicale ca să-ţi dai seama că-i mai rămânea puţin de trăit.

Am recomandat o hrană foarte substanţială, în cazul în care tânărul era în stare s-o digere. I-am sfătuit pe părinţi să-l scoată din camera întunecată şi să-l pună la soare când se va face cald sau să-l instaleze într-o altă cameră mai luminoasă şi însorită de la etaj. Trebuia să spun ceva, dar orice remediu era neputincios.

Nu am uitat-o niciodată pe această mamă îndurerată. Şi acum mi se întâmplă adesea să mă gândesc la ca, Iaca care, poate, încă îşi plânge copilul pe care zeii n-au vrut sau n-au putut să i-l lase.

Ni s-a oferit o ocazie să plecăm din Tsakalo fără să mai aşteptăm cicatrizarea completă a rănilor catârilor, cicatrizare care se făcea mult mai încet decât am fi putut să ne închipuim. Yongden aflase că un conducător de catâri adusese mărfuri la Tsakalo şi că se va întoarce fără încărcătură. S-a dus imediat să-l vadă şi-l angaja pentru a transporta bagajele prin munţi, dincolo de pasul Dza.

Am plecat târziu din Tsakalo, prima noastră etapă e scurtă. Timpul e noros. La ieşirea din sat mai vedem încă un turn de pază înalt, minunat aşezat în peisaj, apoi mergem printre câmpuri şi străbatem cătune cu totul neinteresante. Cărarea stricată de ploile recente este aproape întreruptă în mai multe locuri; trecem totuşi fără mare greutate, dar înaintarea noastră este lentă şi, când ne oprim lângă o localitate pe care conducătorul de catâri o denumeşte Hsiţien, soarele urmează să se culce curând.

Pe când căutam un loc potrivit unde să ne instalăm corturile, a trecut un *trapa*. Deocamdată este *amteheud22* la un fermier şi ne promite camere la acesta, în cazul în care am dori. Ne mai spune că ferma are un grajd imens; animalele vor putea fi instalate acolo, iar conducătorul de catâri şi servitorul său vor dormi aproape, într-o cameră de lângă grajd. Această propunere îmi convine de minune, cel puţin în ceea ce priveşte catârii. Personal, după ce am stat închisă mai bine de o săptămână într-o cameră de han, voi fi încântată să-mi petrec noaptea în cort.

Tobgyal, Seunam şi conducătorul de catâri descarcă animalele, după care, conduşi de îndatoritorul *trapa*, le duc în sat unde vor cumpăra pentru ele paie şi grăunţe şi le vor da de mâncare.

La rândul său, Sotar a scos repede nişte lemne uscate dintr-un sac, a pus una lângă alta trei pietre ca să aşeze pe ele oala şi a aprins locul. Până când camarazii lui îi vor aduce o cantitate mai mare de combustibil ca să ne pregătească masa, ne face ceai.

Neavând nimic de făcut, îmi scot o carte din desagă, mă aşez pe un sac şi încep să citesc.

Locul unde ne propunem să petrecem noaptea este cam departe de sat, ţăranii nu ne-au văzut sosind, dar prezenţa noastră este semnalată de *trapa* care îmi conduce oamenii şi animalele; nişte curioşi vin să mă cerceteze.

Unul din ei, auzindu-mă citind cu jumătate de voce, potrivit obiceiului tibetan, se apropie încercând să prindă cuvintele pe care le pronunţ. Nercuşind, mă roagă să-i arăt cartea. I-o întind.

Bâlbâie atunci câteva fraze cu o pronunţie ciudată, apoi, dintr-odată, recunoscând cartea pe care o ţine în mâini, strigă din toate puterile către cei care îi înconjoară:

— E despre religia noastră! Este *Chesrab kyi pharol tu tehinpa*[80].

Îmi dă apoi cartea, se dă înapoi câţiva paşi şi se prosternează de trei ori cu o fervoare impetuoasă, ca să cinstească paginile din Sfintele Scripturi pe care le ţin în mână. Mai mulţi săteni se grăbesc să-l imite. După ce şi-a arătat astfel respectul, „eruditul” pleacă în goană şi se întoarce după un timp aducând câteva cărţi. Mi le arată şi cu ajutorul meu citeşte câteva pagini. Ţăranii care ne privesc continuă să-şi arate admiraţia puternică, între timp, soarele s-a culcat, lumina a scăzut, suntem obligaţi să ne întrerupem lectura; dar pe când cu eram atentă la lectură, s-a produs un miracol. Iluminaţi subit, localnicii au descoperit scopul călătoriei mele.

Satul lor a avut deosebita onoare să vadă născându-se un *tulku*. Acest eminent lama se întoarce de la Lhassa şi, în drum spre reşedinţa sa din Mongolia, îşi va petrece câteva zile în ţinutul său natal. Deocamdată, s-a oprit într-o localitate ce se alia dincolo de pasul Dza. Iar noi, noi suntem nişte oameni pioşi care, aflând de prezenţa acestui lama în regiune, ne ducem să-i dăm cinstea cuvenită şi să-i cerem binecuvântarea.

Sunt încântată că aceşti bravi *gyarongpa* au inventat singuri povestea. Mă scutesc de a inventa eu una.

Sentimentele de devoţiune care ni se atribuie sunt imediat răsplătite. Ni se aduc diferite provizii de drum, printre care trei ouă şi un coşuleţ plin cu nuci.

S-a făcut noapte, sătenii pleacă. Tobgyal şi Seunam s-au întors şi ei. Au băut ceai şi vor începe să instaleze corturile. Când totul va fi în ordine, vor pleca să adape animalele care erau prea încălzite ca să bea de cum sosiseră.

---

80 Scris Chesrab kyi pharol tu phynpa: traducerea tibetană a tratatului de filozofie sanscrit Prjjnāpārdmitā. întreaga lucrare se compune din douăsprezece volume mari, dar există şi numeroase extrase alcătuind broşuri,ca uccea pe care o citeam.

În vreme ce ne desfacem corturile, vântul se ridică brusc şi, aproape imediat, devine violent, incep să regret că am refuzat ospitalitatea oferită. Noaptea se anunţă rea şi aş fi petrecut-o fără îndoială mai confortabil sub un acoperiş. Cum reflectam astfel, în depărtare se aude tunetul. Servitorii mă întreabă: să continue să instaleze corturile? Este sigur că vom avea curând o ploaie mare. N-am putea să ne căutăm un adăpost în vreo casă?

Mi se pare un lucru dificil. Locuinţa fermierului unde sunt adăpostiţi catârii noştri e la celălalt capăt al satului. Ca să ne ducem acolo bagajele cu spatele ne-ar cere prea mult timp… Putem cere adăpost în altă parte?

Seunam propune să ne ducem la o căsuţă pe care a zărit-o nu departe de noi, în spatele unui dâmb şi al unui gruptie copaci care mi-au ascuns-o. Tunetul se aude mai aproape, înţeleg că băieţii mei doresc din tot sufletul să se pună la adăpost. Să se ducă deci să ceară găzduire la mica fermă din apropiere.

— Cine ar îndrăzni să refuze nişte călători pe timp de furtună! zice Seunam plin de încredere.

Ceilalţi sunt de acord cu el, sunt gata să-l impresioneze pe stăpânul caseiē De altfel, trebuie să ne grăbim dacă nu vrem să fim udaţi. Servitorii închid în grabă sacii deschişi, iau cu ei corturile pe jumătate desfăcute şi fug spre casă. Sunt primiţi cu amabilitate, aşa cum am prevăzut. Yongden şi cu mine îi ajutăm la aducerea lucrurilor. Picături mari de ploaie încep să cadă. În sfârşit, după câteva drumuri de la locul nostru la locuinţa ţăranilor, toate bagajele sunt la adăpost.

Mica fermă unde ni s-a dat găzduire este locuită de doi ţărani de vârstă mijlocie, soţ şi soţie. Locuinţa lor, situată deasupra staulului, nu are decât două încăperi: bucătăria şi, separată de aceasta printr-o terasă, o cameră plină de alimente, haine, lână de tors, legături de lemne uscate, saci, lăzi şi o grămadă de obiecte heteroclite, acoperite de un strat gros de praf. Nemo[81] promite că îmi va face un loc aici pentru a-mi instala patul de campanie, iar bărbaţii vor dormi în bucătărie, împreună cu stăpânii casei.

Oricum, mă bucur că am găsit acest adăpost. Furtuna a venit, vântul a devenit cumplit, iar o ploaie amestecată cu grindină bate în pereţii casei. Suntem mai bine aici decât în corturi şi putem cina în linişte.

---

81 Nemo: denumire familiară, dar politicoasă, folosită pentru stăpâna casei când aceasta e din popor.

Nemo s-a oferit să ne pregătească supa, cu *tsampa* şi carnea pe care i le dăm. Va adăuga napi şi gulii şi ştie că va fi invitată, împreună cu soţul ei, să mănânce cu noi. În aşteptarea supei, bem ceai cu untĒ

Vijelia era prea violentă ca să dureze multă vreme; la mai puţin de o oră de la sosirea noastră la fermă, ploaia încetează.

Seunam şi Tobgyal se vor duce în sat să adape animalele şi să le umple ieslea cu paie. Cum gazda noastră îi scuteşte pe Sotar de pregătirea mesei, va merge şi el cu prietenii săi pentru a-i ajuta.

Cei trei bărbaţi îşi aşează ulcelele goale pe podea lângă zid[82]şi ies. Nepo[83] iese după ei să ia laptele şi legumele pe care ni le-a promis, iar nevastă-sa va face puţină ordine în camera unde voi dormi.

Câteva minute mai târziu, un tânăr intră în bucătărie şi, fără să ne spună vreo vorbă, se aşează într-un colţ. Gazda noastră se întoarce, aruncă o privire indiferentă nou-venitului, apoi, văzând o ulcică de lemn care se află pe podea, lângă el, îi toarnă ceai şi-i pune alături un săculeţ plin cu tsampa. După care se întoarce la vatră, aţâţă focul şi se ocupă de masă.

Băiatul rămâne în continuare tăcut, nici măcar nu i-a mulţumit femeii care l-a servit. Vâră mâna cu stângăcie în sacul cu *tsampa* şi când o scoate, o bună parte din făină îi cade pe jos. Ce-i mai rămâne în mână aruncă în ceai, apoi învârte terciul cu degetele, fără să se uite la ce face, cu privirea pierdută în gol, parcă inconştient, în fine, îşi duce ulceaua la gură şi-o ţine acolo, lipită de buze, fără să înghită.

În vreme ce taie carnea în bucăţele mici pentru supa noastră, *nemo* observă pe furiş purtarea ciudată a tăcutului individ. Pe când ea se duce să ia, pentru foc, câteva ramuri uscate pe care le smulge dintr-o legătură pusă într-un colţ al bucătăriei, băiatul se ridică, ulceaua îi cade din mâini, şi iese ca un automat.

Yongden şi cu mine am înţeles.

— E un idiot, îmi spune lama în şoaptă.

Dau din cap aprobator.

---

82 Ca să mănânce, oamenii din popor, mai ales cei de la ţară, se aşează pe podea sau pe o bucata de covor,cu picioarele în crucişate. Ulcelele şi farfuriile cu băutură şi hrană sunt aşezate în faţa lor pe podea — la cei mai în stăriţi, ele sunt puse pe o măsuţă foarte joasă. Cei din înalta societate mănâncă aşezaţi pe un maldăr de perne, având în faţa lor o masă lungă, a cărei în ălţime e cajculată în funcţie de în ălţimea pernelor. Servitorii mei şi-au băut ceaiul aşezaţi pe podea, fără vreo masă pe care să-şi aşeze ulcelele. Apoi, fiecare şi-a pus ulceaua la loc ferit, lângă zid, ca s-o găsească la în toarcere. Aşa este obiceiul locului.

83 Neper, stăpânul casei, când acesta este un om din popor.

La zgomotul făcut de ulcică, *nemo* a întors capul. Îl vede pe bietul smintit cum trece pragul şi dispare.

— Ce are servitorul vostru? ne intreabă. Ai zice că-i nebun.

— Cum servitorul nostru? Nu-i servitorul nostru.

— Nu-i unul din oamenii care au rămas în sat cu animalele?

— Nici vorbă. Nu-l cunoaştem. Lângă catâri au rămas numai doi chinezi, iar aici, cum aţi văzut, cei trei servitori ai noştri.

— De ce nu aţi spus că nu era servitorul vostru?

— Am crezut că era de-al casei. Doar i-aţi dat ceai.

— I-am dat ceai pentru că am crezut că era unul din oamenii voştri.

— Să nu vă pară rău. Aţi făcut o pomană. O să fiţi răsplătită pentru ea. Nefericitul acela nu e întreg la minte. E un idiot. Şi-a împrăştiat *tsampa* şi ceaiul fără să mănânce şi să bea. Parcă ar fi vrut s-o facă şi nu putea.

Dumnezeule! Ce cuvinte imprudente am spus fără să bănuiesc ce consecinţe vor avea! Femeia păli,

— Nu-i aşa, se bâlbâi ea, aţi remarcat şi dumneavoastră? Voia să mănânce şi nu putea...

Căzu pe gânduri. În clipa aceea, câinii lătrară cu furie, aşa cum făcuseră la sosirea noastră. Se întorceau băieţii.

Cum intrară, văzură imediat *tsampa* şi ceaiul vărsate pe jos şi ulceaua răsturnată. Tobgyal se repezi şi o luă.

— Ce-i asta? spuse cu mânie. Cine s-a folosit de ulceaua[84]mea?

Mi-am dat seama atunci că ulceaua lângă care se aşezase idiotul era a lui Tobgyal care o pusese acolo. Văzându-l pe băiat lângă ulceaua servitorului meu, *nemo* crezuse că era a lui şi că băiatul aştepta politicos, în linişte, să-i fie umplută cu ceai.

Fermiera nu dădea nicio atenţie indignării lui Tobgyal. Auzindu-i pe câini cum latră, tresărise ca lovită de un gând neaşteptat.

— Şi... zise ea, când omul a intrat, câinii n-au lătrat, iar când a plecat, n-au lătrat nici atunci... *Kyab su tehiwo*!... *Lama* iaeno[85]...

---

84 Fiecare tibetan are una sau mai multe ulcele personale. Potrivit obiceiului, nimeni nu trebuie să bea din ele, in afara proprietarului.

85 Exclamaţii curente in caz de primejdie, de nenorocire etc. Prima inseamnă: „Iau un adăpost" sau „Plec la un adăpost*1, iar a doua „Să ştii, oh, lama!" sau „Lama o ştie", E o chemare adresată unui ghid spiritual sau înte- meietorului sectei din care faci parte, implorându-1 de a-1 privi pe credincios, de a vedea primejdia care-1 ameninţă, nenorocirea care-1 doboară etc.

Ce-avea, ce se în tâmpi ase 7

Ù chemă pe bărbatu-său şi-i povesti ce se petrecuse. Omul se intunecă la faţă.

— Semn rău, spuse apoi. Nu a fost un om, ci un demon. Ceaiul şi *tsampa* nu sunt hrana pe care şi-o doresc cei de soiul lui, ei se hrănesc cu „suflul vital” al fiinţelor… Cine l-a adus aici?

— Vorbeşti fără socotealã, nepo, i-am spus. N-a fost niciun demon. N-a fost decât un om sărac cu duhul. Dacă nu-i din satul vostru, înseamnă că rătăceşte fără ţintă, neştiind încotro se duce. Trebuie să-l căutăm şi să-i dăm un adăpost. Mâine o să încercaţi să aflaţi de unde vine ca să-l trimiteţi la familia sa.

— La lanterna, i-am spus lui Seunam, şi du-te să vezi dacă nu se învârte vreun băiat pe-aici… Dacă-l întâlneşti, îi aduci binişor, e un biet idiot,

Auzindu-mă, ţăranca s-a pus de-a curmezişul uşii.

— N-ai să ieşi de-aici, n-ai să te duci nicăieri! ţipa. N-o să-mi aduci aici demonul!

— Las’ c-am să-l primesc eu, dacă se mai arată cumva! îi întări vorbele soţul, scoţând din teacă o sabie atârnată de perete.

Acum nu mai era vorba de un nebun, ci de doi, care stăteau în faţa mea şi, fără îndoială, mai primejdioşi decât primul. Să te împotriveşti ideilor superstiţioase ale fermierilor era imprudent. Bietul nebun risca mai puţin rătăcind pe coclauri decât dacă-l aduceam aici unde voiau să-l masacreze. N-am insistat. Sotar a înlocuit-o pe bucătăreasa prea răvăşită ca să-şi mai continue treaba, am mâncat repede şi m-am retras în camera mea, încă nu adormisem când fiul meu bătu încet la uşă. I-am deschis şi am văzut că-şi adusese şi păturile.

— Dacă îmi daţi voie, îmi spuse, am să dorm aici.

— Sunteţi prea mulţi în bucătărie, n-ai loc?

— Nu-i asta! Povestea cu idiotul nu-mi dă pace.

— De ce?

— Pentru că dobitocii ăştia şi-au vârât în cap că era un demon şi-au tras concluzia că l-am adus noi, în urma noastră. Le cunoaşteţi ideile când e vorba de demoni.

— Ei şi, ce să facem? Dormi aici, dacă vrei.

Tânărul îşi întinse păturile pe jos în faţa uşii pe care trebuie s-o las deschisă. Mă sufoc în camera asta fără aer, plină de mirosurile pe care le răspândesc toate lucrurile îngrămădite în ea.

Noaptea, mă trezeşte un zgomot neobişnuit. Cineva merge încet, în picioarele goale, pe terasă. Cine-o fi? Vreun hoţ? Puţin probabil. Totuşi» mă ridic iute, îngenunchez lângă Yongden, îi pun pătura pe gură, ca să nu i se audă vocea dacă vorbeşte trezit brusc din somn, şi-i spun la ureche:

— Vine cineva, trezeşte-te.

Lama încă nu-şi dăduse păturile la o parte când apăru vizitatorul nocturn. Era Seunam.

— Am venit să vă previn, spuse. *Nemo* e bolnavă, a gemut toată noaptea, plângându-se de dureri la inimă. Zice că demonul care a venit aseară i-a luat „suflul vital”[86] ca să-l mănânce şi c-o să moară. Bărbatu-său ne acuză c-am adus demonul cu noi. E foarte pornit împotriva noastră şi a blestemat toată noaptea. Noi n-am închis măcar un ochi. Am ieşit ca şi când aş fi vrut să mă uşurez, pentru că voiam să vă înştiinţez de ce se petrece.

Yongden luă imediat o hotărâre.

— Trebuie să plecăm, spuse el, trebuie să plecăm imediat înainte ca *nepo* să aibă timp să răspândească toate aiurelile în sat. Boala neaşteptată a femeii o să provoace o impresie urâtă... Dacă starea ei se înrăutăţeşte, ţăranii, aţâţaţi de povestea cu demonul, ar putea să ne maltrateze...

— Mi-e teamă că aşa vor face, făcu Seunam.

Aveau dreptate. Situaţia, oricât ar fi fost de ridicolă, era gravă. Superstiţia, profund înrădăcinată în tibetani, că nişte demoni rătăcitori merg pe urma călătorilor, pătrund odată cu ei în casele unde sunt primiţi şi acolo smulg şi „mănâncă” viaţa oamenilor şi a animalelor, putea provoca o criză de furie colectivă la ţărani. Să discuţi cu ei, s-o îngrijeşti pe *nemo*, a cărei boală era fără îndoială provocată numai de spaimă, ar fi fost inutil. Mai bine să fugim.

— Ascultă, îi spusei lui Seunam, în două ore se luminează. Mergi imediat şi caută-i pe conducătorii de catâri, spune-le că astăzi vreau să fac o etapă mai lungă, ca să mă intâlnesc mai repede cu *lamatulku*, căruia ţin să-i fac o vizită. Mai cu seamă nu le vorbi de „demon**. Grăbiţi-vă toţi trei să aduceţi catârii.

86 Scris dbugs: suflul. în Tibet, se aude adesea vorbindu-se despre aceşti demoni denumiţi K/e doi u lenken (scris skye hgroi dbugs len mkhcn) „cei care iau sufletul fiinţelor". Vezi pe această temă „Les mangeurs de souffles vitaux", în cartea mea Mystiques et magiciens du Tibet şi în Voyage d'une Pari sie nnc à Lhassa.

Dacă *trapa amtcheud* sau alţii de la fermă se trezesc şi-ţi pun întrebări, spune-le, ca şi conducătorilor de catâri, că vreau să-l văd cât mai curând pe lama.

— Cât vă trebuie să faceţi bagajele?

— Am împachetat totul aseară. În afară de patul lui *Jetsun Kuchog* şi de pături, totul e gata să fie încărcat.

— Bine, grăbeşte-te. Câinii sunt legaţi, n-ai de ce să te temi. *Nepo* te-a văzut ieşind, o să creadă că eşti în curte şi n-o să se mire dacă vor lătra.

— Cred c-am să sar în câmp, pe la capătul terasei, câinii sunt legaţi în partea opusă, poate nu mă vor simţi. Nepo, ocupat cu bolnava, nu-şi va da seama bine de lipsa mea dacă dulăii nu vor face zgomot.

Yongden aprobă şi îi lăsă să facă după cum au spus.

Seunam este înalt, tânăr şi sprinten, terasa nu este înaltă, a sărit repede peste beţele care formează balustrada. Iată-l cum pleacă alergând prin întuneric. Câinii nu s-au trezit. Ai zice că jucăm o dramă romantică. Aproape că-mi vine să râd, dar lama este serios.

— Urâtă treabă! spune.

M-am îmbrăcat repede, nu te prea dezbraci când călătoreşti prin Tibet. Nu-mi scosesem decât roba de deasupra şi cizmele, împreună cu fiul meu strângem patul şi păturile şi le punem la loc în sac. Apoi aşteptăm.

Timpul ni se pare lung. În sfârşit, auzim tropotul înfundat al copitelor plescăind în noroi.

Yongden se duce să-i anunţe pe Sotar şi Tobgyal. Îi spune bărbatului, lui nepo, povestea pe care am inventat-o.

— Ardem de nerăbdare să-l vedem pe *tulku*, plecăm devreme ca să putem străbate o bucată mai mare de drum în timpul zilei.

Cred că vizita pe care o vom face acestui sfânt om a impresionat-o oarecum pe gazda noastră; nu mai este atât de sigur că nişte oameni atât de pioşi ar putea atrage după ci demoni. E bine să profităm de îndoiala sa.

Mă apropii de bolnavă, dar bărbatu-său mă dă la o parte şi nu mă lasă s-o ating. Nu insist. Când, după câteva zile, o să-i treacă teama, şi va vedea că n-a plecat din lumea aceasta, febra o să dispară de la sine.

Animalele sunt încărcate la lumina lanternelor noastre chinezeşti şi ne punem în mişcare.

Cărarea care urcă spre trecătoare a fost tăiată prin pădurea neumblată, oamenii locului circulă acolo cu piciorul sau pe cai mici de Szetehuan, iar

copacii au fost sumar curăţaţi de ramuri ca să se poată trece. Călărind pe catârul meu mare de Sining, depăşesc înălţimea obişnuită şi merg cu capul prin frunziş, riscând adesea să fiu chiorâtă de vreo cracă. La un moment dai, nu mai pot înainta defel. Catârul, neînţelegând de ce nu-l las să meargă, încearcă să urmeze şirul tovarăşilor săi, băieţii mei trebuie să-l ţină pe loc şi să mă scape, tăind crăcile din jurul meu cu săbiile.

Plecarea noastră precipitată nu ne-a îngăduit să mâncăm, animalele sunt nemâncate şi ele; spre prânz, dau semnalul de oprire. În timp ce unii dau catârilor grăunţe, ceilalţi adună crengi uscate, focul este aprins şi ne desfătăm curând cu mai multe ulcele de ceai cu unt. Urmează restul meniului: câteva bucăţi de carne friptă chiar pe jarul aprins şi pâine pe care am copt-o la Tsakalo.

În timp ce mâncăm, soseşte un călăreţ.

— Unde vă duceţi? îi întreabă Tobgyal, după obiceiul tibetan de a-i chestiona pe călătorii întâlniţi. Şi tot după obiceiul locului, Yongden adaugă:

— Veniţi să beţi nişte ceai cu noi.

— Mulţumesc, nu beau, răspunde călăreţul, sunt grăbit.

— Încotro vă duceţi?

— La *Kuchogtulku*, de partea cealaltă a pasului. Femeia la care aţi dormit a murit în zori. Îi duc roba ca lama să facă poa[87].

Vorbeşte fără să se oprească din mers. Ultimele cuvinte au fost strigate de departe, când copacii îi ascundeau, vocea unei făpturi invizibile care ne-a aruncat, prin pădure, ştirea uluitoare: „Femeia a murit!”.

Suntem năuciţi. Conducătorii noştri de catâri nu trebuie însă să afle; din pricina fricii ar fi în stare să ne părăsească. Mi-am regăsit repede calmul:

— Biata femeie! zic. Era deja foarte bolnavă când am sosit noi.

Vorbele mele au darul să-i liniştească pe chinezi, moartea gazdei şi vizita noastră la ea nu au nicio legătură evidentă, deoarece boala era anterioară sosirii noastre.

Oare nu cumva, convins acum pe deplin că un demon a mâncat „viaţa” nevesti-şii şi că noi am adus demonul la ci, îşi va asmuţi fermierul prietenii? O să ne urmărească cumva?

87 Rit care îndreaptă „spiritul'" unui mort către un loc fericit. Vezi capitolul „La Mort et son au-dclà" din Mystiques et magiciens du Tibet.

Yongden nu crede. Şedinţa de lectură dovedind că suntem oameni „cunoscători de religie” şi scopul pios al călătoriei noastre – vizita la *tulku* – îi vor face pe săteni, crede ci, să pregete înainte de a ne molesta.

Previziunile lui se adeveresc. Nimeni nu ne-a supărat.

Gazda noastră murise de frică. Nu aveam niciun fel de îndoială. Avea, probabil, o dereglare cardiacă care o tăcea să nu suporte emoţiile violente. Nu m-am mirat când am văzut că teroarea pe care-o resimţea îi provocase febră, dar n-aş fi bănuit niciodată că treaba putea să aibă un sfârşit tragic.

Deşi complet nevinovată de această moartev am resimţit multă vreme apăsarea unei grele responsabilităţi. Îmi spuneam că dacă nu m-aş fi găsit la ea când intrase bietul idiot, fermiera l-ar fi primit altfel. Ar fi înţeles că are de-a face cu un smintit şi, poate, nu şi-ar fi imaginat această absurdă poveste cu demoni... Am fost atât de impresionată de acest trist eveniment încât. Deşi nu avea în sine nimic care să-l asimileze cu un „fenomen” anormal sau de ordin ocult şi deşi nu-i căutam nicio explicaţie, l-am povestit mai multor lama. Şi aşa mi-a fost propusă cea mai ciudată explicaţie ce poate fi imaginată cu privire la personalitatea adevărată a celui pe care-l luasem drept un simplu smintit şi pe care continuu să-l cred astfel. O poveste fantastică se grefa pe această explicaţie şi cum, dincolo de caracterul ei extraordinar, ea se leagă de anumite credinţe ale ocultiştilor tibetani, cred că-mi pot îngădui să o intercalez aici.

Alak Ngags Tehang, învăţat de faimă în ştiinţele secrete, nu admitea că băiatul ciudat, a cărui vizită i-a fost fatală gazdei mele, a fost un demon autentic. Ezita însă şi să fie de acord cu mine, care consideram că băiatul nn era decât un biet dement. Fără s-o afirme categoric, sugera că băiatul putea fi un *tulpa* scăpat de sub controlul magicianului care-l crease[88], ce rătăcea la

88 Tibetanii cred că iniţiaţii într-o anume în văţătură esoterică au puterea de a crea fapturi-fantomă (tulku sau tulpa) ce se pot comporta în lume ca nişte persoane naturale. După budiştii mahayana, această putere o au bodhisattva. Tulpa este format într-un fel supranormal şi este lipsit de conştiinţă proprie. Nu este decât o formă goală, în sufleţită şi condusă de magicianul care a modelat-o. Dimpotrivă, tulku se naşte în mod firesc, Este o fiinţă tot atât de reală ca şi noi şi,deşi posedat de „spiritul" celui care 1-a dorit ca instrument, arc totuşi o voinţă proprie datorată naşterii sale carnale. Cu toate acestea, mai ales în povestirile epice, termenul tulku este adesea folosit pentru tulpa. Este însă o licenţă incorectă, Ocultiştii tibetani cred că, în anumite cazuri, tulpa acţionează ca un magnet, putând atrage elemente de diferite ordine cc există în jurul lor şi, asimilând-le, ajung să-şi completeze personalitatea, devenind, într-o anume măsură, indivizi conştienţi. Dorinţa de a-si păstra existenţa şi de a o face independentă de creatorul lor se poate, atunci, trezi în ci şi o luptă în dârjită, dusă în general cu mijloace psihice în loc de mijloace fizice, în ccpe intre magician şi creatura sa, primul fncercând să dizolve creatura şi lovindu-se de rezistenţa şi de atacurile lui tulpa care, la rândul său, se străduieşte să-şi distrugă maestrul, pentru a-şi cuceri independenţa. Teoriile cc privesc acest subiect constituie una din ccle mai ciudate secţiuni ale învăţămintelor csotericc tibetane şi sunt considerate extrem de secrete.

întâmplare, nefiind ajuns decât la un rudiment de conştiinţă, asta dându-i aparenţele unui idiot.

Putea oare făptura asta să fi provocat, ca un demon „mâncător de suflu”, moartea fermierei? După Alak Ngags Tehang, lucrul era extrem de îndoielnic, dar nu imposibil. Şi conversaţia fiind astfel îndreptată spre *tulpa*, învăţatul mi-a povestit istoria magicianului Teheu Tags.

Cum o ştia? Puţin înainte de moartea sa, inspirat fără îndoială de exemplul celebrului ascet Milarepa, Teheu Tags îşi dictase biografia unuia dintre discipoli, recomandându-i în mod special să-i prevină de primejdiile legate de crearea unui *tulpa* pe accia dintre colegii lui, *ngagspa*2*, care ar fi fost ispitiţi să încerce acest lucru.

Discipolul, prieten al maestrului spiritual al lui Alak Ngags Tehang, îi relatase istoria acelui *tulpa* creat de Teheu Tags şi, la rândul său, interlocutorul meu a auzit-o de la maestrul său.

Teheu Tags *ngagspa* nu era nici sfânt, nici înţelept. În tinereţea sa comisese o crimă. Cedând, într-o seară, unei neaşteptate văpăi de patimă, a atacat brutal o fată *dokpa*, pe care o dorea de multă vreme. Apoi, cum victima striga după ajutor şi furia senzuală era acum stinsă, iar el se temea de răzbunare, a aruncat-o cu sânge rece în râul din apropiere şi, împreună cu ea, şi cofa cu care fata venise să ia apă.

A plecat apoi foarte liniştit, fără să resimtă vreo emoţie. Oamenii din corturile negre au căutat fata dispărută şi n-au găsit decât cofa, prinsă între stânci. Din acel moment, totul era clar: era vorba de un accident... Fata se aplecase prea mult deasupra apei şi îşi pierduse echilibrul, căzuse în râu şi curentul o luase cu el. Pe una din robele ei, Teheu Tags, impasibil şi solemn, a celebrat slujba pentru morţi, poa[89], care trimite spiritul morţilor în paradisul „Marii Beatitudini”, *Nub Dewa Tehen*.

Anii au trecut. Teheu Tags a devenit bogat şi celebru. El aprofundase cele mai secrete ştiinţe magice. De nepătruns, la fel cu zeităţile înfricoşătoare cu care avea de-a face, Teheu Tags lacea obiectul unui respect amestecat cu spaimă. Cu toate acestea, nu se bucura de succesul său; înlăuntrul lui îl rodea un vierme, torturându-l: ştia că e bătrân şi gândul morţii apropiate îi înspăimânta.

89 Corpul mortului nefiind prezent, ritul poate fi celebrat pe un obiect care i-a aparţinut.

Să trăiască!... Bătrânul magician nu avea decât o dorinţă; toate victoriile trecute, bogăţiile, gloria nu valorau nimic. Voia să continue să trăiască ani lungi, şi alţi ani lungi, iar el, iscusit în a face atâtea minuni, nu ştia mijlocul eficace ca să-şi prelungească timp de secole viaţa.

Şi totuşi, acest mijloc exista. Un manuscris vechi pe care îl descoperise în biblioteca prăfuita a unui *ngagspa* mort de curând spunea că un fer[90], ce vorbea despre acest subiect, fusese îngropat de Padmasambhava într-o peşteră aproape de vârful lui Khang Tise[91].

! îi trebuia cartea, dar cum să pună mâna pe ea?

Oricât de greu ar fi fost lucrul pentru el, la vârsta lui, poate că ar reuşi să facă lungul drum dintre Ga[92] şi Khang Tise, dar odată ajuns la picioarele muntelui sfânt, Ti va fi imposibil să-l urce. Totuşi, lui Teheu Tags Ti era sete de nemurire în carnea lui de acum.

Atunci, meditä şi-şi aminti de maxima maestrului care-l iniţiase în misterele metodelor esoterice: „Există întotdeauna un mijloc pentru a ajunge la scop. E vorba doar de a-l descoperi.”.

Pentru cazul său, „mijlocul” exista. Dacă trupul îi era lipsit de puteri şi membrele anchilozate, dacă învelişul de carne al lui Teheu Tags nu putea fi instrumentul eficace al voinţei lui Teheu Tags, această voinţă era în stare să creeze un alt instrument mai bun pentru a-i servi planurile.

Magicianul cunoştea arta de a produce *tulpa*, plăsmuiri înzestrate cu toate facultăţile fizice ale fiinţelor reale, dar lipsite de viaţă proprie, însufleţite de gândirea creatorului lor şi mişcându-se după voinţa lui. Nu o singură dată folosise aceste creaturi efemere. Va recurge şi acum la ele. Un *tulpa*, având în el dorinţa arzătoare de viaţă a lui Teheu Tags, robust datorită energiei pe care i-o va da spiritul lui viguros în ciuda decrepitudinii trupului, se va duce în locul său la Khang Tise şi, ascultând de impulsurile pe care i le va transmite, va dezgropa, la locul indicat, preţiosul tratat al lui Padmasambhava şi i-l va aduce.

Teheu Tags se retrase în meditaţie severă, inchizându-se în întuneric, şi. Se puse pe treabă. *Tulpa* se formă. Aşa cum voise magicianul, avea infaţişarea unui tânăr *trapa*, personajul cel mai bine ales pentru a întreprinde, fără a fi remarcat, un pelerinaj la muntele sfânt.

---

90 Ter sau ferma, vezi p. 112,

91 M unte sfânt pentru tibetani şi hinduşi. Aceştia din urmă TI numesc Kaiiasa şi cred că pe el se află locuinţa lui Shiva, Este situat în vestul Tibetului.

92 Gu este numele unui teritoriu din ţinutul Kham, în estul Tibetului.

Fantoma a stat mai multe luni închisă împreună cu creatorul ei, care o însufleţea treptat pronunţând *mantrele*? 8 potrivite şi trecându-i o parte din propria-i substanţă subtilă. Când a considerat-o în stare să se mişte în lume ca o fiinţă naturală, Teheu Tags i-a dat libertate şi aceasta a plecat. Dar, deşi separată de magician, o legătură ocultă o unea cu acesta şi *tulpa* continua să fie acţionat de voinţa magicianului care, datorită clarviziunii sale, putea să-i urmărească toate mişcările.

Tulpa mergea zi şi noapte. Nu avea nevoie nici de mâncare, nici de băutură, nici de odihnă. Forţa *mantrelor* pronunţate asupra lui şi energia născută din concentrarea gândirii magicianului îl susţineau.

Astfel, falsul pelerin a străbătut Lhassa, Jigatze şi a mers mult pe firul râului Yesru Tsangpo. Apoi, după ce a trecut prin nenumărate sate şi pe lângă nenumărate *dzong*[93], a ajuns la nişte *tehang-thang*, asemănătoare celor din apropierea teritoriului Ga, unde nu trăiesc decât păstori.

Într-o zi, cum îşi continua drumul, ajunse la o aşezare de corturi. Câinii nu l-au lătrat când s-a apropiat. Mergând drept în faţa lui, s-a lovit de un ţăruş de cort şi s-a oprit pe loc. În cort era o tânără fată.

La celălalt capăt al imensului Tibet, Teheu Tags a resimţit şocul care-l ţintuise pe *tulpa*, a văzut fata din cort şi a recunoscut-o: era cea pe care o violase şi omorâse cu şaizeci de ani în urmă.

Bătrânul magician ştia că toate faptele noastre, bune sau rele, au efecte care ne ajung mai curând sau mai târziu, aducându-ne bucurie sau durere, dar vechea sa crimă nu-i fusese niciodată *o* piedică în calea succesului şi aproape că încetase să se mai teamă de pedeapsă.

Profunda sa ştiinţă îi permitea să pătrundă secretul, ascuns omului obişnuit, al existenţelor trecute ale fiinţelor, oricare ar fi ele. Se cufundă în meditaţie profundă şi imaginile ce niciodată nu puteau fi şterse ale evenimentelor care se petrecuseră îi apărură.

Îşi văzu victima dusă de curent şi o auzi cum îl ruga pe Domnul Compasiunii, puternicul Tehenrezigs, să aibă grijă de ea. *Om mani padme hum*! spunea ea. *Nub Dewa Tehen kyi chinka la kiewar teho*. Şi cum în timpul scurtei sale vieţi recitesc cu sârguinţă *mani* şi fusese plină de caritate, Tehenrezigs o primi în preafericitul său regat. Cu toate acestea, meritele ei nu erau destul de

93 3 y Dzong (scris rdzong): fort; In prezent, mai inseamnă reşedinţa unui guvernator de provincie sau a unui şef de trib.

mari ca să-i îngăduie să rămână acolo mai multă vreme. Abia se scurseseră patruzeci de ani de-ai noştri – ceea ce în *Nub dewa Tehen* corespunde la mai puţin de o oră – că tânăra se şi renăştea în lumea noastră şi într-o stare asemănătoare cu cea avută în viaţa ei precedentă. Din nou, era fată de păstor şi trăia în cort.

Teheu Tags, care nu ştiuse niciodată ce-i frica, tremură. Ora pedepsei sosise. Dar nu se lăsă învins de teamă, hotări să lupte şi se crezu în stare să invingă obstacolul care părea că se opune planului său. În primul rând, trebuia ca *tulpa* să se îndepărteze de cort şi să-şi continue drumul, îşi concentră cu putere gândurile pentru a comunica fantomei voinţa sa, făcând-o să meargă mai departe, dar pentru prima oară *tulpa* nu ascultă.

Tânăra fată, văzând un *trapa* pelerin afară, ieşi şi-l rugă să intre pentru a se odihni şi a bea ceai. *Tulpa*, ascultând de o forţă mai mare decât cea a creatorului său, intră.

Făcut din substanţa subtilă a lui Teheu Tags, conţinând prin aceasta sentimentele ce-l însuficţcau pe Teheu Tags în momentul când îl făurea, călătorul fantomă purta în el, latentă, dorinţa pasionată de a trăi şi, brusc, în contact cu influenţele ce proveneau din actul criminal al lui Teheu Tags, această dorinţă deveni activă, în acelaşi timp, senzualitatea lui Teheu Tags se trezea în *tulpa*. Magicianul şi creatura sa nu erau decât un singur spirit în două forme materiale.

Sau cel puţin aşa fuseseră până atunci, căci acum acţionau alte forţe. Dorinţa de a trăi şi tendinţele senzuale legate de forma tulpaului atrăgeau, ca un magnet, elemente străine care aveau să intervină în opera magicianului. Creatura sa căpăta vag conştiinţa de sine.

Tulpa se aşează, părea obosit, lucru firesc pentru un pelerin. Închise ochii, şi ceilalţi îi crezură adormit. Părinţii fetei, oameni pioşi, se considerară fericiţi să găzduiască un călugăr care se ducea la muntele sfânt. Au trecut zile, apoi săptămâni. *Tulpa* se împotrivea la presiunea exercitată asupra lui de către magician. Nu voia să meargă la Khang Tise; fata acelor *dokpa* îi plăcea. Alimentat de aporturi străine de voinţa magicianului, pradă altor spirite decât spiritului acestuia, în el se năştea o inteligenţă proprie. Acum, legătura subtilă care-l unea pe omul-fantomă cu Teheu Tags nu mai era doar un canal prin care voinţa maestrului era transmisă *tulpa*-*ûw* de-a lungul acestui fir conducător, conştiinţa rudimentară a creaturii se scurgea ea însăşi şi lua contact cu cea a

creatorului său, pătrunzând în planurile lui. Aşa a înţeles *tulpa* că existenţa lui era măsurată, că, odată misiunea sa îndeplinită, va fi distrus. Acest lucru nu-l dorea. El voia să trăiască.

Teheu Tags îi surprinse revolta. Bătrânul magician se închise din nou în întuneric. Folosi *mantrele* cele mai puternice, concentrările de spirit cele mai epuizante, cele în timpul cărora energia vitală se scurge toată într-un unic şuvoi. Îşi chemă în ajutor zeităţile tutelare. Nimic nu-l putu urni pe *tulpa* spre peştera unde era ascuns tratatul cu secretul nemuririi.

Dimpotrivă, Teheu Tags îşi dădu seama că fantoma, întărită de ajutorul fiinţelor şi lucrurilor pe care le încorporase, începea să-i sustragă din energia şi viaţa lui proprie.

Primejdia care îi păştea îl îngrozi. Acum nu mai era vorba de un tratat ce învăţa arta de-a deveni nemuritor, trebuia să se apere de o distrugere iminentă, să-l distrugă pe *tulpa* revoltat.

Teheu Tags încercă să-l aducă la Ga, socotind că îi va fi mai uşor când fi va avea în mână. În zadar. Din ce în ce mai conştientă, fantoma, devenită aproape om, surprindea ce uneltea magicianul împotriva sa şi se apăra cu toată puterea pe care i-o dădea dorinţa de a trăi.

La această dorinţă se mai adăuga un alt sentiment. *Tulpa*, cu facultăţi mintale restrânse, nu era capabil să iubească, dar urmările pasiunii criminale a lui Teheu Tags se manifestau în el; o atracţie senzuală, numai pe jumătate conştientă, dar irezistibilă, îi împingea către fata gazdelor sale. Adesea, gândurile îi erau robite de dorinţa pentru ea şi în timpul acestor ore de visare concentrarea spiritului său, pentru a-şi păstra existenţa, era slăbită. Îndepărtatul magician îşi recăpăta atunci avantajul în lupta lor ocultă, dar şi el se otrăvea cu efluviile rele ale pasiunii sale de altădată, pe care o retrăia în amintiri.

Veni o zi când scena dramei din trecut îi apăru ca prezentă în faţa sa. Prin clarviziune o văzu pe fata acelor *dokpa*, ducând o cofă ca să ia apă de la râu, şi pe *tulpa* ce o urmărea. Atunci, aceeaşi flacără de luxură care se aprinsese în el cu şaizeci de ani în urmă, îl arse cu un foc infernal. De acolo de departe, *tulpa* resimţi apriga muşcătură şi se năpusti asupra fetei.

Totuşi, antrenat de multă vreme în observarea cu perspicacitate a faptelor, magicianul păstra suficientă luciditate ca să prindă ocazia pe care i-o oferea adversarul său. Subjugat de patimă, lăsându-se în voia ei, acesta din

urmă nu se mai „apăra”. Teheu Tags se stăpâni. Cu un puternic efort, „reluă”[94] în el *mantra* vitală pe care se baza existenţa tulpaului şi fata de păstori văzu, îngrozită, cum bărbatul care o strângea în braţe dispare ca un fum.

Efortul acesta epuizase tot ce mai rămânea ca forţă în bătrânul magician. Nu mai supravieţui decât câteva luni. La puţină vreme după ce-şi dictase dramatica biografie unuia dintre discipolii săi, a fost găsit mort pe scaunul de meditaţie.

Nu cred că am fost în stare să redau, într-o limbă străină, veritabilul, halucinantul caracter al acestei poveşti tibetane. Este deopotrivă de greu pentru cei care o vor citi în oraşele Occidentului să înţeleagă impresia pe care ea o produce povestită seara, lângă foc, în pustietăţile *tehang-thang*, când luna, norii şi flăcările albăstrui de *tehiwzr2* aprinse populează deşertul cu umbre fantomatice. Şi mai greu este încă să imaginezi gândurile pe care ea le trezeşte în cel care, fără să-i accepte toate amănuntele fantastice, ştie totuşi că această istorie ascunde un adevăr.

A doua zi după ce aflasem în pădure despre moartea neaşteptată a gazdei noastre, văzând că nimeni nu venea după noi, temerile mi s-au risipit. Pronosticul lui Yongden se adeverea: nu eram urmăriţi. Poate că sătenii îi însărcinaseră pe călăreţul care ne-a vorbit să aducă la cunoştinţa lui *lamatulku* ciudăţeniile şederii noastre la răposata, lăsându-i acestuia sarcina de a ne pedepsi. Poate că, socotind că ne vor găsi acolo, voiau să se ducă la el în număr mare şi să obţină condamnarea noastră şi plata unei despăgubiri. Aceste bizare modalităţi de a acţiona sunt ţinute în mare cinste în Tibet. Dar mie nu-mi păsa de acest tribunal. Nu intra defel în intenţiile mele să-i fac o vizită onorabilului lama mongol.

După obiceiul meu, plecasem pe jos în dimineaţa aceea, în vreme ce oamenii mei strângeau corturile şi încărcau catârii; după o oră de mers, am dat peste un fluviu de noroi, care tăia drumul pe o lungime de aproape trei sute de metri. Un torent peste măsură de umflat luase cu el o bună bucată de munte, smulgând şi târând prin pădure stânci şi copaci uriaşi. Învălmăşeala formată din amestecul lor se scălda într-un noroi gălbui şi adânc prin care torentul, încă mare, îşi croia o matcă.

---

94 Ritul „reluării" muntrelorare drept scop desfacerea unei lucrări magice care a fost făcută cu ajutorul lor sau Tmpiedicarca (distrugerea) lucrării unui adversar, şi ea bazată pe mantre. In ultimul caz, trebuie să cunoşti mantrele folosite de adversar.

Ideea de-a mă înnoi cu cizmele înalte de cauciuc, care-mi venise pe când mă îmbrăcam, mi-a fost probabil sugerată de vreun zeu prieten. Nicicând ele n-ar fi putut să-mi fie mai folositoare. Înainte de plecarea mea din Kum-Bum, comandasem la o firmă americană, cu mare clientelă în China, două perechi – una pentru Yongden şi una pentru mine. Nici el şi nici eu nu le încălţasem încă, păstrându-le pentru cele mai rele împrejurări, temându-ne să nu le stricăm prea repede şi ştiind că ne-ar fi imposibil să le înlocuim în cursul călătorieiş Temerile noastre erau, totuşi, neintemeiate, preţioasele cizme părând a fi veşnice şi, în afara serviciilor reale pe care ni le-au adus, au fost şi o sursă de distracţie când am ajuns printre păstorii primitivi din pustietăţile cu iarbă.

Aceştia, care nu avuseseră vreodată altă încălţăminte decât din fetru sau piele, se minunau văzându-ne cum mergem prin apă şi cum ne scoatem apoi picioarele perfect uscate din acele cizme miraculoase. Unii dintre ei credeau chiar că în minunea aceasta magia juca un rol.

Aşadar, mă aflam singură în faţa fluviului de noroi mişcător, cu cizmele mele noi. Să-i aştept pe oamenii mei să sosească şi să mă ajute să-l trec mi s-a părut nedemn de un şef de expediţie. După ce am încercat trecerea prin diferite locuri, când bălăcindu-mă în noroi, când căţărându-mă pe copacii răsturnaţi, am ajuns de cealaltă parte a obstacolului, dacă nu pe un teren uscat, cel puţin pe un teren solid.

Mai încolo, râul pe firul căruia urcam se revărsase şi acoperise cărarea înghesuită între stânci. Curentul curgea cu iuţeala unui cal în galop şi ne ajungea până la glezne. Începeam să ne simţim obosiţi de atâta apă care cădea peste noi din cer sau care ne inunda drumul şi, cu toate acestea, nu eram decât la începutul suferinţelor noastre.

Continuând să urcăm în pantă blândă, găsim un teren mai bun, unde nu şerpuiesc decât nişte pâraie plăcute şi nevinovate! ntr-o după-amiază, ajungem într-o minunată poiană, aproape de picioarele muntelui. Găsim acolo iarbă bună pentru catârii noştri şi un teren plat pentru corturi.

Oameni şi animale sunt fericiţi să petreacă aici o zi de odihnă şi îi încuviinţez din toată inima. Călătoriile nu sunt plăcute decât făcute fără grabă, acordindu-ţi răgazul necesar pentru a privi, a cunoaşte îndeaproape ţinutul pe care îi străbaţi şi… pentru a medita.

Suntem aproape de capătul lungii noastre ascensiuni. A doua zi ieşim din pădure, străbatem zona desişurilor, apoi pe cea a păşunilor care sunt complet

pustii. Cărarea şerpuieşte apoi printre locuri fără vegetaţie, pline de pietre şi, în sfârşit, în faţa noastră apare zăpada, ce devine curând foarte mare. Această ultimă parte a urcuşului este foarte abruptă. O potecă îngustă a fost bătătorită de călătorii care ne-au precedat; o urmăm pe încredere, căci solul nu este deloc vizibil. Obligaţia de-a nu ne îndepărta de ea ne este iute demonstrată. Nişte catâri care au avut fantezia să părăsească şirul ca să se plimbe pe întinderile înzăpezite s-au afundat în zăpadă. Oamenii, mai uşori decât ei, reuşesc să se ţină pe suprafaţa încă îngheţată şi să-i tragă afară, dar cu multă osteneală. Catârul meu alunecă la fiecare pas; cobor şi-mi continuu drumul pe jos.

Trecătoarea nu e decât o simplă surpătură făcută într-un vârf ascuţit. Un V a cărui bază, pe unde intră drumul, este atât de îngustă, încât animalele noastre se freacă, cu poverile lor, de pereţi. Vârful însuşi nu are în acest loc mai mult de trei metri grosime. Se trece imediat pe celălalt versant, unde panta este mai puţin abruptă, în schimb zăpada mai mare. Toată coborârea trebuie făcută cu piciorul până la zona păşunilor.

Altitudinea pasului este, după cum se zice, de aproape 4 500 metri[95].

La distanţă mare sub el, primii arbuşti întâlniţi începeau abia să înmugurească, în acel sfârşit de iunie 1921, când l-am traversat.

Această plimbare prin zăpadă m-a cam obosit. De cum regăsesc păşunile, mă încearcă ispita de a mă aşeza şi odihni. Nici măcar nu e vorba de a sta aşezată, membrele mele au nevoie de o destindere şi mai completă. Mă întind şi adorm. La câţiva paşi de mine, Yongden s-a lungit şi el în iarbă. Nu au trecut douăzeci de minute şi mă trezesc plină de dureri în tot corpul şi-l scol pe lama care aţipise şi el. Rezultatul imprudenţei noastre de-a ne culca pe pământul umed se şi simte. Pe Yongden fi doare gâtul, iar eu am frisoane. Tobgyal, care a rămas cu noi, s-a plimbat păzind catârii; bine a făcut, a scăpat de răceală.

Ne suim iute pe cai. Catârii închiriaţi nu s-au oprit. Când o să-i prindem din urmă? E imposibil să mergi în trap pe cărările din pădure şi oricum nu

95 Harta Chinei, colorată diferit după altitudini, confirmă aproximativ această informaţie. Totuşi, îl rog pe cititor să-şi amintească că toate călătoriile mele au avut drept scop cercetări orientaliste şi etnografice şi nu studii geografice. Informaţiile privind altitudinile, indicate in cartea de faţă ca şi în cărţile pe care le-am scris inainte, mi-au fost furnizate de călători competenţi şi de cele mai bune hărţi ce există in prezent. Aceste cifre trebuie luate cu aproximaţie şi sunt date numai ca cititorul să-şi poată face o idee despre ţinuturile descrise In aceste povestiri.

mergem mai repede decât ei. Conducătorii de catâri au tot interesul să lungească etapele când sunt plătiţi în funcţie de traseul parcurs. Dacă o să fie deja noapte când ne vom opri, dacă n-o să se poată pregăti cina pentru mine, pentru chinezul nostru nu-i decât un fleac: o ulcică cu ceai, o bucată de pâine şi câteva pipe cu opiu îi sunt de ajuns acestui om sobru.

Temperatura îmi creşte, am ameţeli, urechile îmi ţiuie, fiecare mişcare a catârului îmi provoacă dureri violente în şale şi în piept. Yongden îmi spune că faţa îmi este stacojie, iar ci începe să tuşească. Ne-ar trebui băuturi calde şi să stăm în pat, dar mai e până la asta. Unde se va opri conducătorul de catâri?

De pe cărarea care coboară în pantă blândă, zărim în faţa noastră o vale îngustă împădurită şi, în depărtare, un pisc acoperit cu zăpadă. Peisajul este sever, foarte frumos, impregnat de o mare pace, farmecul pe care-l degajă mă face aproape să-mi uit boala.

Se seurg mai multe ore, ploaia cade cu intermitenţă; în sfârşit, zăresc, mult sub noi, o uşoara brumă albăstruie care se ridică dintre copaci. Abia se vede, dar când duci o viaţă de primitiv prin munţi şi codri, simţurile devin mai ascuţite. Acolo arde un foc; oamenii noştri şi-au instalat probabil corturile.

Ne mai trebuie multă vreme până să-i ajungem, dar nu mă înşelasem, focul arde şi corturile sunt instalate. Prost ales locul pentru tabără: un teren în pantă, acoperit de iarbă înaltă şi udă. Nu era însă niciun alt loc în pădurea deasă; trebuie să ne mulţumim cu el.

Orice mi se va părea bun cu condiţia să-mi fie cald şi să-mi scot veşmintele ude. Sotar şi Seunam, plecaţi împreună cu chinezii, mi-au făcut patul şi au pregătit ceaiul cu unt; beau mai multe ulcele, mă culc sub o grămadă de pături cu o sticlă cu apă caldă în braţe şi cu alta la picioare. La rândul său, Yongden face la fel. A doua zi, nu mai avem febră şi suntem amândoi proaspeţi şi bine dispuşi, gata să mergem până la capătul lumii.

Lianghokow e mult mai aproape decât „capătul lumii”. Rămânem în pădure şi-n noaptea următoare, iar a doua zi dimineaţă ne instalăm corturile la trei *li* de sat. De aici pleacă drumul care duce la locul unde stă în prezent *tulku* mongol, dar am să mă lipsesc de a-i face o vizită.

Yongden se duce în sat să cumpere alimente; nu găseşte mare lucru. Aduce şase livre de unt bun, opt livre de fainâ şi un pic de *tsampa* pe care o plăteşte cu un preţ uriaş.

Târgul pe care l-am încheiat cu conducătorii de catâri se termină la Lianghokow. Aş voi totuşi să fac o nouă învoială cu ei, pentru a continua coborârea văii. Nu vreau să-mi obosesc catârii, ca să-i am în formă când voi intra în Tibet, unde va trebui să înaintez rapid, fără să cer ajutor cuiva.

Chinezul vrea să-şi mai prelungească învoiala câteva zile, dar îmi cere să închiriez şase catâri. Nu am nevoie decât de trei. Nu-mi place să cheltuiesc fără rost. Trebuie să socotesc bine banii ce-i am la mine, deoarece nu am nicio altă posibilitate de-a avea alţii până la sfârşitul călătoriei, între momentul când voi scrie în Euroga şi cel când voi putea primi banii, vor trece aproape şase luni. În şase luni, socotesc că voi fi ajuns departe.

Resping deci pretenţiile conducătorului de catâri. Din cei opt catâri pe care îi avem, cinci sunt aproape sănătoşi, rănile fiind cicatrizate, fi voi încărca şi, ca să le uşurăm poverile, vom purta, fiecare, un sac în spate. Şi aşa, la 13 iunie, către ora trei după-amiază, o pornim pe jos.

Am greşit neinchiriind cei şase catâri? Conducătorul de catâri a vrut să se răzbune pentru încăpăţânarea mea? A vrut pur şi simplu să se acopere pentru serviciile pe care mi le-a adus, informându-l pe magistratul chinez cel mai apropiat de trecerea prin ţinut a unor oameni înarmaţi? L-am bănuit întotdeauna că a jucat un rol în neplăcuta aventură care avea să ni se întâmple şi ale cărei consecinţe, răsturnându-mi planurile, m-au dus la un nou şir de peregrinări care au durat mai bine de trei ani. Pentru aceste aventuri, dacă bănuielile mele erau întemeiate, fie binecuvântat!

Capitolul V

D

e la Lianghokow, o cărare bună, mergând de-a lungul râului, coboară prin păduri spre Fupien. Distanţa între aceste două localităţi nu este mare, dar noi am parcurs-o în etape foarte mici. Eram încărcaţi peste măsură şi deloc antrenaţi să purtăm poveri în spate. Catârii găseau din belşug ce să pască şi semiodihna pe care le-o lăsam ajuta la vindecarea rănilor. Şi apoi, hoinăreala prin pădurile acestea nu era lipsită de farmec, rămâneam acolo uneori câte o zi întreagă, bucurându-ne de pacea profundă a peisajului ce ne înconjura… Era liniştea dinaintea furtunii.

Fupien, unde ne ducem, îşi datorează importanţa ce i se acordă în regiune faptului că satele din împrejurimi nu au adesea mai mult de o duzină de locuinţe. La Fupien există poate vreo patruzeci de case şi, în plus, un magistrat chinez îşi are sediul în această localitate. Din nefericire pentru noi, nu cunoşteam acest din urmă amănunt.

Sosiţi seara târziu în apropierea micii aglomeraţii şi nezărind un loc mai bun unde să ne ridicăm corturile, ne instalăm într-un vechi cimitir situat pe o colină. Locul este superb. O câmpie minunată ne oferă un teren amplu pentru corturi, în jurul cărora catârii vor putea paşte în voie. E o noapte cu lună plină, numeroasele morminte în ruină ce apar dintre tufişuri şi ierburile de tot soiul ne înconjoară cu un decor romantic. Timpul e frumos, rămân multă vreme afară privind jocul de umbre proiectat, printre vechile morminte, de lună şi de focul nostru. Peisajul este atât de fantastic, încât nu aş fi mirată dacă mi-ar apărea vreo fantomă, dar nu se arată niciuna. Dormim liniştiţi lângă vecinii noştri» care-naintea noastră adormiseră şi dormeau un mai adânc somn;

La 21 iunie, către orele 9 dimineaţa, plec din tabără pe jos, însoţită de Yongden, iar servitorii termină de făcut bagajele. Animalele noastre sunt acum în stare, toate, să-şi ducă povara şi nu mai e nevoie să ne încărcăm noi cu bagajele, aşa cum făcusem cu o săptămână mai înainte. E foarte bine, deoarece am fi arătat ca nişte prăpădiţi străbătând satele chinezeşti astfel împovăraţi. Dar, cine ştie, poate că acum arătăm prea bine, de unde ni s-a tras şi întâmplarea noastră nefericită.

Mergem plini de voioşie, lama şi cu mine, aruncăm o privire satului şi, parcurgându-l, ajungem în faţa uşii unui yamen[96], fără să bănuim caracterul oficial al acestei vechi clădiri. Observ totuşi în faţa porţii doi chinezi îmbrăcaţi corect, unul dintre ei foarte înalt, şi-l aud pe acesta spunând în şoaptă câteva cuvinte, printre care mi se pare că aud: „Sunt europeni (*wego* ren)”. Yongden n-a auzit nimic şi nu-i spun ce am remarcat. Faptul nu are importanţă. Am fost recunoscută ca străină, în pofida robei mele tibetane, lama a fost „recunoscut” ca european, ceea ce e mai caraghios, iată ceva ce nu ne poate nelinişti. Nu suntem în teritoriul interzis.

Ieşim din sat pe o poartă văduvită de canaturi şi iată-ne pe câmp. Nu ajungem departe. Doi bărbaţi aleargă după noi, strigându-ne. De cum ajung lângă noi, ne pun o grămadă de întrebări, gesticulând şi vorbind amândoi

96 Birourile unui funcţionar chinez.

deodată. După felul lor de a se purta, înţeleg că au fost trimişi de vreo „autoritate” locală. Nu înţeleg de ce Yongden le spune că suntem mongoli.

Între acestea, personajul înalt zărit în sat, cel care vorbise de *wego* ren, soseşte şi izbucneşte într-un fluviu de vorbe din care nu înţelegem nimic. Nu cunoşteam bine chineza şi nu înţelegeam decât dialectul din Kansu.

Funcţionarii biroului, cei care ne-au ajuns din urmă, raportează şefului lor că am declarat a fi mongoli. Lucru care face ca situaţia să se complice. Funcţionarul ridică tonul, eu nu înţeleg ce spune, dar *văd* că devine nepoliticos. Îmi pierd răbdarea, mă proţăpesc în faţa lui şi-i spun în tibetană, pe care el o înţelege tot atât cât înţeleg eu chineza, cu voce poruncitoare, că trebuie să se potolească şi să fie politicos. Şi el a *văzut* că m-am supărat. S-a mai liniştit puţin, dar vrea să vadă ce se află în sacul pe care-l poartă Yongden în spate, îi arătăm, sunt cele două impermeabile ale noastre.

Întreabă atunci dacă avem paşapoarte. Asta înţelegem şi răspundem că avem, că sunt în bagajele noastre. În cele din urmă, ne întoarcem cu el pentru a ieşi înaintea convoiului nostru.

Când îi întâlnim, scot hârtiile dintr-o valiză şi le dau magistratului împreună cu cărţile noastre de vizită în chineză. Alţi doi chinezi i s-au alăturat, unul din ei ştie câteva cuvinte franţuzeşti şi câteva cuvinte englezeşti, dar nu avem nevoie de talentele sale de lingvist. Am acum doi interpreţi buni, pe Tobgyal şi pe Seunam, care vorbesc curent chineza.

Tonul comediei se schimbă. Paşaportul meu şi cel al lui Yongden n-au fost eliberate în aceeaşi zi. Amândouă sunt prea vechi, declară irascibilul funcţionar! îi explic că am locuit la Kansu mai mulţi ani şi că nu am avut ocazia să mergem la Beijing pentru a le reinnoi. De altfel, sunt paşapoarte de „rezidenţi” valabile pentru un timp indefinit: *locuim* în China.

Altceva: de ce a spus Yongden că suntem mongoli? A înţeles că-l întreba de unde veneam şi a răspuns: „Din Mongolia’1.

Magistratul reflectează, apoi ia o hotărâre. Ne va controla toate bagajele. Aventura din Gomi[97] se repetă. Mă opun cu fermitate, aducând ca argument calitatea mea de străină, care nu poate fi supusă acestui control. Nu pentru că sacii mei ar conţinc ceva ce nu poate fi văzut de toată lumea, dar în unul din ei se află o carabină cu repetiţie. Nu este purtată în văzul tuturor decât în locurile primejdioase, unde am putea fi obligaţi să ne folosim de ea. De obicei o ţin

97 Vezi p. 87.

demontată în două bucăţi, printre haine. Îl bănuiesc pe conducătorul de catâri de-a fi înştiinţat pe funcţionar de trecerea noastră şi, probabil, de faptul că avem o puşcă cu repetiţie. Îl văd pe chinezul cel lung cum scrutează baloturile cu ţăruşii pentru corturi; se gândeşte fără îndoială la o puşcă adevărată şi se întreabă unde am ascuns un obiect de lungimea acesteia. Nu trebuie să vadă carabina, ispita ar fi prea mare pentru virtutea sa. De asemenea, e bine să-l scutim de o altă ispită: vederea „comorii mele de călătorie”, lingouri de argint şi saci plini cu monede. Sunt lucruri pe care ar fi imprudent să le etalezi în faţa „autorităţilor”. Poate că le jignesc pe cele din Fupien îndoindu-mă de integritatea lor, dar, cum nu le cunosc deosebit de bine, consider că e mai înţelept să fii prudent.

Un alt răstimp de tăcere. Magistratul încă meditează. Se indreaptă către bagajele lui Yongden. Pe paşaportul lui este marcat că are patru saci. Unde sunt? Să fie deschişi.

O particularitate destul de absurdă a paşapoartelor indigene este aceea că trebuie să declari numărul de bagaje pe care le transporţi în peregrinările tale, iar acest număr trebuie înscris pe paşaport. Cum e posibil ca numărul să rămână mereu acelaşi în cursul unei călătorii care durează un an sau chiar mai mult? Administraţia chineză, trufaşă ca toate administraţiile din lume, nu binevoieşte să-şi pună întrebarea. Trebuie totuşi să spun că nu întâlnisem încă un funcţionar care să se consacre verificării numărului de saci care aparţin efectiv lui Yongden şi, în afara obiectelor lui de toaletă, toate celelalte lucruri sunt amestecate cu ale mele în saci, greutatea acestora fiind condiţionată de cât poate duce în spate fiecare catâr.

Obligat, totuşi, de a da satisfacţie autocratului local şi sperând să încheie treaba cu el, Yongden arătă un sac ce conţine veşmintele sale şi-l deschise cu toată îndemânarea de care e capabil, etalând, ca pentru a-i arăta conţinutul, robele de mătase pe un pachet ce conţine două lingouri de argint, valorând fiecare cincizeci de *taci*[98]. Dar ochii vigilenţi fi supraveghează, pachetul a fost zărit şi după felul în care apasă pe robe, i s-a ghicit conţinutul.

Magistratul anunţă solemn hotărârea pe care a luat-o:

— Puteţi merge unde vreţi cu servitorii, animalele şi bagajele dumneavoastră, îmi spune, dar tânărul rămâne aici cu ale sale.

98 Tuciul nu există ca monedă. El inseamnă o anumită greutate de argint. Tae/este, de altfel, un termen folosit numai de străini, chinezii spun Hang, iar tibetani i sang (scris smng).

Firește, va rămâne „cu bagajele sale” în care se află argintul. Sub un pretext oarecare, i se va da o amendă mare, iar lingourile îşi vor schimba legal proprietarul. Nu, lucrurile nu se vor petrece astfel; de altfel, nu-l voi părăsi sub niciun pretext pe Yongden sau pe vreunul din cei care au avut încredere în mine.

— Tânărul este fiul meu adoptiv, îi răspund prin interpretul meu. Dacă-l reţineţi, voi rămâne cu el. Voi trimite o scrisoare consulului din Tehengtu[99]; acesta va vorbi cu guvernatorul provinciei şi vom vedea ce va ieşi.

— De ce ne faceţi atâtea greutăţi? căpătă curaj Tobgyal. Aţi văzut paşapoartele, lăsaţi-ne să plecăm cu toţii împreună.

A vorbit prea mult pentru un om de condiţia sa modestă. Magistratul, enervat, i-o demonstrează pe loc. Spune câteva cuvinte pe care nu le înţeleg şi, spre uimirea mea, văd doi indivizi care pun mâna pe servitorul meu şi-l duc cu ei.

Unde-l duc? Cuvântul „închisoare” pe care-l prind din cuvintele pronunţate de băiat mă fac să pricep.

La închisoare!... Servitorul meu! Ē... Numai când o să fiu moartă se va petrece aşa ceva. Mă reped la Tobgyal, îi răsucesc şi cu un brânci îi trimit lângă cei doi tovarăşi ai lui, dându-i poruncă să rămână în spatele meu fără să se mişte şi fără să vorbească.

— O să vă ceară scuze, i-am spus funcţionarului. Nu trebuia să-şi permită să vă adreseze cuvântul.

Ce mai e acum? Tot atât de repede pe cât am operat eliberarea lui Tobgyal, chinezul a pus să i se ia lui Sotar puşca pe care o purta în bandulieră. Puşca e acum în mâna ajutorului său. Alt salt spre acest individ căruia îi iau arma.

— Asta-i puşca mea... Omul e servitorul meu.

Magistratul nu insistă, puşca e de fabricaţie tibetană şi nu are nicio valoare.

Cele două tabere se privesc în linişte.

— Deoarece ne reţineţi, spun după câteva minute de aşteptare, rămânem aici. Am să trimit o scrisoare consulului meu.

Şi adresându-mă servitorilor, le dau acest ordin:

— Întorceţi-vă la cimitir.

99 Capitala provinciei Szetchuan.

Vreme de o secundă, mă în veselesc în sinea mea de această poruncă melodramatică şi de stupoarea amestecată cu o oarecare nelinişte care se citeşte pe chipul chinezilor care o aud. De ce am ales acel loc funebru?

Magistratul îmi oferă o locuinţă în templul satului. Refuz. Nu vreau să stau atât de aproape de el.

Corturile sunt din nou ridicate în vechiul cimitir, animalele despovărate se pun pe păscut. Sunt singurele care trag un folos de pe urma incidentului. Se vor odihni.

Situaţia e cum nu se poate mai caraghioasă. De aici la Tehengtu şi înapoi îţi ia cincisprezece zile. Trebuie să treci prin mai multe păsuri înainte de a ajunge la câmpia care inconjoară capitala. Cărările sunt probabil tot atât de proaste ca şi cele pe care le-am parcurs, şi probabil că, prin unele locuri, ploile le-au luat cu totul. În cazul în care consulul se va grăbi şi va face presiune asupra autorităţilor chineze, câte zile vor trece până când acestea vor trimite ordinul subordonatului lor din Fupien? Telegraful nu ajunge până în acest ţinut pierdut. Ar dura probabil trei săptămâni, timp în care noi ne-am amări în cimitirul nostru.

Yongden m-a îndemnat să plec cu servitorii deoarece magistratul a permis-o. Va rămâne singur, aşteptându-i decizia, şi mă va ajunge din urmă în următorul oraş, dar nici nu poate fi vorba de aşa ceva.

În timp ce mă gândesc la mijlocul de a ieşi cât mai repede din această situaţie absurdă, Sotar a pregătit masa. Mănânc cu poftă. Spre deosebire de alţi oameni, necazurile îmi dau poftă de mâncare.

După care incep să-i scriu consulului. În vreme ce sunt ocupată cu scrisoarea, apare funcţionarul, cauza necazurilor mele. E însoţit de alţi patru chinezi, cu toţii bine îmbrăcaţi, şi stă în faţa cortului meu, ale cărui perdele sunt ridicate. Intenţia lui e clară: vrea să-mi vorbească, dar cu continuu să scriu fără să-i dau atenţie. Aşezat pe un covor, Yongden citeşte fără să ridice ochii. Dezamăgiţi, domnii se îndreaptă spre cortul lui Yongden. Este gol, deoarece lama se află în cortul meu. Apoi se îndreaptă spre cortul servitorilor. Aceştia profită de popasul nostru forţat pentru a repara diferite piese de harnaşament. Le-am dat ordinul expres să nu scoată un cuvânt.

Din ce în ce mai încurcat, magistratul vine din nou la mine. Îl chem atunci pe servitorul care vorbeşte cel mai bine chineza şi îi transmit mandarinului că-l însărcinez să trimită de urgenţă, prin curier special, două scrisori la Tehengtu:

una pentru consulul francez, alta pentru consulul englez, care se va ocupa de Yongden.

De ce să se ocupe un consul englez de un lama?

Lucrul i se pare evident ciudat marelui om din Fupien, dar nu-i dau nicio explicaţie cu privire la acest subiect şi el crede, probabil, că, din moment ce trimit această scrisoare, am nişte motive întemeiate să mă bizui pe rezultatul ei.

Încearcă să se dezică de sentinţa pe care a pronunţat-o, dar fără să-şi ştirbească prea mult prestigiul. Cum ţin să plec, cred că e util să-l ajut arătându-i diferite acte. Acestea nu au nicio legătură cu problema identităţii noastre, nici măcar cu scopul călătoriei noastre, dar magistratul, care are braţele încărcate de ele, se preface a le găsi foarte clare. Soldaţii care Ti formează garda de onoare şi care-l privesc de la distanţă, se vor putea convinge şi vor putea depune mărturie că nu şi-a schimbat decizia decât primind dovezile palpabile ale onorabilităţii noastre.

Exclamă: Ah! dacă i-aş fi arătat actele imediat!... Nu ne-ar mai fi reţinut... Chipul lui Yongden l-a dus în eroare, l-a luat drept japonez... Mai povesteşte alte lucruri tot atât de absurde. Este încântat de a fi terminat cu această treabă neplăcută; şi eu.

În două cuvinte, suntem liberi să plecăm când dorim.

— Mâine dimineaţă, zic eu. Şi ne veţi trimite cina în seara aceasta.

De acord, ne va trimite alimentele.

Asta pentru satisfacţia oamenilor mei, care vor vedea că ştiu să mă fac respectată şi apoi vom putea străbate din nou satul cu fruntea sus în faţa localnicilor. Am rămas cu „obrazul curat”.

Părăsind Fupien, ne îndreptăm spre Mowkong pe care oamenii de acolo TI numesc de obicei Sinkaitze. Am pus din nou pe spatele unor cai de şa câteva bagaje, ca să-i uşurăm pe tovarăşii lor, iar noi mergem cu toţii pe jos, cu toată căldura foarte mare. De câteva ori mă tem că fac o insolaţie şi îmi ud capul de fiecare dată când dăm de apă. Drumul e bun. Trece printre câmpuri şi sate şi nu are nimic deosebit. Cultura macului pentru opiu este foarte răspândită în această regiune. Ce frumos e sub formă de floare drogul acesta nemilos! Dimpotrivă, nimic mai sinistru decât câmpul de maci copţi. Capsulele uscate care se leagănă în vânt la capătul tulpinelor subţiri au ceva spectral!

Magistratul din Fupien mi-a spus că un misionar francez îşi are reşedinţa la Mowkong. Cred că pot, în calitate de compatrioată, să-i trimit un băiat, rugându-l să-mi caute o locuinţă. Seunam, emisarul meu, a plecat la sfârşitul după-amiezii, când ne-am oprit pentru a ne ridica corturile. Şi-a petrecut noaptea undeva pe drum, iar a doua zi, după ce şi-a dus la capăt însărcinarea, ne iese în în tâmpi nare când suntem încă departe de Mowkong.

Îmi înmânează o scrisoare foarte amabilă. Misionarul, părintele Ch., îmi spune că a cumpărat de curând o casă unde îşi propune să instaleze călugăriţele care vor deschide o şcoală de fete. Călugăriţele nu au sosit încă, locuinţa este goală şi el mi-o pune la dispoziţie pentru cele câteva zile pe care le voi petrece la Mowkong.

Sunt încântată. Scap de hanul chinezesc şi de umezeala nopţilor petrecute în cort în acest sezon ploios. Vom avea cu toţii, oameni şi animale, trei sau patru zile de odihnă adevărată.

Seunam, căruia misionarul i-a arătat casa unde îmi oferă adăpost, mă ducc direct la ea. Sunt instalată de o oră când gazda vine să mă vadă. Era deja informat de prezenţa mea în ţinut înainte chiar de-a li primit scrisoarea mea. Fără să mă avertizeze, funcţionarul din Fupien îi trimisese un *mesager* pentru a-l întreba dacă nu cunoaşte cumva o franţuzoaică care cobora valea şi dacă aceasta se ducea la el. Părintele Ch. Răspunsese că nu cunoştea, că nu aştepta pe nimeni, dar că-l sfătuia să nu creeze neplăceri unei călătoare liniştite. Se pregătea să-l prevină pe consul şi să trimită un servitor să mă caute, dacă nu soseam.

Şi el trebuia să plece peste câteva zile la Tatchienlu, cu un grup de creştini.

În oraş îşi are reşedinţa un episcop aparţinând Societăţii Misiunilor Străine din Paris. Titularul, la acea vreme, era Monseniorul G., un erudit orientalist, specialist în cultura tibetană, foarte cunoscut în lumea savanţilor. Mi-ar fi fost extrem de plăcut să discut cu el, dar a merge la Tatchienlu mi se părea o imprudenţă. Mulţi negustori tibetani au acolo prăvălii, oamenii aceştia călătoresc frecvent cu caravanele lor şi, dacă eram văzută la Tatchienlu, riscam, întâlnind pe unul din ei pe drumul spre Lhassa, să fiu recunoscută şi denunţată de acesta.

Aşa că nu l-am văzut niciodată pe savantul episcop orientalist, dar am auzit multe despre el în ţinutul Kham unde, deşi în viaţă, devenise un erou de legendă. Oare bănuia acest lucru? Probabil că nu.

Printre faptele extraordinare care i se puneau în seamă, era şi următorul: Monseniorul G. Îşi dăduse seama, prin clarviziune, că un anume lac conţinea o comoară şi s-a dus acolo.

Pronunţând câteva cuvinte magice, şi-a vârât mâinile în apă şi, minune! atrase de acestea ca de un magnet, pietrele preţioase şi aurul ascuns pe fundul lacului au urcat spre ele. Această comoară, dusă la Tatchienlu, venea în ajutorul cheltuielilor misiunii. Existau diferite variante ale acestei poveşti, iar unele dintre ele erau înfrumuseţate cu amănunte de o originalitate extrem de amuzantă.

Cei câţiva rari străini care s-au apropiat de ţinutul Kham îşi pot revendica gloria de a fi îmbogăţit foarte mult fondul de legende din această frumoasă regiune; există însă una, foarte populară printre băştinaşii din Ga şi din Cherku[100], a cărei origine mi-a fost imposibil s-o descopăr.

E vorba de un călător – un străin occidental – care are un câine miraculos. Animalul este foarte mare. Mi-a fost zugrăvit ca un soi de ogar. De teamă ca acesta să nu se obosească, stăpânul lui a hotărât ca un om să-l poarte în spate, într-un coş special. Acest câine vrăjitor vede „prin munţi” ce se petrece de partea cealaltă a lor şi-şi informează cu exactitate stăpânul. Aude şi ce spun oamenii şi animalele; şi, mai mult, le citeşte gândurile şi îşi informează cu precizie stăpânul cu privire la cele astfel descoperite. Se crede că stăpânul nutreşte planuri rele împotriva tibetanilor şi că s-a folosit de animalul său fantastic pentru a-i spiona şi a le face rău.

A vedea de partea cealaltă a muntelui este o facultate despre care se vorbeşte des în Tibet. Păstorii din pustietăţi sunt înclinaţi să creadă că albii au această calitate şi am fost de nenumărate ori întrebată în legătură cu subiectul. Unii se interesau şi de posibilitatea de a fotografia ceea ce se găsea în spatele unui munte. Pe drept sau nu, tibetan îi atribuie anumitor lama vederea supranormală şi se citează cazuri când aceştia au descris cu exactitate fapte care se petreceau de partea cealaltă a unui lanţ de munţi. Este evident că în aceste împrejurări nu este vorba de vederea obişnuită.

---

100 Alias Jakyendo.

În ce-i priveşte pe câinele-fenomen şi pe stăpânul său, aceştia nu sunt nişte mituri. Oameni pe care i-am cunoscut i-au văzut. Fără doar şi poate, şi lăsând miracolul la o parte, un străin a călătorit prin regiune, transportându-şi câinele într-un coşē Cine o fi? Nu am reuşit să-l identific printre cei foarte puţini străini, toţi bine cunoscuţi, care au vizitat Ga şi Cherku. Dacă ci va citi vreodată această carte, se va distra, probabil, aflând celebritatea de care se bucură tovarăşul său cu patru labe.

Ca să ocolesc Tatchienlu, am hotărât să ajung la drumul caravanelor pe la Tao, tăind printr-un masiv de munţi în mare parte nelocuiţi.

Continuam să-mi urmez maşinal planul conceput la Kum Bum, dar îmi pierdusem orice încredere în succesul său. Aventura de la Fupien lăsa în urma ei consecinţe de la care nu mă puteam sustrage. Identitatea mea fusese recunoscută, fusesem anunţată la Mowkong şi, deja, subprefectul chinez al acestui oraş îi informase pe părintele Ch. Că-mi va da o escortă pentru a-mi continua drumul. Chiar dacă ajungeam să evit această cinste stânjenitoare, voi fi semnalată, prin administraţie, la Romitchangku şi de acolo mai departe, din oraş în oraş... Asta însemna sfârşitul!

Era mai bine, îmi spuneam eu, să nu mă încăpăţânez să continuu o treabă destinată eşecului, să nu măresc, făcându-mă văzută şi oprită pe la hotare, greutăţile unei alte încercări. Dar impulsul fusese dat şi nu mai putea fi oprit. Eram prizoniera împrejurărilor, a servitorilor mei palavragii, a animalelor şi bagajelor mele. Atât unii cât şi ceilalţi îmi împiedicau libertatea de mişcare, nu mă lăsau să-mi şterg urmele, să mă topesc în mulţimea anonimă. Să-mi concediez oamenii, să vând sau să abandonez animalele şi bagajele era imposibil. Această purtare neobişnuită ar fi provocat uimirea intregului oraş şi suspiciunea autorităţilor chineze.

Atunci, trebuia să-mi continuu drumul... Oh! Câte ore grele am petrecut în căsuţa din Mowkong, căutând combinaţii imposibil de găsit, în timp ce tic-tac-ul asurzitor al unei mori cu apă de alături ciocănea dureros în creierul meu torturat!

Cât am stat la Mowkong, a plouat în fiecare zi, apele râului urcau rapid. Prevedeam că drumul va fi noroios. De data aceasta, era mai bine să avem fiecare un cal. Am cumpărat deci patru catâri ca să ne ducă bagajele. Doi conducători îi însoţeau. Învoiala era încheiată pentru traseul dintre Mowkong şi Romitchangku. După aceea, voi hotări asupra modului cum vom trece munţii.

L-am lăsat să plece pe părintele Ch. Împreună cu mica sa ceată de credincioşi care se grăbeau, temându-se că vor găsi drumul întrerupt de vreo inundaţie. Pradă unor gânduri apăsătoare, am preferat să călătoresc singură, în tăcere, fără a fi nevoită să am o atitudine care nu ar fi corespuns stării mele de spirit.

Rău am făcut. Douăzeci şi patru de ore întârziere, mersul micii mele caravane, mai încet decât al caravanei părintelui Ch., care nu avea decât călăreţi, au făcut ca viitura să mă ajungă din urmă, în vreme ce ci atingea cu bine Romitchangku.

Era aproape de prânz când am plecat din Mowkong. Subprefectul a renunţat să-mi mai trimită o escortă, dar nu şi să-şi avertizeze subordonatul din Romitchangku de sosirea mea, aşa cum mi-am dat seama după aceea. Toată după-amiaza a plouat.

La căderea serii, am ajuns la un mic templu în ruină. Intrăm printr-o deschizătură, poarta nu mai există. În interior, nişte bănci şi mese arată că locul foloseşte drept şcoală pentru copiii din satul vecin. Pentru moment este gol. Oamenii mei şi catârii se adăpostesc sub ceea ce mai rămăsese din acoperişul unei mici clădiri dărăpănate, iar eu mă instalez în templu, împreună cu zeii.

Sunt acolo câţiva, vetuşti, pe un altar prăfuit; chipurile lor, deteriorate de timp, de guzgani şi păsări, respiră acea cumsecădenie pe jumătate binevoitoare, pe jumătate zeflemitoare pe care o vezi în mod obişnuit la zeităţile daoiste.

Ti salut cu simpatie.

— O, divini, ale căror nume şi istorie nu le cunosc, primiţi în lăcaşul vostru o călătoare în căutare de adăpost. Deşi nu vă aud răspunsul, bănuiesc că este favorabil. Nu o să vă simţiţi jigniţi văzându-mi patul la picioarele altarului vostru. Drept chirie, voi arde pentru voi câteva bastonaşe parfumate; fie ca mirosul lor să vă bucure. Fiţi fericiţi, o divinilor; mai fericiţi decât mine, dacă puteţi cumva să fiţi. Inspiraţi gânduri înţelepte celor care vin să vă venereze. Chiar dacă voi nu sunteţi perfect înţelepţi. Milostenia nu are nobleţe când nu dai mai mult decât ai.

Venerabilul bătrân care tronează în mijlocul altarului, încadrat de doi servitori, unul cu formă umană iar celălalt cu o formă demonică, pare mulţumit de discursul meu. O statuie aurită – zeu sau zeiţă? Yongden şi cu mine nu ne

putem pune de acord asupra sexului ei – îşi umflă pieptul evident satisfăcută, iar alte personaje mai umile par a fi tot atât de aprobatoare.

Iată o femeie foarte politicoasă, îşi zic ei de bună seamă. Totuşi, binevoitorul şef al acestei adunări, dacă ştie să citească în viitor, râde probabil cu maliţie în barba sa de octogenar, văzând necazurile care mă aşteaptă.

Noapte liniştită şi plecare în zori. Nu cred că sătenii se vor dovedi mai susceptibili decât zeii lor şi se vor supăra văzând că le-am luat templul drept dormitor, cu toate acestea e mai bine să nu o ştie. Deci, plecăm înainte de sosirea învăţătorului şi a elevilor săi.

Soare şi ploi puternice şi scurte alternează, sosim spre mijlocul după-amiezii în faţa unui pod pe care trebuie să-l trecem. Râul îşi învârte tumultuos apele umflate şi cară copaci smulşi de viitură, podeaua podului, formată din scânduri neîncheiate, tremură şi oscilează într-un mod îngrijorător. Ca de obicei, catârii vor trebui duşi de frâu şi trecuţi unul câte unul.

Primul soseşte cu bine; al doilea abia ajunge lângă primul când curentul, care săpa malul, provoacă o surpare şi o spărtură se deschide între mai şi pod. Apa, găsind o trecere, intră în ea, lărgeşte spărtura şi asaltează din două părţi stâlpul podului făcut din pietre uscate, care incep să se prăbuşească.

Singuri, nu am fi putut să ieşim din buclucul ăsta. Spărtura care se produsese ne împiedica trecerea, dar şi întoarcerea celor doi catâri, ajunşi deja pe malul opus cu cei doi oameni care îi duseseră. Despărţit de aceştia, grupul nostru ar fi trebuit să urce spre Mowkong şi să caute un alt drum, pentru a ajunge la Romitchangku sau Tatchienlu. Câte săptămâni ne-ar fi luat acest ocol?

Steaua noastră bună ne-a ferit de el. În faţa podului se alia un mic cătun şi o casă în construcţie de care erau sprijinite mai multe scânduri lungi. Fără să se mai gândească, ţăranii mi-au adus mai multe scânduri pentru a lega podul de mai şi, trecerea fiind restabilită, Seunam, încredinţând grija animalelor conducătorului care venise cu el, a revenit la noi.

Cei doi catâri trecuseră podul cu poverile în spate. Treaba ni s-a părut acum prea primejdioasă. Era prudent să laşi animalelor, pentru siguranţa lor, întreaga libertate de mişcare, evitând în acelaşi timp ca, dacă vreunul din ele se speria şi făcea un salt brusc, bagajul de pe spatele său să cadă în râu.

Descărcarea catârilor, ducerea a zece catâri plus doi cai, unul câte unul, pe celălalt mal, transportul sacilor şi al baloturilor noastre cu braţele ne-au luat

mai bine de o oră. În vremea aceasta, căderile de pietre se înmulţeau, devenind îngrijorătoare. Stâlpul avea să fie luat de râu, nu era nicio îndoială, dar până când va mai rezista?

Inacţiunea mea mă enerva. Pe lângă lama şi cei trei servitori ai noştri, mai erau doi conducători de catâri chinezi, cu totul şase bărbaţi. Nu aveau deloc nevoie de ajutorul meu. N-aveam altceva de făcut decât să ascult zgomotul făcut de pietrele care se rostogoleau în apă, să privesc podul care se clătina şi să mă tem că voi vedea un om sau un animal căzând în apă, de fiecare dată cândjl treceau.

În sfârşit, s-a terminat. Yongden şi cu mine am rămas singuri.

— Ia-o înainte, i-am spus. Ai să-mi dai mâna la trecerea peste scânduri.

— Grăbiţi-vă, îmi răspunse. Vreau să mă asigur că mai ţin încă.

Se îndepărtă repede, mai iute decât mine.

— Grăbiţi-vă, mai strigă încă o dată, când ajunse la extremitatea podului.

Mă aflam la mai puţin de cinci metri de capăt când s-a produs o surpare mai mare; câteva bucăţi mari de lemn, care se sprijineau pe stâlp, s-au prăbuşit brusc, podul s-a aplecat pe-o parte, ca un vapor pe o mare furtunoasă, o parte din scândurile care formau podeaua au alunecat şi au fost luate de curent.

Şocul, combinat cu o mişcare instinctivă şi puternică înapoi, m-a făcut să-mi pierd echilibrul. Am căzut în poziţie aşezat, ridicolă evident, dar sigură, şi m-am bucurat că a fost aşa. Retragerea nu-mi era tăiată, mă mai puteam întoarce la malul de unde plecasem, dar să mă trezesc acolo singură, fără bani, fără alimente, fără cal, nu era o perspectivă veselă.

Minunaţii chinezi care se uitau cum traversez nu mi-au lăsat mai mult de un minut să-mi închipui perspectiva. Luând-o înaintea băieţilor mei, ocupaţi ceva mai încolo cu încărcarea catârilor şi dându-l la o parte pe Yongden, câţiva dintre ei s-au repezit spre pod. Unul s-a aşezat călare pe o grindă, încă solid sprijinită, şi a ajuns la mine.

Armătura desfăcută a podului trosnea din toate părţile. Era cazul într-adevăr să mă „grăbesc”, aşa cum mă îndemnase Yongden.

Ţăranul îmi întinse mâna, mă ajută să mă aşez călare pe grindă şi, la rândul meu, să alunec pe ea, iar un alt chinez mă prinse când ajunsei la capătul drumului, din fericire destul de scurt, şi nu-mi dădu drumul decât când am fost la adăpost. „Drama” se sfârşise.

Acest incident mi-a dat o nouă ocazie să constat cumsecădenia ţăranilor din China de vest. E greu să-ţi închipui oameni mai amabili decât ei, gata mereu să-ţi dea o mână de ajutor. Am motive să cred că nu sunt singurii din China care au acest caracter simpatic.

Cunosc puţin oraşele de pe coastă, deoarece nu am stat decât la Beijing. Nu am nicio îndoială că printre localnicii care lucrează pentru străini există numeroşi indivizi puţin respectabili. Aceştia, coolie, servitori, muncitori din fabrici şi alţii, sunt nişte rătăciţi „desinizaţi" şi unii ca ci nu se intâlnesc în regiunile unde moravurile au rămas cu adevărat chinezeşti.

Adevăratul chinez e serviabil din inimă, nu e servil.

Modul în care sunt trataţi chinezii de către „cuceritorii" albi instalaţi în ţara lor a dat naştere la băştinaşii care au fost în contact cu ei unei umilinţe, unui servilism fabricat, ce ascunde o ură secretă şi violentă. Cutare *boy* care îşi ia astăzi o măruntă revanşă înşelându-şi stăpânul asupra preţului unei cumpărături, mâine, dacă evenimentele i-o îngăduie, îi va tăia cu bucurie capul.

Noi am creat în Asia o rasă de câini turbaţi. Nu există cuşcă atât de solidă încât timpul să n-o distrugă; vom fi sfâşiaţi.

Iată-ne deci din nou împreună pe pământ solid, ceea ce e numai un fel de a vorbi, deoarece, în realitate, solul e tot ce poate fi mai puţin „solid": intrăm în noroi până la glezne.

După ce ne-am felicitat reciproc pentru sfârşitul fericit al micii noastre aventuri şi am distribuit gratificaţiile cuvenite salvatorilor noştri, aceştia, în câteva cuvinte, ne potolesc veselia.

Drumul pe care trebuie să-l urmăm se află sub apă, la câţiva kilometri de acolo; nu există nicio posibilitate de-a trece.

Mare ispravă am făcut! Nici măcar nu ne mai este posibil să urcăm spre Mowkong pentru a aştepta acolo sfârşitul inundaţiei sau pentru a o lua pe un alt drum. Cel mai bun lucru este să mergem să ne dăm seama singuri de starea traseului. La drum!

Ajungem curând la locul inundat. Acolo, cărarea care urma râul coboară repede de-a lungul unor faleze de stâncă. La picioarele acestora, drumul este construit, pe o mică porţiune, din pământ adus, întărit cu ţăruşi şi crăci, apoi urcă brusc către un promontoriu în alt. Acest mic banc de pământ este inundat. Apa noroioasă nu ne îngăduie să-i apreciem lăţimea, care trebuie să fie, ca de

obicei, minimă. Nu a fost oare în parte luat de forţa curentului? Ce se află sub aceste valuri opace, de un galben murdar?

Seunam şi Tobgyal spun că vor să-şi dea seama. Intră în apă doar cu pantalonii pe ei; imediat apa le ajunge până la subţiori, apoi, pe neaşteptate, Seunam se afundă şi începe să se învârtească, prins de curent. Drumul a fost luat de ape sau băiatul a depăşit limita şi a căzut mai jos, chiar în râu?

Nu mai e vreme să discutăm problema. Sotar desface iute una din frânghiile de rezervă prinse de un balot şi-o aruncă lui Tobgyal, care o prinde şi-i aruncă un capăt camaradului său, dar curentul se împotriveşte strădaniilor pe care acesta le face pentru a pune mâna pe ea şi o plimbă de ici-colo, departe de mâna lui. Apa nu trebuie să fie prea adâncă, se pare că băiatul atinge din când în când fundulv dar forţa curentului nu-i îngăduie să se menţină în echilibru. În cele din urmă, un vârtej îi împinge spre mal, poate prinde funia, apoi mâna pe care i-o întinde Tobgyal, şi se caţără pe drum.

Acest accident ne-a obligat să suspendăm recunoaşterea trecerii.

Ziua fusese suficient de bogată în evenimente, era timpul să ne odihnim.

Lângă locul inundat se deschidea o vale scurtă pe firul căreia se opreau nişte povârnişuri verzi. O apă, bineinţeles un simplu pârâu în vremuri normale, dar în acest moment un torent umflat, mugea acolo între blocuri stâncoase şi, desfăcându-se în mai multe braţe, inundase o parte a terenului neted. A trebuit să ne instalăm într-unul din puţinele locuri încă uscate. Terenul nu-mi plăcea deloc, poate aş fi căutat un altul mai departe, dar Seunam, care se distrase pe seama accidentului său şi, până acum, nu se arătase deloc impresionat, a cedat brusc unei crize de emoţie retrospectivă, plângând cu lacrimi fierbinţi, agitându-se şi mormăind cuvinte întretăiate. Trebuia culcat cât mai repede, trebuia să i se dea o băutură caldă şi lăsat să doarmă.

Am poruncit să nu se despacheteze decât obiectele strict necesare şi să se lase animalele inşeuate. Nu m-am dezbrăcat şi m-am mulţumit să mă întind pe baloturi. Cu toată oboseala şi nevoia mea de somn, zgomotul asurzitor al apei rostogolindu-se pe stânci şi, mai mult încă, nelinişstea pe care o resimţeam, mă împiedicau să adorm. Din când în când, mă duceam să verific înălţimea apei. Nu scădea, părând a avea mai curând tendinţa de a urca.

Pregetam să-mi trezesc oamenii; totuşi, după ce m-am dus încă o dată să verific locul unde infipsesem o rămurică-martor şi văzând că apa ajunsese la ea, am sculat toată lumea ca să mergem pe povârnişurile din jur.

Am început prin a pune sacii cei mai mari pe catâri, urmând ca oamenii să-i ia pe cei mai uşori în spate pentru ca mutarea să se facă mai repede. Cu toată graba cu care au lucrat, inundaţia a fost mai iute decât ei. Ne-am trezit în apă când ultimii saci mai erau încă pe jos. Curând, locul pe care se aflau corturile noastre a fost măturat de valuri.

Întunericul sporea greutatea de a ne mişca. Apa iute şi, în unele locuri, de ja adâncă, ne-a obligat să facem numeroase ocolişuri ca să ajungem la un teren mai ridicat. Acolo i-am descărcat din nou pe bieţii noştri catâri, dar. În acest loc foarte înclinat nu mai puteam instala corturile. De altfel, noaptea era pe sfârşite. Ne-am aşezat pe iarba udă, aşteptând zorile şi bucurându-ne că, cel puţin, nu ploua.

A doua zi, spre prânz, apa a scăzut mult. Tinerii pleacă din nou să găsească o trecere. Yongden şi cu mine îi întovărăşim. Apa nu le mai ajunge decât până la brâu. Drumul nu mai este întrerupt şi, cu grijă, vom putea trece catârii.

În acest moment apare o ceată de sălbatici pe jumătate goi, de rasă tibetană, aparţinând unuia din triburile independente care trăiesc în vestul acestei regiuni. Aflând de la noi că se poate trece, se aruncă în apă, râzând şi zbierând ca toţi dracii. Nu le trebuie mai mult de două minute pentru a trece de partea cealaltă şi a se căţăra până la promontoriul care domină râul. Ajunşi acolo, se răsucesc, ne privesc şi par a se sfătui.

Sunt îmbrăcată cu roba mea lamaistă, purtând pe cap boneta galbenă a Ordinului călugăresc, iar în jurul gâtului am mătănii le macabre ale pustnicilor. Oamenii cuvioşi – şi toţi tibetanii sunt credincioşi – nu pot lăsa o *gomtchenmafi* în necaz. Bineinţeles că ea ar putea merge pe apă dacă i-ar plăcea, dar cum nu pare că voieşte s-o facă, a o ajuta e o faptă meritorie. Raţionând în acest fel sau în altul asemănător, unul dintre tibetani se oferă să se intoarcă şi să mă poarte.

Miros aici o fericită intervenţie, li răspund că am nevoie de cinci oameni şi imediat cinci vlăjgani se aruncă din nou în apă şi vin la mine, cu apa şiroind pe ei.

Atunci Yongden le explică: mai are *khadoma* animale şi bagaje pe care trebuie să le treacă. „Foarte bine, răspund ei, o să le trecem.” Mai întâi trebuie să le aducă. Pornesc după ele, bălăcindu-se prin pământul inundat. Apoi, bagajele sunt duse cu spatele şi aşezate la loc uscat. În sfârşit, animalele trec

unul câte unul pasajul periculos, fiecare încadrat de doi tibetani, unul ţinându-l de frâu, iar celălalt de coadă, gata să-l susţină la nevoie. Toţi trec cu bine afară de un catâr mare roşcat care, prea grăbit, porneşte singur, cade de pe drum în apă şi face o baie primejdioasă ca a lui Seunam. Ca şi acesta, şi el scapă cu bine.

Ca să se încheie treaba, suntem purtaţi şi eu şi lama la loc uscat.

6 Scris *sgom tehenmit*: o femeie sihastru care practică meditaţia.

Vreau atunci să distribui nişte gratificaţii celor care ne-au ajutat, dar aceştia refuză energic. Mai curând mi-ar oferi ei ceva, dar nu au nimic. Ba da, totuşi, nişte brânză uscată. Trebuie să accept brânza. Cu toate acestea, tibetanii aşteaptă ceva de la mine şi de la lama. Mai întâi, binecuvântările obişnuite, apoi să recităm formulele rituale care „repară" viaţa, care întăresc adică viaţa cuiva care slăbeşte. E cazul, zic ei, unuia din oamenii care se află acolo. Uriaşul nu pare deloc „slăbit", dar e, bineînţeles, singurul care poate aprecia starea sănătăţii sale, iar noi promitem că vom recita slujba pe drum, ceea ce şi facem cu toată conştiinciozitatea, având groază să nu ne ţinem promisiunile făcute sufletelor inocente.

Oamenii mei şi-au stors pantalonii plini de apă şi s-au îmbrăcat. E cald: 30 la 32 grade centigrade, se vor usca repede. Plecăm într-o etapă lungă, întretăiată de trasee scurte prin terenuri uşor inundate. Ne instalăm în noaptea aceea într-un loc plăcut, sub nişte copaci mari, destul de departe de râu, pentru a ne bucura de o oarecare linişte. Dormim profund, aveam şi nevoie.

A doua zi, puţin după plecarea noastră, acelaşi catâr roşcat care căzuse în ajun în apă alunecă pe o scândură ce servea de pasarelă şi pică într-un pârâu. Distanţa nu e mare şi apa nu-i adâncă, dar e repede şi curentul duce cu el catârul.

Râul cel mare este aproape, cred că animalul va ajunge acolo şi se va îneca, dar o stâncă îl opreşte, îl susţine, îi permite să se ridice şi să iasă afară.

Mai încolo, stricăciunile provocate de inundaţie ne apar în toată tristeţea lor. Pretutindeni, câmpurile de porumb sunt pustiite şi noi mai adăugăm la aceste distrugeri tăindu-ne drum printre câmpuri, deasupra drumului inundat sau întrerupt de surpări. În pofida eforturilor noastre, cele paisprezece animale pe care porumbul le ispiteşte smulg ici şi colo coceni, iar pe alţii îi strivesc sub copite. Cui să plăteşti o despăgubire? Nu se vede nimeni.

În aceeaşi zi, doi catâri se rostogolesc de pe cărarea îngustă al cărei pământ plin de apă se surpă sub picioarele lor. Vor fi ridicaţi pe un teren situat mai jos şi căutăm îndelung un loc pe unde să poată urca până la noi.

Necazurile noastre nu s-au sfârşit. Iată-ne ajunşi la un cătun format din trei case, de unde cărarea coboară spre râu; acesta se trivârtejeşte într-o gaură pe care a săpat-o în mal, iar ceva mai încolo o bucată lungă de drum a dispărut luată de o alunecare de teren. De data aceasta, treaba e serioasă. Avem nevoie de mână de lucru.

În împrejurări ca acestea străluceşte Yongden.

Fără să piardă timp, Ti îndoctrinează pe cei câţiva locuitori masculini de acolo. Le laudă meritele pe care le au de câştigat dacă întreţin căile de comunicaţie de-a lungul cărora circulă oamenii şi zeii. Chineza sa stricată se ridică până la elocinţă. Nu uită chiar să menţioneze sufletele strămoşilor care pot, astfel, să meargă fără obstacole şi enumeră binecuvântările care decurg de aici. Femeile au ieşit de prin case şi-l ascultă în extaz. Ce savant e acest lama! Şi ce bine vorbeşte!

Seunam şi Sotar, mai puţin înzestraţi în ce priveşte talentul oratoric, îşi pun pur şi simplu puşca pe umăr şi declară că eu sunt o *ta ren1*, adică o personalitate importantă, şi că drumul trebuie reparat pe dată.

Cele două argumente, cel mieros şi cel violent, cel blând şi cel puternic, cel spiritual şi cel material îşi unesc puterile convingătoare. Ţăranii pleacă cu hârleţele, încadraţi de doi purtători de puşti. Aduc a ocnaşi duşi la muncă. Yongden îi încurajează de departe, strigându-le binecuvântări multiple.

Treaba nu-i uşoară, e vorba de a construi un drum improvizat într-un hăţiş plin de spini, deasupra potecii surpate. Lucrarea va lua mai multe ore.

Seunam şi Sotar îi ajută pe chinezi, conducătorii păzesc catârii, iar Tobgyal pregăteşte masa: cartofi fierţi şi ceai.

Ţăranii m-au invitat să intru la ei, dar murdăria care domneşte în casele lor îmi provoacă silă. Prefer să mă aşez la uşa casei unde Tobgyal trebăluieşte în bucătărie şi să-i privesc pe locuitorii cătunului. Printre vreo doisprezece copii murdari şi urâţi, dintre care unul chior, cu obrazul deformat de cicatrice de arsuri, se află o mică minune: o fetiţă de vreo zece ani, delicată, fină, frumoasă, ale cărei trăsături nu au nimic chinezesc. Seamănă cu prinţesa al cărei portret se găseşte în miniaturile vechilor cărţi persane. Are intreaga alintare, intreaga ei graţie voluptuoasă şi atitudinile sale, fandoselile sale de

mică actriţă care vrea să se pună în valoare te fac să ghiceşti că sufletul corespunde chipului. Cred că va fi la locul potrivit într-un harem oriental, îmbrăcată în mătase şi împodobita cu bijuterii, De unde vine această subţire şi indrăzneaţă zână care se uită în ochii mei cu o privire tulburătoare? Cum de s-a născut printre fiinţele astea grosolane? Ce îndepărtat atavism uitat sau ce vieţi anterioare renasc în ea şi ce va deveni? Un ţăran din vecini o va lua de nevastă sau, trecând din întâmplare pe acest drum, un bărbat de la oraş sau vreun funcţionar în vizită o va cumpăra pentru a face din ea o actriţă, o curtezană sau „soţioara" sa.ş.

Mi se spune că poteca e gata, că permite trecerea unor catâri obişnuiţi cu mersul prin munţi. Distribui gratificaţii muncitorilor şi plecăm.

Puţin după ce am ieşit din încurcătura asta, ajungem din nou în faţa unui pod. Cum Seunam se apropie, ducând un catâr de frâu, o parte din stâlpul de susţinere de pe malul opus se surpă pe neaşteptate. Şocul a (acut să cadă în apă câteva din scândurile care formează podeaua, trecerea e întreruptă. Oamenii mei pălesc. E prea mult... Oare ne urmăresc demonii? €

Ne găsim la extremitatea inferioară a unei trecători înguste, unde râul umflat de viitură intră şi se prăvăleşte pe stânci enorme suprapuse haotic. Apa ne împroaşcă din toate părţile, suntem uzi până la piele, iar miile de urlete care se ridică din cascadă ne asurzesc.

— *Tehui djigpa*[101]/ îmi strigă Yongden.

Bietul pod bătut de curentul tumultuos nu va rezista probabil multă vreme.

Băieţii mai aleargă până la cătunul vecin şi se întorc cu câţiva chinezi ce aduc scânduri şi reîncepem manevra pe care am terminat-o cu bine cu două zile în urmă. Nu se produce niciun incident supărător.

Ne instalăm corturile la marginea drumului, pe un teren necultivat. Cina noastră este foarte săracă. Proviziile luate de la Mowkong sunt aproape în întregime epuizate.

A doua zi de dimineaţă, plec înainte, pe jos, împreună eu Yongden. Peripeţiile supărătoare ale acestei călătorii într-un ţinut inundat, adăugate la

101 Scris tehui hdjigpa: „Distrugerea prin apă" este un termen clasic referitor la sfârşitul pământului care, se spune, va fi distrus pe rând de foc, de apă, de vânt, de un cataclism final „provizoriu". Aşa cum fiinţele care le populează renasc după moartea lor, tot aşa şi lumile „reapar" după distrugerea lor. Această credinţă este comună hinduşilor şi tibetani lor.

celelalte griji, mă enervează. Pentru a te uşura de apăsarea neplăcută a spiritului, nimic nu poate egala mersul pe jos.

Aproape de un mic sat, găsim cărarea acoperită de apă. Ţăranii îmi spun că, ceva mai încolo, cărarea a fost luată cu totul şi că ne va fi imposibil să trecem. Un om călare pe un catâr a încercat în ajun să treacă şi s-au înecat amândoi.

Trebuie să examinez locul singură. Lama se va întoarce, să le spună oamenilor să descarce bagajele şi să aştepte. Apoi va reveni, aducându-i şi pe Seunam, Tobgyal şi catârii noştri de şa. În patru, vom găsi poate un mijloc să trecem de drumul prost.

Străbatem partea inundată, facem o bucată bună de drum, apoi ajungem la locul care ne-a fost semnalat. Rozând malul, râul a săpat un golf în miniatură; dincolo de el sunt faleze stâncoase care coboară drept în apă. Aspectul valurilor mici care bat picioarele falezelor denotă o apă adâncă. Acolo s-au înecat chinezul şi catârul său.

De data asta, într-adevăr, nu mai e nimic de făcut. De altfel, cei doi tineri şi lama sunt astăzi goliţi de orice fel de energie. S-au aşezat la marginea spărturii şi nu se mai mişcă. Trebuie să recurg la porunci ca să-i fac să se ridice. Ne întoarcem. Zăresc atunci o cărare pe care n-am remarcat-o la venire. Urcă pe munte. Vom sui pe ea şi vom găsi cu siguranţă, tăind-o, mijlocul de a coborî spre drumul nostru care înconjoară muntele. În orice caz, vom încerca, şi dacă suntem constrânşi să rămânem pe loc aşteptând ca apa să coboare, prefer s-o fac într-un loc mai înalt, unde nu voi risca să văd cum năvăleşte apa în corturi în timpul nopţii, aşa cum ni s-a întâmplat. Dar în momentul când îi ordon lui Tobgyal să meargă să-i zică lui Sotar şi conducătorilor de catâri să vină spre mine, Yongden mă înştiinţează că le-a poruncit nu numai să descarce animalele şi să aştepte ordinele mele, ci şi să instaleze corturile. N-are importanţă, se va duce să strângă corturile, e abia prânzul, avem tot timpul să parcurgem o bucată bună de drum până di seară.

Când ei pleacă, o iau alene pe cărarea pe care am descoperit-o. Este nisipoasă, foarte abruptă, căldura e puternică, cizmele mele tibetane sunt ude, sunt prea gros îmbrăcată, pe scurt, „plimbarea” nu-i deloc plăcută. Sub un arbust, la umbra unei stânci, mă dezbrac, îmi usuc cizmele şi ciorapii şi-mi fac o mică boccea cu hainele care mă stingheresc. Mă odihnesc acolo o jumătate

de oră, apoi îmi continui încet drumul. Inutil să dau zor; chiar dacă s-ar grăbi foarte tare, vor trece cel puţin două ore înainte ca oamenii mei să mă ajungă.

La capătul urcuşului, văd un sat. Cărarea se bifurcă, o parte cotind indirecţia pe care vreau s-o urmez, cealaltă ducând la locuinţe, îmi vine ideea să mă duc acolo să cer ceai. Fără îndoială, am putea să ne instalăm corturile aici, dacă oamenii mei sunt obosiţi. Dar cum înaintez în direcţia aceasta, vine în goană spre mine un câine mare şi negru, un băieţel fuge după el şi-l cheamă, animalul îi ascultă cu greu. Alţi câini sosesc lătrând. Este mai prudent să nu insist. Fac stânga imprejur. Câinele negru mă urmăreşte o vreme, devenind din ce în ce mai puţin agresiv pe măsură ce se îndepărtează de sat, unde este „la el acasă”. Sfârşeşte prin a pleca.

Ajung la o mică trecătoare, de unde începe coborârea spre vale. Oamenii mei ar fi trebuit, la vremea asta, să mă fi ajuns din urmă. Mă aşez ca să-i aştept, trece încă o oră; niciun zgomot de voci, niciun clinchet de clopoţei nu-mi indică apropierea catârilor şi a conducătorilor lor. Unde au dispărut? Nu mai am nicio îndoială. Au apucat-o, mai în josul muntelui, pe o cărare pe care n-am zărit-o şi, convinşi că mă aflu în faţă, îşi continuă drumul. Nu vor trece prin locul unde îi aştept. Asta-i situaţia.

Nu-mi va fi greu s-o iau pe cărarea care merge de-a lungul râului şi să ajung la Romitchangku mâine… sau poimâine. Lucrul nu mă nelinişteşte deloc, aş prefera, totuşi, să-mi regăsesc mica mea caravană înainte de lăsarea serii. Când vor vedea că nu sosesc, oamenii vor începe să mă caute şi vor obosi cutreierând muntele, când au atâta nevoie de odihnă. Şi apoi, o grijă mai egoistă: mi-e foame, vreau să cinez şi să dorm în cortul meu dacă noaptea e ploioasă.

Am spus deja că, prevăzând incidente de acest fel şi pentru a ne putea semnala prezenţa de departe, aveam cu toţii câte un fluier foarte puternic, înainte de-a porni la drum, suflu de mai multe ori, dar nimeni nu-mi răspunde. Din când în când, conţinuându-mi drumul, mai lansez câte o chemare, în sfârşit, după ce am coborât destul de mult sub trecătoare, aud un fluier care-mi răspunde şi puţin după aceea lama, care se căţărase în linie dreaptă, se iveşte din pădure. Catârii urmau o altă cărare, aşa cum îmi închipuisem. Ceva mai jos, cărarea dădea pe poteca urmată de mine şi ne continuarăm coborârea toţi împreună.

Drumul coteşte de nenumărate ori; oamenii şi animalele sunt obosiţi… şi eu sunt obosită şi, ghinion, între nişte pietre, mă rănesc la un picior. Şchiopătez, convoiul mă depăşeşte; străbatem un cătun, poate am fi putut să rămânem acolo dar, când sosesc eu, conducătorii de catâri sunt departe, Nu-i altceva de făcut decât să-i urmez. Când revedem râul, se lasă noaptea. Inii găsesc oamenii extenuaţi, prăbuşiţi într-un cimitir. Locul nu este defel potrivit pentru a ne instala. O inspecţie rapidă îmi arată că ploile torenţiale au surpat mormintele şi au dezgolit coşciugele putrezite al căror macabru conţinut a ieşit afară. Totul se prelinge, pârâiaşe şerpuind prin iarbă răspândesc, amestecate cu apa lor, Dumnezeu ştie ce lichide infecte. Îi îndemn pe oameni să se instaleze în altă parte, dar oboseala îi îndobitoceşte. Sunt incapabili să înţeleagă ceva şi adorm fără să mănânce.

Fot atât de obosit ca şi ei, dar cu un spirit mai viguros, Yongden îmi duce cortul la o oarecare distanţă de acolo, pe un loc ridicat şi ne instalăm. Îmi mai rămâne puţin ceai în termos, îl împart cu el, apoi, fără să cinăm, adormim îmbrăcaţi, pe pământul gol.

Înainte de a mă despărţi de oameni, i-am anunţat că, deoarece erau obosiţi, puteau să se odihnească a doua zi toată dimineaţa. Eram aproape de Romitchangku, o jumătate de zi ne va fi suficientă pentru a ajunge acolo.

Vai! Ce funestă idee am avut!

Pe la ora 11 de dimineaţă, aud nişte urlete care veneau din cimitir. Ies imediat din cort şi primul lucru care îmi izbeşte privirea, de la înălţimea pe care mă aflu, este o piele sângerândă întinsă pe o stâncă, printre morminte, ca un stindard diabolic.

La câţiva paşi, arde focul pe care băieţii mei se pregătesc, fără îndoială, să gătească, dar ei sunt în picioare, strigând, gesticulând şi oala de supă zacc răsturnată în cenuşă.

Înainte de a avea timp să-mi revin din uluire, cei trei oameni sunt lângă mine, cu un aer rătăcit, proferând toţi deodată vorbe incoerente, în care revin: „apă mare”, „demoni”, „cal”.

Ce vrea să însemne asta?

— Vor să plece, îmi spune Yongden care i-a urmat.

— Să plece unde?

— Nu ştiu. Vor să ne părăsească, asta-i tot.

De necrezut! Încerc să-i liniştesc; le spun să mă însoţească până la Romitchangku, unde le voi da bani cu care să se întoarcă la ci acasă.

Nu, nu vor bani, nu vor provizii. Nu vor nimic. Aruncă pe jos hainele pe care le-am dat, roba, căciula. Tobgyal îşi aruncă punga în tufişuri. Apoi, ca trei nebuni, fug din toate puterile în direcţia de unde venisem în ajun.

Întreaga scenă nu a durat zece minute. Sunt încremenită.

— M-am gândit uneori că s-ar putea întâmpla, spuse flegmatic Yongden, sunt inimi slabe[102]. Inundaţia care ne-a tăiat drumul în fiecare clipă, podurile care se prăbuşeau, oamenii şi animalele care cădeau în apă... Toate astea le-au tulburat minţile; nu mai dormeau sau aveau coşmaruri. Şi apoi, în dimineaţa asta, moartea calului... Ştiind că nu vom avea nevoie de animale dis-de-dimineaţă şi că va avea timp suficient să le adune, conducătorul le-a lăsat libere noaptea trecută ca să poată paşte. Calul său s-a căţărat pe stânci de-a lungul muntelui, a alunecat şi dimineaţă stăpânul său l-a găsit mort. N-a vrut să piardă pielea şi a jupuit pe loc leşul, ajutat de servitorul său. Oamenii noştri nu ştiau ce se întâmplase. Când chinezul a adus pielea din care se scurgea sângele şi a întins-o la uscat, au fost cuprinşi de groază şi au început să urle ca nebunii, spunând că demonii ne urmăresc, că demonii au omorât calul şi că dacă ei nu fug, demonii or să-i omoare şi pe ei.

Pricepeam. Până atunci, oameni şi animale ieşisem neatinşi din toate întâmplările neplăcute care se înmulţiseră de-a lungul drumului de la plecarea din Mowkong, dar soarta se întorcea împotriva noastră. Pentru aceste spirite superstiţioase, moartea calului prevestea nenorociri şi mai grave.

Această întâmplare ridicolă sporea dificultăţile situaţiei mele. Unde voi găsi servitori care să mă însoţească până la capăt? Nu puteam să iau chinezi. Aveam nevoie de tibetani ca să intru în Tibet şi de oameni de care să fiu sigură.

Mă voi gândi la toate astea mai târziu. Pentru moment, trebuia să ajung la Romitehangku.

Yongden îi însărcină pe conducător să angajeze, în satul cel mai apropiat, trei oameni care să ne însoţească convoiul, apoi începu să împacheteze obiectele împrăştiate de către fugari. În vreme ce-l ajutam, am pregătit nişte cacao cu apă şi am dizolvat o doză bună de cola, din care aveam un flacon de rezervă pentru „zilele eroice” când va trebui să facem un efort mai mare fără să mâncăm.

---

102 Gning tob med pas, inimi fără putere.

De mâncare nu mai era vorba pentru moment, deşi nu luasem nimic în gură din ajun.

După-amiază, conducătorul aduce trei oameni şi plecăm.

Ploaia începe din nou să cadă şi nu se mai opreşte; ajungem în faţa oraşului Romitchangku, sub un adevărat potop. Un alt loc este inundat. S-a schiţat o cărare improvizată pe coasta muntelui, printre stânci. Numai cei care o parcurg cu piciorul pot merge pe ea. Animalele despovărate trebuie să înoate de-a lungul malului, De pe mal, ele sunt călăuzite şi ţinute cu frânghii ca să nu fie luate de curent. Cu toate aceste precauţii, era cât pe-aci ca două dintre ele să fie duse de apă, iar catârul roşcat, ghinionist, este azvârlit de stânci şi iese din apă cu picioarele însângerate.

Ca să intrăm în oraş nu ne mai rămâne decât să trecem un pod suspendat, dar din pricina ploii scândurile podelei sunt prea lunecoase, iar animalele nu se pot aventura pe ele fără risc, o simplă alunecare şi ar cădea în apă.

Este târziu, aproape noapte. Îi las pe toţi cu bagajele în faţa podului, îi trec singură şi cer să mi se arate unde este casa Misiunii franceze, unde voi cere sfat şi ajutor. Am fericita surpriză de a-l găsi acolo pe părintele Ch., care s-a oprit din drumul său la preotul chinez care locuieşte acolo.

Hainele mele şiroiau de apă. Cu toată simpatia pe care mi-o inspiră părintele Ch., regret că nu mă găsesc în acest moment într-o misiune engleză sau americană, unde nişte doamne amabile mi-ar împrumuta lenjerie şi un halat uscat. Să nu cerem prea mult. Să mă consider fericită că sunt invitată la masă; în afară de ulcica de cacao şi cola, n-am mâncat şi n-am băut de treizeci şi şase de ore.

Misionarul trimite un servitor să adune hamali pentru a-mi aduce bagajele, iar animalele îmi sunt duse la unul din fermierii săi, care locuieşte chiar pe malul unde le-am lăsat.

E noapte adâncă de multă vreme când soseşte Yongden, cinează, apoi, cum nu am avut timp să ne căutăm o locuinţă, mergem la un negustor chinez ce locuieşte în faţa Misiunii, care s-a oferit să ne închirieze camere.

Ploaia nu se opreşte. Se revarsă asupra noastră prin tavan. Curând, în camerele în care ne aflăm nu mai există un colţ uscat. Ne strângem păturile şi paturile de campanie şi le băgăm în sacii lor ca să evităm să fie udate de apa murdară care curge peste noi. Până la urmă, fiul meu şi cu mine ne sfârşim

noaptea aşezaţi unul în faţa celuilalt, Fiecare cu sacul său, acoperiţi cu impermeabile şi cu glugile trase pe cap.

Câtă vreme vom rămâne la Remitchangku? Este imposibil s-o prevedem. Va trebui să căutăm servitori. Nu cumva va trebui să ne schimbăm toate planurile de călătorie? Şi dacă nu mă îndrept către Tibet, încotro să mă duc?

M-am gândit la toate astea în timpul acelei nopţi de insomnie. Yongden s-a gândit şi el, dar orice am decide, ne trebuie mai întâi un adăpost. De cum se face dimineaţă, pleacă în căutarea lui.

Conducătorul nostru de catâri locuieşte în Romitchangku. Este proprietarul unei distilerii şi se oferă să ne închirieze un apartament în casa lui. Mă duc să văd casa. Este curată, aproape nouă, în stare bună, încăperile sunt mari, e ceea ce ne trebuie. Pun să mi se transporte acolo bagajele. Lama comandă masa la un restaurator chinez care ne-o aduce acasă. Mâncarea nu e rea, dimpotrivă, începem să ne simţim mai bine, suntem la adăpost; plouă sau nu plouă, în noaptea asta ne vom putea odihni.

Abia adormisem când mă trezesc simţind că mă sufoc. Un fum gros umple camera. Ce se întâmplă? A luat foc casa? Nicidecum. Fumul vine de la cuptorul distileriei situate sub camera mea. Casele chinezeşti nu au hornuri.

Deschid fereastra şi rămân toată noaptea cu capul afară; e singurul mod de a nu fi asfixiată. Oh! Să dorm! Să doimi Când o să fie oare posibil?

Dis-de-dimineaţă, Yongden îmi aduce ceaiul,

— Au venit, îmi spune în şoaptă.

— Cine au?

— Băieţii. Au sosit aseară foarte târziu; le-am dat ceai şi *tsamps* şi i-am lăsat să doarmă în bucătărie. Când ne-au părăsit, au fugit până la podul care îucepea să se prăbuşească când l-am trecut noi şi pe care i-au găsit complet distrus. Şi-au petrecut noaptea în templul dărăpănat, în frig şi ploaie. N-aveau nimic de mâncare. Spun că erau nebuni de frică.

Singurul lucru limpede din poveste e că-şi regretau nesăbuinţa.

I-am găsit pe toţi trei aşezaţi în faţa focului. În ajun, seara, tocmai cumpărasem un peşte superb şi un pui. Amândoi fuseseră atârnaţi în bucătărie, aşteptând să fie pregătiţi pentru masa de a doua zi. În faţa acestei „naturi moarte” pe care fondul galben al peretelui din lemn de brad o punea în lumina cea mai avantajoasă. Cei Irei fugari nemişcaţi, gravi, fascinaţi, pareau că n divinilcază.

Deşi Yongden îi îmhuihase, lăcomia înnăscută a tibetanilur nu le dădea pace. Amintirea recentă a nopţii petrecute în templul în ruină. Înlometaţi şi tremurând, lucra şi ea. Ei! gândeau ei probabil, dracii ca dracii, suni peste tot. Mai bine să-i înfruntăm în tovărăşia celei care ne poate dărui nişte mâncăruri atât de grozave!

Cei trei oameni doreau deci să lie iertaţi. În sinea mea eram încântată de în toarcerea lor, care mă scutea de multe necazuri, dar arătând n-mă generoasă am vrui şi să profit de oca/ie, ca sa scap de Sotar care adesea mă supărase cu indiscreţiile sale.

Mai mult, omul avea accese frecvente de febră şi mă temeam să nu cadă bolnav pe drum. Din toate punctele de vedere. Era mai bine să nu mă însoţcască mai departe.

L-am convins cu greu să se în toarcă la Sining, lângă Kum Bum, de unde veneam. Nu era ţinutul său, deoarece el era de baştină din Lhassa, dar trăise multă vreme în acel loc şi îşi făcuse numeroase cunoştinţe. I-am dat. În afara salariului şi a hainelor, o sumă suficientă pentru a călători confortabil. Ani luat apoi măsuri ca o mică rentă lunară să-i fie plătită timp de şase luni după întoarcerea sa la Sining. Pentru a-i da răgazul săşi găsească o ocupaţie. Yongden adăugă la acestea un ceas mare din oţel.

Sotar ajunse cu bine. Punându-se* pentru o parte a traseului, în serviciul unui negustor care conducea o caravană, primi o gratificatie şi nu cheltui nimic din ceea ce-i dădusem.

L-am găsit în cursul anului următor la Sining, l-am angajat din nou şi m-a însoţit în diferite alte peregrinări.

Având acum servitori, nu mai aveam niciun motiv să mai zăbovesc în Romitchangku.

Cât despre drumul meu la Lhassa, renunţasem pentru momentM\ Diferitele experienţe prin care trecusem îmi demonstraseră că pentru a reuşi trebuia să procedez altfel. Deci. Cum o nouă încercare nu putea 11 făcută decât plecând dintr-o altă regiune, unde nu eram cunoscută, cel mai bine. După mine, era să vizite/ foarte interesantul ţinut Kham, la graniţa căruia mă aflam şi pe

10 Vezi. Pp. IK1-182. Mumele care m-au făcut să renunţ.

Care nu voi avea. Probabil, niciodată ocazia să-l revăd. Aşa îmi voi îndeplini măcar prima parte a programului înlocmil inainu: de a părăsi Kum-Bum.

Capitolul VI

O

călătorie în ţinutul Kham cuprindea, firește, oraşul Kanze, capitala triburilor Horpa, centru important situat pe drumul caravanelor care transportă ceaiul din China până la Lhassa. Oraşul figura pe vechiul meu itinerar; nu trebuia decât să-l urmez. De la Kanze, îmi spuneam, în loc să continuu spre Lhassa, o voi lua spre sud ca să vizitez Litang, Batang şi intreaga regiune pe care tibetanii o numesc cu un nume compus Balitang.

Nici acest de-al doilea program nu avea să se realizeze, la fel cu cel pe care-l concepusem înainte. Împrejurări neprevăzute aveau să mă ducă într-o altă direcţie.

Oricât de supărătoare ar părea aceste modificări forţate ale proiectelor, în clipa în care ni se impun împotriva voinţei noastre, ele constituie, totuşi, unul din farmecele mari ale unei călătorii. Ele îi păstrează un preţios caracter de aventură, îngăduind călătorului să se aştepte mereu la întorsături spontane, interesante prin noutatea lor, pe care nici măcar nu le-a putut visa. Când porneşti la drum, e o plăcere nemaipomenită să-ţi spui: „Ce mi se va întâmpla? 4 O altă plăcere, tot atât de puternică, deşi din lipsă de înţelepciune o bombănim adesea, este aceea de a primi evenimentul neaşteptat care apare brusc în planurile noastre rânduite cu grijă şi de a-ţi pune întrebarea: „Ce se va întâmpla după aceea? încotro mă va purta?”.

Am savurat îndelung toate aceste plăceri. Unii vor gândi chiar că mi-au fost date prea din plin.

Din informaţiile culese la Romitchangku reieşea că drumul pe care trebuia să-l urmez era, în diferite locuri, acoperit de ape-

3 Scris *bön* sau *tohos la skyabs su întehibo*. „Mă duc să mă refugiez în doctrină** (respectiv doctrina călugărilor *bön* sau a budismului). *Bönpo* consideră termenul *bön* ca echivalent al termenului *tehos* (pronunţat *teheu*; în sanscrită *dharma*), folosit de budiştii tibetani şi însemnând „doctrină”, „religie”.

Bön este pronunţat *beun în* centrul Tibetului. În nord-vestul ţării se pronunţa *neun*.

7 Nangpa: „oamenii dinăuntru”, subînţeles – care fac parte din comunitatea spirituală a adepţilor budismului. Credincioşii din alte religii sunt numiţi *tehirolpa*: „oamenii din afară”.

8 Domnule, cu o nuanţă mai pronunţată de respect, cum e „Sir” în engleză.

20 Norbu rang djeun, scris *norbu rang byon*. Acest giuvaier miraculos are un loc important în mitologia populară tibetană.

10 Vezi capitolul privind acest rit extraordinar în *Mystiques et magicieni di i Tibet*.

12 Veşmântul monastic lamaist este confecţionat din serj de lână numit *therma* (a nu se confunda cu *gierma*, pronunţat *terma*: cărţi ascunse). Acest serj poate fi de mai multe calităţi, cel mai fin fiind fabricat la Tsithang, în sudul Tibetului, pe malul râului Yesm Tsangpo, o localitate pe care am vizitat-o după şederea mea la Lhassa.

14 Un citat din Präjnàpāraniitā.

19 Scris *sgomtchen*, literal: un „mare meditator”, un ascet contemplativ, trăind ca eremit.

11 Capelan. Adesea un *trapa* care locuieşte, stabil sau temporar, la un laic sau la un lama pentru a citi Scrierile sfinte sau a celebra rituri religioase.

32 Ngagspa (scris *sngagspa*), „oameni ai cuvintelor secrete”: magicieni.

33 Dokpa (*hgrogpu*), literal: „oameni ai pustietăţilor”, adică păstorii ce trăiesc în corturi în marile pustietăţi cu iarbă ale Tibetului.

38 Formule magice. *Mantra* este numele lor sanscrit. Tibetanii l-au adoptat în limbajul literar. Echivalentul lor în tibetanã este *zung* (scris *gzungs*) sau *ngag* (scris *sngags*).

40 „De m-as putea renaşte în Paradisul Marii Beatitudini.”.

42 Scris *lichiba*, balegă uscată de iac, singurul combustibil. În centrul şi sudul Tibetului.

7 Vezi p. 17 Prin extensie, expresia se aplică atât femeilor, cât şi bărbaţilor.

Regiunea pe care o străbate fiind aproape pustie, aveam toate motivele să ered că distrugerile provocate de inundaţie nu vor fi reparate decât cu încetul.

S-o apuc pe un drum ca acesta numai cu doi servitori? Era poate imprudent să cer atât de repede noi eforturi unor oameni care abia îşi reveniseră din panică. M-am gândit deci să-l angajez din nou pe conducătorul decatâri care venise cu mine de la Mowkong şi la care lo'cuiam. Îşi va lua servitorul şi patru animale care le vor uşura pe ale mele. Cei doi nătărăi ai mei vor avea şi mai puţin de muncă şi o tovărăşie. Călătoria va fi pentru ei mai veselă.

Socoteala cu angajarea conducătorului o făcusem numai în mintea mea. Conducătorul de catâri refuză categoric, neavând niciun chef, zicea el, să repete peripeţiile neplăcute ale călătoriei abia încheiate. Alţi doi proprietari de catâri au refuzat şi ci să ne închirieze animale.

Părintele Ch., aflat încă la Romitchangku, a avut bunătatea să se ducă la magistratul chinez şi să-i aducă la cunoştinţă necazul meu. Cu multă amabilitate, acesta mi-a dat o hârtie care îmi dădea dreptul să rechiziţionez hamali şi animale pentru transportul bagajelor, aşa cum fac funcţionarii când călătoresc. Mai adăugă că a doua zi va ordona să mi se trimită catâri şi că voi avea şi o escortă de soldaţi pentru traversarea muntelui, unde întâlnirile rele erau frecvente.

Din fericire pentru mine, i-a fost imposibil să-şi ţină această din urmă promisiune. Am fost deci scutită de prezenţa soldaţilor. Niciun soldat nu mai era disponibil în regiune. Guvernatorul fugar, cel pe care îl întâlnisem la Nanping, se pregătea să se întoarcă la Tehengtu cu trupe proaspete date de colegul său, guvernatorul din Chensi, şi avea de gând să adauge acestora Măririle trimise de un alt prieten, generalul comandant din Tatchienlu. Pentru a împiedica fuzionarea acestor două trupe, guvernatorul uzurpator îşi trimisese soldaţii la Mowkong.

În dimineaţa plecării, în locul catârilor am văzut sosind hamali. Pe urmă am mulţumit cerului pentru această schimbare. Nicicând n-ar fi putut nişte animale cu poveri trece obstacolele pe care ni le-a pus în faţă inundaţia; catârilor mei, care nu aveau pe eiadecât şeile. Le-a fost destul de greu să ajungă la Tao.

În lipsa „voinicilor’1 cu puşti, magistratul mi-a transmis că-mi va trimite doi oameni din miliţia locală, un fel de jandarmi fără arme. Aceştia nu erau gata să plece cu noi, dar am fost îndemnaţi „oficial” să nu-i aşteptăm, deoarece aveau să ne ajungă curând din urmă.

Prima zi de mers a fost plăcută, iar drumul mai bun decât ni-l închipuiam. Am trecut, fără să ne oprim, pe lângă o mănăstire de călugări *bönpo*, apoi ne-am oprit într-un sat unde se schimbau hamalii. Oamenii de acolo nefiind înştiinţaţi de trecerea noastră, ne-a trebuit mai bine de o oră pentru a strânge numărul de hamali necesar. În vremea asta, am putut să examinez în linişte satul. Era un sat locuit de *gyarongpa* şi se deosebea ca aspect atât de satele chinezeşti, cât şi de cele propriu-zis tibetane. Aceşti munteni dintr-o regiune forestieră îşi construiesc case cu mai multe etaje, purtând acoperişuri ţuguiate şi încinse cu balcoane. Grajdurile, ca la majoritatea fermierilor tibetani, ocupă parterul locuinţei. Aici, casele erau deosebit de înalte. Văzute de pe uliţele înguste care le despărţeau, dădeau impresia unor „zgârie-nori”.

Când s-a lăsat seara, hamalii, după ce au depus bagajele într-un loc ales de noi, s-au dus la casele lor. Unul dintre ei însă continuă drumul pentru a-i înştiinţa pe cei din cătunul cel mai apropiat că trebuie să ne trimită oameni pentru a doua zi dimineaţă.

Rămânem singuri pe o colină cu iarbă, nu departe de râu, dar pe un loc uscat. E noapte, când mă trezesc nişte strigăte. Vin nişte oameni. Băieţii mei, care încă sunt treji şi beau ceai, i-au auzit şi îi primesc cu tradiţionalele urări de bun venit folosite în această parte a globului: „Prieteni, nu vă apropiaţi sau trag!”.

Obiceiul cere să răspunzi strigând de departe cine eşti şi ce vrei, în cazul în care ai intenţii cinstite. În caz contrar, o iei la fugă văzând că ai fost descoperit sau, dacă poţi să-l zăreşti pe cel care a vorbit, îi trimiţi un glonţ înainte ca el să aibă vreme să-şi pună în aplicare ameninţarea.

De data aceasta, nou-sosiţii se fac cunoscuţi: sunt miliţienii care trebuiau să ne ajungă din urmă. Ies din cort pentru a mă asigura că nu-i vorba de o greşeală şi, în cămaşă de noapte, primesc plecăciunile ceremonioase ale celor doi bărbaţi.

Următoarea etapă ne duce la Wadjo. Ordinul de rechiziţie face minuni; ne procură alimente. Mi s-a spus că nu voi mai găsi altele în drumul meu. Mă

aprovizionez deci cu atâta făină, unt şi grăunţe pentru animale cât am nevoie în călătorie, plus nişte lapte care, cu grijă, va putea fi păstrat o zi sau două.

Ţăranii, care ar fi refuzat categoric să-mi *vândă* chiar şi un singur ou, par acum pe deplin mulţumiţi de a fi fost *obligaţi* să-mi *dea* toate acele provizii. Se arată încântaţi de gratificaţiile pe care le distribuie Yongden, ştiind că aş fi putut lua totul gratis. Această mentalitate specială predomină în tot Tibetul.

Plouă cu găleata toată noaptea. Dimineaţa, râul s-a umflat peste măsură. Sătenii ne sfătuiesc să rămânem în Wadjo, timp în care o echipă de corvoadă va inspecta drumul şi va face uncie reparaţii dacă va fi nevoie.

Oamenii se întorc la lăsarea serii şi ne înştiinţcază că vom putea trece. Etapa de a doua zi e obositoare din pricina unei cărări acoperite în parte de apă, deşi râul s-a retras mult încă din ajun.

Către sfârşitul după-amiezii, zărim mânăstirca din Tesmon locuită de călugări *bönpo*. Ca să ajungi la ea, trebuie să treci un pod. Deocamdată, acesta abia se vede din râu, a cărui lăţime s-a triplat din pricina viiturii. Ca multe poduri chinezeşti, şi cel deaici este construit în formă de arc. Se ajunge la el, de ambele părţi, pe o scară grosolan făcută din blocuri de stâncă nefasonate. Scara, bătută de curentul puternic, dispare sub apă; între piciorul ei şi locul unde ne-am oprit noi, distanţa trebuie să fie de vreo cincisprezece metri, ce vor trebui străbătuţi prin râul care curge năvalnic.

Hamalii trec unul câte unul, cu poverile pe cap, fiecare susţinut de doi oameni fără poveri. Alţi săteni fac un lanţ, cu intenţia evidentă de a-i prinde pe camarazii lor în caz că alunecă şi a nu-i lăsa să fie luaţi de ape. Modul în care o fac mă uluieşte. Toţi, cu braţele întinse în lături, se aşează în amonte faţă de cei care trec apa, şi nu în aval. Mă intreb ce au în cap. E limpede că dacă un om sau un bagaj cade, acest lanţ de braţe, plasat mai sus de cei care trec apa, nu-i va putea împiedica să fie luaţi de curent. Dar sunt, probabil, singura care face această reflecţie. Aerul serios şi stăpân pe sine al celor prezenţi denotă că nimeni nu pune la îndoială eficacitatea acestui baraj.

Ca să nu stau în noroi pe durata trecerii bagajelor, am rămas în şa pe catârul meu mare şi negru, supraveghind operaţia. Când au terminat, Seunam şi Tobgyal îmi aduc animalul spre scară. Acest soi de poduri nu se trec niciodată călare, iar acum e mai puţin ca niciodată momentul de a o face. Pun piciorul deci „pe pământ” sau mai degrabă „în apă”, pe treptele acoperite de valuri. După ce voi trece eu, băieţii vor trece şi catârul. Pe malul celălalt.

Terenul este ridicat, apa s-a întins mai puţin decât de partea de-aici, Ajunsă la capătul podului, sunt luată pe umăr, de către un om.

Vom locui la mănăstire. Un călugăr îmi cedează locuinţa sa; două încăperi mici, dintre care una este bucătăria, cealaltă dormitorul.[103] Mă instalez în dormitor, iar Yongden va dormi în bucătărie. Băieţii şi miliţienii vor fi găzduiţi de un alt călugăr.

Ziua a fost grea pentru hamali! îi sfătuiesc din toată inima să nu plece imediat spre casă, unde nu vor sosi decât noaptea târziu. Să se odihnească; pe lângă gratificaţie, le voi da o cină bună şi vor putea pleca în zori. Momeala cu „cina bună” e hotărâtoare; rămân. Poruncesc să li se dea făină şi carne să-şi facă supa şi mă întorc „la mine acasă”.

Proprietarul camerei care mi s-a dat trebuie să fie un ascet sau un biet amărât, dacă nu cumva pur şi simplu un înţelept. Mobilierul său e alcătuit dintr-o masă joasă în faţa căreia te aşezi pe jos, un vas pentru încălzit cu cărbuni, o etajeră din scânduri negeluite, care serveşte de bibliotecă, două pături drept culcuş şi un baston lung atârnat de grinzi cu nişte frânghii, pe care se rânduiesc veşmintele. Mai trebuie să adaug „dulapul cu forma”, un fel de tabernacul unde călugării lamaişti, ca şi colegii lor *bönpo*, ţin captivă, prin procedee magice, o făptură din neamul demonilor sau o zeitate înfricoşătoare.[104]

Stăpânul locuinţei îşi ia păturile şi câteva cărţi, apoi mă lasă singură. Îmi întind hainele ude pe baston şi îmi fac patul. În aşteptarea mesei, am să vizitez templul. Probabil că se ţine o slujbă pentru că aud zgomotul înfundat al unei tobe bătute în cadenţă. Dar înainte de a mă duce la templu, vreau să văd ce e în tabernacul.

---

103 Arn explicat deja, în cărţile precedente,că membrii mănăstirilor tibetane nu trăiesc in comunitate precum călugării catolici, în afară de ceaiul luat în timpul adunării de dimineaţă şi, uneori, de unele mese de sărbătoare oferite de binefăcători, trapa şi lama mănâncă acasă la ci. Fiecare, după rangul sau averea sa, locuieşte într-un palat, o casă, un apartament sau doar o cameră din mănăstire. E locuinţa sa unde este complet independent, folosindu-şi timpul după plac. Regula cerc numai să fie prezent, cu excepţia celor care au o dispensă specială, la adunările ordinare şi extraordinare pentru lectura Scripturilor sacre sau celebrarea anumitor rituri. Pe scurt, o mănăstire tibetană este, potrivit mărimii sale, un oraş sau un sat, alcătuit din străzi şi pieţe în jurul cărora sunt construite templele, colegiile, palatele şi casele luxoase sau modeste. Un zid înalt inconjoară, aproape întotdeauna, oraşul monastic unde sunt admişi să locuiască numai călugării. Există şi mănăstiri de călugăriţe, construite după acelaşi plan. Profesiunea de călugăr nu comportă niciodată la budişti legământul de obedienţă, iar în Tibet sărăcia nu este obligatorie.

104 Când e vorba de o zeitate înfricoşăloare, captivitatea forţată în tabernacul devine o prezenţă voluntară, o condescendenţă plină de bunăvoinţă a acestei zeităţi şi răspunde solicitărilor credinciosului ei. Totuşi, din riturile care o aduc pe aceasta în tabernacul străbate intotdeauna ideea unei constrângeri exercitate prin mijloace magice.

Curiozitatea mea nu e o curiozitate deşartă, ci o cercetare de studiu. Oare un *bönpo* pune înăuntru aceleaşi lucruri ca şi un lama? De obicei, aceste dulapuri sunt încuiate cu lacăt, niciun profan nu trebuie să-şi arunce privirile pe ce se află în ele. Explicaţia obişnuită a acestei interdicţii e că făptura care se află înăuntru ar putea fugi sau s-ar putea înfuria. Cu toate acestea, ocultiştii tibetani explică altfel lucrurile. După ei, ceea ce se află în misteriosul tabernacul este o forţă creată prin procedee magice. Acele forma[105] care se află înăuntru, spun ei, au fost „însufleţite" de către cel care le-a pus acolo şi o „energic" de un ordin diferit a fost încorporată în fiecare dintre ele. Din punct de vedere esoteric, se crede că fiecare *torma* reprezintă o personalitate diferită, divină sau demonică. Închisc în tabernacul, după ce au fost astfel „însufleţite" şi având „alimente"[106] potrivite cu fiecare dintre ele, acestea formează o adunare de energii active, de „făpturi vii", între care se produc schimburi tainice, combinaţii misterioase. De unde urmează că deschiderea nemotivată a acestui laborator ocult tulbură lucrarea care se îndeplineşte acolo, eliberează când nu trebuie forţa care există în el, iar aceasta, nefiind ţinută în frâu şi dirijată de un iniţiat competent, poate provoca răul şi să ia drept primă victimă pe imprudentul ei eliberator.

Este cel puţin ceea ce mi s-a spus, dar, chiar potrivit celor care mi le-au împartăşit, aceste explicaţii nu se aplică decât tabernaculelor iniţiaţilor în ştiinţele secrete. Cele care sunt văzute la *trapa* obişnuiţi nu au niciun fel de importanţă, sau foarte puţină, deoarece aceştia nu au puterea necesară pentru a „însufleţi" diferitele *torma* şi nici ştiinţa pentru a le grupa aşa cum se cuvine.

Dulăpaşul gazdei mele aparţinea probabil acestei din urmă categorii. Făcut din lemn grosolan sculptat, înnegrit de fum, nu avea nimic impresionant. Niciun lacăt nu-i zăvora uşa. Înăuntru am văzut zece *tsa-tsač* care-i reprezentau probabil pe cei zece înţelepţi ai călugărilor *bönpo* şi o *torma* triunghiulară în faţa căreia, în chip de ofrandă, se afla o grămadă de oase de cotlet prăfuite. Nu erau foarte interesante; totuşi, când eşti curios din fire, îţi pui întotdeauna câte o întrebare: de ce toate oasele, fără excepţie, erau oase de cotlet? Se hrănea gazda mea numai cu această parte a animalului şi dădea resturile demonului său favorit, sau demonul cerea acest os? Un mister de lămurit...

105 Scris gtorma, prăjituri rituale.

106 Aceste alimente constau în ofrande cum ar fi orezul, carnea, vinul, ceaiul etc. sau din alte forma, în formă de hrană preparată.

De partea cealaltă a curţii, în templu, cineva bătea încă ritmic toba. Poate voi întâlni pe acolo o persoană care să mă lămurească asupra rolului atribuit oaselor de cotlet în riturile *bönpo*, fără ca eu să fiu nevoită să-i mărturisesc indiscreţia mea.

Şi iată-mă coborând de la primul etaj în curte, urcând treptele templului şi intrând în ci. Înăuntru este foarte întuneric, ba chiar beznă adâncă. În faţa altarului arde o singură lampă. Zăresc un grup care stă pe jos: omul care bate la tobă şi un altul care psalmodiază cu voce joasă ceea ce citeşte dintr-o carte aşezată în faţa lui pe o masă îngustă; lângă carte, o lampă îi luminează în mod ciudat pe cei doi călugări.

Obişnuindu-mă cu întunericul, disting alte *torma*, patru lămpi minuscule şi diferite elemente ale unui *kyilkhofi* puse pe o altă masă în faţa oficianţilor.

În timp ce-i observ, câţiva dintre hamalii mei intră în templu. Probabil, ca şi mine, se plimbă aşteptând ca masa să fie gata.

Rămân o clipă bună nemişcaţi, apoi unul dintre ei face câţiva paşi înainte. Ceva, o masă sau o bancă, pe care nu a văzut-o în întuneric, se află în calea lui; se ciocneşte de ea şi o răstoarnă. Zgomotul provocat de căderea obiectului răsună în încăperca goală. Omul scoate, în şoaptă, o înjurătură urâtă. Cel care citeşte ridică capul.

— Cară-te! îi porunceşte folosind expresia cea mai autoritară şi cea mai puţin politicoasă din vocabularul tibetani în regiunea Kham există spirite tari şi într-un număr mai mare decât am putea crede. Am auzit ieşind din gura unei femei cei mai îngrozitor blestem pe care şi-l poate închipui un tibetan: „Puţin îmi pasă de religie, prefer banul.”.

Pe treapta de jos a scării valorilor intelectuale, spiritele tari din regiunea Kham rămân de obicei la starea de spirit a acestei nelegiuite, deşi în ce priveşte profesiunea lor de credinţă se arată mai discrete decât ea. Pe treptele superioare, spiritele tari sunt ocultişti, sceptici agreabili şi, uneori, filosofi cu vederi profunde.

Bărbatul care înjurase atât de necuviincios era un „spirit tare” obişnuit. Cum aveam să aflu peste câteva ore, trăise la Tatchienlu şi la Tehengtu şi acolo îşi deschisese probabil spiritul în felul său. Se împotrivi violent poruncii care-i fusese dată.

— Nu sunt un câine, spuse. Nu am văzut-o, banca aia… nu s-a spart… am s-o ridic. N-ai niciun motiv să-mi vorbeşti aşa.

Spunând acestea, se aplecă şi ridică ceva care se târşâi din nou cu zgomot pe podea,

— Cară-te, repetă oficiantul.

— N-am să plec, i-o întoarse omul cu încăpăţânare, făcând o mişcare spre lama.

— Nu te apropia de *kyijkhori* îi porunceşte acesta cu tărie.

Această interdicţie nu face decât să-l enerveze şi mai mult pe necredincios.

— Oh! *kyilkhor* al tău! Şi *torma* ale tale! strigă elš *Ta* nen[107], străini care sunt mari savanţi, spun că-i aluat de *momcP* şi că tot ce se cântă în *gompa* nu sunt decât prostii... Să-mi vorbeşti ca unui câine!...

Necioplitul nu se mai potolea. Tovarăşii săi îl prinseseră şi se străduiau să-l scoată afară, dar vlăjganul era zdravăn şi mânia îi sporea puterea. Se eliberă deci, în jurând din nou şi strigând:

— *Kyilkhor* al tău!... Momo ale tale... Am să le fac bucăţi... Să-mi vorbeşti ca unui câine!...

Şi cum înainta, călugărul *bönpo*, la celălalt capăt al templului, luă un *changU*) ce se afla lângă el şi-l scutură. Un sunet extraordinar, alcătuit din mii de urlete dezlănţuite umplu sala, ca un val de vibraţii tumultuase, şi-mi străpunse creierul. Ţăranul ireverenţios scoase un strigăt şi l-am văzut cum se dă pe spate cu braţele întinse de parcă ar fi vrut să respingă un obiect înspăimântător.

— Cară-te! repetă din nou lama.

Ceilalţi oameni s-au grăbit să-şi susţină camaradul şi au ieşit cu toţii foarte nelinişţiţi.

Bum! Bum! continua imperturbabilă toba, scandând psalmodia abia auzită a călugărului *bönpo*, care se aşezase iar în faţa instrumentului numit *kyilkhor*.

Ce se petrecuse? Cu excepţia acelui sunet straniu, nu remarcasem nimic. Am ieşit să-i intâlnesc pe hamali şi să le pun nişte întrebări. Mârlanul care tulburase slujba nu mai avea chef de harţă.

— Era un şarpe, pe cuvânt, le spunea el celorlalţi, aşezaţi în jurul lui în curte. Un şarpe de foc, care a ieşit din *cbang*.

— Ce zici, ai văzut un şarpe de foc? l-am întrebat. De-aia ai urlat?

107 Oamenii distinşi, vezi p. 17.

— Nu l-aţi văzut? Când lama a sunat din *chang*, a ieşit de acolo.

— Ţi s-a părut, i-am întors-o eu. N-ai văzut nimic.

— Noi n-am văzut şarpele, dar din *chang* au ieşit fulgere, au spus ceilalţi ţărani.

Pe scurt, asistaseră cu toţii la o minune. Numai eu, străină, nevrednică, fusesem oarbă. Oricum, mi s-a părut că se cuvine, cum primeam ospitalitatea mânăstirii, să prezint scuze pentru purtarea necuviincioasă a omului pe care-l adusesem cu mine.

Am intrat în templu şi am rămas în picioare lângă uşă, aşteptând sfârşitul slujbei. În cele din urmă, ajutorul care bătea toba s-a oprit, a pus o husă pe instrument, iar oficiantul şi-a învelit cartea într-o bucată de mătase.

Am înaintat şi mi-am exprimat regretele cu privire la purtarea hamalului meu. Lama a primit cu amabilitate scuzele mele.

— Nu-i greşeala dumneavoastră, nu aveţi nicio vină, îmi spuse. Faptul nu are importanţă, nu vă mai gândiţi la el.

Demersul impus de politeţe fusese îndeplinit. Călugărul *bönpo* tăcea, nu-mi mai rămânea decât să plec. Totuşi, sunetul ciudat pe care l-am auzit şi viziunea ieşită din comun a ţăranilor continuau să mă intrige. Fără să-mi dau seama priveam către *chang*, baza reală a acestei fantasmagorii.

Nu-i fu greu lui lama să-mi ghicească gândurile.

— Vreţi să-l mai auziţi sunând o dată? mă întrebă el cu un surâs uşor ironic.

— Bineînţeles, *kuchog*, dacă nu vă supăraţi. Instrumentul acesta are un sunet curios. Vreţi să-l mai scuturaţi?

— Puteţi s-o faceţi chiar dumneavoastră, răspunse el întinzându-mi faimosul *chang*.

— Nu mă pricep deloc cum să-l utilizez, i-am spus eu.

Într-adevăr, sunetul pe care l-am produs nu semăna defel cu cel pe care-l auzisem.

— Nu am îndemânarea dumneavoastră, *kuchog*, i-am spus lui lama, dându-i înapoi instrumentul. Din acest *chang* n-a ieşit niciun şarpe.

Călugărul mă privi cu un aer întrebător. Se prefăcea că nu înţelege sau chiar nu înţelegea?

— Da, am continuat eu, necioplitul care v-a vorbit urât afirmă că a văzut un şarpe de foc ieşind din *chang* şi aruncându-se asupra lui. Ceilalţi au văzut fulgere şi scântei.

— Asta-i puterea acelui zungpe care l-am pronunţat, declară lama cu o anume emfază. Apoi continuă cu o voce joasă:

— Sunetul produce forme şi fiinţe… sunetul le însufleţeşte…

Cred că cita un text.

— Oamenii din India, tehirolpa12 o spun şi ei, zisei eu imediat. Şi sperând să-l fac pe *bönpo* să-şi exprime părerea şi să vorbească despre doctrina sa, am adăugat:

— Cu toate acestea, unii cred că puterea gândirii este superioară puterii sunetului.

— Există lama care cred şi ei acelaşi lucru, îmi răspunse *bönpo*. Fiecare îşi are calea sa… Numai mijloacele de a acţiona sunt diferite. Eu sunt stăpânul sunetului. Cu ajutorul sunetului pot ucide ce trăieşte şi însufleţi din nou ce a murit…

— *Kuchog*, lucrurile acestea două – viaţă şi moarte – există oare cu adevărat ca nişte contrarii cu totul diferite?

— Sunteţi *dzogstehenpa3l* mă întrebă interlocutorul meu.

— Unul din maeştrii mei era *dzogstehenpa*, am răspuns eu cu prudenţă.

Călugărul *bönpo* rămâne tăcut. Aş dori mult să aduc conversaţia la viaţă şi moarte şi să-i cunosc teoriile cu privire la acest subiect, dar tăcerea sa nu mă încurajează. Trebuie să-l interpretez ca pe un mod politicos de a mă face să înţeleg că ar fi bine să plec?

Dar iată că lama murmură câteva cuvinte printre dinţi, ia *chang* şi-l scutură de câteva ori.

Minune! În locul sunetului înspăimântător care a răsunat la început şi al celui puţin armonios pe care l-am produs eu, aud un cântec suav de clopoţei de argint. Cum e oare posibil? Acest călugăr *bönpo* este pur şi simplu un artist incomparabil şi se poate, după o anume practică, să scoţi efecte atât de diferite dintr-un instrument atât de simplu cum e *chang* sau trebuie să cred că, aşa cum a spus-o ci cu orgoliu, interlocutorul meu este „stăpânul sunetului”?

Dorinţa pe care o aveam de a continua discuţia mea cu lama era şi mai mare. Aveam oare să reuşesc să-l fac să-mi explice misterul acestui *chang*?

Un incident banal întrerupse întrevederea. Yongden intră în templu şi mă anunţă că masa era gata. Lama profită cu grabă de această ocazie ca să-mi scape, prefăcându-se, cu mari dovezi de politeţe, că nu vrea să mă reţină.

În noaptea care a urmat a plouat din nou fără întrerupere şi a fost iar nevoie să trimitem o echipă de munteni să cerceteze drumul pe care-l aveam de urmat, înainte de a o porni eu însămi cu animale şi bagaje. Această împrejurare mă ţintuia pentru o zi întreagă la Tesmon. Am profitat pentru a încerca să-l revăd pe „stăpânul sunetului”. Din păcate, continua să plouă, călugării mânăstirii stăteau inchişi la ei în camere. Nu-mi puteam permite să bat la întâmplare la uşile lor pentru a întreba de cel care mă interesa. Acest fel de comportare ar fi displăcut. Yongden, ca bărbat tânăr, avea mai multă libertate de acţiune; el găsi apartamentul „stăpânului sunetului” şi erezu că se dovedeşte un excelent diplomat invitându-l să ia ceaiul cu noi.

Acesta acceptă şi peste o oră intra, însoţit de un tânăr *trapa*, în chilia mea.

Conversaţia noastră a început cu amabilităţile de rigoare. Apoi, lama a dorit să-i povestesc despre călătoriile mele în India, după care m-a întrebat despre moravurile din această ţară, despre lumea religioasă de acolo, despre budişti şi hinduşi, despre practicile lor religioase, despre puterile supranaturale pe care le atribuie acelor *dubthob A*. M-am străduit să-i satisfac curiozitatea, sperând să găsesc un moment favorabil pentru a-i pune şi eu întrebări. Mi-a dat această ocazie când a vorbit despre puterile *dubthob-üor* din India.

— Nu este nevoie să mergi până în India ca să întâlneşti oameni ce au asemenea puteri, i-am spus eu. Mi se pare că dumneavoastră inşi vă mi-aţi demonstrat-o aseară. Şi, de altfel, hinduşii care privesc Tibetul cu veneraţie, ca pe o oază unde trăiesc Marii înţelepţi, cred şi ei că în Tibet există magicieni mult mai puternici decât ai lor.

— E posibil, răspunse *bönpo*. Nu am fost niciodată în India… Vă gândiţi la *chang*, nu-i aşa? De ce acordaţi atâta importanţă acestui fleac? Sunetul are mult mai multe mistere. Toate fiinţele, toate lucrurile, chiar şi cele care par neînsufleţite, emit sunete. Fiecare făptură, fiecare lucru emite un sunet special care îi este propriu, dar acest sunet se modifică şi el în funcţie de diferitele stări prin care trece făptura sau lucrul care-l emite. Cum se întâmplă? Aceste făpturi şi lucruri sunt agregate de atomi (*rdul phra*) care dansează şi care, mişcându-se, produc sunete. Se spune că la început vântul, învârtindu-se, a format

gyatam, baza lumii noastre.[108] Acest vânt care se învârte era sonor şi sunetul e cel care a adunat materia în formă de *gyatam*. *Gyatami*-i primordiali au cântat şi au apărut forme care au dat, la rândul lor, naştere altor forme datorită puterii sunetelor pe care le scoteau. Nu este numai povestea unei vremi trecute; întotdeauna a fost aşa; şi întotdeauna va fi aşa. Fiecare atom17 îşi cântă veşnic melodia, iar sunetul creează, în fiecare clipă, forme grosolane sau subtile. Aşa cum există sunete creatoare care adună, există altele care distrug, care dezagregă, care dezintegrează. Cel care e capabil să producă amândouă felurile de sunete, poate construi sau distruge după plac. Într-adevăr, un *dubthob* care ar putea să facă să răsune „sunetul distrugător al bazei" – care este, el însuşi, „baza sunetelor distrugătoare" 18 – e în stare să distrugă lumea şi toate lumile zeilor până la lumea marilor „Treizeci şi trei" 19 despre care vorbesc budiştii.

După acest discurs, *bönpo* şi-a luat rămas-bun, dorindu-mi timp frumos pentru a doua zi şi o călătorie plăcută.

Teoriile oarecum dificile pe care mi le expusesc nu erau lipsite de interes, dar nu mă lămureau în niciun fel cu privire la ceea ce rămânea pentru mine „misterul *changului*".

Ploaia s-a oprit spre dimineaţă; am plecat în zori. Băieţii munteni şi-au dat multă osteneală pentru a înlesni trecerea convoiului meu; în pofida strădaniilor lor, drumul este îngrozitor.

Valea pe care urcăm se bifurcă deasupra lui Tesmon, o ramură duce la teritoriul locuit de *gechita*, cealaltă la Tanli, unde mergem noi. Cărarea şerpuieşte apoi printre stânci, unde viitura a săpat găuri încă pline de un noroi gros, negru şi lipicios. Încerc să mă menţin în şa, dar trebuie curând să renunţ deoarece catârul meu abia se poate strecura printre toate obstacolele. Drumul este îngrozitor de obositor printre stâncile cu muchii ascuţite de care ne lovim tot timpul. În unele locuri, ele formează scări cu trepte atât de înalte, încât trebuie să mă caţăr sprijinindu-mă pe mâini.

---

108 Aluzie la teoriile cosmogonice tibetane. Conform acestora, vântul (rlung, pronunţat lung), care nu este de fapt vântul pe care-1 cunoaştem, ci „mişcarea*4, a produs ca prime forme gyatam (scris rgya kram rgya gram). Lamaiştii concep gyatami-\ sub forma a două dorji înlănţuite in cruce, în vreme ce bönpoşi-i închipuie sub forma unor svastici, simboluri ale mişcării. Interlocutorul meu era un bön alb. Aceştia au adoptat multe din teoriile lamaiste; la rândul lor, lamaiştii au admis şi ei altele de origine bön. Totuşi, călugării bön negri au mai multe teorii specifice privind organizarea lumii noastre. De notat că nici o doctrină orientală nu admite o creaţie ex nihilo.

,f) Gyt/, scris rgyu: materie, substanţă.

Ceva mai încolo, cărarea e acoperită de apă. Oamenii de corvoadă au tăiat în ajun un soi de trecere mai sus, prin pădure. Ne împiedicăm de rădăcini, ne zgâriem prin tufişurile tăiate în grabă cu securea, ne înfundăm în pământul mustind de apă şi regăsim, în sfârşit, adevărata cărare. O s-o putem urma oare până la capăt? Nu, căci după ce am mers cu greu aproape două ore, suntem din nou opriţi de inundaţie. Trebuie să începem iar gimnastica făcută înainte, prin pădure. Hamalii şi catârii urcă panta. Nu mai am putere să-i urmez. Rămân în urmă cu Yongden, contemplând melancolică râul care se învârtejeşte.

— Vreţi să încercăm să-l trecem? mă întrebă fiul meu.

— Nu indrăzneam să ţi-o propun, dar tare mult aş vrea.

— Aşteptaţi să văd adâncimea apei.

Lama îşi scoate roba şi vesta şi mi le dă să le ţin, apoi, sondând fundul cu un baston, parcurge o parte din drum. Apa nu-i ajunge decât până la talie. Avem aproape aceeaşi înălţime, putem trece. Mă dezbrac, rămânând numai în pantaloni şi cămaşă. Cu hainele celelalte facem un pachet pe care ni-l punem pe cap. Apa e rece, dar nu e ca gheata. Baia este agreabilă şi ne înviorează. Ieşim, ne stoarcem manşetele pantalonilor, ne punem cizmele şi robele şi ne continuăm drumul. Căldura produsă de mers va usca şi lenjeria de pe noi.

Când sosim la Tanli e aproape noapte. Ajungem acolo la capătul încercărilor noastre acvatice. Încă o trecătoare de străbătut, apoi vom ajunge într-un ţinut cu podişuri şi văi uriaşe ce oferă, râurilor ca şi călătorilor, tot spaţiul pe care şi-l pot dori pentru a hoinări în voie.

Tanli, învăluit în umbrele serii, îmi aduce aminte de Elveţia. Peisajul este alpestru; brazi înalţi, pârâiaşe mici care şerpuiesc prin iarba măruntă şi prin muşchi, câteva cabane. Aerul are parfumul special al marilor înălţimi. Acest cătun nu se află mult sub înălţimea de 4.000 metri, ba chiar cred că atinge această înălţime deoarece trecătoarea din apropiere la care ajungem pe o pantă blândă are pe hartă 4 600 metri.

Ni se dau două camere într-o cabană; ne pregătim masa în bucătăria proprietarilor. Animalele sunt la adăpost la un alt ţăran; doi localnici vor dormi în grajd ca să le păzească. Ne-am întors în ţinutul unde banditismul este sport şi semn de nobleţe. Gazdele noastre şi vecinii lor sunt cu siguranţă mai des ocupaţi pe drumul mare decât pe bucata lor de păşunat. Aici, ca şi în ţinutul Amdo, cultivarea pământului este considerată mai degrabă treabă de femeie, un venit accesoriu în bugetul familial alimentat de treburi mai eroice.

Asta nu-i împiedică pe fermieri să fie oameni extrem de amabili. Atâta vreme cât bunurile şi persoanele noastre vor fi încredinţate grijii lor, nu vom avea a ne teme din partea lor de nimic. Ştiu mult prea bine că, dacă ne-am plânge de ei că ne-au furat animale sau bagaje, magistratul chinez îi va face să plătească scump această indrăzneală. Îmi explică că nu e rândul lor de a face corvoada de hamalâc şi că, de cum am sosit, un sol a fost trimis la tribul care trebuie s-o facă.

Se zăvorăsc uşile şi se închid obloanele devreme. Pe când cinăm lângă vatră, auzim pe drum paşi şi vorbe. Ciulim cu toţii urechile, apoi un bărbat din casă strigă la trecătorii nocturni: „Cine-i acolo?” Niciun răspuns. „Sunt nişte hoţi care vin din Valea Nordului”, explică una dintre gazdele noastre. Şi cu aceasta incep să povestească nenumărate istorii cu bandiţi, care de care mai înspăimântătoare.

— De ce nu-i arestaţi pe hoţii ăştia din Valea Nordului când trec pe-aici? întrebă Yongden.

Răspunsul este încurcat.

— Nu putem…

A doua zi, revenind asupra subiectului, unul dintre miliţieni îmi spune:

— Bineînţeles că nu-i pot opri, fac aceeaşi meserie şi adesea se asociază între ei.

Cei care trebuie să facă corvoada de hamalâc sunt tocmai locuitorii Văii Nordului, care ţin de tribul Chabrugpa. Doi şefi şi câţiva oameni sosesc a doua zi destul de târziu, venind de departe. Cărările îngăduie acum folosirea animalelor de povară. Aceşti Chabrugpa vor închiria iaci de la oamenii din Tanli ca să mă ducă la Tao în două etape. Găsesc că e mai bine să facă această cheltuială decât să-şi aducă propriile animale ceea ce, de altfel, ar lua mult timp.

Unul din cei doi şefi are o faţă de spaniol deosebit de frumoasă. Privindu-l, te gândeşti la un hidalgo din Estramadura care, în urma unor aventuri nefericite, a devenit bandit. Un adevărat personaj de roman, cât se poate de sumbru, cu buze subţiri, pe care le ţine strânse, cu nasul lung puţin coroiat, un inel mare de argint atârnându-i de nrechea dreaptă, alură impresionantă, cuvinte puţine. Ce sânge este amestecat cu sângele acestui *kampal* N-are nimic dintr-un tibetan, nici dintr-un chinez, nici măcar dintr-un musulman care, deşi destul de rar în această regiune, ar fi putut să-i fie strămoş. E într-adevăr

un spaniol frumos, corcit cu maur, o enigmă în peisajul şi oamenii unde se mişcă.

Chabrugpa îşi petrec ziua adunând animale şi oameni, iar a doua zi dimineaţă plecăm, sub ploaie şi prin pădure. Conducătorii de iaci sunt zgomotoşi şi veseli, osteneala le este plătită. Chabrugpa, care îi plătesc, sunt mai puţin veseli, iar hidalgo-ul cu puşca pe umăr, la fel de romantic, călare pe un cal negru, are o nobleţe gravă.

La intersecţia celor două văi mi se arată o pistă plină de tufişuri, pe care o urmează cetele de bandiţi când se aşează la pândă pe drumul către Tatchienlu, aşteptând caravanele în trecere spre Lhassa. După care, ceva mai încolo, nu-i mai vedem nici pe grandele de Spania, nici pe tovarăşii săi. Partea periculoasă unde prezenţa lor ne putea servi drept pavăză fiind depăşită, ne-au părăsit considerând inutil sa se obosească mai mult. Poate-au apucat-o prin valea care intâlneşte drumul către Tatchienlu, având camarazi şi treburi prin partea aceea. Unul dintre miliţieni pleacă în căutarea lor, dar nu pot fi găsiţi. Călătorie sprâncenată! Este puţin probabil că vor încerca să ne atace. Ştim foarte bine cine sunt şi ne-ar fi uşor să-i denunţăm justiţiei. Ne continuăm deci drumul în linişte prin pădure.

Stropiţi de nenumărate ploi repezi, urcăm încet, în pantă dulce. La limita zonei împădurite, ne oprim şi ne facem ceai. Tobgyal are febră şi suferă de nevralgic, sper că o băutură caldă şi o oră de odihnă îi vor face bine. Conducătorii de iaci, escortaţi de miliţieni, îşi continuă drumul nevrând să zăbovească. Ei ştiu că etapa este foarte lungă; lucru de care ne dăm şi noi seama pe scară.

Trecătoarea pe care o străbatem apoi nu are măreţia sălbatică a celei din Dza. Oamenii locului cred că e mai înaltă decât cea din Dza, iar pe hartă citim 4 613 metri altitudine, adică aproape cu o sută de metri mai mult decât trecătoarea Dza; dar, în ce priveşte indicaţiile referitoare la regiunile de frontieră din Tibet, hărţile diferă între ele. Suntem în iulie, trecătoarea este liberă, la mai puţin de o sută de metri de ea se văd însă întinderi de zăpadă mare care, probabil, nu se topeşte niciodată cu totul.

Nu trebuie să tragem concluzia că 4.000 metri altitudine înseamnă, în Tibet şi în regiunile din jur, limita zăpezilor eterne. Numeroase trecători a căror altitudine depăşeşte 5.000 metri nu au niciun pic de zăpadă vara, iar în multe locuri zăpezile veşnice nu coboară sub 6.000 metri.

Coborâm cu piciorul un teren stâncos, apoi intrăm din nou în pădure. Vine seara, lama, cei doi servitori şi cu mine urmăm cu greu, prin pădure, o potecă noroioasă, îngustă şi rău marcată. Ploaia începe iar să cadă cu găleata. Bolnavul nici măcar nu se mai plânge; cu faţa stacojie, tremurând din pricina febrei, abia mai are putere să se ţină în şa. Nu zărim niciun semn care să ne indice vreun sat în apropiere şi începem să credem că ne-am rătăcit. În sfârşit, cărarea noastră iese din pădure şi se continuă printre păşuni; ceva mai încolo, merge de-a lungul unor terenuri cultivate. Iată-ne la Lumbo.

O dărăpănătură amărâtă ne va servi drept adăpost. Yongden şi cu mine vom ocupa o mică încăpere, unde sunt îngrămădite nenumărate piei de oaie şi de vită. Gazdele noastre fac, fără nicio îndoială, comerţ cu ele. Găseşti acolo piei la toate gradele de desicaţie: unele aproape proaspete, altele întărite; mirosul pe care-l răspândesc este îngrozitor. Insist să se lase fereastra deschisă. Fiul meu se împotriveşte.

— S-ar putea, zice el, să intre cineva pe fereastră, cu ajutorul unei scări, în timp ce noi dormim.

E adevărat, dar îmi este imposibil să respir în această duhoare. Fereastra rămâne deschisă şi, ca măsură de prudenţă, Yongden se lungeşte în faţa ei, înfăşurat în pături. Dacă vreun hoţ va intra, se va lovi de el pe întuneric şi-l va trezi. Aşa e bine. Strigând buimac, lama mă va trezi şi pe mine şi, odată treji, vom fi în stare să-l răzbim pe răufăcător. € ba chiar pe mai mulţi.

Noapte puţin odihnitoare, ca atâtea altele petrecute în haine muiate de ploile puternice. Deşteptarea în zori; soarele străluceşte şi ne va usca. După obiceiul meu, plec înainte, pe jos, să-mi fac o plimbare matinală de vreo două ore.

Valea se lărgeşte tot mai mult, ne îndepărtăm de păduri şi iată că, în josul pantelor ce încadrează o altă vale mai largă, zărim în depărtare, mult sub noi, un drum care se intretaie cu al nostru în unghi drept: e marele drum către Lhassa.

De câte ori nu l-am urmat în gând! Yongden îmi spusese: „Când o să-mi apară, am să mă prosternez de trei ori.” N-o poate face decât în gând, deoarece e călare, dar exclamă cu acelaşi ton cu care a exclamat probabil Moise când a zărit pământul făgăduit: „Iată. În sfârşit, iată drumul pe care l-am privit atâta pe hartă!”.

Nu spun nimic, sunt emoţionată ca şi ei, mai mult decât el, dar în emoţia mea nu e bucurie. E adevărat, mi-am împins până aici peregrinarea după planul pe care mi l-am făcut, dar ştiu că drumul visurilor mele nu ne va duce la Lhassa. De la aventura din Fupien, întreprinderca noastră este condamnată la eşec. Amânând pentru mai târziu încercarea noastră, ne rămâne de văzut tot ceea ce putem vedea şi de învăţat tot ceea ce putem învăţa în Tibetul oriental. Numai asta şi reprezintă o cantitate considerabilă de cunoaştere.[109]

Curând, distingem mase de culoare neagră, mişcătoare, pe drumul cel mare. Înaintăm, cărarea noastră coteşte atunci spre vest şi continuă de-a lungul povârnişului muntelui, paralel cu drumul spre Lhassa pe care-l domină de sus. Masele negre, imprecise, se zăresc din ce în ce mai bine; sunt iaci care transportă la Lhassa pachete de ceai presat.

Frumos spectacol furnicarul acesta, lent şi întunecat, de animale mari cu blană deasă, cu conducătorii lor călare, cu puşca pe umăr, şi câinii mari lăţoşi alergând în jurul animalelor încredinţate pazei lor. Iacii sunt împărţiţi în grupuri, fiecare grup fiind precedat de un călăreţ. Grupurile, unul după altul, formează un şir, sunt poate acolo două mii de animale. Le trebuie trei luni ca să ajungă la Lhassa.

Peisajul care ne inconjoară este diametral opus peisajului unde am trăit în cursul precedentelor trei luni. Nu mai vezi păsuri înguste, torente mugind, nu mai vezi pitoreşti munţi chinezeşti cu stânci dantelate, cu creste ascuţite. Vârfurile din apropiere, acoperite de iarbă, îşi întind în voie formele rotunjite. Întreg decorul s-a lărgit, se scaldă într-un calm imperturbabil, un fel de placiditate puternică, sigură de ea, care se afirmă şi se impune.

Un aer de mister învăluie acest drum alb şi drept, care se pierde departe, între munţi albăstrui. Noi ştim că-i lung, infinit de lung, şi-l vedem, în spirit, cum intră în *tehang-thang*, cum merge de-a lungul imenselor lacuri albastre, ajungând, mult dincolo de Lhassa, la cel mai maiestuos dintre locurile sacre ale lumii: înzăpezitul munte Kailasa, lăcaş al lui Shiva şi al soţiei sale Parvati.

Iată-ne din nou în pragul fascinantului Tibet, de care ne leagă pe amândoi, pe Yongden şi pe mine, legături diferite, iar nenumărate sentimente amestecate de bucurie, de regret, de pioasă admiraţie şi de dorinţă fervent ă ne

109 După ce l-am cunoscut, consider ţinutul Kham drept partea cea mai interesantă a Tibetului.

cuprind în vreme ce privim cum se îndepărtează încet caravana pitorească pe care nu avem voie s-o urmăm.

Treptat, cărarea noastră coboară spre fundul văii şi puţin înainte de a intra în ca întâlneşte Tao, una din localităţile importante din regiune, în realitate un sat foarte murdar.

Deoarece eram escortată, nu era rău să mă bucur de avantajele pe care mi le putea da această escortă. Am trimis deci pe unul din miliţieni înainte, să-mi caute o locuinţă. Omul a crezut că face bine adresându-se proprietarului celei mai frumoase case din sat, iar acesta a pus la dispoziţia mea o cameră imensă. M-aş fi simţit acolo foarte bine dacă această cameră n-ar mai fi avut şi o altă încăpere, care era ocupată de un militar chinez şi familia sa; aşa că, pentru a intra şi a ieşi de acolo, soţ, soţie şi copii trebuiau să treacă, oricând, pe la mine. Cum socotisem să petrec câteva zile la Tao, promiscuitatea aceasta nu-mi putea fi pe plac. În casă nu mai erau alte camere disponibile; cu toate acestea, am descoperit iute unde să mă instalez.

Acoperişul terasă al clădirii îţi punea la dispoziţie un spaţiu imens. De o parte a lui se afla un balcon, lipit de zid, al cărui acoperiş era susţinut de stâlpi de lemn vopsiţi în culori vii. În acest balcon se punea fânul, dar în acel moment era aproape gol. Niciun loc nu putea fi mai agreabil pentru a-ţi instala cortul. Eram adăpostită de zid şi de acoperiş, iar în faţa mea, pe terasă, se deschidea un imens loc de plimbare.

Din acest post înalt de observaţie, aveai o vedere minunată. De o parte şi de alta se întindea cât vedeai cu ochii valea cea largă, străbătută de caravanele ce mergeau la Lhassa. Din ea, în faţa oraşului Tao, se deschidea o altă vale, adânc prinsă între munţi, întunecată, şerpuită, misterioasă, unde dispăreau două râuri, unul ce cobora pe drumul către Kanze şi celălalt coborând pe drumul către Tatchicnlu, râuri care se uneau pentru a se vărsa apoi în Yalung. Împreună cu ele intra în valea întunecată o cărare, iar această cărare ducea la Litang. Se spunea că regiunea pe care o străbătea era bântuită de bandiţi. Îmi trecea prin minte să plec din Tao înainte de ivirea zorilor şi să o apuc pe cărarea aceea, pentru a scăpa de supravegherea binevoitoare, dar neplăcută, la care eram supusă.

Mă gândeam atunci că, dacă mă duc direct la Litang, nu voi vedea Kanze, capitala ţinutului Hor. Mă mai gândeam puţin şi la cavalerii de drumul mare, care colindau prin partea aceea şi ar fi putut foarte bine să-mi fure animalele şi

bagajele. Dar mai ales mă gândeam că între valea ce ducea la Litang şi Tao exista un râu pe care nu-l puteam trece înot şi că, din moment ce aveam nevoie de o luntre, trebuia să-i înştiinţez şi pe luntraşi şi astfel planul meu de fugă încotro oi vedea cu ochii se destrăma. Destinul voia să mă ducă mai departe, de-a lungul drumului atât de lung privit pe hartă în căsuţa mea monastică de la Kum-Bum.

Până atunci, după atâtea popasuri în ţinuturi năpădite de ape, acoperişul meu mi se părea un adevărat rai.

În Tao îşi are sediul o misiune catolică dependentă de Societatea Misiunilor Străine din Paris. A doua zi după sosirea mea, l-am cunoscut pe preotul francez care locuia acolo, părintele D. Să mai spun că m-a primit cu toată cordialitatea? Trebuie să repet acelaşi lucru pentru toţi misionarii, din toate confesiunile şi de toate naţionalităţile, pe care i-am întâlnit în China, afară de unul. Dar părintele D. Era l mai mult decât un om amabil, el era eroul unei aventuri dramatice.

În urmă cu câţiva ani, tibetanii din regiune se revoltaseră împotriva chinezilor, iar cei din Tao îi făcuseră prizonieri pe părintele D. Şi pe magistratul chinez local. Apoi, după ce i-au dus la mănăstirea lamaistă, i-au dezbrăcat la piele, i-au legat de mâini, cu braţele ridicate deasupra capului, de câte un stâlp din marea sală de reuniuni. Nefericiţii au rămas mai multe zile în această poziţie chinuitoare, fără să se poată aşeza sau întinde. Drept hrană li se dădea strachina cu mâncare a câinilor. Nu era vorba de vreo persecuţie religioasă. Nicio clipă nu s-au gândit răsculaţii să-i ceară misionarului să renunţe la religia sa. De la ci, ca şi de la magistratul chinez, ei cereau numai recunoaşterea autorităţii lor politice. Chinezul a cedat şi a fost eliberat. Francezul s-a încăpăţânat, chestiune de amor propriu, fără îndoială, nu voia să fie înfrânt. Un ofiţer chinez a sosit în fruntea unor trupe, i-a adus pe tibetani la supunere şi l-a eliberat pe misionar. L-am văzut pe acest ofiţer la Kanze, când am petrecut în acel oraş câtăva vreme.

Nu ştiu ce despăgubire i s-a acordat oficial părintelui D. Pentru tratamentul nemilos la care a fost supus, dar oamenii din Tao, care îi admirau de altfel forţa de caracter, spuneau că a dat dovadă în schimb de aceeaşi inflexibilitate de caracter cu care îşi bravase călăii, când a fost să le intoarcă răul făcut. Ei povesteau că actuala casă a Misiunii şi dependinţele ei fuseseră construite de către sătenii constrânşi la corvezi şi că misionarul, autorizat de

oficialii chinezi, rechiziţiona şi acum pentru serviciul său un anume număr de muncitori fără plată.

Să fi fost aceste amănunte perfect exacte? Nu aş pune mâna în foc. Părintele D., care avusese modestia să nu-mi povestească istoria eroicei sale dârzenii, nu mă luase drept confidentă a sentimentelor sale intime cu privire la răzbunare, iertarea umilinţelor şi modul în care el le punea în practică. Datoria de caritate, cred unii, este una pentru omul care trăieşte în societate şi alta pentru filosoful izolat, în vreme ce e bine, spun ei, ca înţelepţii şi sfinţii singuratici să renunţe la răzbunare pentru maltratările la care au fost supuşi, un membru al unui grup social trebuie să aibă în vedere că lipsa de pedeapsă poate încuraja indivizi sau populaţii primitive să facă şi alte victime.

A doua zi după sosirea mea, bunul părinte D. Mi-a trimis cu multă amabilitate un dar în alimente: pui vii şi o sticlă cu vin bun. Îşi închipuise că am fost lipsită multă vreme de băutura noastră naţională şi este foarte mirat să afle că nu beau niciun fel de lichid alcoolic. Şi mai mirat este când aude că refuz ferm să ordon să se taie animale pentru hrana mea, deplângând deja foarte mult faptul că trebuie să cumpăr carne de la măcelărie pentru a-mi hrăni servitorii şi... pentru a consuma şi eu uneori, când nu mai am legume şi făină, iar stomacul meu cere mâncare.

Misionarul este vânător; mulţi dintre colegii săi, protestanţi ca şi catolici, vânează şi ei. Mă întreb cum este posibil ca aceşti oameni religioşi să nu ajungă să-şi dea seama de caracterul îngrozitor al suferinţei şi cât este de îngrozitor să faci pe altul să sufere pentru propria ta plăcere.

Cum ei neagă că animalul ar avea un suflet, este mai crud, din punctul lor de vedere, să-l omori decât să omori o fiinţă omenească. Omul ucis nu este, după credinţa lor, cu adevărat mort, deoarece sufletul său, adevăratul „eu”, este nemuritor.

Ucigaşul lui n-a făcut deci decât să izgonească cu brutalitate acest suflet din lăcaşul lui şi să-l oblige să intre în altul. Această schimbare poate fi chiar avantajoasă pentru victimă dacă, datorită calităţilor sale, ea a meritat să fie primită în Paradis. [110]Dar cum, după aceste teorii, animalul ucis, privat de viaţa sa actuală, cade în neant, i se răpeşte pentru totdeauna ceea ce are şi tot ceea ce este.

110 !n felul acesta sunt justificate în India sacrificiile de animale oferite zeităţilor. Se spune că victimele se vor renaşte intr-o condiţie superioară animalităţii sau chiar în paradisul zeului în onoarea căruia au fost sacrificate.

Magistratul chinez din Tao se dovedeşte şi el a fi foarte binevoitor faţă de mine. Pune la dispoziţia mea trei săteni în serviciu obligatoriu. Doi dintre ei îmi păzesc catârii în vreme ce pasc pe munte şi îi aduc seara la grajd, al treilea aduce apă şi lemne, aţâţă focul la bucătărie şi-i ajută pe băieţii mei. Tao se află în ţinut tibetan, iar regimul u/a, adică corvoada obligatorie de hamalâc şi de servicii pentru călătorii ce au un ordin de rechiziţic, este în vigoare. Potrivit obiceiului, călătorul îl retribuie pe u/a, dar mărimea gratificaţiei depinde de generozitatea lui; de altfel, el nu este obligat să le dea ceva. În ce mă priveşte, am ţinut aproape întotdeauna să-i răsplătesc pe săteni pentru serviciile pe care mi le făceau; mentalitatea ciudată a unor localnici m-a obligat totuşi, uneori, să mă abţin. Am întâlnit tibetani care susţineau sus şi tare că cei care-i plăteau erau nişte amărâţi fără vază, care nu meritau niciun fel de consideraţie. Dimpotrivă, personalităţile importante, departe de a-i plăti, cereau daruri, alimente, iar servitorii lor îi loveau pe cei care nu se grăbeau să le dea. După această purtare, ziceau ei, îi recunoşti pe oamenii demni de respect.

Faţă de acest fel de a vedea lucrurile, pe care niciun raţionament nu l-ar fi putut modifica, mărturisesc că uneori m-am dovedit a fi „demnă de respect”.

Ei da! Compatriotul meu reverend şi magistratul chinez erau amândoi fermecători, dar aş fi preferat să nu-i fi întâlnit. Mi-ar fi plăcut să fi sosit incognito la Tao, să mă lipesc de vreo caravană cu ceai şi să plec încet cu ea spre Lhassa prin pustietatea cu iarbă. Zeii Tibetului, binecuvântaţi fie ei, m-au destinat, fără ştirea mea, unei aventuri şi mai mari. Până atunci, trebuia să-mi ascund nerăbdarea şi să surâd grijii care mă indispunea şi mă ţinea pe loc.

Zilele treceau. Ce caut la Tao? Habar n-am. Sunt dezorientată şi obosită. Am plecat din Kum-Bum la 5 februarie 1921 şi suntem la începutul lui august. Şase tuni de călătorie pe drumuri grele sunt poate de ajuns pentru a îndreptăţi dorinţa de puţin repaus. Cu toate acestea, aş pleca imediat cu mare plăcere pentru alte şase luni de peregrinări şi mai anevoioase, dacă aş avea în perspectivă un program interesant, dar cel pe care l-am pregătit îndelung nu se poate îndeplini, iar noile mele planuri sunt încă foarte vagi. Această incertitudine mă oboseşte mai mult decât cele şase luni de drum.

Când cobor de pe acoperişul unde m-am instalat, o fac ca să mă plimb pe câmp cu Yongden. Vorbim cu lumea pe care o întâlnim. Aceste conversaţii ne fac să cunoaştem moravurile ţinutului şi ideile locuitorilor; ele reprezintă o relaxare, un răgaz pentru tensiunea nervoasă pe care mi-o dau grijile mele.

Într-o zi, zărim un om aşezat pe vine la marginea unui pârâu; lângă el se află un sac din care scoate crenguţe pe care le pune cu grijă în apă. Aerul atent, ba chiar îngrijorat, cu care lucrează ne intrigă. Oare ce fel de exerciţiu face?

Auzindu-ne cum ne apropiem, individul a întors capul şi, cu un gest iute, a ascuns sacul sub robă.

— Ce faci, prietene, aici? îi întreabă Yongden.

Răspunsul se face aşteptat, ţăranul ne priveşte îndelung pe amândoi. Probabil că examenul ne este favorabil, iar noi îi inspirăm încredere. Se hotărăşte să vorbească:

— Am un *dipehing*[111], spune el pe un ton confidenţial.

Nu există tibetan care să nu ştie ce este un *dipehing*; nenumărate legende menţionează faptele îndeplinite cu ajutorul bucăţelei de lemn sau de pană care te face invizibil; cât despre cel care a văzut un exemplar, presupunând că într-adevăr l-a văzut, faptul este mai rar.

— Ai un *dipehing*, zice Yongden omului cu sacul misterios. De unde-l ai? Şi dacă ai un *dipehing* la tine, cum se face că eu te văd?

— *Kuchog*, răspunde politicos tibetanul, când spun că am un *dipehing*, asta înseamnă că am unul aici, în sacul ăsta. Încă nu ştiu care e, dintre toate crenguţele cu care e amestecat. Le supun acum una câte una la proba hotărâtoare, în acest pârâu. Adevăratul *dipehing*, în loc să fie dus de curent, va urca în susul lui. Virtutea sa, care încă nu acţionează, se va arăta când va fi atins apa, iar când îl voi lua eu, voi nu o să mă mai vedeţi.

— Oh, am făcut eu, ard de nerăbdare să văd cum devii invizibil. Dar când ai să fii invizibil, cum ai să te porţi când ai să te întorci acasă? Ai tăi n-or să te mai vadă. Şi dacă pui *dipehing*-ul într-o ladă, aceasta va deveni invizibilă. Poate că toată casa şi toată familia ta care stă în ea vor deveni invizibile. Ce vor zice vecinii tăi?

---

111 Scris sgrib ching. Literal: „copac sau lemn care ascunde, care te face să fii necunoscut". E talismanul care face invizibil pe cel ce-1 poartă sau face invizibile obiectele lângă care este pus. Descrierea lui este felurită şi pe seama lui circulă mii de poveşti. Cititorii cărţii La Vie surhumaine de Guésar de Ling au constatat că eroul epopeii naţionale a tibetanilor se foloseşte de el. Unii, ca de exemplu omul intâlnit la Tao, Tşi inchipuie dipching-vl ca fiind o bucată de crenguţă de o natură specială, pe care corbul o poate recunoaşte. Alţii, în depărtându-se de la semnificaţia curentă a cuvântului ching, elimină ideea de lemn şi de copac şi consideră acest termen drept simbolic. Pentru ei, dipehing sunt nişte pene speciale, de corb sau coţofană. Li se spune copac deoarece ele te pun la adăpost, re ascund vederii, fe acoperă cu umbrii, aşa cum face un copac ã

Nu e bine să supui miracolele unui examen critic prea amănunţit. Tibetanul îmi aruncă o privire deopotrivă dispreţuitoare şi neprietenoasă.

— Credeţi că am uitat să aduc cutia cu *khablendo*[112]? Când îl inchizi acolo, *dipehing-n*\ nu mai acţionează.

Văzând nemulţumirea ţăranului şi temându-se că acesta nu ne va mai lăsa să asistăm la descoperirea dipehingului, Yongden s-a grăbit să şteargă proasta impresie produsă de vorbele mele.

— Ea nu ştie de cutia cu *khablendo*, zice. Apoi, scoţând un oftat, adaugă: Câte lucruri nu ştiu femeile!

Şiretul meu tovarăş nimerise în plin, gândul că eu vorbisem în necunoştinţă de cauză îl linişti pe omul cu *dipehing*.

— Luaţi loc, soră mai în vârstă, făcu el cu condescendenţă.

Yongden şi cu mine ne aşezarăm pe iarbă.

— Uite cutia, spuse el arătându-ne un mic obiect pe care îl puse imediat la loc în *amphag*[113], Nu am nevoie să-l imit pe prinţul Sodetchen, care i-a luat rivalului său femeia pe care o iubea făcând-o nevăzută chiar în timpul celebrării cununiei... Şi incepu să râdă.

— Atunci, continuaţi-vă treaba, Ti sugeră Yongden doritor să vadă ce se va întâmpla.

Tibetanul îşi vârî mâna în sac, scoase o crenguţă şi o puse pe apă, care o luă cu ea imediat. O a doua, apoi o a treia crenguţă avură amândouă aceeaşi soartă. A patra, împinsă de vânt sau din altă pricină, se roti în jurul ei, fu prinsă de un vârtej şi păru, preţ de o clipă că urcă pe firul apei. Aşa-zisul posesor al faimosului *dipehing* scoase un strigăt de victorie. Vai! Bucuria i-a fost de scurtă durată, crenguţa ajunse la marginea micului vârtej, fu aspirată de curent şi luată imediat de acesta. Celelalte urmară una după alta. Omul năucit îşi privea sacul gol.

Lucrul în sine era comic, dar ceea ce nu e niciodată comic e tristeţea, oricât de caraghios ar putea fi motivul care i-a dat naştere. Yongden se strădui să-şi consoleze compatriotul credul.

— Un *dipehing*, îi zise el, nu se descoperă cu uşurinţă. Trebuie s-o iei adesea de la capăt cu încercările. O să aveţi mai mult noroc altădată. Şi apoi,

---

112 Scris khab len rdo, „piatra care prinde acele", piatră magnetică, magnet natural, folosit şi în medicina tibetană. Ţăranul pusese o bucăţică din această piatră în cutia unde voia să-şi păstreze talismanul când Îl va fi recunoscut printre crenguţele obişnuite.

113 Buzunar format la piept de roba largă a tibetanilor, strânsă în talie cu o cingătoare.

chiar vă este necesar un *dipehing*? La ce v-ar folosi? Se pare că nicio virtute, folositoare pentru viaţa aceasta sau pentru următoarele, nu vine din faptul de a-l avea. Dacă inima dumneavoastră nu este pe de-a întregul virtuoasă, faptul de a avea un *dipehing* ar putea chiar să vă aducă nenorociri, făcându-vă să săvârşiţi, nevăzut de nimeni, fapte rele care vă vor abate de la calea renaşterilor fericite.

— Vorbiţi bine, lama, răspunse tibetanul. Sunteţi învăţat. Ce spuneţi e adevărat... Şi apoi... aş putea să mai încerc la anul... Sunt patru ani de când caut un *dipehing*... La Gartag există un *ngagspa* care ştie cuvinte de putere şi care face vrăji. O să mă duc să-l întreb. Fără-ndoială că n-am ştiut ce trebuie să fac.

— Dar cum faceţi? întrebă Yongden.

— Fac ce se spune că trebuie făcut. Corbul ale cărui ouă nu se deschid are nevoie de un *dipehing* pentru ca micuţii să apară. Trebuie să sileşti un corb să meargă în căutarea acestuia, lucru de care numai el este în stare. Pentru aceasta, i se iau ouăle când el nu stă pe ele, se fierb şi se pun iute la loc, în cuib. Dacă el nu-şi dă seama de nimic, continuă să le clocească. Micuţii corbi nu pot apărea deoarece ouăle au fost fierte. Corbul de parte bărbătească pleacă atunci să caute un *dipehing* şi, când îl găseşte, îl pune lângă ouă. Când vezi că bărbătuşul s-a întors, iei cuibul şi cercetezi una câte una toate crenguţele care-l alcătuiesc, aşa cum am făcut eu. Este un mijloc care nu dă greş... cu toate acestea, iată că-i a patra oară că nu-mi reuşeşte. Un demon sau un duşman m-a zărit probabil când îl păndeam pe corb, sau m-a văzut când am fiert ouăle, sau când am luat cuibul. Va fi pus în calea mea vreun obiect necurat pentru a-mi întuneca vederea şi a mă împiedica să deosebesc beţişorul care urca pe firul apei... Sau l-o fi luat chiar el fără ştirea mea. Oh! N-am deloc noroc... Va trebui să consult şi un mopa[114], care va vedea ce făpturi ridică piedici în calea mea.

— Poate n-ar fi rău s-o faceţi, fu de acord Yongden pentru a nu-l nemulţumi pe ţăranul încăpăţânat. Dar, deoarece ne-am întâlnit, haideţi la noi să mai stăm împreună. E ora când noi mâncăm. O să beţi şi o să mâncaţi ceva. Trebuie să te destinzi când ai necazuri.

— Sunteţi bun, *kuchog*, răspunse săteanul. Am să viu cu dumneavoastră. O să reuşesc cu siguranţă la anul.

---

114 Un clarvăzător.

— E probabil, întări lama cu mult calm.

Iubitorul de *dipehing* a fost bine ospătat şi nu a cruţat felurile care i-au fost servite. A mâncat singur o pulpă de berbec fiert, un castron întreg de supă cu tăiţei[115] şi-a băut nenumărate ulcele cu ceai cu unt. O ulcică sau două cu rachiu i s-ar fi părut că încheie în mod fericit această masă. Am văzut că-l căuta cu privirea pe cel care i le-ar fi servit. Dar orice fel de alcool era interzis la mine şi locuitorul din Tao a trebuit să se resemneze cu lipsa lui, aşa cum se lipsise şi de *dipehing*. Buna sa dispoziţie nu a părut sensibil modificată.

Văzându-l sătul şi bucurându-se de o digestie plăcută, Yongden a socotit că a venit momentul pentru a-l face să povestească istoria prinţului Sodetchen de care amintise în legătură cu dipehingui.

Există în Tibet foarte multe povestiri ai căror eroi, care posedă *dipehing*, se folosesc într-un fel sau altul de acest talisman în cursul aventurilor lor. Peripeţiile lui Sodetchen puteau fi interesante, iar lama voia să-mi dea ocazia să le notez, dacă meritau.

Mândru de a ne reţine atenţia, a noastră şi a servitorilor noştri, de faţă cu acel *ula* de serviciu care va împrăştia prin tot satul cât de mult caz făceau de el „bogaţii călători”, omul nostru din Tao nu s-a lăsat mult rugat.

Regele Namgyal era un suveran puternic, iar regina Pema Eusal cea mai frumoasă dintre femei; amândoi se iubeau profund şi amândoi erau disperaţi deoarece însoţirea lor era stearpă. În zadar rugaseră multe zeităţi şi întrebaseră nenumăraţi învăţaţi magicieni, nu mai aveau nicio speranţă să vadă născându-se fiul atât de mult dorit, când, într-o noapte, regele a avut un vis. A văzut un venerabil pustnic aşezat la intrarea unei peşteri ce dădea pe un lac albastru. Lângă pustnic, un copil, din al cărui trup ieşeau nişte raze luminoase, stătea ca prin minune în picioare în aer.

De cum s-a trezit, regele a pus să fie chemat ghicitorul curţii şi l-a întrebat ce însemna visul său. Acesta l-a asigurat pe Namgyal că visul prevestea lucruri bune. El trebuia să se ducă, împreună cu regina, la pustnicul pe care l-a văzut în vis şi, dacă urma sfaturile lui, regina va aduce pe lume un fiu înzestrat cu însuşiri nemaipomenite.

---

115 Ca şi chinezii din nord, tibetanii din regiunile de frontieră ale Chinei fac tăiţei pe care îi pun In supă. La oamenii cu dare de mână din acest ţinut este un fel aproape zilnic, în centrul Tibetului, această supă cu tăiţei, numită „supă chinezească", este foarte apreciată, dar e servită mai rar, fiind înlocuită când cu orez, când cu supa cu tsampa.

Imediat, regele trimise soli în toate direcţiile, în căutarea unui pustnic ce locuia într-o peşteră asemănătoare cu cea din visul său. Câteva luni după aceea, pustnicul era găsit. Regele şi regina s-au dus atunci cu mare alai la el. S-au prosternat respectuos la picioarele lui, i-au dat daruri scumpe şi l-au implorat să le arate mijlocul de a învinge soarta potrivnică care îi lipsea de moştenitor.

Anahoretul le porunci să arunce în lac toate obiectele pe care i le-au adus şi să mai adauge un mare număr de pietre preţioase, după care să se scalde amândoi în lac.

Regele şi regina i-au dat ascultare şi după nouă sau zece luni regina dădu naştere unui băieţel de o nemaivăzută frumuseţe.

Tânărul prinţ primi numele de Sodetchen (Mare Noroc). Acest nume, purtător de semne bune, s-a dovedit neadevărat săptămâna următoare, când frumoasa Pema Eusal, mama lui Sodetchen, muri. Regele s-a arătat la început tare îndurerat apoi, după ce au trecut câţiva ani, a plecat cu mai multă atenţie urechea la îndemnurile miniştrilor şi curtenilor care îl împingeau să se recăsătorească şi sfârşi prin a le îngădui să-i caute o nouă soţie. Nu avea în vedere, zicea el, decât binele statului şi plăcerea supuşilor săi, dar de fapt lui îi trecuse durerea. Pe când sfetnicii se puneau în căutarea unei prinţese, Nanigyal văzu la o sărbătoare obştească o tânără fată, de obârşie modestă, de care se îndrăgosti pe dată. Chiar a doua zi după ce o zărise, trimise un sol la părinţii alesei sale pentru a o cere în căsătorie, iar în săptămâna următoare făcură nunta.

Zece luni mai târziu, noua regină, pe nume Nordzinma, aducea pe lume un fiu, şi acesta a fost numit Tseundup.

Au trecut anii, Tseundup s-a mărit şi îşi iubea atât de mult fratele mai mare, pe Sodetchen, că nu putea să stea fără el şi-l urma pretutindeni ca o umbră. Or, s-a întâmplat ca regina Nordzinma, luând aer pe acoperiş[116], să audă nişte oameni din preajma regelui pălăvrăgind aproape de poarta palatului. Îl lăudau pe Sodetchen şi se bucurau să-l vadă atât de plin de înţelepciune deoarece el trebuia, după moartea tatălui său, să le devină suveran. Şi continuând să se plimbe pe acoperiş* iată că regina zări pe cealaltă parte a palatului nişte femei din popor care spălau haine într-un pârâu: „Ce

1162 K Casele tibetane au, ca şi casele arabe, acoperişuri plate. Tibetanii Tşi petrec o bună parte a timpului pe aceste terase. Să nu uităm că Tibetul este un ţinut uscat, unde soarele străluceşte aproape mereu.

apărător plin de bunăvoinţă o să avem când prinţul Sodetchen va fi rege! spuneau ele. Este numai bunătate şi dreptate; nu e niciun fel de îndoială, el e un zeu încarnat.”! ndreptându-se către o altă faţadă a palatului, regina văzu nişte copii care se jucau. Unul din băieţei luase un aer demn şi spunea camarazilor săi: „Eu sunt regele Sodetchen, pregătiţi-mi tronul!” Iar ceilalţi copii se grăbeau să-i aducă scânduri şi bucăţi de lemn pentru a construi un „tron”, şi strigau cu toţii: „Trăiască bunul nostru stăpân, regele Sodetchen!”.

Atunci, viitorul, la care Nordzinma nu se gândise decât foarte nelămurit, îi apăru într-un şir de imagini foarte clare şi avu impresia că nişte dinţi ascuţiţi i se înfigeau cu cruzime în inimă. Sodetchen va fi rege. Nu era numai fiul cel mare al regelui, dar şi mama lui. Perna Eusal, era din spiţă regească. Cât despre Tseundup, el nu era decât mezinul, iar mama sa era din popor.

Ce se va în tâmpla cu ea dacă soţul ei murea? Nu cumva o să fie alungată de la curte şi i se va da ca reşedinţă una din casele sau fermele pe care suveranul le avea în munţi? Cine-i va apăra interesele, cine-i va ţine partea, cine o va lăsa să domnească? Sodetchen se va căsători, o regină tânără îl va lua locul pe care fi are acum, se va împodobi cu bijuteriile regale pe care ea va trebui să i le lase şi o va dispreţui fără îndoială din pricina originii sale neinsemnate. Dar cât de diferită i-ar fi soarta dacă Tseundup, fiul ei, îi va urma regelui Namgyal...

În cursul săptămânilor ce au urmat, aceste idei s-au întipărit din ce în ce mai adânc în spiritul reginei şi ea puse la cale un plan pentru a asigura succesiunea la tron a lui Tseundup, făcând să fie ucis Sodetchen. Dar faptul nu putea fi îndeplinit decât prin viclenie. Nordzinma spuse deci că e bolnavă, nu mai mâncă aproape deloc, păli şi slăbiĒ în ascuns, mesteca hârtia roşie[117] care se găseşte pe pachetele de ceai şi când putea fi văzută de vreun personaj important din apropierea regelui, scuipa ceva roşu, lăsând să se creadă că era sânge. În sfârşit, într-o zi când era cu soţul ei, se răsuci pe neaşteptate şi căzu ţeapănă pe podea, scoţând o grămadă de salivă roşie.

Regele, deja îngrijorat de boala prelungită a soţiei sale, a rămas îngrozit. Chemă în grabă pe medicul cel mai vestit şi pe ghicitorul cel mai faimos din ţară.

---

117 Pe pachetul de ceai presat se pune o bucată de hârtie roşie, totul fiind împachetat intr-o altă hârtie. Cochetele, prea sărace pentru a-şi cumpăra farduri, se folosesc de această hârtie, pe care o umezesc cu salivă, pentru a-şi în rosi obrajii.

— Cauza răului de care suferă regina stă în spiritul ei şi nu în trup, spuse primul.

— O influenţă demonică o ţine pe regină, declară al doilea.

Acesta din urmă înţelesese că Nordzinma nutrea gânduri rele, dar nu fusese în stare să priceapă ce anume gânduri avea. Afirmaţia sa neclară avea să îngăduie mamei lui Tseundup să-şi ducă la capăt cu succes planurile criminale.

Regele, adânc întristat să vadă ce întorsătură gravă lua boala nevestei sale, o imploră să-i spună dacă ştia vreun mijloc care s-o vindece. Ea îi răspunse că ştia unul, dar că nu îndrăznea să-l rostească şi se împotrivi multă vreme rugăciunilor soţului ei, care o ruga cu disperare să i-l spună. În cele din urmă, insistenţele lui biruiră şi ea vorbi.

— Dacă n-ar fi vorba decât de viaţa mea, aş tăcea în continuare, zice ea, dar şi a voastră, căpetenie[118], este ameninţată. Aţi auzit ce a spus ghicitorul clarvăzător. Un demon îmi provoacă boala şi o să mă omoare. Prinţul Sodetchen, sub înfăţişarea înşelătoare a unui tânăr virtuos, este de fapt încarnarea unui demon. La câteva zile după naşterea lui, a omorât-o pe mama sa; acum, mă va omori pe mine, după care vă va omori pe voi. Singura cale de a evita această nenorocire este aceea de a-l omori.

La început, regele a rămas încremenit la aceste cuvinte, dar afirmaţia ghicitorului atârna foarte greu şi el sfârşi prin a se lăsa convins de adevărul ei.

Nevrând să-l mai vadă pe fiul său cel mare de teamă ca hotărârea să nu slăbească, porunci ca acesta să fie dus departe în pădure şi ucis.

Trei servitori ai palatului îl luară pe prinţ cu ei, sub pretextul că merg să venereze o zeitate silvestră. Când au ajuns în inima pădurii, unul dintre ei, prefăcându-se că mai zăboveşte, s-a întors din drum, lăsând pe seama celor doi tovarăşi grija de a duce la capăt groaznica misiune. Când şi-au dat seama de faptul că acesta îi părăsise, unul din cei doi oameni care rămăseseră cu prinţul îi zise celuilalt: „Continuă-ţi drumul, mă duc să văd ce s-a întâmplat cu prietenul nostru, poate are nevoie de ajutor şi vă vom prinde amândoi din urmă” Se îndepărtă iute şi nu se mai întoarse. Celui de al treilea servitor îi era

---

118c roitor etc., adăugând terminaţia de politeţe lags. La fel, numai soţul needucat şi grosolan îi spune soţiei pe nume. Dacă el face parte din înalta societate. îi va spune: Doamnă-sotie (tcham). Dacă e din popor,Ti va spune „soră mai mare" sau „mamă a lui...", menţionând numele fiului său mai mare. Mai sunt şi alte denumiri, Soţiile unor regi de triburi pot fi auzite adresându-se soţului lor cu Guvcrnl

tot atât de nesuferit ca şi prietenilor săi să-l omoare pe tânărul prinţ. Mai călări împreună cu el o zi întreagă. Apoi, îi mărturisi că regele îi poruncise moartea.

— Înţeleg, îi mai zise servitorul, de ce au fugit camarazii mei. Nimeni în ţara asta n-ar vrea să comită îngrozitoarea crimă de a ucide un prinţ atât de plin de calităţi cum sunteţi voi. Nici eu nu sunt în stare s-o fac. Totuşi, nu pot să nu-i dau ascultare tatălui vostru pe faţă, ar putea să mă pedepsească şi să-i pedepsească şi pe ai mei din pricina mea. Am să vă las deci singur, dar va trebui să iau calul vostru cu mine la palat, pentru a-l convinge pe rege că i-am dus la îndeplinire poruncile. Nu pot să fac mai mult pentru voi. Aţi meritat cu siguranţă să fiţi apărat de zei datorită bunei voastre purtări şi nu am nicio îndoială că unui dintre ei vă va veni în ajutor în această pădure.

Bucuros de-a fi fost cruţat, Sodetchen îşi dădu calul servitorului regelui, iar acesta îl legă de şaua propriului său cal şi se în toarse la palat.

La marginea pădurii îi regăsi pe tovarăşii săi şi toţi trei căzură de acord să păstreze secretul faptei lor bune.

Regele, primindu-i în taină şi crezând că prinţul este mort, le porunci să povestească tuturor că li se arătase o zeitate care l-a luat pe prinţ în nori, mergând pe o cale luminoasă.

Locuitorii ţării au fost îndureraţi din pricina pierderii apărătorului lor plin de bunăvoinţă, dar au crezut cu toţii că era încarnarea unui zeu şi că se întorsese la lăcaşul său ceresc.

Sodetchen era singur în pădure, nu ştia încotro s-o ia pentru a ajunge într-un ţinut locuit şi nu avea alte merinde decât un mic sac cu *tsampa* pe care i-l lăsase servitorul tatălui său. Continuă să meargă oprindu-se doar noaptea pentru a dormi la piciorul unui copac. În zorii celei de a patra zile, când se trezi foarte slăbit şi suferind de foame, auzi o voce din spatele unui tufiş care spunea:

— Sodetchen, vino aici. La picioarele mele sunt ciuperci bune.

Cel care vorbea era spiritul unui copac. Prinţul găsi ciupercile la locul arătat; aprinse un foc, cu lemne uscate şi cu amnarul său, şi le fripse. Şi aşa, zi după zi, zeităţile pădurii continuau să-i arate rădăcini sau plante comestibile cu care se hrănea.

Într-o seară, cum căuta un loc potrivit unde să-şi petreacă noaptea, sosi un corb care se aşează pe o cracă lângă el. „Sodetchen, îi zise el prinţului, te afli în mare primejdie. Mâine, o ceată de bandiţi o să treacă pe drumul ăsta; eşti

îmbrăcat cu o robă frumoasă şi eşti un tânăr robust; dacă te văd bandiţii, îţi vor lua roba cea frumoasă şi te vor forţa să le fii servitor. Vreau să-ţi dau un lucru de preţ care îţi va folosi nu numai în împrejurarea asta, dar şi în multe altele. E o crenguţă de *dipehing*, ea o să te facă nevăzut, iar bandiţii vor trece prin faţa ta fără să te vadă. Întinde un fald al robei tale sub mine „

Prinţul făcu ce i se spusese, şi corbul lăsă să cadă un *dipehing*. De cum acesta i-a atins roba, Sodetchen a devenit nevăzut pentru oameni, dar nu şi pentru eclelalte făpturi.

A doua zi, cum străbătea un luminiş, văzu inaintând nişte călăreţi. Erau bandiţii despre care-i vorbise corbul.

— Să ne oprim aici, spuse unul dintre ei. N-o să putem găsi un loc mai bun de popas în plină zi.[119]

Toţi fură de părerea lui. Se apropiară de un pârâu în care se zăreau mi deuza[120], îşi priponiră caii lăsându-i să pască, făcură focul între pietrele aşezate ca nişte pirostrii şi puseră deasupra oala cu ceai.

Sodetchen privea aceste pregătiri cu mare interes. Datorită binevoitoarelor zeităţi ale pădurii, putuse să găsească cu ce să se hrănească, numai că masa sa zilnică, alcătuită din rădăcini sălbatice sau din ciuperci fără unt şi fără sare, nu era deloc gustoasă. Văzând *tsampa* albă, untul, bucăţile mari de carne, uncie uscate, altele fierte, şi auzind cum cântă ceaiul în oală, i se trezea foamea.

Nemaiavând îndoială că pentru bandiţi era nevăzut, deoarece aceştia se învârteau în jurul său iară să-l vadă, prinţul se gândi că ar putea profita ca să mănânce bine şi chiar să ia cu el câteva merinde pentru drum.

Când oamenii s-au aşezat, s-a turnat ceai tuturor. Sodetchen se apropie, prinse un moment când unul dintre bandiţi întorsese capul pentru a vorbi cu un camarad, luă ulcica, o goli şi o puse la loc pe iarbă, în faţa proprietarului ei.

Acesta, voind să bea, o găsi goală.

— Ei, strigă ci celui care turna ceaiul. M-ai uitat.

* – Nu, nu, răspunse acela. Ţi-am turnat ca tuturor celorlalţi.

— Ulcica mi-e goală.

---

119 Tsha phog. Călătorii tibetani pornesc la drum foarte de dimineaţă, adesea fără să mănânce sau după ce au băut numai o ulcică cu ceai. Poposesc pe la prânz, îşi lasă animalele să se odihnească şi iau masa.

120S cris mi adod sa. Literal: loc unde se aşează oamenii, vatră primitivă, formată din trei pietre,care se întâlneştc de-a lungul drumurilor, in locurile unde se află apă şi unde călătorii au obiceiul să se oprească pentru a face ceaiul sau a-şi instala corturile.

— Mincinosule!

— Îţi dau cuvântul că n-am băut.

— Poate ai băut şi nu mai ştii.

Toţi se porniră pe râs şi ulcica îi fu iar umplută.

Învârtindu-se în jurul grupului, Sodetchen repetă iar manevra cu o bucată mare de carne. Cel care şi-o pusese în faţa lui n-o mai găsi după ce se răsucise cu totul ca să ia un sac cu *tsampa*[121].

— E o prostie, spuse el vecinului său. Nu imita gluma lui Tsering. Poate că el şi-a golit ulcica fără să-şi dea seama, dar eu, eu ştiu bine că nu mi-am mâncat carnea. Dă-mi-o înapoi.

— Da1 n-am luat-o.

— ţi baţi joc de mine.

Păgubaşul începea să se supere.

În clipa aceea, Sodetchen luă un sac de *tsampa* din alt loc, pe când atenţia celui căruia îi aparţinea sacul era atrasă de cearta dintre cei doi camarazi. Când şi-a dat seama de dispariţia sacului, proprietarul se stropşi la vecinul său, aşa cum făcuse banditul a cărui carne dipăruse ca prin farmec.

Căpetenia cetei crezu că va aduce liniştea poruncind să se dea rachiu. Sodetchen, în timpul ăsta, înfuleca bucata de carne cu lăcomie. După ce a terminat, s-a întors la cercul format de bandiţi şi a început să se aprovizioneze luând alţi saci cu *tsampa*, unt, carne. Încălziţi de alcoolul băut, bandiţii n-au mai luat-o drept ceea ce credeau ei a fi o glumă proastă; s-au spus înjurături şi s-au schimbat câţiva pumni. În timpul acesta, prinţul a umplut doi desagi de şa[122] cu provizii. A alergat spre calul cel mai bun, i-a scos piedicile, i-a prins desagii de şa şi i-a sărit în spate. De cum fu călare, calul, datorită acelui *dipehing* pe care-l avea prinţul, deveni şi el nevăzut.

La clinchetul clopoţelului atârnat de gâtul bidiviului când acesta incepu să o ia la trap, bandiţii priviră spre locul unde le erau caii. Toţi, afară de unul, păşteau în linişte, dar deşi cărarea era dreaptă pe o distanţă bună, şi din

---

121 Saci mici individuali, din piele sau stofa, care conţin Intre unu şi trei kilograme de tsampa. Călătorul ţine sacul la mdemână pentru a mânca dacă are poftă. Se pune adesea o bucată de unt in tsampa pentru a fi mâncate împreună. Unii saci sunt impodobiţi cu mult dichis. Există saci din brocart şi din postav cu fir de aur sau argint, pe care lama bogaţi îi poartă cu ei la reuniunile din marea sală de adunări, unde membrilor mănăstirii li se serveşte ceaiul. Amintesc că tsampa este o făină făcută din boabe prăjite de orz.

122 Desagi din piele,de dimensiuni mai mari sau mai mici, prinşi împreună cu o curea. Această curea este trecută peste şa, iar desagii atârnă de o parte şi de alta a calului.

această direcţie se auzea clinchetul clopoţelului care se îndepărta, nu se vedea niciun cal.

Aruncându-şi ocini pe proviziile de lângă foc, îşi dădură seama că şi alte lucruri dispăruseră în mod misterios.

Începură atunci să urle cu toţii de frică.

— Aştia-s demonii! strigau ei. Să fugim! Să fugim! Or să ne mănânce şi pe noi.

Şi sărind pe caii lor, unul dintre ei luându-l pe crupă şi pe cel al cărui cal se făcuse nevăzut, dispărură cu toţii în galop.

Câteva zile după aceea, Sodetchen sosi într-o vale minunată. Pădurea o mărginea; de o parte şi de alta se ridicau munţi înalţi şi stâncoşi, în care erau săpate o mulţime de clădiri ciudate. Puteai vedea acolo temple, *chörtene*, palate, sihăstrii, toate de o albeaţă strălucitoare[123], care erau probabil opera unor zei ai muntelui. Pâraie izvorau de la poalele acestei cetăţi ciudate şi murmurul lor melodios pe albia cu pietricele trandafirii era tot ce răsuna în marea tăcere care învăluia acest loc însingurat.

Sodetchen se oprise plin de admiraţie când, deodată, i se păru că zăreşte o formă omenească trecând prin faţa uneia din locuinţele ce parcă pluteau în văzduh. Acolo trăieşte un sihastru, îşi zise el, am să mă duc la el, am să-i povestesc nefericirea mea şi el îmi va da un sfat.

După ce a străbătut valea, prinţul a descoperit o potecă îngustă care se căţăra printre stânci, şi urmând-o sosi la intrarea într-o peşteră, care avea forma unei camere cu multe ferestre, înăuntrul ei şedea un *gomtehen*? *6*. Sodetchen se prosternă de mai multe ori în faţa lui cu mare respect, apoi, văzând că sihastrul nu părea că-şi dă seama de prezenţa lui, îndrăzni să i se adreseze.

— *Rimpotche*, zise, sunt prinţul Sodetchen, fiul regelui Namgyal. Tatăl meu, ascultând vorbe mincinoase spuse împotriva mea, a pus să fiu omorât, dar cei pe care i-a însărcinat au fost milostivi şi m-au lăsat teafăr în pădure. Am mers multă vreme la întâmplare, hrănit de zeităţi binevoitoare. Ele m-au adus, fără îndoială, la dumneavoastră. Vă rog să aveţi milă de mine şi să mă ajutaţi.

Sihastrul surâse.

---

123 Această descriere nu este pur fantastică, în Tibet pot fi văzute peisaje de accst fel. Am contemplat mai multe. In special unul in apropiere de pasul Dokar (vezi Voyage d'une Parisienne à Lhassa) şi altul in ţinutul Ga, despre care voi vorbi într-o carte viitoare.

— Iată, probabil, zise el, o făptură din lumea fără forme[124] care mi se adresează, deoarece îi aud vocea, fără să văd însă pe cineva. Deci în *lumea fără forme* există regi, fii de regi, uneltiri de curte şi taţi care poruncesc ca fiul lor să fie omorât într-o pădure din lumea noastră. Toate astea sunt noi pentru mine şi-mi par ciudate.

Prinţul nu înţelegea nimic din vorbele lui. Cu toate acestea, ştia că *gomtehen* acţionează şi vorbesc adesea într-un fel pe care simplii laici nu-l pot înţelege. O luă deci de la început, cu tot respectul.

— *Rimpotche*, eu sunt un om. Nu vin dintr-o altă lume, ci din ţinutul tatălui meu, regele Namgyal, ţinut care se află dincolo de pădurea aceasta mare.

— Nu cumva oi fi prinţul care a primit un anume dar de la un corb?

— Ah! *dipehing*, exclamă Sodetchen, luminat pe neaşteptate.

— Da, *dipehing*. Nu are putere asupra mea cum nu are putere asupra zeilor şi eu te văd aşa cum te văd şi ci, dar pentru oricare altă fiinţă omenească, tu eşti nevăzut. Cum socoteşti că ai să te porţi în lume acuma?

— *Dipehing*-ul m-a salvat de bandiţi, îi răspunse prinţul, dar îmi va 11 mai dăunător decât mi-a fost folositor dacă o să mă împiedicc să trăiesc printre ai mei. Nu-l mai vreau, am să-l arunc.

Şi spunând acestea îşi duse mâna la *amphag* pentru a lua crenguţa magică, dar sihastrul îl opri.

— Să nu cumva să te lipseşti de acest preţios *dipehing*, zise el, îţi va fi de un mare ajutor. Nu numai că-ţi va aduce fericire, dar va asigura şi fericirea a două popoare... Împreună cu *dipehing*-ui, trebuie să ai şi o cutie din *khablendo*. Când *dipehing*-ui este închis în ea, îl poţi avea asupra ta fără să devii nevăzut. Ca să te faci nevăzut, e de ajuns să deschizi capacul cutiei şi vraja lucrează de îndată. Nu observi că, deocamdată, tu nu ai umbră?

Sodetchen, care nu fusese până atunci conştient de această particularitate, se tulbură când îşi dădu seama că nu avea umbră. Se gândi la „dublul”[125] răposaţilor, care rătăceşte neincarnat şi care înţelege că e mort

---

124 Pentru budişti există trei lumi: 1. lumea dorinţei, adică lumea noastră care cuprinde nu numai pământul nostru cu toate făpturile care trăiesc pe el, dar şi numeroase regiuni locuite de zei şi alte nenumărate regiuni unde domneşte durerea şi care sunt purgatorii; 2. lumea formei pure; 3. lumea fără forme sau lumea ideii pure.

125s ău material. După ei, accst „dublu" supravieţuieşte corpului material, dar, cu toate acestea, nu este nemuritor.

tocmai pentru că nu-şi vede umbra. Ideca că era asemenea lor nu-i plăcea deloc.

Sihastrul luase dintr-o ladă o cutiuţă foarte mică neagră şi i-o dădu prinţului.

— Pune aici *dipehing-ul*, îi zise, şi închide cutia.

Sodetchen ascultă şi, imediat, spre marea lui uşurare, văzu cum i se lungeşte umbra pe stâncă.

— Acum ce doreşti? TI întrebă *gomtehen*.

Tânărul prinţ era inteligent şi cu multă chibzuinţă. De multă vreme înţelesese că niciun bine, chiar în domeniul lucrurilor materiale, nu poate fi îndeplinit dacă eşti lipsit de cunoaştere spirituală. Se prosternă din nou în faţa sihastrului.

— Deoarece numele meu s-a dovedit astăzi a fi adevărat[126], răspunse, doresc să devin discipolul vostru ca să capăt cunoaşterea şi virtuţile necesare pentru a face fericirea supuşilor mei, dacă vreodată va trebui să-i urmez tatălui meu la tron.

— Dorinţa ta e bună, îi zise sihastrul. Te iau ca discipol. Du-te la râu, adu apă şi la ceaiul. Ai să iei masa cu mine…

Timp de trei ani, Sodetchen îi sluji pe sihastru cu zel. Atunci, acesta, ştiind că venise vremea când prinţul trebuia să fie de folos locuitorilor din mai multe ţări, îi trimise să ducă o solie capelanului regelui Tobden Gyatso.

În acel moment se afla la rege un ministru al vecinului său, regele Norbu, însoţit de o suită numeroasă. Regele Norbu era tânăr şi abia îi urmase tatălui său. Foarte ambiţios, visa să unească teritoriul lui Tobden Gyatso cu al lui şi, cum nu avea destui soldaţi ca s-o facă prin violenţă, credea a fi găsit un tertip mai bun căsătorindu-se cu fata vecinului său. Aceasta era copil unic şi regele putea fi convins cu uşurinţă să-şi desemneze ginerele ca moştenitor al tronului. Ambiţia lui Norbu nu se oprea aici. Voia să pună mâna şi pe ţările regelui Namgyal şi se credea în stare, dacă i-ar fi avut la dispoziţia sa pe războinicii lui Tobden Gyatso uniţi cu ai săi.

Tobden Gyatso vedea cu ochi buni proiectele tânărului rege şi-i primise cererca cu bunăvoinţă. Prinţesa Kunzang Lhamo nu fusese întrebată, dar cum

126 Se numeşte Sodetchen, ceea ce mscamnă „care are noroc" sau „mare noroc",, după cum variază ortografia tibetană a numelui.

pretendentul la mâna sa era bogat şi frumos, Tobden Gyatso presupunea că fiica sa îl va accepta cu plăcere.

Capelanul lui Tobden Gyatso îl primi cu afecţiune pe discipolul prietenului său şi-l rugă să rămână câteva zile cu el, la palat. Aşa a zărit-o Sodetchen pe prinţesă, pe unul din balcoanele exterioare ale locuinţei. De cum a văzut-o, s-a îndrăgostit de ea ca un nebun. În mai multe rânduri, de-a lungul vieţilor anterioare, Kunzang Lhamo fusese soţia sa şi sentimentele pe care ea i le inspirase renăşteau în el fără ca el să le fi ştiut cauza. Din nou, voia să fie soţul ei.

În timpul acesta, prinţesa trebuia să-şi părăsească chiar a doua zi familia şi să-l urmeze pe ministrul viitorului său soţ, în ţara regelui Norbu, unde căsătoria urma să fie celebrată.

Ce avea să facă Sodetchen? se gândi la *dipehing*.

Deschizând cutia din *khablendo*, în care îl ţinea, prinţul deveni nevăzut şi, intrând în palat, trecu prin diferitele apartamente ca să-şi dea seama de cum erau aranjate şi unde se aflau exact ieşirile lor.

În timpul acestor plimbări, pătrunse în camera lui Tobden Gyatso. Acesta discuta cu trimisul viitorului său ginere un plan de atac împotriva ţărilor regelui Namgyal. Hotărârea luată de Sodetchen de a se împotrivi căsătoriei lui Kunzang Lhamo deveni şi mai puternică înţelegând el că această căsătorie era chezăşia unei uniuni politice îndreptate împotriva ţării sale.

Ţinut în loc de dorinţa de a afla toate amănuntele proiectului elaborat de duşmanii tatălui său, tânărul prinţ zăbovi până la căderea serii în camera regelui, ascultând conversaţia care se desfăşura acolo.

Continuă apoi să meargă prin palat şi sosi la apartamentul vistiernicului, la capătul unui coridor lung. Acesta făcea, în clipa aceea, socoteala contribuţiilor plătite în aur şi argint de către vasalii şi supuşii regelui.

Omul separa monedele de lingouri, număra monedele, cântărea lingourile, făcea grămăjoare, lua din fiecare o anumită cantitate de metal sau de monede, cu care făcea alte mici grămăjoare, pe care avea de gând să le păstreze pentru el.

Sodetchen, nevăzut, se distra de şiretlicurile lui.

— Asta-i pentru rege, asta-i pentru mine, bombănea casierul necinstit.

— Asta-i pentru mine, îşi spuse încet Sodetchen, luând un fişic de monede pus de partea profiturilor necinstite ale vistiernicului.

Repetă de mai multe ori manevra fără ca cel în cauză să-şi dea seama. Totuşi, după câteva momente, observă că grămezile pe care le păstra pentru el erau mai puţin numeroase decât cele care se aflau de partea cealaltă a covorului şi care urmau să intre în sipetele regelui.

— Oh! murmură el, am uitat de mine.

Şi trecu iute de partea lui un număr de lingouri.

— Dar eu nu uit de mine, zise Sodetchen în sinea lui şi luă lingourile.

Vistiernicul, care se uita la un sac plin cu aur, nu le văzu dispărând.

— He! He! zicea el printre dinţi, li dau regelui prea mult. Din sacul ăsta n-o să aibă decât jumătate. Jumătate pentru mine, nu-i prea mult...

— Nu-i de-ajuns, am să-l iau tot, murmură Sodetchen luând sacul.

— Oh! Am vedenii! (acu vistiernicul uluit. Un sac care de mişcă... Dar unde a dispărut? Nu-l mai văd". Se gândi o clipă. Ce prost sunt, conchise el de unul singur. E târziu, mi-e somn şi mi s-a tulburat vederea. Nici n-a fost vreun sac acolo... Uite-l!

Şi trase un alt sac cu aur la el.

— Bun, asta nu-i o vedenie, îi pipăi. N-o să mai dispară.

— Eşti sigur? replică în tăcere Sodetchen, luând sacul.

— *Atsi*!... *Lama kieno*!... E un demon aici... la sacii!... Ajutor!

O palmă zdravănă îi închise gura.

— Dacă îndrăzneşti să strigi sau să ieşi de aici în noaptea asta, am să te strâng de gât, hoţule! spuse prinţul, tot nevăzut, cu voce tare. O să-l scutesc pe rege să pună să fii bătut până ai să mori pentru pungăşiile tale.

— Cruţă-mă! implora vinovatul îngrozit de vocea unei fiinţe nevăzute. N-am să mă mişc de-aici.

— Gândeşte-te că te văd şi te supraveghez, mai spuse prinţul după care luă ce mai rămânea din aur în faţa vistiernicului şi-l băgă în *amphag*.

— Oh! nu se putu împiedica să exclame cu durere bătrânul avar.

— Mi se pare că mai îndrăzneşti să deschizi gura, făcu fa sul demon dându-i un pumn în cap.

— Oh!... De data aceasta groaza resimţită de pungaş îi făcu să nu mai scoată decât un geamăt surd.

Încărcat cu prada sa, prinţul coborî în grajduri, lângă care se afla şelăria. Luă de acolo un harnaşament cu doi desagi mari de călătorie, dezlegă un cal zdravăn, îl înşcuă şi-şi puse comoara în desagii ce atârnau de fiecare parte a

şeii” 1. Rupse apoi în două crenguţa de *dipehing* şi puse o bucăţică într-unul din saci. Duse după aceea calul, devenit nevăzut, la un adăpost lângă marea poartă care era închisă la acea oră, şi-l legă acolo.

De cum se făcu ziuă, în palat domni agitaţia: servitorii se grăbeau cu treburi, îndeplinind ultimele pregătiri de călătoric.

Când a venit ora plecării, prinţesa, înconjurată de femeile care aveau s-o urmeze şi să rămână în slujba ci, regele Tobden Gyatso, regina, capelanul lor, ministrul lui Norbu cu principalii membri ai suitei sale şi o mare mulţime de funcţionari şi de servitori se aflau adunaţi în marea sală a palatului.

Kunzang Lhamo şi regina mamă plângeau luându-şi rămas-bun şi nu se puteau hotărî să se despartă, în cele din urmă, ministrul atrase atenţia că era timpul să o pornească pentru a putea face etapa fixată pentru acea zi înainte de căderea nopţii şi, la un semn al regelui Tobden, coborâră cu toţii în curte unde caii îşi aşteptau călăreţii.

În acel moment, cum prinţesa era condusă spre calul său, s-a produs un fenomen nemaipomenit.

Mai întâi a fost văzută tânăra luată de mâini nevăzute şi ridicată în aer, după care a devenit şi ca nevăzută şi s-au auzit numai strigătele ci, la care s-a amestecat aproape imediat zgomotul unui cal în galop, şi el nevăzut. Grupul fantastic a trecut poarta care fusese larg deschisă pentru plecarea cortegiului nupţial şi curând strigătele prinţesei şi zgomotul copitelor de cal s-au stins în depărtări.

Această scenă s-a desfăşurat cu iuţeala unui fulger.

Venindu-şi în fire, după uluirea care-i lăsase pe toţi fără glas. Cei de faţă s-au pus pe strigăte şi tânguiri.

— Un demon!… Un demon a luat-o pe prinţesă!

Capelanul chibzuia.

— Poate că în locul unui demon e un zeu sau un *dubthob*, zise ci reginei, care se jeluia. Din această minune poate ieşi ceva bun. Nu pierdeţi speranţa…

Sodetchen se ducea la maestrul său, sihastrul. La adăpostul dipehingului, nici el, nici calul nu puteau fi văzuţi de către prinţesă, iar ea, văzând toate lucrurile din jurul ci, nu-şi dădea seama că şi ea devenise nevăzută. Niciun raţionament nu-i putea da cheia acestei situaţii ieşite din comun în care se găsea şi după câteva ore de călărit ajunse să creadă că era moartă şi că se

găsea în btirje/[127], unde spiritul ei devenise jucăria ajutoarelor divinului Chindje[128].

De-a lungul drumului, trecând prin sate, Sodetchen lua alimentele de trebuinţă pentru prinţesă, pentru el şi pentru cal. Bieţii săteni vedeau cum dispar pe neaşteptate din faţa ochilor lor o bucată de unt. Un sac cu *tsampa* sau o bucată de carne, luate de o mână nevăzută. Apoi, cum prinţul avea o inimă prea bună pentru a le face vreo pagubă, proprietarii alimentelor vedeau cum le pică în faţă, drept plată, câteva monede sau o bucală de argint. Niciodată nu se arătase un demon atât de generos. Cei care îi primeau vizita adunau argintul, dar şi tremurau de frică. Călătorii auzeau şi ci, prin păduri sau prin munţi, plânsul unei femei care se ruga să i se dea drumul, glasul unui bărbat care râdea şi nechezatul unui cal, dar nu zăreau niciodată pe cineva. Astfel, din sat în sat, se răspândi ştirea că un zeu sau un demon străbătea ţinutul.

Ajuns la sihăstrie. Sodetchen desfăcu vraja, punând cele două bucăţi de *dipehing* în cutia din *khablendo*, iar prinţesa văzu în faţa ei un venerabil *gomtehen* şi un tânăr arătos, care o privea cu dragoste.

Ea se prosternă cu respect în faţa gomtchenului şi surâse cu amabilitate frumosului tânăr. Fără să bănuiască motivul care i-o inspira, ea simţi imediat pentru prinţ o dragoste asemenea dragostei care pusese stăpânire pe el când a zărit-o în balconul palatului.

Atunci, sihastrul i-a poftit să bea ceai şi le-a dezvăluit că în mai multe vieţi precedente ei au trăit împreună ca soţi credincioşi şi erau din nou uniţi datorită puterii sentimentelor lor. Un mare bine avea să iasă din unirea lor, deoarece ea îl va împiedica pe regele Norbu să poarte război într-o ţară paşnică.

---

127 Tibetanii cred că întrc momentul morţii şi cel al renaşterii in lumea noastră sau într-alta, „spiritul" răposaţilor rătăceşte în bardo, unde este pradă diferitelor iluzii a căror natură depinde de credinţele şi gândurile pe care le-a avut în viaţa precedentă. Bardo în scamnă literal „întrc două", adică întrc viaţa care s-a sfârşit şi noua viaţă care va în cepc. Misticii văd în bardo o stare de conştiinţă şi nu un loc material. Viziunile fantastice avute de spiriftil dezîncarnat sunt, spun ei, pur subiective. Interesante detalii despre această ciudată concepţie pot fi găsite în traducerea engleză a cărţii tibetane Bardo thôs grol, făcută de Evan-Wentz, după Dawasandup. Se mai poate consulta şi explicaţia pe care am dat-o în capitolul „La Mort et son au-delà", din cartea mea Mystiques et mag ic icns du Tibet, Trebuie notat că această credinţă în bardo este numai tibetană şi nu este admisă de budismul originar. Budistii cred că după moarte urmează imediat renaşterea, fără nici un fel de pauză.

128 Regele morţilor.

Sodetchen dădu sihastrului tot aurul pe care-l adusese, iar Kunzang Lhamo depuse la picioarele lui preţioasele sale podoabe.

Sihastrul îi binecuvântă şi le spuse să-şi păstreze bunurile de care ei nu avea nicio nevoie şi cu care vor putea să-i facă pe alţii fericiţi. Îi ţinu totuşi câteva zile în sihăstria sa pentru a le explica îndatoririle lor de căpetenii faţă de supuşii lor şi îl trimise apoi pe Sodetchen la *djindag*[129], pentru a cere cai. Când acesta i-a adus, *gomtchen*-\\, Sodetchen şi Kunzang Lhamo au pornit la drum. Se duceau la regele Namgyal prin pădurea în care prinţul rătăcise şi de-a lungul întregului drum el aduse ofrande zeităţilor pădurii care-l apăraseră şi le binecuvântă cu voce tare.

Când se apropiară de palatul regal, Sodetchen şi sihastrul deschiseră cutiile unde ţineau închis *dipehing*-ui şi nimeni nu-i văzu sosind. În faţa marii porţi a palatului, anahoretul sună de mai multe ori din *kanglin 4*. Auzind sunet de *kangling*, lumea veni de pretutindeni, mirându-se că nu vede pe nimeni, însuşi regele apăru la fereastră împreună cu regina şi prinţul Tscundup. Deşi prinţul nu văzu nici el, la fel ca toată lumea, grupul făcut nevăzut de *dipehing*, datorită dragostei lui de trate simţi prezenţa lui Sodetchen. Se repezi afară din palat, strigând oamenilor adunaţi:

— Iubitul meu frate, prinţul vostru iubit s-a întors! Şi mânat de o putere care nu da greş, se îndreptă spre Sodetchen, care-l prinse în braţe şi-l puse pe şa. Unde deveni şi el nevăzut.

Regele şi poporul strigau uluiţi. Sihastrul şi Sodetchen, aşezând *dipehing*-ui la loc în cutii, au apărut toţi trei împreună cu prinţul Tseundup.

— Bucurie! Bucurie! striga mulţimea, prinţul Sodetchen s-a întors din locuinţa sa cerească şi ne-a adus o zeiţă!

Namgyal care, pentru a-şi acoperi crima, inventase povestea cu răpirea fiului de către o zeitate, nu se simţea în largul său, iar regina Nordzinma leşinase.

Sihastrul intră în palat împreună cu tinerii şi luându-i deoparte pe rege şi pe regină, îi certă pentru omorul pe care au vrut să-l comită.

Plin de remuşcări, Namgyal spuse că voia să abdice în favoarea lui Sodetchen şi să se retragă într-o peşteră, unde să trăiască ca anahoret până la sfârşitul zilelor sale. Nordzinma îl imploră să-i dea voie să-l urmeze în pustie, ca

129 Scris spyin i'(Jug, un laic care arc grijă de nevoile materiale ale unui sihastru.

să-l slujească şi să obţină iertarea sa pentru viclenia îngrozitoare pe care o folosise pentru a-l pierde pe fiul lui.

Căsătoria lui Sodetchen cu Kunzang Lhamo a fost celebrată a doua zi. Tseundup, adânc fericit de a-şi fi regăsit fratele mult iubit, nu voia nici măcar să-şi imagineze idcea unei noi despărţiri. În cursul ceremoniei nupţiale, a fost menţionat ca cel de al doilea soţ al prinţesei şi toţi trei au format o familie fericită.

Către seara acelei zile, râul care curgea prin faţa palatului se umflă pe neaşteptate şi urcă până la poarta locuinţei regale. Când se retrase, apa lăsă pe prag toate obiectele preţioase pe care regele Namgyal şi prima sa soţie, Perna Eusal, le aruncaseră în lacul albastru pe vremea când îşi doreau să aibă un fiu. Acei nāga[130]care le primiseră le restituiau acum lui Sodetchen, ca dar de nuntă.

Solii merseră să ducă regelui Tobden Gyatso şi reginei ştirea căsătoriei fiicei lor şi le povestiră evenimentele care au dus la ea, cât şi minunea prin care divinităţile *nāga* şi-au manifestat simpatia pentru tânăr.

Amândoi s-au bucurat tare mult aflând că Kunzang Lhamo era în viaţă şi căsătorită cu moştenitorul unui regat prosper. Înţelegând că Sodetchen era prietenul zeităţilor, poate chiar reincarnarea uneia dintre ele, Tobden Gyatso abdică şi ci în favoarea lui şi se retrase într-o mănăstire.

Cât despre regele Norbu, ciuda pe care va provocat-o eşecul ambiţioaselor şi relelor sale planuri l-a îmbolnăvit şi el muri la un an după căsătoria lui Sodetchen. Supuşii săi, care-l vedeau pe Sodetchen cum conduce cu înţelepciune şi bunăvoinţă, TI rugară să devină şi regele lor.

Şi astfel au fost unite cele trei ţări.

Toţi ascultătorii, servitorii mei, servitorii casei, gazdele noastre şi locatarii lor care se adunaseră, unii după alţii, pe acoperiş ca să-l asculte pe povestitor, l-au felicitat din toată inima. Niciunul dintre ei nu se îndoia că minunata lui poveste nu era adevărată de la un capăt la celălalt.

Când s-au retras, omul cu *dipehing* ne rugă, pe Yongden şi pe mine, să nu dezvăluim ceea ce ştiam despre faptul că el caută un *dipehing*.

— Am să găsesc unu’ la anul, e lucru sigur, ne spuse el plin de încredere. Nu trebuie ca lama din mânăstire să miroasă ceva.

— De ce?

130 /Va£3, divinitate a apelor.

— Ei zic că nu e bine să ai un *dipehing*, că asta atrage ghinionul asupra celui care-l are. *Dipehing\u* pierde adesea puterea dacă un lama Tşi aruncă ochii asupra lui... Şi apoi, se mai poate ca cei din mânăstire să vrea să mi-l ia. Despre căutările astea nu trebuie să ştie nimeni. Nu ştiu de ce v-am vorbit de ele. Tânărul lama (acesta era Yongden) cred că are puterea să-i facă pe oameni să spună ceea ce ei n-ar voi... Da, aşa trebuie să fie... Să sperăm că n-o să-mi facă vreun rău...

Tibetanul Tricepea să se uite la noi strâmb.

— Nu vă faceţi sânge rău, Ti spuse Yongden. N-o să spunem nimic nimănui. Nu vă vrem decât binele. De altfel, în câteva zile, vom fi departe de aici şi nu ne vom mai întoarce niciodată. Aşa că puteţi sta liniştit.

La aceste vorbe încurajatoare, căutătorul de *dipehing* ne părăsi.

În casa în care locuiam la Tao, am remarcat un băiat de vreo doisprezece ani, îmbrăcat în zdrenţe şi părând prost hrănit, care de dimineaţă până seara ducea un prunc în braţe. Din milă, servitorii mei îi dădeau de mâncare. Era un orfan ai cărui frate şi cumnat lucrau pentru gazdele noastre. Aceştia le dădeau, în schimb, alimente, câteva haine şi folosinţa unei cocioabe de lângă grajduri. Sora puştiului se ocupa de gospodăria sumară a familiei formate din soţul ei şi cei doi fraţi. Cel mai tânăr din aceştia doi, care avea meseria de „bonă de copii”, fusese dus la mănăstire cu câţiva ani în urmă, în speranţa că va deveni *trapa* şi-şi va găsi acolo mijloacele de trai. Părul îi fusese tăiat foarte scurt, semn că a fost primit în cler, dar raporturile copilului cu Ordinul călugăresc se mărginiseră la această simplă ceremonie. Nu avusese niciun fel de profesor printre membrii acelei *gompa* şi era complet analfabet. Nefiind protejat de niciun călugăr, el nu făcea parte din cadrul micilor novici organizaţi care participau la slujbe şi primeau o parte din veniturile mânăstirii plus ceaiul zilnic la adunarea de dimineaţă, iar din când în când o masă completă. Venise deci să trăiască cu sora sa şi astfel stăpânii fratelui său, văzându-l fără treabă, au făcut din el „bona lor la copii”, plătindu-l cu câteva ulcele cu ceai şi o supă.

Într-o zi, Seunam îi spusese în glumă: „Vrei să vii cu noi când o să plecăm din Tao?” Băiatul n-a spus nimic.

A doua zi, spre marea mirare a servitorilor, băiatul a venit la ei fără prunc şi le-a spus cu toată seriozitatea: „De acord, o să plec cu voi.” S-a instalat imediat în bucătărie, a început să frece oalele, să aţâţe focul şi să desfăşoare o

activitate de care, până atunci, nimeni nu l-ar fi crezut în stare. Apoi, îşi anunţă familia că va pleca.

Puştiul părea atât de hotărât, încât lui Yongden i-a venit ideea să transforme gluma în realitate şi să-l ia într-adevăr cu noi. Mi-a vorbit despre asta. Spălat, îmbrăcat bine şi hrănit ca lumea, băiatul ar putea deveni un bun servitor, să ne îndrăgească şi, cum era orfan, să-l luăm cu noi în Europa. Bineînţeles, nu i-am spus nimic despre acest vag şi îndepărtat proiect. M-am mărginit doar să-i spun că-l voi lua cu mine aşa cum dorea.

Când m-a văzut hotărâtă să iau băiatul, soră-sa, pentru care acesta nu era decât o povară, afirmă că ca ţinea să-l păstreze şi că i-am face un neajuns dacă am lipsi-o de el. Toate aceste demonstraţii ţinteau numai să ne facă să-i dăm nişte bani. Yongden o mulţumi cu patru rupii de Szetchuan, în schimbul cărora acea soră iubitoare ne cedă drepturile ci asupra puştiului.

Înainte de a părăsi Tao, am vizitat mănăstirea locală care are o anume importanţă, fără să se apropie însă, chiar de departe, de măreţia şi frumuseţea lamaseriilor Kum-Bum, Lhabrang Tachikyil, Tashilhumpo din Jigatze sau Sera şi Drepung din Lhassa.

Se spune că la Tao există lama erudiţi, dar eu nu i-am văzut. Socoteam să-i fac o vizită lui *Chelngo* (şeful ales al unei *gompa*) şi să-l rog, folosind formele prescrise de eticheta tibetană, să fiu prezentată unora dintre călugării savanţi de acolo. Părintele D., poate prea plin de el de data asta, a crezut că-mi face un serviciu anunţând vizita mea autorităţilor mănăstirii şi „recomandându-mă” lor. Rezultatul intervenţiei sale a fost exact opusul a ceea ce se aştepta el. Acei lama erudiţi sau de rang înalt au fost pe neaşteptate bolnavi de diverse boli care-i împiedicau să mă primească, iar cel mai important dintre ei Tşi aminti, brusc, că trebuia să meargă în inspecţie prin imprejurimi.

A trebuit deci să mă mulţumesc cu vizitarea templelor, să străbat uliţe foarte murdare – mânăstirea din Tao este foarte rău întreţinută – şi să pălăvrăgesc cu nişte *trapa* oarecare. Cu toate acestea, nu am regretat că m-am dus până acolo. În locul unor discuţii pe profunde subiecte religioase, i-am auzit pe oamenii locului povestind lucruri interesante despre războiul de la frontiera dintre China şi Tibet şi ciudatele lui dedesubturi. Lucru ciudat: tibetanilor din Kham nu le plăcea dominaţia chineză, dar în ceea ce privea guvernul de la Lhassa, pe acesta îl detestau din toată inima.

Aveam să aud adesea, în săptămânile ce au urmat, exprimându-se sentimente asemănătoare şi uneori în termeni tragici. Dincolo de noua frontieră tibetană se juca, la vremea aceea, o dramă îngrozitoare, numai că actorii ei neciopliţi erau prea umili pentru a atrage atenţia lumii civilizate.

După o şedere de zece zile la Tao, am plecat.

Capitolul VII

Iată-ne din nou ia drum. Soarele străluceşte, în această regiune începe anotimpul frumos; un sfârşit de vară sec şi călduros, o toamnă luminoasă, apoi iarna incomparabilă, rece şi limpede, alcătuind, cu vârfurile înzăpezite, cu râurile largi şi imensele lacuri îngheţate, peisaje feerice, sub un cer albastru-strălucitor.

Magistratul chinez mi-a dat nişte *ula* pentru a-mi transporta bagajele şi mi-a „impus” cu amabilitate doi soldaţi drept escortă. Urmând sfatul îndatoritorului misionar din Tao, voi face o haltă la Charatang, unde se află unul din colegii săi. Trimiteţi înaintea dumneavoastră un mesager părintelui A., mi-a spus el, vă va găsi o locuinţă pentru noapte.

Localnicii îmi vorbiseră deja despre părintele A. Şi am înţeles că acesta nu se bucură de simpatia lor. Ei îi reproşează că nu se mulţumeşte să-şi predice religia, ci face, în acelaşi timp, o colonizare în folosul convertiţilor chinezi şi în detrimentul localnicilor.

De la Tatchienlu încolo, intreaga regiune este pământ tibetan. Nişte funcţionari chinezi exercită un fel de control, dar diferitele triburi de oameni din Kham, *khampa*, care locuiesc acolo, se consideră legitimii proprietari ai acestui pământ. Tibetan îi de aici nu au multă aplecare pentru agricultură; a recolta puţina cantitate de grăunţe necesară consumului lor le este suficient. Sunt născuţi păstori, trăind din carne şi produse lactate. Cu excepţia satelor unde influenţa chineză a modificat moravurile, ideea de a se hrăni cu legume li se pare caraghioasă. „Iarba nu-i bună decât pentru vite”, zic ei, ca şi compatrioţii lor din Kuku nor, plini de dezgust pentru alimentele vegetale şi de dispreţ pentru oamenii care le mănâncă. Or, când e vorba de oameni de felul acesta, a considera pământurile necultivate drept pământuri nefolosite şi a căror existenţă denotă lenea proprietarilor, înseamnă a judeca prost. Iar concluzia

că, deoarece aceştia nu le folosesc, e mai bine să aduci în locul lor nişte agricultori este probabil o concluzie de o corectitudine îndoielnică.

Unde ne vor paşte cirezile, spun tibetanii păstori, dacă pe păşunile noastre vor fi aduşi ţărani străini, care le vor transforma în pământuri cultivate? Raţionamentul acestor primitivi avea o anume importanţă şi, de altfel, există puţini oameni atât de altruişti încât să-şi cedeze altora bunurile, chiar dacă se dovedeşte că aceştia le vor folosi mai bine decât ei.

Cu câţiva ani în urmă, un înalt funcţionar chinez avusese o idee asemănătoare cu cea a părintelui A. Voia să înfiinţeze o colonie de compatrioţi de-ai lui în pustietăţile de la Kuku nor, la vest de frontiera cu Kansu. Înstiinţaţi de intenţiile sale, tibetanii din regiune nu se mărginiseră să protesteze, ci şi-au declarat limpede intenţia de a rezista, cu armele, oricărei tentative de acest fel. În faţa acestei ameninţări, înaltul funcţionar renunţase la proiectul său.

Fără discuţie, tibetanii din Charatang nu aveau tăria de a opune părintelui A. Aceeaşi rezistenţă, iar părintele A. Adusese la ei, drept coloni, pe creştinii săi chinezi, atrăgându-şi ura tuturor localnicilor.

Aşa cum mă sfătuise părintele D., am trimis la Charatang pe unul din cei doi soldaţi care-mi formează escorta, pentru a-mi anunţa sosirea şi a-l ruga pe părintele A. Să-mi găsească o locuinţă pentru noapte, în satul locuit de enoriaşii săi. Rezultatul acestui demers nu a corespuns aşteptărilor amabilului misionar din Tao. Colegul său a răspuns că nu are loc pentru noi în sat, iar pe de altă parte, nu dorea să ne vadă instalându-ne corturile pe terenul misiunii.

Ula, soldaţi şi servitori au primit rău această ştire. Ziua fusese foarte caldă, animalele erau zdrobite, iar conducătorii lor, tot atât de obosiţi ca şi ele, sperau să se oprească în Charatang. Şi iată că trebuiau să-şi continue drumul mult mai departe, căci dincolo de acest sat ţinutul devine din nou pustietate pe o bună distanţă. Or. Să-şi instaleze corturile în singurătate, *ula* nu îndrăzneau, temându-se mult prea mult că li se vor fura iacii, iar soldaţii mă sfătuiau şi ei din toată puterea să n-o fac. În urmă cu câteva săptămâni, o ceată de bandiţi se abătuse pe neaşteptate, în plină zi, pe drumul pe care ne aflam noi. Hoţii au luat pur şi simplu conducerea convoiului, ducând animalele încărcate de marfă spre munte.

Vreme îndelungată, nefericiţii care fuseseră jefuiţi şi-au putut urmări catârii urcând pe o cărare paralelă cu drumul, înspre povârnişurile din apropiere. Un martor ocular mi-a povestit că bieţii negustori scoteau oh-uri şi

ah-uri disperate la adresa animalelor sau a hoţilor, iar aceştia le răspundeau vesel cu alte oh-uri şi ah-uri batjocoritoare. Apoi, cum cărarea pătrundea în munţi, convoiul s-a pierdut din vedere.

Părintele A., care în ziua aceea a dezamăgit speranţele micii noastre caravane, a pierit tragic în colonia sa din Charatang, nu din pricina localnicilor care nu-l iubeau deloc, ci din pricina unui cutremur de pământ. Mi s-a relatat că, grăbindu-se să iasă din casa zguduită de valurile pământului, aceasta se prăbuşise chiar în clipa în care ajunsese la prag.

Nu ar fi de mirare ca vreun vrăjitor din imprejurimi – poate chiar falsul *dubthob*[131] care trăia de partea cealaltă a râului – să fi pretins a-i fi provocat moartea. În orice caz, tibetanii au atribuit-o lucrării unui demon sau a unui zeu răzbunător.

Când părăsim Charatang, trecem pe lângă o casă pe care noul meu servitor mi-a semnalat-o ca aparţinând rudelor unui negustor din Tao. Sperăm să ne adăpostim acolo, dar casa este închisă şi pustie; stăpânii sunt probabil în călătorie. Continuăm să mergem şi ajungem în cele din urmă, spre seară, la o fermă mare, unde suntem bine primiţi.

Acolo, în timpul cinei, aflu că în imprejurimi locuieşte un *dubthob*. Nu lipsesc în Tibet călugării sau falşii călugări cărora oamenii de rând le decern acest titlu, atribuindu-le nenumărate miracole, uneori foarte ciudate. În ce mă priveşte, am întâlnit destui, dar curiozitatea mea faţă de ei rămâne încă vie. Printre cele câteva duzini de *dubthob* şarlatani, ajungi uneori să descoperi un personaj interesant, pe care oamenii din sat îi asimilează în mod naiv cu impostorii care le exploatează credulitatea. De altfel, aceştia din urmă au şi ei adesea o înfăţişare foarte pitorească şi o gândire pentru care merită să te osteneşti să-i vezi.

Ciulesc deci urechea când mi se vorbeşte de acesta. Oamenii de la fermă par a-l venera foarte mult. Locuieşte într-o peşteră din munte, în faţa oraşului Charatang, de partea cealaltă a râului şi împărtăşeşte, în ce priveşte vestimentaţia, vederile asceţilor despre care se spune în India că sunt „îmbrăcaţi cu spaţiu” sau „cu cer”, sau că sunt „drapaţi în punctele cardinale”, ceea ce este un mod literar elegant de a afirma că sunt complet goi.

Caut să obţin informaţii mai ample: în afară de goliciunea sa, care sunt practicile mai remarcabile ale acestui *dubthob*?

131 Vezi ortografia tibetană a acestui cuvânt şi semnificaţia sa la p. 207.

— Nu primeşte bani.

Oh! Oh! Asta-i rar în ţara sa ca şi în multe altele. Simt că sunt gata să-l salut cu respect pe acest înţelept dezinteresat.

— Nu primeşte decât alcool.

Ah! Asta îmi place mai puţin, ba chiar deloc. Faptul nu are nimic deosebit, toţi tibetanii apreciază băuturile tari. Iată-l deci pe *dubthob* căzut din nou la nivelul compatrioţilor săi.

Există totuşi secte unde beţia este rituală, iar surescitarea provocată de alcool considerată propice pentru a favoriza anumite percepţii intuitive. Aceste metode furnizează pretexte excelente unor numeroşi beţivi pentru a se deda viciului lor la adăpostul unui antrenament spiritual sau psihic superior.

India cunoştea beţia rituală mult înaintea lui Buddha şi maestrul a avut probabil prilejul să observe, în ţara sa, efectele funeste ale căutării intuiţiilor transcendente prin absorbţia de alcool şi de droguri, deoarece a interzis categoric folosirea lor discipolilor săi care trebuiau să fie cu toţii riguros abstinenţi.

În Tibet, una din trăsăturile principale ale reformei lui Tsong Khapa este că a repus în vigoare interdicţia de a folosi băuturile fermentate, dar Reformatorul nu a putut s-o aplice decât clerului din secta sa. Laicii şi călugării din sectele *nyingma* au continuat să bea bere şi rachiu. Nu trebuie, totuşi, să tragem concluzia că toţi aceştia, încălcând preceptul budist de abstinenţă totală, sunt nişte beţivi inveteraţi. Mai e mult până acolo.

Un eremit, aparţinând sectei *Dzogstehenpa*, pe care l-am întrebat cu privire la utilitatea surescitării prin alcool pentru a înlesni intuiţia, mi-a răspuns că omul obişnuit să se dedubleze, adică să-şi păstreze intactă facultatea de observaţie şi de analiză în timp ce gândurile şi simţurile sale au luat-o razna, poate obţine un rezultat dintr-o stare de semibeţie provocată de alcool sau de alte droguri[132]. Dar, adăuga el, informaţiile obţinute în aceste condiţii privesc aproape exclusiv starea mentală a celui care face experienţa. Eliberate de piedicile ridicate de raţionament, moralitate, obişnuinţe etc., care le ţin de obicei în frâu, tendinţele existente în subconştientul său se manifestă, iar unele dintre ele, puţin active şi aproape indiscernabile în stare de cumpătare, capătă, excitate de alcool, o forţă pe care cel care le poartă în el nu o bănuia. O astfel

132 Interlocutorul meu fusese în India si in China şi ştia că acolo se foloseşte opiu si cânepă indiană. Tibetanii nu folosesc droguri, alcoolul le este suficient. Numai la frontiera chineză, câţiva rari tibetani fumează uneori opiu, dar nu o

de trecere în revistă a elementelor ascunse poate fi deci folositoare dezvoltării sale spirituale, aşa cum pot fi şi celelalte investigaţii operate când se acordă frâu liber anumitor pasiuni: desfrâu, ambiţie, lăcomie[133]ete.

Cât despre valoarea extazului, a intuiţiei, a delirului obţinute prin beţie, eremitul le declara nule.

Ce părere avea, despre acest subiect, *dubthob-ul* gol care refuza banii şi accepta alcoolul? Poate că n-ar fi o pierdere de timp dacă m-aş opri o zi ca să-l intreb.

Le-am împărtăşit gazdelor dorinţa mea, înştiinţându-i că, dacă nu-i deranjez, aş mai petrece o noapte la ei.

Răspunsul a fost plin de căldură. Trebuia să mă consider acasă la mine, spuneau fermierii. Erau foarte simpatici, în special stăpânul casei, un specimen sculptural din frumosul neam al celor din ţinutul Kham. Dincolo de plăcerea pe care mi-o făgăduia vizita la *dubthob*, găseam că era foarte agreabil să mai petrec o seară tăifăsuind cu aceşti plăcuţi şi simpatici săteni.

Am plecat deci dimineaţa, împreună cu Yongden, către peştera *dubthobului*. Cei doi oameni de escortă au ţinut cu tot dinadinsul să mă însoţească. Ordinele magistratului chinez îi obligau, trebuia să fiu protejată... şi, bineînţeles, spionată.

Drumul era lung, trebuia să refac, pe malul celălalt al râului, tot traseul făcut în ajun de la Charatang deoarece, ciudăţenie a hazardului sau alegere deliberată, eremitul locuia într-o adâncitură a muntelui, în faţa bisericii misionarului.

Preistoricul lăcaş al sihastrului se afla pe un povârniş acoperit de iarbă grasă, foarte abrupt, în fundul unei văiugi. Când am sosit, acesta stătea afară. Cum m-a zărit, a sărit în sus, a luat un băţ şi a început să danseze şi să gesticuleze imitând, probabil special, atitudinile *gulelor* ce benchetuiesc prin cimitire, din picturile tibetane.

Omul era gol, aşa cum mi s-a spus, slab, osos. De departe, mi s-a părut a fi un schelet articulat, un fel de paiaţă macabră cu gesturi anguloase şi mecanice. Când şi-a terminat dansul, s-a repezit în peşteră, unde a agitat cu furie un clopoţel.

---

133 în aceeaşi ordine de idei, şi investigaţia şi analiza sentimentelor care se manifestă în vise, când s-a dat frâu liber subconştientului. Vezi pe această temă Initiations lamaiques.

Văzusem deja mulţi saltimbanci de acest fel aparţinând clerului; săriturile nefireşti ale acestuia nu mă impresionau defel. Dimpotrivă, mă îndoiam că discuţia cu un asemenea individ ar avea vreun oarecare interes şi regretam că făcusem tot acest drum pe căldură pentru un rezultat atât de neînsemnat. Mă enervau şi cei doi oameni de escortă care, precedându-mă, m-au descris dubthobului ca pe o personalitate de marcă, ceea ce dusese la desfăşurarea nefirească de excentricităţi, când eu voiam să-l surprind pe neaşteptate ca să-l văd ce făcea când nu juca un „rol”. Pe scurt, eram prost dispusă; această proastă dispoziţie mi-a inspirat proasta idee de a mă răzbuna de insuccesul meu pe pretinsul *dubthob*. Am să-l las cu demonstraţiile lui şi am să plec calm, fără să urc până la peştera unde mă aştepta, socotind probabil că mă va ului cu alte gesturi şi vorbe extravagante. Mica palmă pe care i-o voi da, va fi pedeapsa pentru şarlatanie.

Oarecum mulţumită de hotărârea mea, am întors spatele peşterii.

Yongden, care cunoaşte până în adâncuri spiritul compatrioţilor săi, nu mă lăsă să-mi savurez multă vreme răutatea…

— Nu vă bucuraţi de mica voastră răutate, îmi zise. Şiretul ăsta de *dubthob* va găsi mijlocul de a transfoma în glorie ocara pe care vreţi să i-o faceţi. Va declara că prin puterea sa magică a împiedicat o străină să ajungă la lăcaşul său. Acest nou miracol va dubla veneraţia pe care credincioşii lui i-o arată şi-i va aduce o mai mare cantitate de rachiu.

Perspicacele meu fiu avea dreptate! În ochii localnicilor, eu voi fi cea care va ieşi învinsă din această comedie şi ideea ne făcu să râdem.

De data aceasta, escorta mea a fost de acord să se întoarcă singură la fermă, ducând catârul şi calul lui Yongden. Voiam ca drumul de întoarcere să-l facem fără grabă.

Parcursesem deja o bună bucată de drum când ne-a ajuns din urmă un grup de călugăriţe. Purtau toate o boccea în spate, iar în mână aveau un baston lung, accesoriu care arată că e vorba de un pelerin.

— Încotro vă duceţi, *djomo lag l*

— La Lhassa.

— Pe unde o luaţi? Prin *tehang-thangl*

— Oh, nu! Ca s-o iei pe acolo trebuia să fim mai numeroşi şi să avem animale care să ducă o grămadă de alimente. Mergem la Derge şi de acolo vom urma drumurile care trec prin sate. Trebuie să ne cerşim hrana.

— În cât timp credeţi c-o s-ajungeţi la Lhassa?

— N-o putem şti; poate în trei luni, poate în patru, poate mai mult...

— Uite aici, *anemas*, câţiva bănuţi să vă luaţi de mâncare. O să aprindeţi o lampă pentru noi în faţa statuii lui Djowo[134] când o să-i vizitaţi templul din Lhassa.

— Fiţi fără grijă, ziseră călugăriţele mirate şi recunoscătoare pentru pomana pe care le-o dau, mai mare decât primesc de obicei.

Se îndepărtează.

— E târziu, îmi zice Yongden, nu vor ajunge azi mai departe de satul din apropierea fermei unde locuim noi. Luaţi bani şi mâine dimineaţă plecaţi împreună cu ele.

Vise, dragul meu prieten! Sunt prizoniera escortei mele, a servitorilor mei, a convoiului meu. Ar trebui să fiu singură sau împreună cu un tovarăş de nădejde şi să n-am niciun fel de bagaj.

Va veni şi vremea aceea. Vom pleca singuri prin munţi şi prin văi, Yongden şi cu mine, prin ţinuturi neştiute şi, la capătul unui lung drum, Djowo, amintindu-şi fără doar şi poate de lampa pe care i-am oferit-o cu atâta bucurie, ne va întoarce amabilitatea.

În faţa altarului său, când cei care-l slujesc ne vor turna apă sfinţită dintr-un vas de aur sau de argint împodobit cu pietre preţioase.

Dar lucrurile astea nu se vor îndeplini decât peste doi ani, iar noi, neputând pătrunde în deciziile binevoitoare pe care ni le dă Destinul, noi mergem, plini de melancolie, spre locuinţa noastră.

Frumosul fermier pare la început mirat de puţina admiraţie pe care o arăt faţă de acel *dubthob* local, iar femeile din familia lui sunt probabil uşor nedumerite. După cină, încerc să le împrăştii proasta impresie făcându-le portretul unui adevărat eremit contemplativ, dintre cei pe care i-am cunoscut eu. Apoi le povestesc istoria lui Buddha. Ca majoritatea laicilor tibetani, gazdele mele nu o cunosc bine. Credeam că explicaţiile mele nu vor fi înţelese, dar lucrurile stau altfel. Toţi le-au înţeles, iar idealul pe care ele îl lasă să se întrevadă îi mişcă profund pe modeştii mei auditori.

---

134 Djowo, Domnul. Este o statuie care se pare că-l reprezintă pe Buddha ca tânăr prinţ, inainte de a părăsi casa paternă pentru a deveni ascet. După tradiţie, ea a fost adusă în Tibet de către una din soţiile regelui, Srong Bstan Gampo. E un obiect de mare veneraţie; sute de lămpi ard in faţa ei zi şi noapte, în marele templu din Lhassa. O povestire a vizitei mele la Djowo se găseşte în cartea Voyage d'u/ie Parisicnne à Lhassa.

— Oh, da! murmură fermierul, dacă am putea urma această cale… Dar nu putem… Poate mai târziu, într-o altă viaţă… Un oftat încheie fraza.

A doua zi, am surpriza să-l găsesc în fruntea acelor *ula* care-mi transportă bagajele. Sigur că ar fi putut să nu facă această corvoadă şi să fie înlocuit de unul din servitorii săi.

— Vreau să mă asigur eu personal că totul merge bine, îmi zice. Vreau să fiţi mulţumită şi să păstraţi o amintire bună despre noi.

Îmbrăcat cu o robă nouă şi pe cap cu o tichie mică din mătase roşie, pe care i le dădusem, micul zdrenţăros din Tao intrat în serviciul meu merge înaintea convoiului, suit pe un catâr, şi nu-şi mai încape în piele de mândrie. Amuzaţi de mutra sa triumfătoare, servitorii mei *l*-au botezat cu numele unui bogat negustor din Tao, Sezang Tales. Nu i-au trebuit mai mult de câteva ore temătoarei „bone de copii” care era el pentru a se transforma într-o puşlama fără frică. În vinele acestui tânăr *khampa* curge sânge de bandit adevărat. Poate că zeii *l*-au destinat unui sfârşit „eroic” pe cine ştie ce drumeag din ţinutul său; până atunci, ne este foarte folositor.

Atât de mare este dorinţa lui de a-mi fi pe plac şi atât de impetuoasă îndrăzneala sa, încât chiar în a treia zi după plecarea noastră din Tao ne provoacă un incident.

După-amiază, trecem pe lângă o turmă de porci. Printre ei, câţiva purceluşi se zbenguie în jurul mamelor lor. Seunam, căruia îi place să facă glume şi care se distrează pe seama tânărului nostru recrut, îi spune:

— Fără doar şi poate, reverendei doamne, stăpâna noastră, i-ar plăcea să mănânce un purcel de lapte.

Fără să mai stea pe gânduri, puştiul, care nu-mi cunoaşte încă gusturile, îşi înfige călcâiele în catâr şi pleacă în goana mare în direcţia turmei de porci. Ajuns acolo, sare din şa, dă frâul unui mic ţăran care îi păzea şi, băgând spaima în animale, prinde din fugă un purceluş.

Am văzut de departe scena, fără să-i înţeleg motivul. Alerg şi îi găsesc pe servitori şi pe soldaţi ţinându-se de burtă de râs. Mi se explică totul; îi chem pe întreprinzătorul băietandru şi-i poruncesc să dea drumul prăzii. Se supune cu regret, nepricepând de ce zelul şi îndemânarea sa nu-i aduc felicitări.

Tobgyal, voind să prelungească distracţia, îi spune:

— *Jetsun Kuchog* nu mănâncă porc.

— Atunci de ce-ai zis? îl întreabă băiatul pe Seunam, aruncându-i o privire rea.

Sezang Tales nu admite ca cineva să-şi bată joc de el şi nu pare a avea un caracter bun. Mă prefac că n-am auzit nimic.

Această în tâmpi are i-a înveselit pe oamenii mei. A atins şi o coardă care vibrează uşor la oamenii din acest ţinut: plăcerea de a „cuceri”. Şi iată-i pe ai mei *ula* care incep să-şi amintească, sincer şi cu toată naivitatea, bravurile lor de cavaleri de drumul mare.

Ştiu că sunt în spatele lor şi că-i aud, dar au încredere în mine. Sunt mişcată, m-au adoptat, pe legea mea. Conversaţia lor este încântătoare. În adâncul sufletului acestor primitivi trăieşte un erou.

Bineînţeles, mirajul câştigului nu-i lasă insensibili, dar se pare că pentru ei faptul de a lua cu forţa, lupta şi pericolul reprezintă nişte bucurii pure.

Fapt surprinzător, am întâlnit printre semenii lor câţiva care erau strict vegetarieni. „De ce? ** l-am întrebat pe unul dintre ei. „Pentru că animalul este mai slab decât omul şi a-l ataca, ştiind bine că-l vei învinge, este o laşitate”, a fost răspunsul.

Există chiar printre bandiţii tibetani oameni care au o concepţie deosebit de înaltă despre viaţa spirituală. Evident, această viaţă e pentru ei de domeniul teoriei, iar cel care a ajuns la teorie amână de obicei practica pentru o viaţă viitoare.

Un lama din ţinutul Amdo a devenit eremit după ce a primit o lecţie de la unul din aceşti idealişti, care nu se duceau prea des la templu. Călătorea, împreună cu servitorii şi catârii încărcaţi de bagaje şi bani, când a fost oprit de o ceată de hoţi şi somat să le dea animalele, banii şi bagajele. Încercă să se opună, dar în luptă a căzut jos de pe cal. Văzând că partida e pierdută, a cerut îndurare, invocând calitatea sa de lama. Nu era bine, spunea el, să furi sau să maltratezi un călugăr.

— Un călugăr, i-a întors-o căpetenia bandiţilor. Zici că eşti un călugăr. Cum puteam s-o ştiu? Ce-i cu roba asta frumoasă, dublată cu astrahan[135], pe care o porţi[136]? îi este oare îngăduit unui lama să se îmbrace cu rămăşiţele animalelor omorâte pentru blana lor? Ce se întâmplă atunci cu mila de care

135 Tsaru, blană de miel cu care se face un negoţ intins în Tibet. Majoritatea blănilor sunt albe, există însă şi blăni negre, maro şi gri.

136 Călugării lamaişti nu trebuie să poarte veşminte de blană. Cu toate acestea, regula este adesea încălcată, in ce priveşte hainele de călătorie, mai ales în Mongolia.

trebuie să dea dovadă? Are oare nevoie un călugăr de toate lucrurile pe care le cari după tine? Am crezut că eşti un negustor bogat.

Lecţia îi merse lui lama drept la inimă. Se prosternă în faţa banditului.

— Sunteţi preceptorul meu spiritual (guru), îi zise el, mi-aţi arătat adevărata cale. Luaţi tot ce doriţi. Am să-mi sfârşesc zilele într-un ermitaj.

Cel care mi-a povestit această întâmplare îl cunoştea pe lama, unul din eroii ei. Mi-a spus că banditul a refuzat să ia ceva ce aparţinea unui membru al Ordinului călugăresc, iar lama, întors la el acasă, a dăruit majoritatea bunurilor sale unor opere pioase sau caritabile, păstrând numai ceea ce îi era strict necesar pentru trai; după care a devenit anahoret.

În tovărăşia acestor pitoreşti *ula*, ajungem la Tangu, un sat murdar, unde ne petrecem noaptea.

A doua zi facem un popas la Tehau şi locuiesc în fostul palat al căpeteniilor ţinutului. Palat este, fără îndoială, un titlu cam pretenţios pentru nişte construcţii modeste pe care trupele chineze le-au incendiat când a avut loc revolta tibetanilor şi care mai au încă urmele focului şi jafului. În apartamentul meu au locuit altădată „regele” şi „regina”. Lambriurile, pictate odinioară în roşu şi decorate cu înscripţii şi flori aurite, sunt înnegrite de fum. Camerele primesc lumina de la un balcon încadrat de stâlpi groşi de lemn şi sunt foarte intunecoase. Îmi vine greu să cred că aici au trăit permanent nişte oameni. Actuala suverană este văduvă şi locuieşte într-o clădire lipită de vechiul palat. Această clădire nouă este construită din piatră şi are cinci etaje. Tibetanilor le plac la nebunie casele înalte, în care apartamentul stăpânilor se află întotdeauna la etajul superior, pe acoperişulterasă, care constituie un loc de plimbare împodobit adesea cu flori puse în ghivece sau în lăzi de lemn.

Gazda mea e amabilă şi-mi dăruie alimente. Ceea ce impresionează este o halcă de berbec uscat, veche de trei ani. Nu-ţi vine să crezi că e o bucată de carne. Ai spune mai curând că e o bucată de lemn de o culoare gri-alburie. Carnea se desprinde fibră cu fibră, în „ţăndări” ai zice, care se prefac în praf dacă le strângi între degete. De altfel, este perfect curată, fără vreo urmă de viermi. Tibetanilor le place foarte mult această carne veche; la ei, e o mâncare pentru bogaţi. Regina a considerat că-mi face un dar de preţ. Berbecul, oricât de uscat ar fi, nu şi-a pierdut totuşi gustul; dimpotrivă, se pare că gustul cărnii a devenit mai concentrat şi pricep foarte bine de ce consideră tibetanii o asemenea bucată drept o mâncare fină.

Pisând într-un castron carnea ultrauscată – vită sau berbec – tibetanii obţin un praf de carne, aliment concentrat pe care favoriţii sorţii îl iau cu ei la drum. Se spune de obicei în Tibet că, în felul acesta, poţi pune toată carnea unui iac într-un sac de lungimea antebraţului.

Cât iei cu trei degete, se amestecă cu apă rece într-o ceaşcă, apoi cu *tsampa*, şi se mănâncă fără a o mai fierbe. Fără discuţie, alimentul este foarte hrănitor şi îţi îngăduie să iei cu tine, într-un volum foarte mic, o cantitate suficientă pentru a întreţine puterile unui drumeţ multă vreme. Numai că, în ceea ce mă priveşte, mărturisesc că acest *pemmicaifi* tibetan, excelent când e uscat, îmi face greaţă dacă este amestecat cu apă.

Aici suntem foarte aproape de frontieră şi mă străduiesc să-i trimit cu binişorul acasă pe cei doi oameni de escortă. Toate argumentele mele sunt zadarnice. Au ordinul să mă urmeze până la Kanze.

De la Tehao, urcăm spre o trecătoare la mică altitudine pe unde se trece în valea râului Yalung, căruia localnicii îi spun Dza tehu. În timpul drumului, viteazul nostru puşti ne uluieşte cu noi bravuri. Unuia dintre catârii noştri, lăsat liber, îi vine ideea să hoinărească prin păşunile unde a zărit nişte cai. Băiatul porneşte imediat după el şi, cum sabia lui Seunam pe care o poartă cu mândrie la brâu fi împiedică să alerge, o pune pe jos.

După ce a prins catârul la o oarecare distanţă, strigă de acolo celor doi băieţi care păzesc caii să-i aducă sabia.

— Mănâncă-mi excrementele! îl răspunde cu amabilitate unul din cei doi.

Această frază, obişnuită la tibetanii din popor, este considerată ca o insultă foarte gravă.

Indignat de jignirea adusă, irascibilul Sezang Tales se repede la puştii păstori. Trebuie că are un aer înfricoşător, deoarece aceştia o iau la goană. Atunci, după ce şi-a luat sabia de jos, zărind o frânghie lungă din păr de iac, care se foloseşte pentru a lega vitele, o ia ca pe despăgubire pentru insulta adresată şi mi-o aduce cu aerul mulţumit al omului care ştie să-şi gospodărească bine treburile şi nu admite să nu i se arate respect.

Ceva mai încolo, Sezang Tales, care se află iar în frunte, este ajuns de prietenii păgubaşului care vor să-l bată. Au mutre de răufăcători şi arme, cum se obişnuieşte în ţinut. Băiatul meu nu clinteşte şi-şi trage sabia. Unul dintre conducătorii de iaci se repede în faţa lui şi explică agresorilor că el e servitorul înaltelor personaje care vin pe drum. Atunci aceştia îşi cer scuze şi-i învinuiesc

pe camarazii lor de a-şi fi permis să insulte pe servitorul unor oameni atât de respectabili.

Îi şoptesc lui Yongden să spună să li se dea înapoi frânghia[137] şi trec mai departe. Peste două zile, o observ totuşi atârnată de unul dintre saci. De ce nu a fost restituită? Ah! răspunde Seunam, *ula* ne-au implorat să nu facem aşa ceva. Dacă nu o păstram, ziceau ei, păzitorii de cai ar fi crezut că nu aveam nicio putere şi poate că ar fi tras în spatele nostru după ce vom fi trecut. Nu avea ce să le replice. Oamenii cunosc moravurile ţinutului lor. Echitatea şi prudenţa diferă odată cu locurile unde sunt aplicate. Am primit, pe această temă, lecţii grele în cursul călătoriilor mele.

Ne-ar fi uşor să ajungem la Kanze chiar în acea zi, dar ar trebui să aşteptăm acolo în stradă, înconjuraţi de un grup de curioşi, ca să găsim o locuinţă, în China, există hanuri în majoritatea satelor aşezate de-a lungul drumurilor frecventate. Lucrurile nu stau la fel în ţinutul pe care-l străbat. Aici, singurii călători sunt câţiva funcţionari, câţiva negustori şi pelerini. Primii se bucură de dreptul de a locui în orice casă pe care o aleg. Ceilalţi au asociaţi sau prieteni de-a lungul drumurilor pe care le parcurg şi se opresc la ei sau, dacă merg cu o caravană pe care o conduc, îşi ridică corturile acolo unde se opreşte şi ea. Cât despre pelerini, bieţii de ei dorm sub cerul liber, în grajduri, prin hangare, oriunde sunt toleraţi, iar cei mai bogaţi, care călătoresc călare, cer găzduire la particulari, contra plată. Uneori trebuie să bată la o grămadă de uşi ca să găsească un adăpost. Lucrul este obişnuit şi când călătoresc incognito îl suport cu uşurinţă, dar ca străină mi-e teamă că la Kanze voi fi un obiect de curiozitate pentru tot oraşul. Este deci mai bine să-mi asigur o locuinţă înainte de sosirea mea. Conformându-mă acestor consideraţii, m-am oprit într-un loc numit Poyul, unde se află o casă mare pentru funcţionarii şi personalităţile de vază care călătoresc. De acolo, l-am trimis pe Yongden la Kanze ca să inmâneze cartea mea de vizită colonelului chinez care-şi are acolo reşedinţa şi să-l roage, după obicei, să ne dea o locuinţă pentru câteva zile.

Am avut grijă să-i informez pe cei doi oameni de escortă că lama se ducea la Kanze. Le-am mulţumit pentru serviciile lor, retribuite cum se cuvine,

137 Când călătorii străbat tchang-thang, unde nu cresc nici copaci, nici arbuşti, ei se tem pentru siguranţa vitelor lor şi vor să le lege; atunci întind, aproape de sol, o frânghie lungă pe care o fixează cu ţăruşi de fier sau de lemn. Dc această frânghie se leagă frânghia legata de căpăstru sau, mai des, de piciorul catârului sau calului, sau de inelul pe care-1 au iacii la nas.

şi i-am îndemnat să se intoarcă la Tao. După ce mi-au exprimat recunoştinţa lor, s-au făcut nevăzuţi. Respiram. Poate că autorităţile din Kanze se vor arăta mai puţin grijulii faţă de securitatea mea decât cele din Tao şi voi deveni din nou stăpână pe mişcările mele!

Speranţă zadarnică! Abia se întorsese Yongden din misiunea sa, că alţi doi soldaţi, aceştia în uniformă, sosesc, mă salută şi mă anunţă că sunt la dispoziţia mea. Ce să fac? Trebuie să surâd şi să par încântată de atenţia amabilă a şefului lor.

Seara, îi zăresc şi pe ceilalţi doi. Nu plecaseră încă spre Tao. Vor să raporteze şefului lor că am plecat spre Kanze însoţită de soldaţii colonelului. Ah! Sunt bine păzită!

A doua zi de dimineaţă, plec spre Kanze.

Încântarea pe care am avut-o când am privit prima dată valea largă şi fermecătoare descoperită la Tao venea în mare parte din contrastul pe care-l făcea cu văile foarte înguste, în care inundaţia părea că s-a indâijit cu răutate împotriva mea. Încetul cu încetul, peisajul paşnic, culturile, vârfurile rotunjite ce mărginesc această „vale fericită” mi s-au părut monotone şi mă aşteptam să găsesc oraşul Kanze aproape banal. Nu avea să fie deloc aşa.

Locul unde se ridică oraşul este cu adevărat frumos, ba chiar impunător. Ca toate aglomeraţiile tibetane, Kanze a fost construit fără vreun plan. Casele sale se cocoaţă în dezordine pe povârnişul unei coline şi se împrăştie apoi într-o vale imensă unde curge râul Yalung, mărginită pe malul opus de munţi inalţi, întunecaţi, cu un aspect aspru şi sălbatic.

Dacă ar fi fost în Europa, *gompa* din Kanze ar părea o mânăstire foarte mare, dar în Tibet orice grupare monastică numărând mai puţin de două mii de călugări este considerată ca având o importanţă modestă. Mănăstirea ocupă partea de sus a colinei, deasupra oraşului. Din lipsă de spaţiu sau alte pricini, numeroasele sale clădiri se înghesuie unele în altele, nelăsând între ele decât nişte uliţe înguste. Departe, în câmpie, se ridică palatul prinţului local: un edificiu masiv, adevărată fortăreaţă bună de susţinut asedii sau de a servi drept bârlog unor gentilomi jefuitori ce pândesc caravanele care trec prin vale. Probabil că aceasta i-a fost odinioară misiunea.

Prin bunăvoinţa autorităţilor chineze, mi s-a dat o locuinţă foarte frumoasă într-o casă situată în partea de sus a oraşului, de unde mă bucur de o perspectivă amplă. Aceste „autorităţi” sunt alcătuite dintr-un magistrat civil şi

un colonel. Colonelul este cel care l-a eliberat altădată pe părintele D., luat prizonier la Tao de către tibetanii răsculaţi. Sunt primită de el şi de magistrat cu toată amabilitatea, le cunosc familiile, îi fotografiez, cinăm, în timpul cât am stat la Kanze, de mai multe ori împreună. Pe scurt, relaţiile noastre sunt dintre cele mai cordiale, dar în pofida acestei cordialităţi, magistratul civil, asimilat cu un guvernator, se opune categoric să mă duc la Batang prin teritoriul rămas sub control chinez. Insistă, ba chiar îmi cere, să fac un ocol prin Derge şi Tehiamdo, care sunt acum în mâinile guvernului de la Lhassa. E ciudat. De ce ţine chinezul să mă trimită într-un ţinut pe care-l ştie interzis străinilor? Regiunea prin care trece drumul direct de la Kanze la Batang nu este sigură, zice, iar el nu dispune de un număr suficient de soldaţi pentru a-mi da o escortă bună. Bineînţeles, regiunea nu e sigură, nici regiunile învecinate nu sunt mai sigure. Poate că chinezul preferă ca, în cazul în care voi fi asasinată, incidentul să se petreacă în altă parte decât pe teritoriul încredinţat grijei sale. Lucrul e posibil, dar cu bănuiesc că are şi alte motive.

Oricum, degeaba am folosit o grămadă de argumente, n-am reuşit să-i zdruncin hotărârea şi îmi dau seama că se va opune cu forţa călătoriei mele, în cazul în care aş încerca să trec peste interdicţia lui. De altfel, la Kanze sunt supravegheată şi, ca să mă duc la Batang, trebuie să trec râul Yaiung. Nici nu aş fi pus bine bagajele pe catâri că magistratul ar fi fost înştiinţat, iar luntraşii ar fi primit ordinul să-şi retragă micuţele bărci de pe apă.

Din păcate, o împrejurare specială venea în ajutorul magistratului, care invoca prudenţa drept motiv al împotrivirii sale. Doi bandiţi aşteptau în închisoare ziua execuţiei, dovadă evidentă a insecurităţii ţinutului.

După isprăvi nenumărate, ceata căreia îi aparţineau fusese ajunsă din urmă de soldaţii chinezi. A urmat o luptă, iar bandiţii, înfrânţi, fugiseră cu răniţii lor, iar doi dintre ei fuseseră făcuţi prizonieri.

Legea e severă, banditul capturat este executat. Unul din cei doi prizonieri era foarte tânăr, celălalt un bărbat de vârstă matură. Acesta a declarat guvernatorului că, în ceea ce-l privea, el nu se împotrivea sentinţei care-l condamna. Jucase şi pierduse, trebuia să plătească, dar implora îndurare pentru tovarăşul său. Acesta nu furase niciodată singur şi nici nu făcuse parte dintr-o bandă. Era prima lui participare la o expediţie de acest fel, trebuia din pricina ci să moară la douăzeci de ani?

Mi s-a povestit că banditul înrăit care-şi acceptase soarta cu o mândrie trufaşă s-a umilit în genunchi în faţa guvernatorului pentru a obţine graţierea tânărului său prieten. Probabil că era impresionant, deoarece magistratul a fost mişcat. A amânat execuţia şi a trimis un mesaj şefului său, comisarul pentru apărare de la frontieră ce locuia la Tatchienlu, intrebându-l dacă putea să-i cruţe pe vinovaţi sau măcar pe cel mai tânăr.

Răspunsul a sosit în timpul cât mă aflam la Kanze. Era neînduplecat, cei doi trebuia să fie împuşcaţi.

Într-o dimineaţă, eram încă în pat, când am auzit focuri de armă. Ce se întâmpla? M-am ridicat şi m-am uitat pe fereastră. Primul act al dramei îmi scăpase. Mi-a fost povestit mai târziu. Soldaţii îi duceau pe condamnaţi la marginea pârâului, unde trebuia să aibă loc execuţia, când cel mai în vârstă îl împinse pe soldatul care mergea lângă el, trase un pumn zdravăn în capul soldatului care-l ducea pe tânărul său camarad şi, strigând acestuia: „Fugi!”, profită de agitaţie ca să o şteargă şi el.

De la fereastra mea îi vedeam pe cei doi alergând în zigzag, ca să scape de gloanţele îndreptate împotriva lor.

Câmpia unde se aflau nu oferea niciun adăpost. Era imensă, fără copaci, fără vreo ondulaţic mai importantă a terenului, fără clădiri. Soldaţii ce trăgeau asupra vânatului uman care se străduia să-şi salveze viaţa aveau un avantaj evident.

Am urmărit cu binoclul acest spectacol îngrozitor. După anumite tresăriri ale fugarilor, puteai înţelege că gloanţele îşi atingeau uneori ţinta. Cu toate acestea, oamenii continuau să fugă, îndreptându-se spre râu unde îi aşteptau, poate, prieteni ascunşi acolo pentru a-i ajuta. Dacă-l puteau trece, erau salvaţi. Dar râul era prea departe. Unul din cei doi căzu, se agită o clipă pe jos, apoi rămase nemişcat. Era cel tânăr, după cum mi s-a spus. Ceva mai târziu, căzu celălalt în genunchi, se ridică, îşi reluă goana, apoi căzu din nou, se ridică iar, dar fugea mai încet. Un alt glonţ îl ajunse, se clătină, dar continuă să fugă. Urmăritorii câştigau teren, un alt glonţ îl întinse la pământ nu departe de un mic templu ridicat la marginea câmpiei. De acolo, începea un şir de coline. Poate că dacă ar fi putut să intre printre ele, condamnatul ar fi scăpat. Cel puţin aşa mi-au spus oamenii de acolo.

Oricum, destinul decisese altfel. Când soldaţii au ajuns lângă ci, banditul era mort.

După-amiază, un soldat din escortă, care mă însoţea încă de la Poyul, m-a rugat să-l primesc. Când a intrat în cameră, m-a salutat cu prosternările obişnuite şi m-a întrebat dacă nu aveam un medicament pentru a-şi pansa o rană pe care o avea la braţ.

Era cel care fusese împins dimineaţă de bandit şi trântit pe ruinele unui mic zid năruit.

În timp ce-l pansam, a început să-mi povestească întreaga istorie a celor doi bandiţi şi peripeţiile fugii lor. În cele din urmă, i-am zis să tacă. Auzisem prea mult amănuntele acestei drame… Şi mai ales le *văzusem* prea mult.

În fiecare zi, pe acoperişul palatului regal din Kanze, în zori şi în amurg, călugării muzicanţi ai templului particular al prinţului cântau o albadă şi o serenadă în cinstea zeilor. Călugării din *gompa* aparţineau clerului statal, aşa-nuraiţii *gelugspa* (zişi bonete galbene), dar suveranul local făcea parte din secta aşa-numiţilor *karmapa*, iar melodiile cântate de călugării săi erau cele pe care le auzisem vreme îndelungată, zi după zi, într-o mănăstire rustică din Himalaia. Câte amintiri îmi aduceau în minte aceste melodii sfâşietoare! Yongden, care aparţine şi el sectei *kârmapa*, le asculta şi el atent, nemişcat, cum urcau spre noi din câmpie, îndulcite de distanţă. La ce se gândea oare? La copilăria sa de mic novice, legănat de aceeaşi muzică dureroasă, la Lhassa unde trebuia să ne ducem, la Europa unde voia să trăiască? Nu l-am întrebat.

Vizita mea la mănăstirea din Kanze a avut un caracter complet diferit de cea pe care am făcut-o la *gompa* din Tao. După vizitarea templelor, am fost condusă într-o sală a colegiului riturilor (*gyudpa*). Acolo a avut loc o mică recepţie intimă; s-a servit ceaiul. Erau prezenţi mai mulţi lama şi profesori, iar discuţia a fost cu adevărat interesantă. Locul fiind potrivit, conversaţia s-a dus în special asupra riturilor. Sunt folositoare? La ce folosesc? Nu a spus Buddha cu toată puterea că, în calea salvării, credinţa în eficacitatea ceremoniilor religioase este o piedică?

La întrebările acestea, majoritatea a răspuns că existau rituri al căror scop era numai de a păstra vii învăţămintele religiei în memoria credincioşilor de rând şi de a-i face să trăiască cinstit, practicând virtuţi pe potriva capacităţii lor.

Existau şi alte rituri: *dubthab*, datorită căruia forţa gândirii celui care celebra ritul unindu-se cu alte forţe, atrase de rit, reuşea să acţioneze cu putere pentru a ajunge la un scop final[138].

Aproape toţi, bazându-se pe declaraţiile din lucrările apocrife pe care le considerau veridice, negau faptul că Buddha ar fi condamnat practicarea riturilor.

Printre cei care mă înconjurau se afla totuşi un lama care, mai luminat decât colegii săi, admise faptul că Buddha condamnase într-adevăr credinţa în eficacitatea riturilor religioase ca mijloc de salvare. Odată acest lucru acceptat. I-a comentat apoi într-un mod foarte ingenios.

Hinduşii brahmani (*tehirolpa*), spune el. Credeau pe vremea lui Buddha că fidelii, prin cultul adus zeilor şi sacrificiile oferite lor, puteau avea o renaştere fericită în lăcaşurile acestor zei. Tocmai acest cult de adorare şi sacrificiile făcute au fost condamnate de Buddha ca inutile, ba chiar nefaste. Bineînţeles, ele nu pot asigura unui om o renaştere fericită; această renaştere depinde de actele pe care omul le-a îndeplinit în vieţile sale precedente. Cel care e crud şi duşmănos îşi pregăteşte un loc printre făpturile demonice, deoarece le seamănă. Cel care vrea să se îndrepte către zei trebuie să practice bunătatea. Aşadar, nu se pune problema de ofrande şi prosternări.

Dacă riturile suni şi aşa neputincioase pentru a asigura o renaştere fericită, ele ajută foarte puţin la producerea Eliberării (*tharpa*)[139]. La aceasta se ajunge numai prin Cunoaşterea obţinută prin investigare şi meditaţie, care duc la „vederea profundă” (*Ihag thong*).

Aţi auzit vreodată un lama instruit spunând că practică *dubthah* pentru a obţine *tharpa*?

Nu, nu auzisem.

Riturile *dubthab*, continuă interlocutorul meu, ţintesc la scopuri de un ordin mai mult sau mai puţin material şi străine de cel mai mare dintre scopuri: Suprema Eliberare (*tharpa*). Pentru a ajunge la aceste lucruri inferioare, dar

---

138 Cu privire la dubthab, vezi hitiations lamai'ques.

139 Salvarea pentru budişti nu constă in intrarea într-un paradis. Această intrare nu este dccât consecinţa unei vieţi virtuoase şi este apreciata ca fiind un rezultat mediocru. Salvarea inseamnă „eliberarea de cercul renaşterilor", stare infinit superioară stării zeilor, care poate fi obţinută chiur în această viaţă de către cel care a ajuns la iluminare spirituală, cum au fost Buddha si urhuti. | Arhnt. în pali arhunr. ..demn*', cuvânt desemnând în Vede o persoană sau un zeu care arc merite spcciaie. In budismul hinãyānael are semnificaţia tehnică de adept care a atins eliberarea. Apud: Eliade-Cuiianu: Dicţionar ni religiilor. Bucureşti. Ilumanitas, 1993,p.2X5 — nj.|

adesea folositoare celor care nu sunt încă „intraţi în curent”[140], anumite rituri şi în special *dubthab* pot li practicate cu roade bune. A te folosi de ele nu înseamnă a contraveni poruncilor lui Buddha.

Subiectul face parte din cele care duc la discuţii interminabile. Cum nu aveam să rămân multă vreme la Kanze, a trebuit să mă mulţumesc cu ceea ce îmi expusesc lama. De altfel, părerea lui nu era nouă pentru mine. Am mai auzit-o exprimată şi în alte părţi. Este destul de răspândită printre membrii instruiţi ai clerului.

Dacă la mânăstirea din Kanze se părea că există savanţi filosofi, spiritul comercial părea şi el să fie acolo deosebit de viu. Mulţi călugări lamaişti fac negoţ, dar de obicei o fac cu o anume discreţie. Niciodată nu mi s-a întâmplat să-i văd cu prăvălie în oraş şi stând în spatele unei tejghele. La Kanze însă, lucrul părea obişnuit şi unii dintre negustorii ecleziastici, graşi şi îmbuibaţi, se bucurau vizibil de o situaţie materială înfloritoare. Contrast pitoresc şi oarecum penibil, la uşa uneia din aceste prospere prăvălii clericale l-am văzut pe cel mai sărac călugăr întâlnit vreodată. Era un băieţandru de şapte sau opt ani, complet gol, cu excepţia unui petic de serj grena de mărimea unei batiste mici care, aşezat pe umerii săi de copil, îi ţinea loc de zen[141] şi indica în chip ridicol că este un membru al clerului.

Cum magistratul din Kanze se încăpăţâna să mă împiedicc a mă duce la Batang prin teritoriul chinez, nu-mi rămânea – doar dacă nu mă hotărâm să refac drumul şi să mă întorc la Tatchienlu – decât să mă supun şi să încerc să ajung la Batang făcând un ocol prin regiunea cucerită de trupele din Lhassa şi interzisă, de-acum înainte, străinilor.

Din pricina oboselii, a felului de hrană sau a altor cauze, sufeream atunci de o criză de enterită care mă făcea să doresc să fiu dusă cât mai repede posibil la Batang, unde exista un spital condus de medici-misionari protestanţi, englezi şi americani. Socoteam că am să mă odihnesc în condiţii destul de bune de confort şi că am să primesc îngrijirile de care aveam nevoie. M-am hotărât deci să încerc să trec frontiera. Nu ar fi fost deloc dificil dacă aş fi fost singură, dar guvernatorul şi-a luat toate măsurile necesare pentru a-i informa de sosirea mea pe tibetanii de pază la limita teritoriului abia cucerit de ei.

---

140 Expresie clasică budistă, desemnând pe cei care au inceput să perceapă anumite adevăruri, după care sunt siguri că nu vor retrograda din punct de vedere spiritual şi că vor ajunge, după o vreme mai mult sau mai puţin lunga, la iluminare.

141 Togă făcând parte din veşmântul monastic.

Drumul direct, cel pe care-l urmează caravanele, trece peste râul Yanlung ceva mai încolo de Kanze, dar deşi jurisdicţia sa nu se întinde asupra teritoriului situat pe malul drept al râului, unde se continuă drumul, guvernatorul s-a străduit să mă împiedice să trec pe acolo.

Ţine să fiu condusă la Zacco, post de frontieră, unde îşi are reşedinţa un ofiţer tibetan cu grad de ripeun (un fel de colonel).

Ce primire ne va face acesta? Mă tem foarte tare că ne va bara drumul şi totuşi, cum nu vreau decât să străbat rapid un colţ din Tibetul supus autorităţii din Lhassa şi să ies pentru a mă ducc în Tibetul controlat de chinezi, e posibil să-i obţin autorizaţia.

Plecăm trişti, ca o turmă împinsă într-o direcţie pe care n-a ales-o ca. Ajunsă la locul unde bărcile iau călătorii care urmează drumul direct, am din nou un moment de revoltă. Declar că voi trece râul. Nimeni nu se opune, dar soldaţii care mă escortează mă avertizează că se întorc imediat la Kanze să-l înştiinţeze pe guvernator de schimbarea itinerarului.

Kanze este foarte aproape. Înainte ca bagajele şi animalele să fie pe celălalt mal, magistratul va fi informat de decizia mea şi va trimite oameni să-mi împicdice planul sau va trimite un mesaj tibetanului din Zacco, care va pune soldaţi pe urmele mele. Nu am suficicntă încredere în îndemânarea şi inteligenţa lui Tobgyal şi Seunam pentru a-i mâna cu convoiul meu la Tatchicnlu, după care să se ducă la Batang prin Litang, în vreme ce Yongden şi cu mine, singuri, păstrându-ne doar caii şi păturile de pe şei, să ne ducem la Batang pe nişte cărări directe.

Atunci… atunci… Trebuie din nou să mă resemnez. Cum se vor termina toate astea? Nu am nicio idee şi sunt cu adevărat demoralizată.

Ploaia începe să cadă, fapt ce nu-mi ridică deloc curajul.

Ne târâm din etapă în etapă. Peisajul e lipsit de interes, iar enterita mă slăbeşte. Populaţia îmi arată multă politeţe, dar e o mare diferenţă între primirea făcută călătoarei străine şi cea care mi se lăcea la începutul călătoriei când eram o *khadoma* necunoscută.

Ultimul „castel” din teritoriul încă chinez este agreabil situat în valea foarte deschisă. E posibil să fie doar o impresie provocată de oboseală, dar mi se pare că ar fi plăcut să-ţi petreci viaţa aici, în linişte. Nici nu poate îi vorba. Am devenit un fel de Jidov Rătăcitor, condamnată să rătăcesc tară ţintă.

Iată-ne în faţa localităţii Zacco, sosirea noastră a fost anunţată. Un cort este ridicat într-o pajişte pentru a ne primi şi a ne oferi ceai, aşa cum e obiceiul în Tibet, când călători de vază trec printr-un sat.

De cum intrăm, mulţi oameni năvălesc în cort. Printre ei se află o femeie din Lhassa, o ţaţă mare, voioasă şi vorbăreaţă, care, aşa cum mi se pare, a băut un pahar mai mult. Auzind că vorbesc dialectul din ţinutul ei, mă întreabă despre capitala pe care a părăsit-o de douăzeci de ani. Sunt şi mai puţin informată decât ea, deoarece n-am fost niciodată la Lhassa. În schimb, cunosc Jigatze, marele oraş din apropierea Lhassei, şi întorc conversaţia spre acest oraş. Cumătră, care constată că acest loc îmi e familiar, proclamă arătând grupul nostru, adică pe Yongden, pe servitori şi pe mine:

— Sunt tibetani ca şi noi.

Mulţimea, mirată deja că-i vorbim limba, e acum convinsă. Suntem nişte falşi străini, nişte impostori care vor să-şi dea importanţă. Sătenii se retrag dezamăgiţi. Nu mai suntem deloc interesanţi. Sper ca ofiţerul ce supraveghează intrarea călătorilor să dovedească tot atât de puţin interes pentru persoanele noastre, dar e puţin probabil. Am aflat deja că are gradul de ripeun[142], ceea ce vrea să spună că ţine sub comanda sa trei sute de soldaţi. În realitate, nu are cu el decât vreo douăzeci. Ceilalţi sunt aiurea sau, mai degrabă, nu există decât pe hârtiile oficiale.

Îl trimit pe Yongden să-i prezinte o scrisoare pe care guvernatorul din Kanze mi-a dat-o ca scrisoare de recomandare. Acest fel de a mă prezenta unui agent al tibetanilor revoltaţi (pentru chinezi, tibetanii care i-au gonit din ţară nu sunt decât nişte vasali răsculaţi) mi s-a părut ciudat. Am citit de altfel scrisoarea redactată în termenii foarte obişnuiţi în aceste banale scrisori de recomandare.

Primul cuvânt al distinsului colonel este:

— Hârtiile chinezeşti, scuipi pe ele. Aveţi hârtii de la Marele Om din Tatchienlu?

— Cine-i ăsta? După explicaţii, Yongden pricepe că Marele Om este viceconsulul britanic.

Destul de uluit, se întoarce să-mi raporteze rezultatul întrevederii.

142 Gradul de ripcun vine imediat după cel de depeun. cel mai inalt în armata tibetană, deci un general. Aşadar, ripcun este un colonel.

Acel *ripeun* nu se va opune trecerii noastre, dar nu ne va da nicio escortă, nici *ula*. Mă lipsesc bucuros. Mai mult, va trimite un mesaj şefului său, *depeun* în Derge, pentru a-l informa de prezenţa noastră pe solul tibetan. Asta ne va crea, probabil, necazuri.

M-am dus personal la ofiţer. Locuia într-o casă amărâtă, prost întreţinută, dar împodobită cu ghivece cu flori şi adăpostind o adevărată floare vie: o femeie foarte frumoasă, purtând costumul din ţinutul U şi pieptănată ca acolo: părul foarte tapat, pe care era aşezată un fel de coroană (*patü*) din mărgele mari din coral. Era nevasta ofiţerului.

Nu s-a arătat foarte politicos faţă de mine; totuşi, mi-a oferit un ceai excelent şi biscuiţi chinezeşti. I-am arătat diferite hârtii oficiale, franceze şi engleze, pe care nu le-a putut citi, dar care l-au impresionat şi i-am spus că motivul pentru care nu am o scrisoare din partea consulului din Tatchienlu era pur şi simplu că nu trecusem prin acel oraş. De altfel, personalităţile de la care proveneau scrisorile pe care i le-am arătat aveau un grad mult mai înalt decât „Marele Om din Tatchienlu” şi l-am menţionat pe viceregele Indiei.

Ripeun s-a arătat sceptic. Viceregele? Avea o vagă idee că ar fi existat unul, dar nu îi cunoştea prea bine importanţa. Putea oare fi un om tot atât de mare ca „Marele Om din Tatchienlu”? Interlocutorul meu se îndoia foarte mult.

Ignoranţa sa în această privinţă era ciudată. Era de origine din Jigatze, aproape de Himalaia, iar negustorii din acest oraş, ca şi cei din Lhassa, se duc des în India şi povestesc despre ceea ce se petrece acolo.

Ignora multe alte lucruri, nu numai existenţa viceregelui. În ceea ce privea naţiunile, în afara compatrioţilor săi, el împărţea omenirea în două categorii: chinezii şi străinii, care erau toţi englezi, cu excepţia câtorva ruşi.

I-am vorbit de Batang, unde voiam să mă duc, şi de Yunnan. Deşi amândouă erau foarte aproape de Zacco, el nu ştia unde se aflau aceste două oraşe.

Acest puţin inteligent colonel mi-a repetat ceea ce îi spusese şi lui Yongden. Deocamdată, nu voiam să reţin decât un singur lucru din vorbele sale: mă lăsa să-mi continuu drumul. Orice s-ar întâmpla după aceea, mă puteam considera fericită de a fi trecut frontiera.

Cum nimeni nu i-a arestat, *ula* şi-au văzut de drum şi trebuie să fie acum departe. Am pierdut multă vreme la Zacco; trebuie să ne grăbim, deoarece nu

ştiu cât de lung e drumul care ne mai rămâne de făcut pentru a ajunge ia locul unde ei ne vor lăsa bagajele.

Fără să aibă ceva vrednic de luat în seamă', peisajul înconjurător este interesant. La amurg, pătrundem în nişte chei împădurite al căror aspect sălbatic şi misterios şi-a găsit bine locul la intrarea într-un ţinut interzis. Cărarea este îngustă şi plină de bolovani, credem că e mai prudent să coborâm de pe cai şi să continuăm cu piciorul, ceea ce ne întârzie şi mqi mult.

E deja noapte când sosim într-un loc unde trebuie să trecem peste Yalung. Un sat şi o mănăstire se află la o oarecare distanţă de mal, dar întunericul nu ne îngăduie să le vedem.

Râul, pe al cărui curs am urcat mereu, este mult mai lat aici decât lângă Kanze, curentul pare şi el mai puţin iute, ceea ce e bine pentru catârii noştri care vor trebui să-l treacă înot.

Yongden îmi propune să ne oprim la locul unde ne aflăm, dar insist să trec imediat pe celălalt mai şi nimeni nu se opune. Vom putea astfel să ne continuăm drumul a doua zi, la ora pe care o vom socoti potrivită.

Trecerea călătorilor şi a bagajelor se face cu mici bărci rotunde din piele de iac. S-a petrecut fără niciun incident. La puţină vreme după trecerea noastră, un *gyapeun* (ofiţer care comandă o sută de soldaţi) ne-a trimis un cort. Odată cu el, ni se aduc şi lemne pentru a face focul, lapte şi furaj. Suntem informaţi că acel *gyapeun* dăduse ordine ca, a doua zi, *ula* cu animalele lor să fie la dispoziţia noastră pentru a ne transporta bagajele.

Văzându-ne sosind de la Zacco cu u/a, ofiţerul credea că avem un ordin de rechiziţie care ne dădea drept la oameni şi la celelalte lucruri pe care ni le trimisese. De cum începe, acest serviciu devine automat şi, în afara cazurilor când se trece prin localităţi unde există un guvernator, este foarte rar ca cineva să ceară să vadă hârtia oficială ce autorizează această rechiziţie. Dacă nu e vorba de a procura decât câteva animale de povară, este chiar foarte rar ca inalţii funcţionari să verifice hârtiile călătorilor. Important e să fi obţinut *ula* o primă oară.

Eu însă ştiam ceea ce nu ştia *gyapeun*. Şeful său din Zacco nu voia să-mi acorde transportul gratuit[143] al bagajelor. Dacă trimitea ordine în acest sens, mi s-ar lua acei *ula*. Ar fi neplăcut şi ar face proastă impresie. Era mai bine să se

143 Gratuit, cu excepţia unei gratificaţii, neobligatorii, dată de călător, pe măsura generozităţii sale şi care este, în majoritatea cazurilor, omisă de funcţionarii de guvernământ.

creadă că renunţam de bunăvoie. Le-am spus deci sătenilor că, având catâri, nu mai ceream *ula*.

Hotărârea mea a fost raportată şefilor satului şi, după aproape o oră, aceştia soseau şi-mi ofereau o eşarfa în semn de politeţe şi şapte rupii de Szetehuan[144], care e moneda curentă în această regiune.

Acelaşi mecanism care dirijează schimbul de *ula* dirijează şi numărul de vite, de povară sau de şa, care trebuie dat călătorului. Sosisem cu şapte iaci de corvoadă, aceştia trebuia să fie înlocuiţi cu alţi şapte.

Dacă drumeţul care are dreptul de a rechiziţiona un număr dat de animale cere mai puţin sau îi scuteşte total pe săteni de corvoadă, el are dreptul la o îndemnizaţie evaluată de obicei în această regiune la o rupie Szetehuan de animal. Aşadar, cum îi scuteam pe tibetani de a-mi procura şapte animale, ei îmi aduceau şapte rupii.

În acest ţinut binecuvântat, funcţionarii, călătorii ce se bucură de protecţia acestora şi chiar simplii soldaţi ce-şi fac turul prin regiune îşi procură, mulţumită acestui sistem, venituri apreciabile. Cel autorizat să rechiziţioneze douăzeci de animale de povară, dacă merge cu animalele lui, strânge astfel douăzeci de rupii la fiecare etapă. Locurile de schimb sunt uneori apropiate unele de altele, mai ales în anumite regiuni relativ bine populate, unde transportul se face cu iaci care merg încet. Catârii robuşti pot uneori să treacă, într-o singură zi, de trei posturi de schimb de iaci şi la fiecare din acestea fericitul posesor al unui ordin de rechiziţie pentru douăzeci de animale poate băga în buzunar douăzeci de rupii, adică şaizeci într-o singură zi. Un asemenea chilipir este poate excepţional, dar chiar cu un profit mai mic şi adăugând toate sporurile de furaj, de combustibil şi de alimente care se adaugă la serviciul acelor *ula*, călătorul ajunge uneori să-şi scoată cheltuielile de drum şi chiar să adune o sumă frumuşică, cu condiţia ca drumul lui să se prelungească.

Înţelegem că acest regim îi face pe ţărani să se teamă de trecerea unor oameni care au ordine de rechiziţie atât de oneroase pentru ei.

În călătoria de explorare pe care am intreprins-o mai târziu, ducându-mă la Lhassa, îmi amintesc că i-am întrebat pe nişte locuitori de pe cursul superior al râului Saluen dacă nu ar putea să inveţe să construiască poduri în loc să treacă râul agăţaţi de o simplă frânghie întinsă de la un mai la celălalt.

144 Veche monedă din argint, care nu mai are curs în China, dar care este încă folosită in întreg Tibetul oriental.

— Putem foarte bine să le construim, mi-au răspuns ei, dar preferăm să nu avem poduri în regiunea noastră. Lipsa lor face călătoriile mai grele pentru funcţionarii guvernului de la Lhassa şi pentru ceilalţi oameni de vază. Acestora nu le place să treacă râurile agăţaţi de frânghiile noastre, se duc pe alte drumuri pentru a le evita şi astfel scăpăm de vizitele lor şi de toate consecinţele acestora.

Dintre aceste consecinţe, am arătat-o numai pe cea mai mică; ele sunt însoţite de multe altele, grele pentru bugetul bieţilor săteni.

Iată-mă deci în posesia a şapte rupii pe care prudenţa îmi ordonă să le accept, pentru a nu contraveni obiceiurilor locale; a le refuza va însemna să mă fac remarcată, ba chiar să devin suspectă, dar cu privire la acest subiect încă-mi mai fac scrupule, şi-mi voi face probabil întotdeauna. Îl însărcinez pe Yongden să imbrace acest refuz în toate motivele capabile să-i atenueze ciudăţenia. Din cortul meu, îl aud cum se achită de această spinoasă însărcinare.

Imi redă calitatea mea de *khadoma*. Călătoarea pe care nu au putut-o vedea bine în întuneric, le spune el tibetanilor, este o *khadoma* încarnată, înzestrată cu o inteligenţă superioară, ea a presimţit că aceste şapte rupii le-ar putea fi folositoare (nu riscă să se insele mult spunând aceste lucruri) şi ea le dă lor aceste rupii ca pomană. Din moment ce e vorba de o generozitate făcută de o personalitate religioasă, demnitatea noastră e salvată. Sătenii mulţumesc, se prosternează în faţa cortului meu cu perdelele trase şi pleacă.

Noaptea este rece; la deşteptare, corturile şi iarba din jurul nostru sunt acoperite de promoroacă. Totuşi august nu s-a sfârşit. Iarna e probabil foarte grea în ţinutul acesta.

Dis-de-dimineaţă, înainte de a ne strânge corturile, trece curierul expediat de către *ripeun*. Aşa cum ne-a spus-o acest *ripeun*, curierul se indreapta spre Derge pentru a-l informa pe *depeun* că ne îndreptăm spre acest oraş.

Toată ziua inaintăm foarte încet. Servitorii mei, neînţelegând motivele după care mă conduc, sunt îmbufnaţi pentru că am refuzat să iau *ula*. S-au obişnuit să fie serviţi în loc să slujească ei, şi să călătorească pe catâri. Astăzi, toate animalele noastre sunt încărcate. Cum avem de străbătut o regiune aproape nelocuită, ne-am aprovizionat la Kanze cu o mare cantitate de

alimente şi trebuie să le transportăm, iar oamenii vor merge pe jos. Lucrul nu le place deloc, iar mersul lor este mai degrabă mersul unor melci.

La căderea serii, ajungem la Ape, Halta călătorilor şi punctul de schimb de *ula* sunt însemnate de un cort negru aşezat aproape de drum. Satul propriu-zis este situat mai departe. În cort se află un tânăr şi noi credem că el este de pază la ora aceea când s-ar putea ivi călători, dar el spune că e un străin în trecere, fără nicio legătură cu cei din Ape.

Şefii satului (*gupa*) nu se arată. Nu ne putem procura nimic, catârii nu vor avea furaj; va trebui să se mulţumească să pască o iarbă mică şi rară din jurul nostru. Bietele făpturi vor suferi de foame; raţia lor de grăunţe nu le ajunge pentru a se sătura.

E noapte de-a bincica când apar mai mulţi bărbaţi. Întrebaţi de servitorii mei, declară că nu sunt nici *gopa* din Ape, nici funcţionarii de la haltă. Pur şi simplu, se adăpostesc acolo pentru a dormi. Seunam apucă pe unul dintre ci şi-l aduce cu forţa la cortul meu. Îl intreb cine e. Pretinde că este un călător. Ştiu că minte. Călătorii, cerşetorii care rătăcesc au întotdeauna bagaje, oricât de mici ar ű ele, o bucăţică de pătură şi câte ceva de-ale gurii, iar nou-veniţii, ca şi tânărul găsit la sosirea noastră, nu au cu ei nimic. Atitudinea lor mi se pare suspectă. Yongden crede că sunt hoţi care aşteaptă să se facă noapte neagră ca să pună mâna pe animalele noastre, fără să se mai teamă că cineva, trecând pe drum, i-ar putea deranja.

Micul Sezang Tales, trimis ca spion, ne spune că sunt şapte în cort. Au, fiecare, câte o sabie, dar nu au puşti. Asta-i o ştire bună. Putem spera să-i ţinem la distanţă cu armele noastre, dacă lucrurile iau o întorsătură proastă. Cu toate acestea, e mai bine să eviţi o luptă şi pentru asta să căutăm întâi să le inspirăm o teamă îngrozitoare vecinilor noştri de corturi. După aceea, să-i informăm pe oamenii din sat şi să le cerem păzitori.

Ne încărcăm cu ostentaţie puştile şi revolverele. Flăcările micului foc, pe care l-am aprins cu combustibilul transportat, luminează aceste pregătiri de apărare. Yongden mă pune să încarc de două ori carabina, după ce o descarcă iute în întuneric şi mi-o dă din nou la lumina focului. Această manevră îl face să creadă pe cei care ne observă că mai avem încă două puşti în cort, în vreme ce Seunam şi Sezang Tales le vor lua pe celelalte două pentru a se duce în sat.

Este uşor imprudent să ne împărţim. Dacă oamenii din cortul negru sunt cu adevărat hoţi, vor putea profita pentru a ne ataca separat. Cred, totuşi, că vor ezita s-o facă, ştiind că avem arme de foc.

Se îngrămădesc bagajele în mijlocul cortului meu, Seunam şi băieţandrul se suie pe câte un catâr şi pleacă spre sat; Yongden şi Tobgyal se aşează afară, păzind animalele. Cum nu am nimic de făcut, îmi mănânc fiertura cu *tsampa* şi unt, aşezată pe un sac, la uşa cortului ale cărui perdele sunt ridicate pentru a putea supraveghea împrejurimile, pe cât îmi îngăduie întunericul.

Trece o bucată de vreme, apoi văd nişte umbre care înaintează cu prudenţă. Sunt suspecţii necunoscuţi. Vor încerca oare, profitând de lipsa celor doi băieţi, să înceapă jaful?

Cum rămân tăcuţi, întreb:

— Cine-i acolo?

Atunci umbrele se apleacă şi îngenunchează împingând spre mine ceva negru în mijlocul căruia e ceva alb şi murmură: „Viaţă lungă! Viaţă lungă1/', ceea ce, în Tibet, este o formulă curentă pentru a se scuza, a ruga, a mulţumi etc.

— Ce doriţi?

— Vă aducem nişte lapte.

Aha, ăsta-i lucrul alb într-un vas negru.

— O să vă aducem furaj şi lemne.

— Cine sunteţi voi?

— Suntem funcţionarii de la haltă şi şefii satului.

Văzând că nu-i omor, au prins curaj şi vorbesc cu toţii dintr-odată.

— Sunteţi nişte oameni rai, le spun eu, nişte mincinoşi. Nu voiaţi să ne daţi dreptul nostru, din cauza asta aţi zis că sunteţi drumeţi. Fiţi fericiţi că sunt o persoană religioasă, pentru că altfel as fi tras asupra voastră ca asupra unor bandiţi şi mulţi dintre voi ar fi fost morţi.

Urările de viaţă lungă se inmulţesc. Cred că mai curând lor îşi adresează neciopliţii ăştia urările.

! l strig pe Yongden. Pus la curent cu ceea ce se petrece, le debitează sătenilor un discurs şi mai vehement decât al meu şi-i trimite pe doi dintre ei să-i aducă pe Seunam şi Sezang Tales.

Admir oarecum bravura calmă a băieţandrului care, la vârsta lui, pleacă în noapte cu un singur tovarăş, ştiind că poate avea şapte bandiţi pe urmele sale. Nimeni nu-i fricos în frumosul ţinut Kham.

E o minune pentru noi că cei şapte necunoscuţi cu purtări ciudate nu erau hoţi, căci nu puteam să ne bizuim pe niciun fel de protecţie din partea oamenilor din Ape; Seunam, când s-a întors, îmi povesteşte rezultatul demersului său.

— Toate uşile şi ferestrele erau închise, îmi zice. Când am ciocănit, câinii inchişi în curţi au lătrat, dar nimeni nu s-a arătat, nici nu a răspuns. În două case, femeile au scos ţipete de spaimă auzind zgomotul pe care-l făceam la uşa lor. Degeaba le-am explicat, de afară, că nu eram decât nişte drumeţi cerând ajutor, n-a folosit la nimic. La ultima locuinţă la care am chemat, întâi n-a răspuns nimeni, apoi un bărbat a strigat de după un oblon: „Dacă nu plecaţi pe dată, trag în voi.” Ne lua drept hoţi ce căutam să pătrundem la el prin vicleşug. Văzând că nimeni nu ne va da ajutor, m-am întors şi m-am întâlnit cu oamenii pe care i-aţi trimis după mine. Deşi au spus ce-au spus, poate că au avut intenţia să ne jefuiască. Au renunţat şi se arată acum amabili pentru că ne-au văzut bine înarmaţi, iar riscul pe care-l aveau de înfruntat li s-a părut prea mare.

Zău dacă nu era foarte posibil. În orice caz, atitudinea oamenilor din Ape spunea multe despre siguranţa ce domnea în ţinut.

Oricum, în noaptea asta putem fi liniştiţi şi, cum eram obosită, mă bucur că mă pot culca în loc să stau de veghe.

A doua zi, pe drum, ne întâlnim cu nişte călători. Ne sfătuiesc să fim foarte atenţi. În ajun, scara, un convoi de negustori a fost atacat pe drum; îi întâlniseră pe conducătorii de animale care fuseseră tocmai jefuiţi.

Străbatem păşuni alpine pustii printre care curge Y alung, al cărui mai stâng este mărginit de un lanţ de munţi. O plăcută impresie de calm deplin emană din peisajul cu linii dulci.

În trecerea noastră, zărim de partea cealaltă a râului un grup de sihăstrii ascunse într-o întorsură împădurită a muntelui. Căsuţele, date cu var, se desprind cu graţie, ca nişte pete albe, dintre brazii întunecaţi. Mă opresc şi rămân acolo un lung moment, fascinată de această privelişte. Singurătate, detaşare, pace şi intreaga divină beatitudine care există peste şi dincolo de ceea ce reprezintă aceşti trei termeni! Am fost şi eu sihastru pe un munte

singuratic şi am savurat intensa voluptate a acestei existenţe speciale. Fără doar şi poate nu eram încă demnă să rămân pe acel vârf şi iată de ce am coborât ca să mai cutreier lumea. Va veni şi ziua când mă voi cufunda iar într-o asemenea singurătate şi linişte: cât de mult mi-o doresc!...

Către sfârşitul după-amiezii, trecem pe lângă nişte izvoare sulfuroase; temperatura lor este destul de ridicată, dar apa se răceşte imediat în contact cu aerul. Altitudinea e mare, mai bine de trei mii de metri, căci de la plecarea noastră din Kanze[145] am urcat mereu pe cursul râului, iar după ce l-am părăsit, cărarea urmată a suit tot timpul.

Înainte de a sosi la mânăstirea sectei Dzogstehen, ajungem la drumul caravanelor pe care îi lăsasem la câţiva kilometri de Kanze. El străbate acolo o uriaşă vale cu solul acoperit de o iarbă mică, deja uscată şi înnegrită din pricina îngheţurilor precoce din aceste regiuni înalte; o încadrează nişte munţi, şi ei acoperiţi de iarbă mică şi întunecată. Pista, întipărită pe pământ de picioarele a milioane de iaci care au dus de secole în Lhassa mătăsurile şi ceaiul din China, este acum pustie. Niciun cort de păstor, nicio turmă nu populează golul impresionant, aproape tragic, al peisajului în care pătrunde drumul pentru a se pierde în depărtare.

Nu am găsit foarte uşor cătunul care depinde de mănăstire şi unde am vrea să ne adăpostim. Abia luminate în crepuscul, colibele scunde şi murdare se confundă cu pietrele colinei la picioarele căreia sunt clădite. Pe colină se cocoaţă templele şi locuinţele călugărilor, dar s-a făcut deja prea întuneric pentru a le mai putea zări.

Amărâţii locuitori ai cătunului trăiesc într-o intimitate foarte strânsă cu animalele lor. Locuinţa nu are decât o singură încăpere.

Un colţ al acesteia foloseşte drept grajd, iar colţul opus drept bucătărie; stăpânii casei, familia şi musafirii lor dorm pe unde apucă, între vatră şi animale. Casa unde am fost găzduită este ceva mai confortabilă. Între locul rezervat cailor şi zid s-a amenajat, în spatele unei perdele, un soi de cămăruţă îngustă. Este cea mai bună locuinţă pe care mi-o pot oferi.

Propun să ne instalăm corturile, dar sătenii mă sfătuiesc cu tărie să nu o fac. Ar fi o imprudenţă plină de primejdie. Răufăcătorii bântuie prin întreg ţinutul. Cu câteva zile mai înainte, s-a dus o luptă în împrejurimi între nişte călători şi bandiţi. Aceste incidente sunt frecvente. Nu ne rămâne decât să ne

145 După indicaţii, Kanze se află la o altitudine de circa 3 300 m.

resemnăm. Voi dormi în spatele perdelei, fiul meu se va întinde la picioarele mele şi amândoi ne vom strădui să rămânem lipiţi de zid în timpul somnului şi să nu ne întindem vreo mână sau vreun picior pe sub perdea, deoarece am risca să primim o lovitură de copită.

A doua zi, însoţită de Yongden şi Tobgyal, urc spre mănăstire. Dzogstehen *gompa* nu are nimic impozant. Clădirile sale, risipite în dezordine pe un spaţiu mare, în loc să fie adunate de un zid de apărare, sunt cu totul banale. Totuşi, mânăstirca este celebră în tot Tibetul. Este sediul unuia din şefii[146] sectei „Marii împliniri" (*dzogstehen*), lama Padma Rigdzin, ale cărui reincarnări succesive ocupă unele după altele tronul abaţial al mănăstirii. Se consideră că Dzogstehen *gompa* are, printre membrii ei, o elită de maeştri, unii dintre ci extrem de experimentaţi în ştiinţele oculte, iar ceilalţi conducându-şi discipolii pe căile anevoioase ale contemplaţiilor înalte după metodele „Cărării directe"[147], care îngăduie să ajungi la suprema eliberare (*tharpa*) chiar în această viaţă şi într-un timp scurt.

Locul unde se ridică *gompa* se armonizează mai bine cu această faimă decât mănăstirea. Contemplând dezolarea şi sălbăticia singurătăţilor în care se ridică mănăstirea, un occidental ar crede uşor că numai oameni care urmăresc scopuri extraordinare se pot stabili într-un asemenea loc. Dar e bine să ne gândim că tibetanii, obişnuiţi să trăiască în nişte peisaje mereu maiestuoase şi adesea înfricoşătoare, sunt mai puţin impresionabili în această privinţă decât un european sau un american. Călugări foarte obişnuiţi, fii de păstori din apropiere, îşi pot petrece întreaga lor viaţă modestă la Dzogstehen şi să tîe profund fericiţi.

Ajunşi la mănăstire, am vizitat mai întâi câteva temple şi marea sală de adunări, după care m-am dus să văd o altă *gompa*, foarte aproape de Dzogstehen şi distinctă de aceasta din urmă, deşi marele lama Padma Rigdzin se consideră şi suzeranul ci. În sfârşit, am cerut să vizitez tipografia. Credeam că tipografia avea un punct de vânzare, ca la mânăstirea din Kum-Bum, şi că puteam să-mi procur lucrări de autori aparţinând sectei „Marii ÎmplinirV'.

Mă aştepta o decepţie. La Dzogstehen *gompa* nu se tipărea decât la comandă. Adică, cel care dorea o carte aducea hârtia şi cerneala necesare

146U n alt şef locuieşte la Mindoling, în sudul Tibetului, aproape de malul râului Yesru tsangpo (cursul superior al lui Brahmaputra). Am vizitat acest loc când m-am întors de la Lhassa.

147, y Despre doctrinele filozofice şi mistice numite „Cărarea directă*', Lam tchung, literal „calea scurtă", vezi Initiations lamaiques şi Mystiques et magic iens du Tibet.

pentru tipărire, îi hrănea pe lucrători pe durata muncii lor şi făcea, în plus, un dar fondului comun al tipografici.

Şefii ecleziastici ai mânăstirii mi-ar fi permis cu toată bunăvoinţa să stau acolo pe timpul necesar tipăririi câtorva lucrări, dar aveam motive să cred că *depeun*-ui din Derge sau *kaleun-u* lama din Tehiamdo n-ar fi fost de acord.

Dacă voiam să ajung la Batang, trebuia să mă grăbesc să străbat partea din teritoriu devenită interzisă. M-am mulţumit deci să-mi notez titlurile a numeroase tratate filosofice, mistice sau consacrate ştiinţelor oculte ale căror planşe din lemn[148], stivuite pe rafturi, umpleau mai multe camere. Socoteam să mi le procur mai târziu şi am reuşit în iarna următoare.

Această cercetare îmi absorbise între aga atenţie. Când am ieşit, mi-am dat seama că Yongden nu se mai afla acolo. Tobgyal nu-i remarcase plecarea. Nişte *trapa* mi-au spus că l-au văzut plecând cu câţiva dintre colegii lor. M-am gândit că aceştia l-au invitat poate să ia împreună ceaiul şi să discute cu el şi mi-am continuat plimbarea.

Ceva mai târziu, doi *trapa* s-au apropiat de mine rugându-mă să-i urmez; m-am gândit că vor să mă ducă la vreun templu pe care nu-l vizitasem încă. M-au condus la o clădire mare. Am intrat, apoi a trebuit să urc una din acele scări tibetane foarte puţin comode, scări drepte, morăreşti, cu trepte foarte înalte, încastrate între doi pereţi. Aceasta dădea pe un palier sau o anticameră atât de îngustă, încât puteam, cu braţele întinse, să-i ating pereţii. Întunericul era complet, în spatele meu s-a închis o uşă şi am auzit mai mulţi bărbaţi, pe care nu i-am putut distinge în beznă, şuşotind.

Atunci, mi-a venit deodată în minte ideea că m-au adus aici, în acest loc întunecat, ca să mă omoare. Mi s-a întâmplat de mai multe ori să mă aflu la doi paşi de un accident mortal, fiind perfect conştientă de primejdia care mă pândea, totuşi nu-mi fusese niciodată frică. Prima şi unica mea experienţă a sentimentului de groază am avut-o acolo, în acel coridor sumbru şi lipsit de aer. A durat abia o clipă, o fulgerare, apoi gândirea şi-a reluat drepturile. De ce m-ar omori aceşti *trapa*? Tibetanilor le e groază de omor, cu excepţia bătăliilor, unde fiecare adversar are aceleaşi riscuri. Din raţiuni politice, în Tibet se comit câteva asasinate, arareori, iar eu nu intru în categoria personalităţilor care ar avea să se teamă de aşa ceva. Şi-apoi, la urma urmelor, moartea nu este un lucru extraordinar. La Dzogstehen sau în altă parte, o voi întâlni într-o bună zi.

1482 ,1 Tibetanii tipăresc cu ajutorul unor planşe gravate.

Absurditatea impresiei pe care o resimţisem incepuse să mă amuze şi a trebuit să-mi ţin râsul. Probabil că se pregăteşte ceva serios, iar râsul meu ar fi fost deplasat.

În minutele care au urmat s-a deschis în faţa mea o uşă luminând anticamera tragică, populată de câţiva lama surâzători, şi am intrat în apartamentul marelui lama Padma Rigdzin. Aşezat pe câteva perne puse una peste alta, lângă nişte tineri călugări îmbrăcaţi în bogate costume lamaiste, l-am văzut pe Yongden, care mă privea cu ironie.

Eram invitată la cină.

— Când am aflat că sosise o doamnă străină ce vorbeşte limba noastră şi că ea ne vizita mănăstirea, m-am gândit că s-ar fi putut să fiţi dumneavoastră, îmi spuse marele lama. Vă cunosc bine şi încă de multă vreme.

Mai mulţi foşti studenţi ai mănăstirii Dzogstehen pe care îi cunoscusem la Amdo: lama Gurong Tsang, cu care făcusem drumul când am plecat de la Beijing la Kansu, şi nefericitul secretar tibetan al generalul ui-am ban din Sining, Aka Mela, asasinat la Lhassa, amândoi elevi la Dzogstehen *gompa*, îi vorbiseră de mine în cursul vizitelor făcute profesorilor sau prietenilor lor. Fără nicio îndoială, rapoartele lor fuseseră elogioase, deoarece primirea pe care mi-a făcut-o Padma Rigdzin a fost cordială şi măgulitoare.

Cum am mai spus-o şi în altă parte, preocupările de ordin comercial păreau că ocupă un loc important în spiritul marelui lama al mânăstirii Dzogstehen. M-a chestionat îndelung despre Birmania şi Indochina franceză, dorind să cunoască mărfurile ce s-ar putea importa de acolo sau exporta într-acolo.

Că aceste griji foarte materiale se potriveau sau nu cu doctrinele transcendente ale sectei în fruntea căreia se afla, asta nu era o grijă pentru nimeni. Aceşti lama *tulku*, reincarnări presupuse ale unei personalităţi de frunte din secolele trecute, nu sunt obligaţi cu tot dinadinsul să facă dovada unor merite excepţionale. Ei sunt venerabili în calitatea lor de formă actuală a unui om care, odinioară, a fost remarcabil într-un fel sau altul şi vorbele şi faptele lor, oricât de banale sau ciudate ar putea părea, sunt considerate ca dictate de raţiuni superioare.

Apartamentul marelui lama era foarte luxos. De jur-imprejurul încăperii principale erau vitrine cu o mulţime de obiecte de artă: minunate vase de porţelan sau e/ojsonné-uri din China, statuete din jad, fildeş şi coral, piese

minunate de orfevrărie din Kham. Apoi instrumente rituale rare, între altele un *purba* (pumnal magic) din „fier căzut din cer*1, adică făcut dintr-un aerolit. Să *fi* fost cu adevărat din „fier căzut din cer”? N-aş putea s-o garantez, dar toţi spuneau aşa, de mai multe secole de când aparţinea comorii acelor lama *tulku* din *gompa* Dzogstehen.

Dintre toate aceste lucruri preţioase, o vitrină era rezervată unor eşantioane de nimica ale produselor occidentale, pe care lama şi anturajul său părea a le aprecia tot atât, ba chiar mai mult, decât frumoasele piese din colecţiile chineze. Erau obiecte din sticlă grosolană, cum se văd pe tarabele negustorilor de la bâlci; pahare fără picior, pahare cu picior, ulcele, vase de forme diferite, sfeşnice, o îngrozitoare marfă proastă verde, albastră şi roz, care mi-a fost arătată cu mândrie şi despre care lama Padma Rigdzin mi-a cerut părerea.

S-a servit o cină excelentă, după care, în timp ce-mi luam rămas bun, mi s-a adus darul pe care voia să mi-l ofere lama. Era un dar de preţ: optsprezece pachete mari de ceai presat[149], învelite în piele, aşa cum se transportă ele din China spre Lhassa.

Am mulţumit şi am refuzat să iau acest dar stânjenitor, mulţumindu-mă numai cu eşarfa de mătase care-l însoţea.

După vizita făcută lamei, am continuat să cutreier prin mânăstire când un tânăr *trapa* s-a apropiat de mine cu multă cuviinţă.

— Maestrul meu, îmi zicc el, doreşte să vă vadă. Este acum în perioada de reculegere şi nu poate iesi. Vă roagă să veniţi până la el.

Nici Yongden, nici eu nu ne grăbeam să ne întoarcem la vizuina unde ne vom petrece încă o noapte. Invitaţia e bine venită; îl urmăm pe *trapa*.

Ne conduce departe, aproape în vârful colinei pe care se etajează locuinţele monastice. Aici, ele sunt depărtate unele de altele şi au aspectul unor *tsham khang*[150]. După această înfăţişare şi după cele spuse de călăuza noastră, mă aşteptam să întâlnesc un singur călugăr. Am fost mai curând mirată să văd patru, aşezaţi pe perne, în mica încăpere în care am intrat.

Amabilităţile de rigoare fiind terminate, ni s-a oferit ceai, apoi, când întreg ceremonialul s-a încheiat, unul dintre lama a atins subiectul care-i preocupa.

149 Fiecare pachet cântăreşte câteva kilograme.

150 Case unde călugării se închid pentru a medita. Vezi descrierea lor şi explicaţiile cu privire la ele in Mystiques et magiciens du Tibet.

— Am auzit vorbindu-se despre dumneavoastră, mi-a zis el, de la lama, de la *trapa*, ba chiar de la negustori care v-au văzut la Kum-Bum, unde aţi stat, mi se pare, mai mulţi ani. Se pare că aţi fost şi în sudul Tibetului, că-l cunoaşteţi pe Tsang Penchen Rimpotche[151] şi că aţi trăit multă vreme ca *riteupa* (eremit). Toate acestea ne-au mirat foarte mult. Nu ştiusem vreodată că există o femeie străină care ne împărtăşeşte credinţa şi care practică disciplina noastră religioasă. Este exact ce ni sa spus despre dumneavoastră? Pentru că aţi venit la noi, am vrut să vă întrebăm.

— Totul este perfect corect, *kuchog*.

— De ce trăiţi aşa? Există străini la Tatchienlu şi la Batang. Spun că religia noastră este rea, că suntem ignoranţi şi murdari. Ştiu asta. Felul nostru de a face ceaiul îi dezgustă…

— Pe mine nu mă dezgustă, m-am grăbit să răspund. Dacă îmi daţi voie, aş mai vrea o ceaşcă. Şi spunând aceasta am golit-o pe a mea.

Replica mea i-a făcut pe lama să râdă. Un tânăr *trapa* mi-a turnat ceai. Fără nicio ipocrizie, puteam spune că era excelent. Găsindu-se foarte aproape de Tatchienlu, la preţul ceaiului nu se mai adăugau cheltuieli mari de transport, şi chiar cel de prima calitate se vindea la un preţ foarte accesibil şi pentru pungile mai modeste.

Interlocutorii mei au revenit la subiectul care-i intriga.

— De ce trăiţi altfel decât oamenii de la dumneavoastră? Ce vreţi să obţineţi rămânând într-un ermitaj?

— Nu încerc să obţin ceva. Viaţa în singurătate este prin ea însăşi o beatitudine.

— Dacă gândiţi într-adevăr aşa, de ce călătoriţi? spuse un altul.

Întrebarea nu era lipsită de logică. Mi-o pusesem şi eu de nenumărate ori.

— E fără îndoială un rezultat al faptelor săvârşite altădată şi al gândurilor vechi, am răspuns. Din cauza impulsului primit, roata continuă să se învârtească o vreme, chiar după ce olarul nu o mai acţionează.

Această comparaţie, repetată în numeroase tratate filosofice orientale, este curentă printre budişti ca şi printre hinduşi. Lama au aprobat, dând din cap.

---

151 Marele lama din Tashilhumpo, cel pe care străinii îl numesc Panchcn Lama.

— V-aţi gândit bine la această similitudine cu roata care continuă să se învârtească datorită unui impuls vechi? m-a întrebat unul dintre ei.

— M-am gândit, i-am răspuns, dar cu siguranţă nu am prins încă perfect tot ce e de înţeles cu privire la acest subiect. Este posibil ca această credinţă într-un „impuls care a fost dat” să fie ea însăşi o cauză care împinge roata şi-i întreţine mişcarea. Poate este cauza principală a acestei mişcări sau, cine ştie, poate chiar singura sa cauză.

Acel lama care părea a fi stăpânul casei surâse,

— Ce credeţi, mă întrebă, dacă un om şi-a pierdut amintirea faptelor sale trecute, a ţării sale de baştină, a legăturilor de familie, a raporturilor de tot felul pe care le are sau pe care le-a avut cu alte persoane, a ideilor care i-au venit, pe care le-a ţinut secrete sau pe care le-a făcut publice, în sfârşit, dacă şi-a pierdut complet amintirea a ceea ce *este* şi a ceea ce *a tăcut*, credeţi că va acţiona la ici ca şi când toate aceste lucruri i-ar fi fost vii în amintire?

— E foarte probabil, am răspuns, ca ci să acţioneze diferit.

Cred că înţelegeam unde voia să ajungă, aşa că am continuat:

— Dacă un om, fără să-şi piardă amintirea trecutului său, îl consideră ca fiind un vis sau ca privind o altă persoană, e foarte probabil ca el să acţioneze altfel decât ar fi făcut-o crezând că el e cel care a săvârşit într-adevăr toate actele fizice şi mentale a căror amintire o păstrează. La fel, rezultatul amintirilor pe care le păstrează despre legăturile sale de familie, despre naţionalitatea sa, despre relaţiile sale cu alte persoane şi despre toate legăturile sale cu lumea exterioară, va fi diferit în funcţie de cum le va considera el, ca raportându-se la fapte reale sau ca pure închipuiri.

Teoria pe care o prezentam în linii mari semăna cu cea practicată de anumiţi autori *dzogstehenpa* pe care îi citisem. Speram să o aud comentată de lama prezenţi, dar aceştia deveniseră ca nişte sfincşi şi mă priveau curios, fără să spună nimic.

În slârşit, cel care-mi pusese ultimul întrebarea vorbi:

— Într-adevăr, spuse ci, tot ce există este produsul unor cauze.[152] Fiinţele sunt ecea ce s-au făcut ele prin faptele lor. Cu toate acestea, faptele încetează să mai înlănţuie atunci când îţi dai seama că nu există niciun „eu” necompus şi permanent, nici în persoana umană şi nici în vreun lucru şi că numai părţile

152 „Toate lucrurile purced dintr-o cauză" este una din afirmaţiile fundamentale ale budismului. Tibetanii au tradus-o după formula sanscrita de bază: Yc dhürniă hetuprubhavă.

constitutive, al căror agregat formează ecea ce apare drept personalitate[153], îşi văd de drumul lor. Acest lucru nu se poate nici preda, nici exprima prin cuvinte, trebuie să-l *vezi* prin meditaţie. Oare în ţara dumneavoastră, lumea meditează?

— Defel, iar ecea ce se numeşte acolo meditaţie nu seamănă cu meditaţia aşa cum este ea înţeleasă în Tibet şi în India.

Un alt călugăr a schimbat subiectul, revenind la ecea ce spusesem la începutul conversaţiei noastre.

— Dacă viaţa de eremit vi se pare a da o asemenea beatitudine, zise, nu mergeţi mai departe. Vă vom găsi uşor un ermitaj în apropiere.

M-am gândit la *depeun*-ul din Derge. El nu mi-ar da voie să mă stabilesc pe pământul acesta interzis, dar nu voiam să abordez această problemă cu lama.

— Există nişte motive care mă împiedică, *kuchog*, am răspuns simplu.

— Motive... š repetă lama.

Atunci, sub influenţa ideilor care tocmai fuseseră emise, sau prin forţa ocultă a gândurilor nutrite altădată în această cameră de către schimnicii care practicaseră îndelungi contemplaţii, brusc, am simţit, am *văzut* toate raţionamentele mele, toate concepţiile mele destrămându-se ca nişte zdrenţe scuturate de vânt, dizolvându-se, dispărând. Nimic din tot ce îmi apărea ca obstacol solid nu mai exista: *depeun*-ui din Derge, servitorii, catârii mei, bagajele şi propria mea persoană erau numai nişte „imagini văzute în vis”.

Lucrul a durat, bineînţeles, mai puţin de un minut.

— Aici sau aiurea, *kuchog*, am zis, sper să fiu capabilă să găsesc o sihăstrie.

— V-o doresc sincer, zise un alt călugăr.

— Va trebui, declară un altul.

Yongden şi cu mine ne-am salutat gazdele. Tânărul *trapa* care ne adusese ne-a însoţit la cătun şi cum în vreme ce noi stăteam la taifas se lăsase noaptea, ne lumină calea cu o creangă răşinoasă aprinsă.

Când am ajuns la casa unde locuiam, am găsit un trimis al lui Padma Rigdzin care mă aştepta de multă vreme. Îmi aducea o scrisoare şi mai multe cărţi din partea marelui lama. Acesta îmi transmitea că, deoarece nu îmi

153 Această teorie, considerată ca esenţială în budism, este expusă în toate Scrierile canonice şi în special în ccl de al nouăsprezecelea capitol din Visuddhi- Magga.

putusem procura la mănăstire lucrările pe care le doream, îmi trimitea cărţile în dar, cu urările lui de drum bun.

A doua zi dimineaţă, plecam spre Derge în tovărăşia a doi negustori care se duceau şi ei acolo şi care ne rugaseră să facă drumul împreună cu noi.

Yongden insistase să ceară din nou *ula*. Nu ne mai puteam ascunde identitatea şi aducea ca argument necesitatea de a ne păstra catârii odihniţi pentru cazul în care o împrejurare neprevăzută ne-ar obliga să le cerem un efort.

Localnicii ne-au făcut unele greutăţi. Mesagerul trimis de *ripeun*-ul din Zacco le spusese în trecere că nu erau obligaţi să-mi dea iaci de povară. Am chemat gramatica în ajutorul meu. Soldatul spusese *mi tehog*, „nu vă este îngăduit” sau *mi gheu*, „nu trebuie”, în sensul că „nu sunteţi obligaţi”? El spusese *mi gheu*. Am tras concluzia că dacă le era îngăduit şefilor satului să-mi refuze animalele de povară, nu le era totuşi interzis să mi le procure şi că, dat fiind că înţelegeam să-i plătesc, era în interesul lor să-mi facă acest serviciu.

Perspectiva unei retribuţii a atârnat foarte mult în argumentele pe care le-am scos din semnificaţia verbelor *tehogpa* şi *ghepa*[154]. Băştinaşii de acolo, bieţi păstori analfabeţi, au început de altfel să se îndoiască că o persoană „atât de savantă” în gramatică tibetană era cu adevărat străină, deoarece în aceste regiuni toată lumea afirmă, cu o convingere de nezdruncinat, că străinii sunt puţin inteligenţi. Pe scurt, trei bărbaţi cu iaci au fost însărcinaţi cu transportul bagajelor mele la Derge.

Iată-ne din nou la drum prin pustietăţile cu iarbă. Cum le străbatem, mi se arată un loc unde, în ajun, fuseseră ridicate corturile unor călători. Bandiţii le luaseră douăzeci şi şapte de animale, cai şi catâri, şi omorâseră în luptă doi oameni.

Discuţia privind *ula* durase multă vreme, am plecat târziu. Spre mijlocul după-amiezii, văzând că nu putem ajunge la Derge în aceeaşi zi, negustorii, tovarăşii noştri de drum, ne propun să ne oprim lângă un râu, într-o vale cu iarbă bogată. Animalele se vor simţi bine acolo şi vor paşte după pofta inimii. Mi se pare cu adevărat o idee bună.

Ne ridicăm corturile. Locul este deosebit de plăcut, păşunile sunt smălţuite cu flori alpine, soarele străluceşte; animalele ce pasc în jurul nostru dau peisajului o notă pastorală. Mă simt în plină Arcadie fericită.

154 Scris, respectiv, tehog pa şi dgos pa.

Şi atunci „a căzut cerul pe noi”. Evenimentul este anunţat de o muzică îndepărtată, ca la operă. Câteva clipe mai târziu, apare un cortegiu, venind din direcţia opusă celei din care am venit noi. În frunte, călătoresc doi bărbaţi cântând din două trompete o melodie plăcută. Cântă bine, fără note false şi fără poticneli. În spatele lor, un alt călăreţ duce, fluturând în aer, un stindard din mătase stacojie, cu un leu heraldic bine pus în evidentă. După care vine un bărbat gras, îmbrăcat într-o robă din *puruc*[155] albastru-violet, aproape negru, călărind un ca superb. În sfârşit, un al patrulea călăreţ, asemenea ultimului scutier din cântecul lui Malbrough, închide alaiul şi „nu poartă nimic”.

Mă uit la această ciudată procesiune şi mă cuprinde brusc un presentiment: bărbatul gras o să-mi provoace neplăceri.

În loc să-şi vadă de drum, îl văd cum se îndreaptă către cortul negustorilor, coboară de pe cal şi intră în el. După câteva clipe, unul dintre ei vine să-mi ceară, din partea lui, permisiunea de a-mi prezenta omagiile. Permisiunea fiindu-i acordată, personajul soseşte, îmi oferă tradiţionala eşarfă, dovadă de respect şi prietenie, apoi ia loc şi se aşează la vorbă cu mine.

Este un *gyapeun* (căpitan ce comandă o sută de oameni), se duce la Dzogstehen pentru a deschide o anchetă cu privire la uciderea celor doi drumeţi şi la furtul celor douăzeci şi şapte de animale. S-a născut la Jigatze şi-mi vorbeşte despre ţinutul său, pe care-l cunosc. După care, pleacă.

Câteva clipe mai târziu, apare un *chelngo* (subofiţer, în fruntea a douăzeci şi cinci de oameni) pe care-l întâlnisem deja în ajun în casa unde ne petrecusem noaptea. Cu un aer încurcat, mă roagă să mă întorc la Dzogstehen. Nu poate, îmi explică el, să lase să treacă nişte străini fără învoirea lui *depeun* din Derge. Trebuie să aştept ca el să primească instrucţiuni în ceea ce mă priveşte.

! îi răspund că şeful său a fost deja informat că mă îndreptam spre Derge pentru a-l vizita şi că acesta avusese de zece ori timpul necesar de a mă opri dacă vizita mea nu-i plăcea. De altfel, *ripeun* însărcinat cu paza frontierei mă văzuse şi mă lăsase să trec, eram în ordine.

Respectul faţă de superiori nu pare a inilori pe-aici. Acest mărunt subofiţer pe care *gyapeun* l-a învăţat lecţia, îl face nebun şi incapabil pe *ripeun* care este colonel. Cei doi subalterni au decis să mă oprească din drum şi să mă

155 Postav de foarte bună calitate, fabricat în Tibet.
_ Introducerea la Voyage d'unc Parisienne à Lhassa.

oblige să mă întorc la Dzogstehen unde să aştept, după cum bănuiesc, să mi se aducă la cunoştinţă că sunt expulzată din teritoriul interzis.

Noaptea vine, cinăm şi ne culcăm. A doua zi, dis-de-dimineaţă, *chelngo* însoţit de *gyapeun* sunt în faţa cortului meu şi îşi încep refrenul din ajun: trebuie să mă întorc, să ies din ţinutul interzis pe la Zacco, locul pe unde am intrat, sau să aştept la Dzogstehen hotărârea lui *depeun*. De altfel, nu trebuie să mă mai tem că voi locui tot în vizuina unde mi-am petrecut două nopţi. Mi se va da în mânăstire o locuinţă confortabilă şi alimente pentru mine, pentru servitori şi pentru catârii mei.

Tot ce spun ei corespunde foarte bine spiritului tibetan. Tibetanii au dorit multă vreme să-i ţină pe străini la distanţă, dar cei care au fost surprinşi în ţara lor nu au fost molestaţi, ei s-au limitat să-i conducă la graniţă, înconjurându-i cu tot confortul pe care ţinutul îl putea oferi. În zilele noastre, cunoscând mai bine lumea, tibetanii i-ar accepta, fără entuziasm, dar şi fără aversiune, pe călătorii străini care urmăresc scopuri ce li se par limpezi, mai ales negoţul; dar nu mai sunt liberi s-o facă.

Sunt tot atât de încăpăţânată ca şi cei doi militari. Nu mă voi întoarce la Zacco şi nici la Dzogstehen, totuşi înţeleg că nu trebuie să stărui în a mă duce la Batang, lucrul ar putea fi imprudent. Regiunea mişună de bandiţi, iar autorităţile tibetane găsesc uneori că e diplomatic să-i asmuţă pe aceşti gentilomi de drumul mare asupra celor de care nu îndrăznesc să se descotorosească prin mijloacele legale. Îmi vine greu să cred că vor îndrăzni să facă acest joc cu o străină, dar sunt mai puţin sigură de securitatea lui Yongden, a servitorilor noştri şi a bagajelor. După ce am cântărit aceste lucruri, declar că, deoarece mă aflu într-o ţară lipsită de legi, unde inferiorii îşi permit să discute conduita superiorilor şi să se opună la ce au permis aceştia, nu doresc să zăbovesc mai mult, pentru că nu mă simt în siguranţă. Nu mă voi duce deci la Batang, deşi sunt bolnavă şi ar fi fost necesar să fiu îngrijită acolo. Şi le dau cu privire la enterita de care sufăr explicaţiile cele mai amănunţite.

Cei doi regretă vizibil că trebuie să mă împiedice să văd un medic care să mă vindece, dar se tem că vor fi pedepsiţi cu severitate dacă mi-ar îngădui să-mi continuu drumul.

— Voi părăsi ţinutul vostru, le spun eu pentru a încheia, dar îl voi părăsi pe drumul pe care îl voi alege cu. După care, fără să-i mai ascult, dau ordin să se ridice corturile.

Nu ajungem departe, numai până la locul unde, venind de la Dzogstehen, am părăsit drumul spre Lhassa, pentru a o apuca pe cel care duce la Derge.

Ani nevoie să reflectez puţin. Ce am de făcut? Orice, numai să nu mă întorc. Am intrat în ţinutul acesta, vreau să văd tot ce voi putea vedea.

Am mai spus de altfel în altă parte28, într-un rezumat foarte succint al acestei aventuri, că parlamenţările au durat mai multe zile.

Gyapeun şi *chelngo* s-au instalat într-un cort în faţa căruia fâlfâia stindardul stacojiu. În jurul lor se înşiră escorta de soldaţi: muzicanţii cu trompetele, portdrapelul şi „porinimica” sosiţi de la Derge, la care s-au mai adăugat alţi oameni veniţi de nu ştiu unde, în total o duzină.

Oamenii mei şi cu mine ocupăm două corturi instalate la câteva sute de metri de corturile tibetanilor. Nefericiţii păstori pe care steaua cea rea îi făcuse să se stabilească acolo îşi plăteau locul la comedia care se juca în berbeci, unt, lapte şi brânză. Îi hrăneau pe actori. Aşa e obiceiul în Tibet. Vorbăria nu se mai termina. Când oratorii răguşiţi, sfârşiţi, disperaţi de tăcerea şi impasibilitatea mea, tăceau, se puneau pe mâncat. Puteam rămâne acolo o lună şi mai bine.

Mă hotărâsem. Doar dacă nu voiam să mă îndrept spre Dzatchukha, regiune pustie şi cu faimă rea, îmi rămânea deschisă o singură cale. Cale interesantă de altfel, care duce la Lhassa şi care se întâlneşte, la Jakyendo, cu teritoriul rămas sub controlul Chinei. Regiunea pe care o străbate drumul până la această din urmă localitate este relativ populată; aş putea culege noi amănunte despre moravurile şi ideile locuitorilor din Kham.

Spun băieţilor: „Mâine, deşteptarea înainte de zori şi plecare imediată, masa mai târziu, pe drum.”.

Programul este urmat cu sfinţenie, dar probabil că am fost supravegheaţi toată noaptea. De îndată ce cortul servitorilor a fost strâns, iată-i pe *gyapeun*, pe *chelngo* şi pe ceilalţi care sosesc, aducând un berbec întreg, tăiat şi pregătit în ajun, unt şi *tsampa*. Pun să se împacheteze aceste alimente şi declar cu răceală:

— Plec. Mă duc la Jakyendo (Kyirku, în pronunţia locală a numelui tibetan al locului, care este Cherku).

Un cor de exclamaţii îngrozite îmi răspunde. *Gyapeun* şi *chelngo* se întreabă cu siguranţă dacă nu cumva au înrăutăţit lucrurile oprindu-mă din drum şi dacă şeful lor nu le va reproşa de a mă li împins astfel către

avanposturile chinc-ze ocupate de trupele musulmane, dincolo de zona recent cucerită.

Rugăminţile lor devin patetice. „Omorâţi-ne. Strigă în gura mare gradaţii. Marele Om din Tatchienlu va pune să ni se taie capul.”.

Mă îndoiesc că va ajunge până acolo, dar teama pe care el o inspiră este semnificativă.

Majoritatea bagajelor au fost deja încărcate. Am s-o iau înainte pe jos.

— *Kale juden jag kuchogs Icngyai*-9, spun, folosind formula cea mai politicoasă de salut la adresa celor pe care-i părăsesc.

Dar n-am făcut doi paşi, că mă înconjoară toţi agăţându-se de mânecile lungi ale robei mele tibetane. Cum o să scap de acolo?

— Degeaba vă tânguiţi atâta, le spun. Aveţi puşti, n-aveţi decât să mă omorâţi, aşa o să fiţi siguri că nu mă voi duce nici la Jakyendo, nici în altă parte.

Începe un alt concert de proteste. „Să mă omoare! Ce idee groaznică! Ei care nu vor decât să mă servească.”.

Sunt sinceri, asta o ştiu. Tibetanii sunt nişte oameni cu o inimă foarte bună; nu am pentru ei numai o afecţiune frăţească, dar şi o adevărată stimă. Cei care sunt în faţa mea îmi fac milă, aş vrea să îi scutesc de neplăcerea pe care le-o fac. Ar fi atât de bine să ne aşezăm cu toţii în jurul unui foc şi să tăifăsuim prieteneşte. De ce există oare oameni care, din pricina unor interese murdare, se străduie să-i asmuţă pe unii împotriva altora şi când vor înţelege aceşti bieţi nevinovaţi că sunt păcăliţi?

Nu e momentul să întârzii cu gânduri de acest fel, trebuie să mă descotorosesc de aceşti oameni şi să-mi continuu drumul. Pot renunţa, fără regret, să mă duc la Batang pentru că, în afară de îngrijirile pe care le-aş putea primi, nimic nu mă cheamă acolo, iar acest loc n-a fost cuprins niciodată în planurile mele de călătorie. Dar nu fac parte din acei călători care cedează cu umilinţă în faţa forţei şi acceptă să se întoarcă din drum.

Am spus deci: „Plec la Jakyendo” şi mă voi duce, afară de cazul când am să mor aici. Nu e o ruşine să mori urmărind un ţel, chiar dacă e lipsit de importanţă; ceea ce este ruşinos e faptul de a te lăsa învins şi de a-ţi accepta înfrângerca.

Mult prea drăguţii tibetani care stau în jurul meu n-au niciun chef să mă omoare, dar se agaţă de roba mea, ceea ce mă deranjează mai mult. Atunci iau o atitudine de melodramă desăvârşită. Ridic bastonul şi-l invârt deasupra

capului. Gestul neaşteptat mă eliberează şi merg cu nobleţe spre cortul meu încă nestrâns, strigând:

— Daţi-mi un revolver. Vreau să mă omor. Or să creadă toţi că m-aţi asasinat şi o să suportaţi consecinţele acestei crime.

În cort, Yongden, perfect impasibil, prevăzând rezultatul dramei, leagă ultimii saci de încărcat, dar tânărul Sezang Tales, îngrozit, mi-o ia înainte fugind, strânge toate armele şi fuge cu ele ca să nu le am la indemână. Dulce şi naiv sufleţel!…

Rezistenţa tibetanilor a ajuns la capăt. Ştiu că sunt budistă şi membră a Ordinului călugăresc, *chelngo* a aflat-o de la călugării din Dzogstehen şi i-a spus-o lui *gyapeun* şi oamenilor săi; sunt şi străină. Păcat îngrozitor pe de o parte, intervenţie diplomatică şi consecinţele ei pe de alta, cadavrul meu va apăsa prea greu asupra lor.

— Plecaţi, vă rog, binişor, spune *gyapeun* oftând.

Bietul om are lacrimi în ochi. Sunt sincer mişcată. Aş vrea din tot sufletul să-l îmbrăţişez, aşa cum îşi îmbrăţişează o soră mai mare fratele care o supărase.

Plec singură, cu bastonul în mână, „spre spaţiu”, precum caravana din Turan, cântată de Richepin[156]. Enervarea provocată de această scenă agitată mi-a dat puţină febră şi… încă n-am mâncat nimic. Mi-e foame şi mai ales sete. Îngenunchez la malul unei ape de-a lungul căreia merg, ca să beau, şi îmi revine în amintire un verset din Psalmi: „Din pârâu pe cale va bea; pentru aceasta va înălţa capul.”[157] Accept profeţia acestui verset şi-l aplic la situaţia mea, dar ciudăţenia amintirii mă amuză. Spiritul meu ar trebui să fie, în acest moment, preocupat de cu totul altceva decât de textele biblice!

Am străbătut o bucată bună de drum, dar convoiul meu nu se vede. Să-l fi reţinut *gyapeun* ca să mă forţeze să mă întorc?

Mă aşez pe un bolovan aşteptând ca oamenii mei să apară. După o clipă, văd un ins care vine către mine: e singur. Să fie unul din servitorii mei? Vine să-mi spună că bagajele mele şi camarazii săi sunt reţinuţi? Se apropie, îl recunosc pe Sezang Tales. De cum îşi dă seama că l-am văzut, începe să fugă şi vine să se prosterneze la picioarele mele cu aceste cuvinte exaltate:

---

156 Din persanul Turan (opus de Firdusi lui Iran), termen vag desemnând ţările din Asia centrală. Jean Richepin, scriitor francez (1849-1926), autor de poeme, romane şi drame, membru al Academiei Franceze (n.t.).

157 Psalmul CIX, 7.

— Aţi învins, Jetsun Kuchog!

Pentru acest mic necioplit nimic altceva nu contează decât faptul brutal de a triumfa. Este mândru de a fi în serviciul meu. Dacă aş fi fost înfrântă, probabil m-ar fi părăsit şi cu siguranţă m-ar fi dispreţuit... dacă ar fi fost mai mare, acest dispreţ l-ar fi putut împinge să mă jefuiască în pustie. Asta-i mentalitatea oamenilor din ţinutul său. De altfel, ei nu deţin monopolul.

Convoiul meu nu a fost reţinut. *Gyapeun* mi-a dat trei soldaţi drept escortă şi doi oameni drept călăuze. Sezang Tales îmi spune că ceilalţi vin în urma lui. Văd într-adevăr în depărtare o masă mişcătoare, alcătuită probabil din animale ce merg. Liniştită, îmi continui drumul împreună cu băieţandrul.

Ajungem la o nouă ramificare a văii. Şovăi. S-o iau la dreapta sau la stânga? La stânga, traseul este mai bine marcat. Trebuie să fie drumul spre Lhassa. Privind în direcţia aceea, văd o trupă de călăreţi îndreptându-se spre mine. Merg iute şi, cu toată distanţa care ne separă, văd că au puşti. Cine să fie? Mai mult ca sigur, nu sunt negustori însoţiţi de catâri încărcaţi cu mărfuri. Mersul caravanelor este încet. Atunci?

Sezang Tales n-a avut niciun dubiu.

— Djagpa, zice.

Bandiţi, e şi părerea mea. După ce vor trece de pintenul de munte care-i ascunde, pot cădea pe neaşteptate asupra oamenilor mei care îşi văd de drum fără să bănuiască primejdia. Trebuie înştiinţaţi. Mă ascund privirilor celor care vin pe drumul de la Lhassa şi-mi agit batista legată de baston. Convoiul nu mai e departe; însoţitorii mi-au văzut semnalul, unul din soldaţi porneşte în galop şi se opreşte lângă mine.

— Călăreţi înarmaţi, care par a fi numeroşi, vin în mare viteză, îi spun. Vor fi aici dintr-o clipă în alta. Mă tem că sunt *djagpa*, înştiinţează-i pe tovarăşii noştri. Nu vreau să se iste vreo luptă. Nu vreau să vă riscaţi viaţa nici pentru a apăra ceea ce-mi aparţine, nici pentru a vă apăra pe voi înşivă şi caii voştri. Asta să fie clar; dar trebuie, totuşi, să încercăm să-i impresionăm pe bandiţi ca să evităm să fim jefuiţi de ei.

În vreme ce vorbesc, un alt soldat a venit şi el lângă noi. Mă mir că, la viteza cu care călăreau, *djagpa* n-au ajuns încă până aici. Mergând de-a lungul muntelui, unul din cei doi oameni înaintează până la capătul pintenului care ne ascunde valea unde i-am văzut pe călăreţi şi, din ascunzătoare, o parcurge cu privirea. Este goală.

Să fi avut vedenii? Mai că aş crede-o, dacă aş fi fost singură. Dar Sezang Tales a văzut, ca şi mine, trupa ce gonea. Unde să fi dispărut? Şi iată că, ridicând ochii, văd deasupra noastră doi călăreţi înarmaţi cu puşti care ne privesc din susul muntelui.

Îi arăt tovarăşilor mei. Soldaţii îi cercetează o clipă apoi unul dă verdictul:

— *Da*? *2* (duşman), zice.

În timpul acesta, convoiul ne-a ajuns din urmă. Situaţia este delicată. Bandiţii, lucrul e limpede, au părăsit drumul ca să stea la pândă în munţi; nu putem şti dacă ne vor ataca şi, de altfel, nu există în aceste pustietăţi niciun loc unde să te adăposteşti. Trebuie să ne continuăm drumul şi vom vedea ce se va întâmpla.

Aici, intervin cele două călăuze. Deoarece îl cunosc pe lama din Lop şi vreau să-l vizitez, ar trebui s-o iau pe valea din dreapta care mă va duce la el. Drumul trece printr-un ţinut bogat în iarbă, animalele vor găsi păşuni bune. Ei au ordine scrise datorită cărora îmi vor obţine carne, lapte, unt şi brânză de la păstorii ce sălăşluiesc pe acolo.

În alte împrejurări, acest drum prin pustietate mi-ar plăcea, dar deocamdată prefer să continuu inspecţia drumului către Lhassa. Tocmai atunci, un soldat îmi suflă la ureche:

— Vor să vă facă să călătoriţi printr-un ţinut unde nu-i nimic de văzut. N-o sjă găsiţi acolo nici măcar păstorii (*dokpa*) despre care vorbesc. În schimb, de-a lungul drumului către Lhassa, există sate şi *gompa*. Veţi putea dormi în fiecare noapte într-o casă.

Grija pe care mi-o arată nu este cu totul dezinteresată. Soldatul nu are cort şi ar fi fericit să aibă în fiecare noapte un acoperiş deasupra capului şi apoi, cum îmi voi da curând seama, un războinic tibetan găseşte numeroase ocazii de profit.

Spun că voi urma drumul cu sate.

— Dacă-i aşa, noi plecăm, spun călăuzele.

— Foarte bine! Să-ajungeţi cu bine acasă.

Pleacă, iar noi ne continuăm drumul. Bandiţii nu ne atacă.

Peste câteva ore, ne încrucişăm cu o caravană mare ce vine dinspre Lhassa. Încep să înţeleg atitudinea acelor *djagpa*. Nu cu noi, vânat amărât, au ei ceva. S-au ascuns într-un loc ales cu iscusinţă ca să aştepte caravana pe care o ştiau pe drum.

Ti strig pe cei pe care, după veşmântul mai bogat, îi recunosc a fi negustorii şi îi înştiinţez că, după toate probabilităţile, o bandă de hoţi le pândeşte trecerea.

— Mulţumim de informaţie, zic ei, o să ne păzim.

Fiecărui servitor care încadrează catârii i se dă un ordin…

Caravana se îndepărtează.

Mă simt mai emoţionată decât când am trecut noi înşine pe sub ochii bandiţilor nevăzuţi care ne spionau mişcările.

Este foarte adevărat că drumul pe care l-am ales nu trece printr-o regiune complet pustie. Chiar din prima noapte suntem găzduiţi într-o mânăstire. Peripeţiile de peste zi m-au obosit puţin şi vreau să profit de locuinţa agreabilă pe care am găsit-o ca să mă odihnesc pentru a doua zi.

Mănăstirea nu-i prea mare, dar este bogată. Mausoleele marilor lama sunt somptuoase.

Prezenţa soldaţilor din armata din Lhassa care mă însoţesc pare că influenţează defavorabil raporturile cu gazdele de la mânăstire. Acestea se arată politicoase, respectuoase, dar rezervate peste măsură, „închise”. Nu văd decât subalterni. Lama principal de acolo zice că este bolnav şi se scuză că nu mă poate primi, ceilalţi invocă tot felul de motive ca să nu mă vadă. Sunt totuşi admisă să vizitez biblioteca. Pare abandonată: volumele mari, înfăşurate în „*robele*” lor, sunt acoperite de un strat gros de praf, unele au fost în parte roase de insecte sau chiar de şobolani şi dacă nu ar avea scândurelele şi ţesătura care le ţin încă, s-ar face bucăţele. Trist spectacol!

Dacă în ceea ce priveşte studiile religioase popasul meu e lipsit de interes, pe de altă parte el mi-a provocat ocazia unui curios studiu de moravuri.

Seara târziu, aproape chiar în momentul când voiam să mă culc, aud şoapte la uşa mea, ca şi când cineva mă striga fără să ridice vocea. Deschid; e un *trapa* împreună cu o femeie. Amândoi îmi fac semn să nu fac zgomot şi intră în cameră.

Femeia îmi oferă o eşarfă şi o bucată de unt, apoi îmi adresează o cerere ciudată. Soţul ei e bolnav şi ea doreşte să-l văd imediat.

Cum? La ora asta, noaptea… Am să vin mâine dimineaţă înainte de a pleca, dacă locuinţa bolnavului nu este prea departe de *gompa*.

Nu, trebuie să vin imediat. Femeia imploră. E vorba de o rană, un glonţ în pulpă. Rănitul trebuie transportat în altă parte.

E o treabă foarte încâlcită.

O interoghez pe femeie:

— Cum i s-a întâmplat acest accident soţului dumitale?

— Când s-a dus să culeagă plante medicinale.

Bun, am înţeles. Cunosc eufemismul. Omul a făcut parte dintr-o expediţie de bandiţi. Să fi fost printre cei pe care i-am văzut în ajun? Bineînţeles şi, pentru că aceştia m-au văzut trecând şi au aflat că m-am oprit la mânăstire, rănitul a trimis după mine.

În câteva cuvinte, femeia îmi povesteşte evenimentele. Caravana a fost atacată, negustorii, care erau numeroşi şi cu ochii în patru, s-au apărat cu tărie. Bandiţii a trebuit să fugă, doi dintre ei au fost ucişi, iar alţi câţiva răniţi.

Şi dintre negustori au fost câţiva răniţi. Tovarăşii lor i-au legat de cai şi i-au luat cu ei.

Acum că ştiu totul, tibetana se bizuie pe mine. Este convinsă că am medicamentele străine eficace care îi vor vindeca pe dată rana. Nu a îndrăznit să mă cheme în timpul zilei, de teama soldaţilor care mă însoţesc. Ei nu trebuie să ştie că soţul ei se ascunde în imprejurimi, ar putea să-l aresteze. Nici cei din mânăstire nu trebuie să ştie ceva; *trapa*, care e cu ea, este un prieten al familiei rănitului şi a găsit mijlocul de a o face să intre fără să fie văzută şi mă va face şi pe mine să ies şi să mă întorc în acelaşi mod. Un om mă aşteaptă afară, mi-a adus un cal; în mai puţin de două ore aş putea să fiu înapoi la mânăstire, dar trebuie să ne grăbim, rănitul trebuie dus noaptea asta în loc sigur.

Mă străduiesc să-i explic că nu sunt chirurg şi că nu ştiu să extrag un glonţ. Femeia nu mă ascultă. Plânge şi continuă să mă implore.

Cedez ca să o consolez şi, de asemenea, din curiozitatea de a vedea mai de aproape un *djagpa* din ceata zărită în ajun şi de-a afla ce gândeşte despre întâmplarea asta. În materie de „miraculoase” medicamente străine, iau nişte aspirină, bună să-i calmeze durerea, acid boric ca să-i spăl rana, un pachet cu vată antiseptică şi o fiolă cu ulei de măsline pentru pansament. Uleiul a fost folosit astfel la toate popoarele din antichitate şi a dat întotdeauna rezultate excelente pe rănile localnicilor pe care le-am îngrijit. Cât despre glonţ... Ei bine! Va ieşi singur sau va rămâne unde e, eu nu pot face nimic.

Plec, noaptea e neagră, nu văd unde sunt dusă, dar după câteva clipe, mă găsesc afară, pe drum. Ce complicităţi, prieteneşti sau datorate fricii inspirate de bandiţi, m-au ajutat să ies din mânăstire? îmi pun şi eu întrebarea.

Ceva mai încolo, un om ţine doi cai de căpăstru.

— El vă va conduce, zice femeia. Urcaţi, vă rog.

— Şi dumneata? Dumneata nu vii cu noi?

— Nu, trebuie să rămân aici, spune ea uşor încurcată.

Mai bine să nu insist, sunt treburi care nu mă privesc.

Sunt în şa, femeia duce încet calul câteva clipe, apoi lasă căpăstrul.

— Lăsaţi calul să meargă după mine, îmi spune cel care mă va însoţi, cunoaşte drumul.

E foarte bine, într-adevăr, căci mi-ar fi tare greu să-l conduc în beznă. Am părăsit drumul, simt că mergem pe un teren cu iarbă. Calul călăuzei mele începe s-o ia încetişor la trap, al meu îl imită. Unde mă duce? Poate că distanţa parcursă nu este mare, dar în noapte această ciudată cavalcadă mi se pare că durează o groază de vreme.

Am ajuns. La picioarele unei coline, văd un grup de bărbaţi, nişte cai legaţi de ţăruşi şi un cort mic.

Oamenii vin înaintea tovarăşului meu şi-i spun:

— E gata. I-am extras glonţul.

Mă ajută să cobor de pe cal, mă salută şi-mi mulţumesc de a fi venit.

Dacă „e gata”, nu-mi rămâne, bineînţeles, decât să mă întorc la mine acasă.

Dar nu, toţi insistă să-l văd pe rănitul culcat în cort. Aprind o lampă mică de pământ cu fitilul vârât în unt şi o apropie de rană. Este uriaşă şi sângerează din belşug. Mi se pare imposibil ca un glonţ primit în ajun să fie cauza. Glonţul a fost extras… Cum?

— Trebuie să ştii cum s-o faci, îmi explică chirurgul improvizat. Eu ştiu cum s-o fac. Am scos multe gloanţe în viaţa mea. Trebuie numai să cunoşti locul acelor tø[158] şi să nu le tai. Glonţul, aici, era înfipt în carne; n-am avut decât să-l scot.

Râdea, satisfăcut şi mândru de sineĒ

158 Un termen care inseamnă, în acelaşi timp, venă, arteră sau nerv.

— Mulţumesc, eşti plin de bunătate, spuse suferindul şi repetă pentru mine: Vă mulţumesc, *Jetsun Kucbog*. Aţi adus medicamente? Ele mă vor vindeca. Nu pot rămâne. Or să mă ducă de aici.

— Da, am adus, i-am răspuns.

Savantul chirurg folosise cuţitul său obişnuit cu care tăia zilnic carnea de mâncat, curelele sau frânghiile când îşi cârpea desagii sau harnaşamentul animalelor, ba chiar şi unghiile de la picioarele murdare, când deveneau prea lungi. Orice vorbe despre antisepsie ar fi fost inutile.

Am spălat rana cu apă nefiartă cu acid boric. Cea care venea direct din pârâu avea toate şansele să fie mai curată decât apa care ar fi fiert în unica oală plină de grăsime aflată acolo şi în care se găsea un rest de ceai cu unt.

I-am dat puţină aspirină, care avea să-i mai potolească rănitului durerea, apoi i-am lăsat un pachet cu vată, un altul cu acid boric, sticluţa cu ulei şi o bucată de pânză albă din bumbac. Am explicat că rana trebuia ţinută curată, să nu lase puroiul să se adune, să o ferească de praf, de muşte şi, după spălăturile cu apă cu acid boric, să fie pansată cu untdelemn.

Aerul curat al regiunii şi constituţia robustă a tibetanului vor face restul. Nu va trece o lună şi rănitul va fi din nou pe cal, mergând, probabil, după noi aventuri.

Toţi au fost foarte recunoscători.

— O să te mai duci la cules de plante medicinale? l-am întrebat pe rănit. Ai fi putut fi omorât ca ceilalţi doi tovarăşi.

— Ei da! E adevărat...

— Şi viaţa care va veni după asta? Unde crezi că ai să renaşti, dacă faci rău?

— Nu facem rău, protestează unul dintre cei prezenţi. Soldaţii fac mai mult rău în ţinut decât noi. Nu tragem decât dacă se trage asupra noastră. Magistraţii chinezi sau cei din Lhassa îi obligă pe săteni şi pe *dokpa* să le dea mult mai mulţi bani sau alte lucruri decât luăm noi negustorilor care trec pe aici şi cărora nu le este milă de săraci. Noi, noi nu cerem decât de la bogaţi... Am lăsat convoiul dumneavoastră să treacă, *Jetsun Kuchog*.

Evident, gentilomii aceştia s-au dovedit amabili cu mine. Nu am ce să le reproşez. Poate ar trebui să le mulţumesc, dar cred că m-am achitat destul îngrijindu-le rănitul.

Acesta face un semn unuia din prietenii săi, care scoate o eşarfă din *amphag* şi mi-o oferă în semn de respect şi recunoştinţă. Ceva greu atârnă într-un colţ al ei. *Djagpa* l-au înnodat după ce au înfăşurat acolo câteva monede. Lucrul se face în mod curent în Tibet; un dar în bani nu supără pe nimeni şi a-l pune într-o eşarfă este un mod politicos de a-l oferi. Am acceptat o mulţime de astfel de daruri, pentru a nu necăji lumea amabilă. Dar acesta... Aceste câteva rupii au putut fi foarte bine luate, împreună cu altele, din sacul vreunui drumeţ. Să le iau? Înclin spre un refuz, dar când sunt pe punctul să-l exprim întâlnesc ochii omului care mi a oferit eşarfa. Chipul îi este luminat de mica lampă de pământ pe care o ţine unul din camarazii săi. Este serios, aproape grav, cu o expresie uşor semeaţă, care nu e lipsită de nobleţe... un gentilom în toată puterea cuvântului.

Refuzul unei ofrande făcute în împrejurări ca aceasta constituie o insultă, iar dacă cel care o respinge aparţine Ordinului călugăresc, refuzul său este egal cu un blestem. Am venit să îngrijesc un rănit şi nu să fac pe judecătorul. Mă mărginesc să iau eşarfa şi conţinutul ei; o să găsesc curând vreun nevoiaş pe care această pomană îl va face fericit.

Rănitul va pleca cu tovarăşii săi de aventuri. Cortul care-l adăpostea a fost strâns şi încărcat pe un cal. El e ridicat şi aşezat pe un alt cal care are, în loc de şa, mai multe pături formând ca o pernă groasă. Picioarele nefericitului stau pe un sac. Probabil că suferă îngrozitor. Îl intreb.

— Nu prea tare, îmi răspunde.

Unul din oameni duce de căpăstru calul care îl poartă pe nenorocosul său camarad, ceilalţi se urcă şi ei pe cai şi pleacă cu toţii. În beznă, grupul lor dispare aproape imediat.

Cel care venise după mine mă duce la mânăstire.

Femeia mă aşteaptă cu *trapa la* locul unde i-am lăsat. O liniştesc în privinţa stării soţului ei. O să scape.

Peste câteva minute, sunt în camera mea.

Peisajul din preajma drumului pe care-l urmăm nu are nimic special, dar populaţia este interesantă. Interesantă şi nefericită.

Ţăranii din această regiune sunt mai inteligenţi, mai fini decât locuitorii din celelalte părţi ale Tibetului. Această diferenţă de caracter ţine poate de apropierea faţă de China, de legături frecvente şi de metisaje cu chinezii.

Cucerirea regiunii de către trupele din Lhassa este încă recentă, iar localnicii o deplâng. Li se spusese: chinezii vă exploatează, voi le plătiţi impozite; conduşi de tibetani, n-o să le mai plătiţi. Însemna să deschizi paradisul acestor bieţi agricultori. N-au avut decât o viziune rapidă a acestui paradis; abia instalaţi, noii lor stăpâni au înzecit taxele. „Sub chinezi, plăteam opt rupii pe an", mi-a spus un ţăran" astăzi, mi se cer o sută „

— Trebuie, îmi explică fermierii, să plăteşti un impozit pentru fiecare persoană din familie, chiar şi pentru copii, şi să plăteşti pentru fiecare cap de dobitoc. Altădată nu cunoşteam treburile astea. Apoi corvoada de *ula* a devenit şi mai dură. Când hamalii mergeau departe, chinezii le dădeau o gratificaţie, funcţionarii actuali nu dau niciodată ceva şi cer o grămadă de lucruri.

Nu aveam nevoie ca bieţii oameni să-mi spună toate aceste lucruri. Am surprins nenumărate conciliabule între soldaţi şi gazdele mele. „Ne vom întoarce pe aici, peste câteva zile", ziceau soldaţii, „trebuie să aveţi atâta unt, atâta făină" etc. Era un fel de jaf oficial.

Vânătoarea este firește interzisă, este interzisă în tot Tibetul. Aprob această interdicţie, dar mi se spune că pedeapsa este excesivă. Vânătorul surprins este bătut fără milă. Mi se citează cazuri când acest supliciu a provocat moartea.

Aveam să intâlnesc la Jakyendo mai multe familii de emigranţi care îşi părăsiseră bunurile de familie, o mică fermă sau câteva bucăţi de pământ, pentru că nu-şi puteau plăti impozitele cerute.

Un nume circula în ţinut, acela al generalului Ma din Sining, un musulman care îşi făcuse o reputaţie ca aceea a lui Gengis Han, datorită represiunii revoltei tibetanilor din Lhabrang[159] şi unei expediţii împotriva triburilor de jefuitori, *golog*. Slăbiciunea trupelor chineze din Szetehuan, înfrânte în ultima campanie, nu le dădea locuitorilor din Kham speranţa de a fi eliberaţi de ele, şi atunci îşi întorceau privirile spre teribilul Ma. Nu mai are de gând să vină odată?

Când le spuneam că mă voi întoarce la Sining, mulţi au vrut să duc apelul lor. Nu îi vom opune rezistenţă, spuneau ei, şi l-am auzit chiar pe unul dintre ei pronunţând aceste cuvinte îngrozitoare: „Ştim că dacă va veni, va ucide multă lume, dar după aceea, cei ce vor rămâne vor trăi liniştiţi „

159 Vezi p. 55 şi urm.

Putem să ne închipuim ce mare trebuie să fie suferinţa unei populaţii ca ea să accepte să plătească un asemenea preţ pentru a fi eliberată!

M-am întors la Sining în anul următor, dar nu i-am raportat generalului Ma ceea ce mi se spusese. Nu cred că mizeria tibetanilor din Kham l-ar fi mişcat. Între ei şi reşedinţa sa se întindea o uriaşă regiune pustie; nu putea să se gândească la un atac dincolo de această regiune şi numai interesul suscitat de cucerire ar fi putut să-l ispitească. De altfel, mă ţin cu grijă departe de orice intrigi politice.

În cursul acestei călătorii, l-am întâlnit pe regele din Ling, aşa cum am povestit în introducerea la epopeea naţională a tibetanilor[160] şi, cum am istorisit deja peripeţiile acestei întâlniri, nu voi mai reveni asupra lor.

La Dolma Lhakang, un templu dedicat zeiţei Dolma, în jurul căruia sunt grupate câteva case, trebuia să trecem Yangtse care se numeşte, în acest ţinut, Ditchu. Deşi e departe de a avea lăţimea pe care o are în China aproape de vărsare, aceasta este totuşi considerabilă, fi trecem în bărci de piele, iar animalele trebuie să înoate. Curentul este puternic, catârii ajung pe celălalt mai mult mai jos de locul de unde au pornit, dar nu se produce niciun incident.

Apoi, ţinutul devine din nou pustiu, intrăm în zona marilor păşuni alpine. Mai vedem încă, pe malul opus, o mânăstire despre al cărei lama se spune că face minuni. Ni se spune că şi-a întipărit forma piciorului pe o stâncă. E un fel de minune care le place foarte mult tibetanilor. În multe locuri din Tibet se văd amprentele mai mult sau mai puţin clare despre care se spune că le-au lăsat pe stâncă sau pe pietre piciorul, mâna sau capul unor lam.

În sfârşit, iată şi ultima etapă în teritoriul interzis. Dincolo de ferma unde ne petrecem noaptea se întind vastele *tehang-thang* populate numai, în anumite locuri, de corturi de păstori. Jakyendo este ultima strajă, înconjurată din toate părţile de singurătăţi. Între această localitate şi drumul pe care l-am urmat, frontiera nu e bine delimitată, escorta mea nu îndrăzneşte să se aventureze mai departe de teama soldaţilor musulmani chinezi pe care i-ar putea întâlni. Dimpotrivă, gazdele noastre, oameni ai locului, circulă fără grijă de amândouă părţile frontierei nesigure, îmi încarcă bagajele pe iacii lor şi plecăm.

---

160 Publicată sub titlul La vie surhunmine de Guésnr de Ling, héros tibétain. rucontée par Ies Bardes de son pays.

_ Cu privire la aceşti desagi, vezi p. 232.

Am toate motivele să fiu încântată de peripeţia care m-a făcut să parcurg această porţiune interesantă a drumului către Lhassa, dar în acelaşi timp salut cu plăcere pământul unde domneşte China şi... libertatea pentru călători.

Provizia noastră de unt s-a terminat, momentul pare bine ales pentru a o reînnoi, deoarece străbatem o regiune de păstori. Nu ne putem imagina ce loc ocupă untul în alimentaţia tibetanilor. Servitorii mei taie bucăţi de unt, pe care le mănâncă aşa cum mâncăm noi un biscuit.

Trecând aproape de corturile păstorilor, îl trimit în două rânduri pe Tobgyal să ceară locuitorilor să ne vândă câteva bucăţi de unt. Păstorii refuză. Stăpânii celui de-al doilea cort sunt chiar aroganţi. „N-avem unt pentru voi”, zic ei.

Ne continuăm drumul printr-un imens podiş cu iarbă. Spre sfârşitul dimineţii, zărim din nou, dar departe, mult dincolo de drumul nostru, mai multe corturi de păstori în jurul cărora pasc numeroşi iaci.

Yongden, care călăreşte lângă Seunam şi Sczang Tales, le spune în glumă:

— Să ne fie ruşine dacă, trecând pe lângă turme atât de mari, nu ne facem rost de unt şi nu bem lapte.

Cele două puşlamale îi interpretează cuvintele în felul lor. Pleacă în goana mare şi ne prind din urmă peste o oră. Ne aşteptăm să fi umplut cu lapte o sticlă care atârna de unul din desagii de la şaua lui Seunam36 şi să fi cumpărat una sau două bucăţi de unt, dar iată că sunt încărcaţi de pradă. Ei aduc mai bine de zece kilograme de unt împărţite în mai multe bucăţi şi cusute în piele, iar din mânecile lor largi, ale căror extremităţi sunt strânse ca să formeze un sac, scot o mare cantitate de brânză uscată, E un jaf!

Îi chestionez:

— Ce le-aţi spus păstorilor?

— Am spus, răspunde Seunam triumfător, că şeful meu, care merge acolo pe drum, nu mai are unt. Că să ni se aducă de fiecare cort o bucată. Şi când nu se grăbeau, le arătam puşca.

Sunt consternată şi îmi vine să râd. Ceilalţi se arată încântaţi, împachetează untul şi brânza printre bagaje şi, înainte să fi avut timp să spun un cuvânt, cei doi nebuni, zărind nişte corturi în altă parte, pleacă în goană.

Între acestea, cerul s-a întunecat şi o furtună cu grindină se dezlănţuie dintr-odată! Catârul meu se învârteşte pe loc zăpăcit şi stâlcit de boabele mari

de grindină. Sunt orbită. Brusc, totul îngheaţă. Impermeabilul, pe care Yongden m-a ajutat să mi-l pun în timpul vijeliei, devine ţeapăn pe mine.

Din fericire, ne apropiem de un grup de corturi. Îi strigăm pe *ula* care merg mai îheolo şi care par a nu le fi văzut. Îşi zoresc iacii şi, de cum ne-au ajuns, îi pun împreună cu catârii, la adăpostul corturilor, cu spatele în vânt, iar ei se adăpostesc îndăratul animalelor,

Tobgyal mă duce într-un cort, cere lapte, îl fierbe şi mi-l dă, aşa fierbinte, să-l beau. Yongden s-a dus în cortul vecin.

Furtuna trece repede, timpul devine imediat frumos. Ies din adăpostul meu. Unde este Yongden?

Tobgyal, ieşit înaintea mea să-mi caute catârul, îmi răspunde: „Adună unt” Ce? Iar unt?

Îl văd pe Yongden aşezat, înconjurat de *öokpa*; i se aduc bucăţi de unt. Îmi retează orice remarcă cu un imperativ:

— E serios, nu spuneţi nimic, pronunţat în engleză,

Nu spun nimic. Ne urcăm pe animalele noastre, salutaţi cu respect de păstori şi plecăm.

Ceva mai încolo, îl întreb pe Yongden:

— Ce-i cu untul ăsta?

Râde.

— Când am intrat în cort, zice, am cerut ceai şi o ulcică să-l beau pentru că a mea era în desaga de la şa şi nu puteam să ies în grindină s-o iau. Oamenii din cort mi-au răspuns nepoliticos: „N-avem ceaşcă/* Nu mă respectau. Era primejdios, ţinutul este pustiu, avem bagaje, trebuie să facem un popas în seara asta. Cunoaşteţi caracterul acestor oameni. Pe cei de care nu se tem, îi fură.

Atunci am luat un ton de comandă şi am poruncit bătând din picior:

— Să mi se aducă unt, o bucată de fiecare cort şi repede. Ah! Nu mă recunoaşteţi!

— Dar nu te-au văzut niciodată.

— Nu-i nimic. Imediat şi-au schimbat atitudinea. Au adus cea mai frumoasă ulcică suflată cu argint şi o bucată de unt şi cum a încetat grindina s-au dus să caute alte bucăţi la vecinii lor. Putem să ne instalăm corturile dacă e nevoie, nici nu le va trece prin minte să ne atace.

Acestea sunt moravurile ţinutului, aceleaşi ca în regiunea Kuku nor, o ştiu bine.

Seunam şi puştiul nu s-au întors. Să se fi rătăcit în timpul furtunii sau îndrăzneala lor le-a adus o pedeapsă severă? Încep să fiu neliniştită. De când ne-au părăsit, noi am parcurs o bună bucată de drum; or să reuşească să ne găsească? Fluierăm cu fluierele noastre marinăreşti; văzduhul este acum liniştit, poate că sunetul va ajunge până la ei. Nimeni nu răspunde şi trece o bucată bună de vreme până când apar cei doi băieţi.

De data asta au împins îndrăzncala prea departe. Au adus din nou unt şi, cum nu ştiau unde să-l pună, au luat şi saci buni de piele şi, în plus, blăni de capră ca să ne facem covoare. Toate astea nu-i vor ruina pe *dokpa*, dar găsesc procedeul cam tare.

De altfel, s-au lovit de o oarecare rezistenţă. O femeie ia aţâţat pe vecini, îndemnându-i să nu dea nimic. Servitorii mei au fost împresuraţi, s-au bătut şi au cerut atunci, cu neobrăzare, ca toată lumea să vină la şeful local al cărui cort alb era aproape de corturile atacatorilor. De aici, scuzele acestora şi ofrandele pentru mijlocire aduse celor două puşlamale, pe care localnicii îi luau drept soldaţi. Faptul că păstorii şi-au recunoscut vinovăţia nu i-a împiedicat să-şi ducă mai departe rolul, să meargă şi la şef pentru a-i lua o contribuţie. Imperturbabila lor îndrăzneală a fost încununată de succes, şeful a aprobat, cu autoritatea lui, luarea unei bucăţi de unt de fiecare cort, iar cei care nu aduseseră încă au trebuit s-o facă.

Micul Sezang Tales radiază – ce sămânţă de bandit e în acest tânăr locuitor din ţinutul FEhampa! — iar *iüa* merg cu capul sust mândri că trebuie să servească nişte oameni atât de „puternici” şi de „respectabili” ca noi. Iar eu, reflectând la incidentele ciudate care au marcat această zi, îmi dau seama cu stupefacţie că, dacă drumul meu m-a călăuzit într-un loc unde nu visasem niciodată să mă duc, a avut rezultatul şi mai puţin aşteptat de a mă face să devin şefa unei cete de hoţi în ţinutul bandiţilor gentilomi. Din fericire, „victimele” mele nu trăiesc departe de Jakyendo şi, cum trebuie să mă opresc acolo o bucată de vreme, voi găsi fără greş un mijloc discret pentru a-i despăgubi fără a scădea în ochii lor şi fără a pierde stima pe care mi-au adus-o isprăvile băieţilor mei.

Lângă mânăstirea din Benchin găsim o căsuţă rezervată călătorilor în trecere; în loc să ne ridicăm corturile, ne instalăm acolo pentru noapte.

În dimineaţa următoare, soarele străluceşte, frigul e totuşi puternic. De pe pragul unde aştept ca u/a să termine de încărcat bagajele, privirea îmbrăţişează o întindere imensă de păşuni alpine mărginite, în depărtare, de lanţuri de munţi. Două văi largi şi pustii pătrund între munţi; sub lumina intensă în care se scaldă întreg peisajul, iarba arsă de gerul timpuriu străluceşte ca un covor de aur roşu. Inima mi se strânge de regret; nu am voie să o apuc pe aceste văi. Una din ele, întinzându-se spre vest, duce la Nagtchuka, post de frontieră al teritoriului interzis, unde drumul pe care-l urmează caravanele o ia spre est, pentru a ajunge la Lhassa, iar cealaltă, coborând spre sud, duce la Tehiamdo, oraşul cel mai important din Tibetul oriental, de curând sustras controlului Chinei şi, din acest motiv, devenit la rândul său interzis.

Itinerarul impus de împrejurări mă duce într-o direcţie opusă. Aproape de mine se deschide o a treia vale; un râu limpede cântă acolo pe un pat de bolovani. Drumul este însorit şi de partea aceasta, iar munţii pitoreşti care îl încadrează se desfăşoară, ca toţi fraţii lor din Tibet, în acea atmosferă specială de mister, de vagă ameninţare, de primire reţinută, care-l zgândără atât de mult pe drumeţ. Ce-mi mai rezervă soarta care mă constrânge s-o iau pe-acolo?

Sigur, încerc un sentiment de uşurare simţindu-mă’ eliberată de un incognito amuzant, dar adesea şi obositor de susţinut, şi regăsindu-mă într-un ţinut unde se poate circula liber; pe de altă parte însă, viitorul mă neliniştеşte. Suntem în septembrie, pe şaptesprezece septembrie. Curând, iarna aspră de pe înălţimile mari ne va face imposibilă traversarea întinselor pustietăţi care înconjoară Jakyendo. O să fiu blocată acolo? Iar apoi, când am micşorat atât de mult distanţa care mă despărţea de Lhassa la vremea când proiectam călătoria în îndepărtata mânăstire din Kum-Bum, cu preţul unei perseverenţe şi al unor eforturi atât de mari, acum când am ajuns, în sfârşit, într-o regiune de unde mai multe drumuri, relativ uşoare, duc la capitala tibetană, va trebui oare să abandonez tot ce am câştigat şi să mă întorc departe, departe, spre nord, în ţinutul Amdo, de unde am plecat – iată că se vor împlini curând opt luni?

Cu mintea plină de griji, am îndeplinit maşinal gesturile obişnuite ale străinilor care călătoresc prin China în afara drumurilor bătute! l trimit pe Seunam înainte, să-i ducă magistratului care locuieşte la Jakyendo cartea mea de vizită şi să-l roage să-mi indice o locuinţă.

Iată-mă în şa, mergând încet în urma animalelor de povară. Nu mă grăbesc să ajung. În drumul nostru trecem prin faţa mânăstirii din Tangu, care mai târziu îmi va deveni foarte familiară, iar după asta, în sfârşit, apare Jakyendo, ivindu-se din pustiu.

Locul nu e lipsit de măreţie. Târguşorul se întinde pe o colină, la picioarele unui lanţ de munţi arizi. Sprijinindu-se pe un pinten al acelor munţi, o mânăstire, ale cărei clădiri decorate cu dungi roşii şi albe arată că aparţine sectei Sakya, priveşte de sus locuinţele laicilor. Şi dominând la rândul său creasta pe care se ridică aceasta, un fundal puternic de piscuri masive îtichide, în depărtare, orizontul.

Trei *gompa*, relativ apropiate una de alta: Benchi, Tangu, Jakyendo! Iată un motiv de speranţă. Poate voi putea găsi acolo cărţi sau lama învăţaţi, să adun note folositoare, să fac o muncă interesantă.

Seunam, venit în întâmpinaiea noastră, îmi conduce convoiul la locuinţa pregătită pentru mine, la ordinul magistratului chinez. E un apartament situat la primul etaj al unei case construite pe strada principală, excelent post de observaţie pentru a studia populaţia.

Am sosit către sfârşitul după-amiezei. Ora târzie îmi îngăduie să las pentru a doua zi vizitele oficiale ce trebuie făcute autorităţilor locale. Faptul mă face fericită; mi-e sete de odihnă, de somn profund, fără vise, în timpul căruia decepţiile şi planurile de revanşă sunt uitate. Mâine... poimâine, e vreme să reiei lupta. La urma urmelor, bilanţul actualei călătorii nu are, de altfel, nimic întristător, Am străbătut o mare parte a unui ţinut aproape necunoscut, am văzut, auzit şi aflat o mulţime de lucruri.

Voi afla doar mai târziu cât de mult este, în realitate, aparentul meu eşec un câştig, dar chiar din acest moment tristeţea mea este temperată de o credinţă tenace în ajutoare invizibile şi, mai mult încă – incorigibilă temerară ce sunt – de încrederea în mine însămi.

A venit noaptea. Întunericul a năvălit în cameră; în cadrul îngust al ferestrei străluceşte o bucată de cer înstelat... Adorm.

Am atins – şi poate chiar am depăşit – numărul de pagini permis pentru o carte de călătorii. Trebuie să-mi întrerup povestirea la sosirea mea la Jakyendo, dar această localitate nu avea să fie pentru mine decât un popas, un loc de hibernare între două serii de peregrinări. De la Jakyendo aveam să încerc alte două expediţii spre Lhassa. Cum acestea, care au fost bogate în evenimente

dramatice, au eşuat şi ele, aveam să parcurg, îndreptându-mă spre nord, regiunea izvoarelor fluviului Galben şi a marilor tacuri gemene Cring şi Noring, teritoriul triburilor de jefuitori golog, să revăd pe urmă imensul lac Albastru (Kuku nor), pentru a-mi continua apoi drumul spre ţinutul tragic unde mareea nisipurilor ce înaintează acoperă încet orice urmă de viaţă: Gobi.

După o nouă hibernare la marginea acestui deşert, va urma o altă traversare a Chinei, de la nord la sud, sosirea mea, după nenumărate peripeţii, la ţărmul fluviului Mekong, în faţa muntelui sfânt, Kha Karpo, ascensiunea lui în etape nocturne, cu raniţa în spate şi numai în tovărăşia fiului meu adoptiv, şi urmarea acestei întreprinderi aventuroase aşa cum am povestit-o în *Voyage d'une Parisicnne à Lhassa*.

Cartea de faţă va fi deci urmată de o alta. Începând unde se termină aceasta, ea îl va conduce pe cititor până la intrarea în teritoriul interzis, prin frontiera de la Kha Karpo. Astfel, cele trei lucrări, deşi independente, vor alcătui împreună istoria completă a călătoriilor mele prin ţara tibetană.

Apărut 1996, Bucureşti

Interesul uriaş stârnit de peregrinările Alexandrei David-Néel în locurile cele mai misterioase din Eurasia, spre ceea ce unii consideră încă drept, centrul sacru al lumii" – conglomeratul monastic din podişul tibetan se datorează atât peripeţiilor unor călătorii întreprinse câteodată în condiţii aproape neverosimile, cât şi, în mai mare măsură desigur, secvenţelor esoterice pe care memorialele călătoriilor le cuprind.

În ţara bandiţilor gentilomi este istoria primei călătorii pornite, în 1921, cu scopul de-a ajunge în capitala Tibetului.

Cu dragă inimă aş fi lăsat ca toate zilele vieţii să mi se scurgă în pacea legănătoare a cetăţii monastice unde petrecusem doi ani şi opt luni... Îmi plăcea sa ascult seara armonia gravă a muzicilor sacre... Şi mai mult încă, îmi plăcea seninătatea orelor în care urmăream gândirea vechilor înţelepţi budişti, în cărţile sacre scoase anume pentru mine din bibliotecile pecetluite... Şi totuşi, părăseam Kum-Bum... Îmi jurasem că am să intru în Lhassa, oraşul interzis,".

5 Imitaţie, din lut modelat, a monumentelor numite *chörten* (*stupă* în India).

7 Pargyu scris *phar rgyug*, literal „du-te de partea cealaltă” „, du-te în altă parte”, dar termenul a căpătat un sens mai apăsat. De fapt, este echivalentul expresiei franceze „f... le camp”.

9 Momo, pâine, expresie chinezească adoptată de tibetanii din Tibetul oriental.

10 Chang (scris *gehang*), instrument muzical specific călugărilor *bönpo*\ aduce oarecum cu un cimbal cu marginile arcuite spre interior şi are o limbă. Se foloseşte ţinându-l ca pe un clopoţel, dar pe dos, cu limba în sus.

11 Scris *gzungs*, „care prinde”, „care reţine”. Formulă magică. Echivalentul ei sanscrit este *dhârani*, manta*.

13 Care aparţine sectei *dzogstehen* (scris *rdzogstehen*), „marea împlinire”, ultima sectă tibetană întemeiată. Aceasta sectă consideră drept strămoş *spiritual* pe Lhadzunpa, un maestru călugăr care trăia pe la 1640. Doctrinele sale *aparţin* de *Aţi anuttara yoga*. Din punct de vedere gramatical, s-ar cere utilizarea femininului, *dzogstehenma*, deoarece lama se adresează unei femei, dar în limbajul curent se foloseşte terminaţia masculină *pa* pentru ambele genuri.

14 Scris *grubthob*, cel care posedă puteri supranaturale, un taumaturg. Echivalentul tibetan al termenului sanscrit *siddha* sau *siddhi pumsa*.

21 Vorbesc la trecut. Părintele D. A murit la doi ani după trecerea mea prin Tao.

30 Femeile tibetane nu le spun soţilor lor pe nume. Ar însemna o lipsă mare de respect. Ele îi se adresează fie cu titlul lor, dacă au vreunul, fie spunându-le *Domnule* (*kuchog*), fie cu numele profesiunii pe care o exercită: doctor.

36 Sihastru contemplativ.

Ca şi vechii egipteni, tibetan îi cred că fiecare făptură are un „dublu”, adică un corp eteric care poate, în anumite imprej urări, să se disocieze de corpul

40 Vezi nota cu privire la aceşti desagi la p. 232.

44 Trompetă făcută dintr-un femur de om, de care se folosesc sihastrii.

Fac niciodată în scopul unui antrenament psihic, în ce priveşte practicile care constau din folosirea unor droguri pentru a obţine separarea „dublului” de corpul material sau pentru a produce alte fenomene, ele nu sunt folosite în Tibet, iar când vine vorba despre ele, tibetanii se arată foarte neîncrezători,

4 În Tibetul oriental, denumirea *djomo*, nobilă doamnă, este folosită, de preferinţă împreună cu termenul ane, când te adresezi unei călugăriţe. *Lags* este o particulă fără semnificaţie specială, ce marchează deferenţa faţă de persoana căreia i te adresezi.

8 Cuvânt de provenienţă engleză, care înseamnă preparat din carne concentrată şi uscată.

29 „Luaţi loc fără grabă, domnilor.” Scris *gale bzhugu gdnn hjzig skugzbogs lunrgyas*.

32 Scris *dgra*.